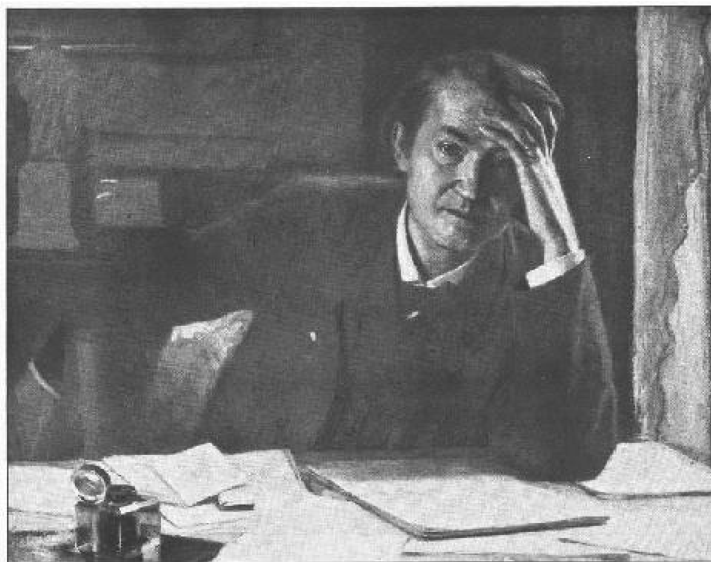
PONTUS VIKNERS
VITTRA SKRIFTER

I URVAL UTGIFNA
AF
KARL WARBURG

FEMTE UPPLAGAN

STOCKHOLM · BEIJERS BOKFÖRLAGSAKTIEBOLAG

STOCKHOLM, TRYCKT HOS P. PALMQUISTS AKTIEBOLAG 1910.

Pontus Wikner. Efter G. von Rosens tafla, tillhörande Göteborgs Nation i Uppsala.

Förord till den elektroniska utgåvan

Pontus Wikners *Vittra skrifter i urval* utgavs 1888 av Karl Warburg. Här är det 5:e upplagan från 1910 som har digitaliserats, vilket skedde i september 2003.

FÖRORD TILL FÖRSTA UPPLAGAN

AF PONTUS WIKNERS efterlefvande har undertecknad mottagit det kära uppdraget att ombesörja utgifvandet af hans vittra arbeten. Dessa skrifter, spridda i olika, delvis ur bokhandeln utgångna kalendrar och tidskrifter, hafva varit ganska svårtillgängliga för en större allmänhet, och det var redan under Wikners lifstid på tal att

utgifva dem i en samling. Men författaren afböjde detta, dels af anspråkslöshet i fråga om sin skönlitterära alstring, dels törhända på grund af en annan för Wikner kännetecknande orsak.

Han kände sig nämligen understundom främmande för sina egna arbeten från äldre dagar, och jag minnes, hurusom han vid ett tillfälle yttrade: »Det är så ledsamt, att många gånger, när jag läser korrektur på någon af mina skrifter, så tycker jag inte längre det är mitt arbete; det händer, att jag redan fått en något annan syn på saken». Förhållandet var, att Wikners tankelif befann sig i en ständig utveckling, och att Wikner från i fjol ej var alldeles densamme som Wikner i år.

Men det var då naturligt, att det skulle kännas mer eller mindre obehagligt för en så sanningskär och så ut-

prägladt subjektiv författare, som han var, att såsom sitt utgifva hvad som redan låg i viss mån utanför eller bakom honom.

Vare sig af dessa eller andra orsaker - nog af, under hans lifstid utkom icke någon samling af hans skönlitterära arbeten.

Sveriges bokskatt har emellertid icke råd att undvara dessa alster af Wikners penna, i hvilka hans klara tanke och varma sinnelag förmält sig med ett ädelt och rent konstnärsskap. Pontus Wikners vittra skrifter förtjäna likaväl som hans religiösa och filosofiska att blifva kända för en större allmänhet än den, som i biblioteken genombläddrar kalendrar och tidskrifter.

Denna samling omfattar emellertid icke allt hvad Wikner författat i denna riktning. Jag har - efter samråd med några af Wikners närmaste vänner - ansett mig böra frånskilja ett och annat, som dels till sitt innehåll törhända ägde en allt för öfvervägande vare sig filosofisk eller religiös karaktär för att kunna räknas till denna grupp (såsom fallet är med den anonymt utgifna »Gustaf Nilssons tankar om en altartafla och ett landskap», som mera är ett stycke ästetik än en ästetisk produkt) eller icke var så fullödigt, att det försvarade sin plats bland Pontus Wikners valda skrifter (såsom t. ex. förhållandet torde vara med den af Wikner själf utdömda »En sommarsvaghet»).

Däremot hafva af Wikners föreläsningar tvenne medtagits, nämligen de båda sammanhörande föredragen från 1879 och 1880: »Narkissossagan och Platonismen» samt »Kulturens offerväsen», af hvilka det förra redan på grund af sin form står i det allra närmaste samband med de vittra skrifterna, och som båda tillhöra det på en gång mest karakteristiska och mest allmänfattliga af Wikners alstring.

Hufvudstommen utgöres emellertid af de sex noveller, som öppna samlingen. Det utmärkande draget för Wikners skriftställarskap är utan tvifvel dess starkt subjektiva prägel. Denna möta vi äfven i de skrifter, som äro af rent skönlitterär art, trots det att författaren gärna förlagt händelsen till fjärran tider och orter. Tag till exempel hans första skizz, skildringen ur Platons lif: Filosofens morgondrömmar (offentliggjord i »Sånger och berättelser af Nio signaturer» 1863). Utgångspunkten till denna novell tog han i det lilla epigram af Platon, som Wikner äfven omtalar i Narkissossagan, då han skrifver:

»I sin ungdom såg Platon den idealistiska bilden under gestalten af en viss Aster och åt sin känsla för honom gaf han då luft i detta epigram, som bevarats till våra dagar:

Upp emot stjärnorna skådar du, Aster, o vore jag himlen, Att jag med ögon som hans jämt finge se uppå dig!»

Men skildringen af Platons ungdomsönskan, att med ögon som himmelens stjärnor få betrakta bilden af den älskade idealiserade människogestalten, som han då nämnde med Asters namn, var dock icke blott och bart en dröm in i den grekiska forntiden; under den grekiska kitonen gömde sig utan allt tvifvel en uppsalastudent från 1860-talet, som då just sysslade med klassiska studier, och den historia han låtsade sig läsa på pergamentet hos vännen Robert var nog till icke ringa del hämtad ur eget lif, ur eget hjärta. Också skref Olof Eneroth (i »Svensk Månadsskrift») redan då skizzen först offentliggjordes:

»Man tecknar icke sådana taflor, taflor med sådana, om äfven blott antydda, själsinteriörer, utan att själf i någon

mån hafva erfarit de själsrörelser, hvaromkring berättelsen vänder sig. Denna teckning, i sig själf ett litet konstverk, af en viss själens oskuld, af enkelhet och san-

ning, är tillika betecknande för den »eviga ungdomens» stad. Ty - för att vid detta tillfälle hålla oss till den nämnda diktsamlingen endast såsom varande ett uttryck af ungdomens ingifvelselif i våra dagar, - det är just detta själens sökande efter sig själf och sin verksamhetsriktning under den heliga perioden för självmedvetandets vaknande, dess själferöfring och dess eröfring af hela världen, som karakteriserar ungdomen. Alla hafva vi en gång under de glada, de drömglada åren i studiernas stilla gårdar och stilla stunder lefvat under detta ingifvelsens högtryck, alla hafva vi en gång svärmat, såsom det heter, för det högsta i alla riktningar, gifvit oss själfva löften att offra allt för medverkan till sanningens och skönhetens världsvälde, med ett ord, varit unga så som Aristokles och Simmias i W-R:s teckning voro det på sin tid och såsom millioner ynglingar både före och efter dem varit och de nio signaturernas ungdom ännu i dag är. Vi skulle ovillkorligen hafva förlorat oss själfva, svikit oss själfva och våra löften, både de tysta enskilda och de offentligen uttalade, om vi icke skulle hafva någon del af vårt hjärtas ljudbotten mottaglig för dessa ungdomens röster».

Äfven hufvudpersonerna i Min moders testamente (Tidskrift för hemmet 1869) företer starka likhetsdrag med Wikners eget själslif. Man behöfver icke känna mycket till Wikners filosofiska och religiösa utveckling, om hvilken ju för öfrigt hans egna skrifter och särskildt de själfbiografiska meddelanden, som kunna hämtas ur några af hans polemiska arbeten, tillräckligt upplysa, för att finna, att han lånat mycket af sin egen personlighet åt »Adeimantos, Paralos' son», den store Apollonius' mest gynnade lärjunge, som drömde om att med sina skrifter tända ljuset af en ny dag, men som i »sin moders testamente» fann

ett annat ljus - Adeimantos, Paralos' son, som led martyrdöden i Efesus och »som aldrig fick plats i raden af mänsklighetens store tänkare». Det är icke så svårt att mellan raderna af denna vackra novell läsa drag ur Carl Pontus Wikners egen lefnadssaga. Man läser dem med vemod.

Ännu tydligare framträder det rent personliga, själfupplefvade i de två bladen ur en panteists dagbok Allt eller intet i Veronica för 1872 (1871). Eller rättare i det ena af dem, det första. I det exemplar af denna skizz, som ligger framför mig, har Wikner själf på flere ställen af det första »bladet» - det som han antidaterat den 3 aug. 1812 - gjort anteckningar om att händelserna haft motsvarighet i hans eget lif åren 1845, 1855, 1856, 1864, och den naturskildring, hvarmed berättelsen börjar, är från Kaserna i Foss socken, Wikners barndomshem. Senare bladet är åter antecknadt såsom i hufvudsak diktadt. Men det står i ästetiskt hänseende afgjordt efter början.

Äfven de båda här utelämnade skildringarna från 1870-talets början, »Gustaf Nilssons tankar om en altartafla och ett vackert landskap»* (i Läsning för Folket 1871) samt »En sommarsvaghet» (i Förr och Nu 1874), torde innehålla subjektiva drag. I båda påträffar man en halft satirisk, halft sympatisk skildring af det i västra Sverige starkt utbredda Schartauanska åskådningssättet, med hvilket Wikner mycket kommit i beröring under sin uppväxttid. Informatorn Conradi, som försöker att öfverbevisa den rättrogne bonden Gustaf Nilsson om värdet af det konstsköna, återspeglar utan tvifvel Wikner själf. I »En sommarsvaghet» finner man, jämte

Senare intagen i samlingen »I mänsklighetens lifsfrågor».

några små satiriska utfall af säreget Wiknersk halt, en del bidrag till vänskapens psykologi, ett af Wikner mycket älskadt ämne.

Mantegnas ängel (1877, Litterärt album) - Wikners törhända yppersta novell - är anlagd på Kirkegaardskt vis med den ena historien stoppad in i den andra liksom kinesiska askar; här är också författarens person mera undandold, men de själsstämningar han skildrar hos Filippos äro tvifvelsutan till god del genomlefvade af honom själf. Att för öfrigt Wikner personifierat sig i den pater Anselmo, »som haft största delen i författandet», framgår af uppgiften, att Anselmo i sin ungdom vanligen kallats »Hugo, mystikern» på grund af sin hängifvenhet åt ett mystiskt drömlif. Men »Hugo, mystikern», återfinna vi såsom målsman för Wikners personlighet i hans förnämsta filosofiska ungdomsarbete »Naturens förbannelse» och namnet »Vittore Trattario», till hvilken pater

Anselmo tillägnat sin berättelse, betecknar - såsom medlemmarne af ett vida spridt samfund inom vårt land väl känna - ingen annan än den författare, hvars »Siste Atenare» på den unge Wikner gjorde ett så mäktigt intryck, att han nämner den i detta afseende näst bibeln.*

Den hederlige väfvaren i Korinth (Hemvännen 1878) är egentligen en polemisk satir i sagans form, och »väfvaren», som tillverkar ett tyg, hvilket ej kan afritas med vanliga prickar och linjer och därför kallas för mystik,

* I sin 1889 utgifna lefnadsteckning öfver Wikner har doc. L. H. Åberg i onödigt starka ord sökt jäfva mitt uttalande i förordet till första upplagan, att Hugo i Nat:s förbannelse vore »målsman för Wikners åsikter». I mitt svar härpå (i »Fyris») kunde jag åberopa en Wikner nära stående väns meddelande, att W. själf förklarat Hugo som sin representant i det filosofiska ungdomsarbetet, hvadan mitt »misstag» icke var så »fatalt» som hr Å. påstod. Men jag har emellertid ändrat uttrycket »åsikter» till personlighet såsom adekvatare, då det här pärmast gäller känslostämningar,

som slår ekvilibristiska saltomortaler för den allra högste, och som förvandlas till en spindel, den där spinner ur sitt eget själf - något som icke var undervisande och icke heller värmde hjärtat - denne väfvare är Pontus Wikner och sagan åsyftar tydligen att gifva ett indirekt svar på några recensioner af Wikners religiösa arbeten i C. F. Bergstedts Samtiden 1872, 1873, 1874, hvari, jämte erkännande utaf »den äkta metallen», riktades ganska hvassa anmärkningar mot Wikners »mystik», mot hans »ekvilibristik» och »dialektiska styltdans», och där det säges, att han »oberörd af den allmänna forskningen spinner oupphörligt ur sitt eget jag långa meditationer och argumentationer, som hvarken värma eller upplysa». Satiren är i öfrigt riktad mot den olyckliga indelningen i »klasser» och »fack», mot hvilken han äfven i »Kulturens offerväsen» drager i härnad.

Den hittills föga kända novellen Ett stycke textkritik, som ursprungligen såg ljuset i små, otroligt styckade bitar i tidskriften Vår tid (1878), lämnar prof på Wikners humoristiska stil vid behandlingen af ett ämne från våra dagar. Framför allt är emellertid denna novell beaktansvärd på grund af den ädla stämning, hvarur den är sprungen: medkänslan med dem som lida, därför att de icke kunna ödmjuka sig ända därhän, att de uppoffra hvad de hålla för sant, och i den Axel Bille, som icke vill böja sig för andra makter än sanningens och den eviga rättvisans, och som yttrar: »Jag har känt mig ensam i lifvet, och det så grundligt, att få människor i det afseendet kunnat bli mina medtäflare, och om jag till äfventyrs varit ärelysten, så har jag därmed åtminstone vunnit en ära: att inom min krets vara den förnämste, efter som jag inom min krets stod allena», spårar man för visso drag af författarens egen bild. I öfrigt erinrar

denna skizz i sitt motiv något om Snoilskys åtskilliga år senare skrifna dikt »Rebell», född ur samma nobla stämning. »Ett stycke textkritik» är Wikners sista arbete i den novellistiska genren.

Det ästetiska värdet i hans prosadikt ligger öfvervägande i den fina psykologiska skildringen och i den ädla, ofta klassiskt sköna formen. En sådan prosa, som den vi möta redan i »Filosofens morgondrömmar» och som sedan framstår i sin fulla fägring i »Min moders testamente» och i »Mantegnas ängel» tillhör det allra bästa som vi äga från 1860-1870-talen och kommer Viktor Rydbergs mästarestil närmast. Svagare är däremot behandlingen af själfva händelseutvecklingen, här tar Wikner under stundom sin tillflykt till mera lättvindiga och naiva utvägar att lösa »intrigen», och detta i synnerhet när*han rör sig inom nyare tid (»Allt eller intet», »En sommarsvaghet», »Ett stycke textkritik»). Det är liksom vore han mera hemmastadd inom antiken eller den första kristna tiden, och hans skildringar från dessa tidsskeden sluta sig värdigt till förebilden: »Den siste atenaren».

Om de båda förträffliga föredragen Narkissossagan samt Kulturens offerväsen är ofvan redan taladt. Här må blott framhållas, att äfven de äga starkt subjektiva drag. Det perspektiv Wikner i det förra ger öfver antikens tankearbete är tydligen taget ur en starkt personlig synvinkel, och Narkissossorgen, som han tolkar i denna skrift, är förvisso känd af hans eget hjärta. Men ännu mera är »Kulturens offerväsen» den mogna frukten af egna lidanden, och när han talar om »induktionens» offer, om det krokiga trädet, som förkättrades därför att det icke som alla andra unga träd ville växa upp i höjden, efter som det icke kunde växa genom den öfverskjutande klippan, eller om de varelser, som med ena hälften passa i

ett fack och med andra hälften i ett annat, men som för systemets skull måste intvingas i ettdera, så är det som vore orden skrifna med hans eget hjärteblod. De uttalanden han här fäller i den ömtåliga »sedlighetsfrågan» belysas närmare af ett par i samlingen meddelade bref. Anmärkas må för öfrigt, att man redan i »En sommarsvaghet» finner ett yttrande, som förebådar hvad som senare närmare utvecklas i det utmärkta föredraget.*

Redan tidigt försökte Wikner sig som poet och från hans ungdomstid finnas icke få smådikter, mest tillfällighetsvers och religiösa småpoem: Den 18-årige gymnasisten diktar vemodiga »Tankar på barndomen» och från år 1858 föreligger en liten handskrifven diktsamling, tillägnad hans moderliga väninna fru Christine Hylander. I den 1861 utgifna Uppsalakalendern Isblomman förekomma sex poem af »Fridolf», hvilken signatur betecknar Wikner. Äfven i »Namnlösa sällskapet» fortsatte han sitt skaldskap, men lämnade snart versen för prosadikten; han tyckes ha funnit, att hans kallelse ej låg åt detta håll; kanske menade han liksom Platon-Aristokles i »Filosofens morgondrömmar», att han aldrig bort fatta poesiens plekter för att anslå skaldegudens lyra, »emedan hans poesi ej vore af rätta slaget». I bunden form skref han sedan egentligen blott tillfällighetsverser, i synnerhet för att glädja sin gamle gynnare kronofogden Norberg. Här hafva endast

* Detta yttrande i »En sommarsvaghet» lyder: »I dessa den unge gossens omogna och oerfarna försök att, om jag så får säga, placera det hjärta, om hvars kärleksbehqf han börjat få en aning, ligger, för mig åtminstone, något obeskrifligt rörande, sannolikt därföre att det förbiseende af könsmotsatsens kraf, som ligger i en dylik förbindelse, å ena sidan utgör en profetia om det eviga lifvets sätt att älska, där man ej gifves kvinna eller kvinna man, men å andra sidan vittnar omen djup obekantskap med detta lifvets villkor, som äro så djupt genomträngda af könsmotsatsens makt, att de äro ytterst få, som kunna trotsa denna makt utan att själfva gå under»*

medtagits några ungdomsdikter af Wikner, i hvilka hans individualitet särskildt framträder - »Mig törstar», »Albino» och »Regnbågen» - samt en del rätt täcka Strövers.

Wikner var en ganska ovanlig vältalare. Icke blott formens skönhet kännetecknade hans tal, främst buros de af hjärtats värme och af en viss humor, som kanske mera kom fram i tonen och stämningen än i ordalagen. De flesta hans tal förflyktigades med stunden; andra äro emellertid upptecknade af honom själf eller af åhörare och bland dessa tal har jag valt till intagande i denna samling - jämte de vackra minnesorden öfver Boström - några af hans studenttal. Ty de äro uttryck för ett drag i Wikners väsende, som för visso ej var det minst kännetecknande: hans förhållande till den uppsaliensiska ungdomen.

Liksom Wikner varit för sina jämnårige en trofast kamrat, så blef han för de yngre - släktled efter släktled- på en gång kamrat, lärare och föresyn. Lärarne i våra universitetsstäder måste ju i allmänhet lägga hufvudvikten vid den teoretiska utbildningen af lärjungarne; det är få af dem, som äga tillfälle till att påverka ungdomen moraliskt; men Pontug Wikner var en af desse få. Han ägde en etisk talang, som lika mycket berodde på hans djupa personlighet som på hans älskvärda, vänliga umgängessätt. Det var aldrig något uppstyltadt i hans »moralitet»; hans ädla ord verkade dess mera öfvertygande, som de kommo från en person, hvars rena, oförvitliga sinnelag gick i borgen för deras sanning. Hos honom fanns ingen skism mellan lif och lära och han var icke rädd för att förlora något af sin värdighet för det han var med om ungdomens nöjen. Den högt aktade läraren kunde deltaga i studenternas glädje och drömma om igen sin egen, han kunde själf skämta med de unge,

han visste väl, att det sanna allvaret icke behöfver kläda sig i sorgedok. Detta allt förklarar den ovanliga verkan hans tal hade på oss yngre.

Slutligen har jag i samlingen, på uppmaning af och i samråd med flere Wikners vänner, medtagit ett antal bref och några själfbiografiska meddelanden. De mest betydande bland de förra - utdragen ur »Brefven till Roderik» - äro verkställda af den intime vän af Wikner, till hvilken brefven äro adresserade. Läsaren skall här finna rika bidrag till Pontus Wikners inre utvecklingshistoria, och tillika ädla uttalanden i mänsklighetens lifsfrågor. De

strödda brefven och bref utdragen äro likaledes medtagna dels ur biografiskt intresse, dels för att visa Wikners ståndpunkt i viktiga spörsmål. Många andra bref af Wikner förtjäna otvifvelaktigt att offentliggöras; men de kunna lämpligast tillgodogöras för en utförligare lefnadsteckning, om och när en sådan kommer till stånd.*

Om det nu är så - hvad jag i det föregående sökt uppvisa - att i dessa här samlade vittra skrifter Wikners individualitet starkt framträder, om det är så, att man mellan raderna af dessa noveller, föredrag, dikter, tal och bref ständigt skönjer hans ädla, bleka profil, så vet jag, att denna bok skall vara välkommen i vida kretsar.

Ty älskad var Pontus Wikner som få, och han var värd att älskas. Hos dem, som stått i närmare eller fjärmare beröring med honom, eller som på afstånd be-

* Så väl i samlingen »I mänsklighetens lifsfrågor» som i »En tacksam väns» (fröken Elisabeth Kjellbergs) »minnesblad» öfver Pontus Wikner (urspmngl. i Läsning för hemmet) äro talrika bref af W. meddelade. Lämpligast vore utan tvifvel om alla dessa bref utgåfvos i en särskild samling.undrat denna klara tanke, detta rena hjärta, detta varma sinnelag, skola dessa blad återkalla hans kära bild. Men äfven ett yngre släkte, för hvilket Pontus Wikner nästan blott är »ett namn», bör genom dessa hans skrifter kunna lära känna -- åtminstone till någon del -- den man, som framför allt satte värde på att vara »ungdomens vän».

Så skall han ännu efter sin död kunna verka godt och förädlande på nya släktled, varande äfven för dem en föresyn, som de ha godt af att följa.

Göteborg i oktober 1888.

Karl Warburg.

FÖRORD TILL TREDJE UPPLAGAN

Den förmodan, som uttalades för sex år sedan, att detta arbete skulle vara välkommet i vida kretsar, har bekräftats öfver förväntan.

Den första stora upplagan af de Vittra Skrifterna följdes redan några månader senare af en nästan lika stor andra, och tiden har nu ansetts vara inne att föranstalta en tredje såsom godtköpsupplaga, hvarvid arbetet, redan förut vida spridt, skall kunna nå ut i ännu bredare lager.

Till det förra förordet har jag blott en notis att lägga. »Mantegnas ängel» bär icke med skäl detta namn, sedan den i Berlins museum befintliga taflan, som utgör novellens utgångspunkt, af den nyare konsthistoriska forskningen frånkänts Andrea Mantegna och tillskrifvas hans svåger och lärjunge, venetianaren Giovanni Bellini. Härför har jag -- med anledning af att denna målning genom Wikners novell erhållit ett visst litteraturhistoriskt intresse för Sverige -- redogjort i en särskild uppsats, som offentliggöres i Svenska författareföreningens publikation »Vintergatan».

Göteborg i september 1894.

Karl Warburg.

FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR

(1863)

För icke många dagar sedan, när jag hade slutat min för den aftonen bestämda kurs - jag läser nämligen på graden och måste vara mycket flitig -, gick jag ut att förströ mig en smula hos en af mina kamrater, som bodde vid S:t Eriks torg. Jag trädde in i hans rum. Han stod just sysselsatt med att taga på sig öfverrocken.

- God dag, Robert! - sade jag.

- God dag, trähök! - svarade han, hvilket i hans mun betydde ungefär detsamma som »käre vän» eller någonting dylikt.

- Jag ämnade hälsa på dig en stund.

- Det var bra det, ty jag är just färdig att gå ut i ett ärende, som ej tål något uppskof. - Men du kan emellertid gärna slå dig ner här, tills jag kommer igen. Om en half timme kan jag vara tillbaka.

Han hade knappt sagt detta, förrän han redan var försvunnen. Jag fick finna mig i mitt öde, så godt sig göra lät, och för att fördrifva tiden, begynte jag företaga en räfst i hans tämligen ansenliga bibliotek. Det hade jag väl gjort femtio gånger förut, och de mera framstå-ende och väl inbundna böckerna voro mig därföre alla bekanta. Denna gång beslöt jag alltså att undersöka de gammalmodiga böckerna, som voro undanstuckna i de mera undangömda delarne af bokskåpet. Sålunda fann jag då bland annat Lagerbrings Svenska historia, fragmenter af Ekmansons postilla samt en bok om spöken och andars uppenbarelser. Allt det där intresserade mig icke, och jag lade undan det ena efter det andra, då jag helt oförmodadt fick i min hand ett gammalt pergament, beskrifvet utan och innan på gammalmodig tyska. Jag läste, och ju mer jag läste, desto mera intresserade det mig. Det innehöll en »en ungdomshistoria om Aristokles, den där ock Plato kallas», hvilken historia jag här vill försöka att återgifva på svenska och med ett något modernare språk.

Det var år 413 före Kristi födelse som det atheniensiska folket fick umgälla sin misstänksamma stränghet mot Alcibiades genom det totala misslyckandet af den genom samme man förorsakade expeditionen till Sicilien. Man hade om detta företag hyst de djärfvaste förhoppningar. Sicilien skulle falla i de tappre athenarnes våld vid första verkliga kraftansträngning - det var gifvet. Sedan skulle naturligtvis följa eröfringen af Italien och Karthago. Det hade emellertid ej gått efter förväntan. De tvenne sistförflutna åren hade varit rika på växlingar, och nu hade det kommit därhän, att de athenare, som icke redan multnat på Siciliens jord, fingo svalka sina feberaktiga segerdrömmar i de sicilianska stenbrotten.

I Athen rådde en stark spänning i alla sinnen. Man anklagade gudarnes skickelser, man anklagade hvarandra och icke minst de mest framstående inom samhället; några få hade äfven det förståndet, att de anklagade sigsjälfva. Emellertid gick det ej an att öfverlämna sig åt sorgliga reflexioner. Det gällde att handla för att åtminstone ännu en tid hålla sig uppe mot lacedemoniernas alltmer växande makt.

Vid denna tid af oro och politiska hvälfningar sutto en afton i slutet af augusti trenne ynglingar i den till Aristons villa hörande trädgården ett stycke från Athen. Månen hade redan längesedan uppgått öfver de östliga bergen, och hans strålar höllo just som bäst på att utföra sin vanliga trolska dans öfver Kefissos' böljor, hvilka sakta letade sig en väg mellan trädgårdar och doftande ängar till hafsviken mellan Munychia och Phaleron.

De unge männen samtalade ifrigt med hvarandra, och det var tydligt, att frågan gällde politiken. Det var nu alldeles ingenting besynnerligt vid en tidpunkt sådan som denna; något besynnerligare var det måhända, att detta ämne under en så skön afton som den närvarande, då hela nejden tycktes ligga försänkt i ett slags poetisk slummer, kunde intressera ynglingar af deras ålder, som här förde samtalet. Den äldste tycktes nämligen vara sjutton år och den yngste ungefär femton.

- Det är således ditt allvar, Aristokles, - sade den sjuttonårige - att åt den politiska banan offra ditt lif och dina krafter?

- Ja visst - under tider sådana som denna behöfver fäderneslandet för sitt bestånd att anlita sina söners både krafter och hufvuden.

- Visserligen, och det skulle, tycker du väl, vara en Athens medborgare ovärdigt att icke med bäggedera bistå sitt kämpande fädernesland?

- Utan tvifvel. Dock är detta - det måste jag erkänna - icke den enda bevekelsegrunden. Ty för att ej tala om min faders vilja, som bestämt mig till stats-man och gifvit mig en därefter lämpad uppfostran, är det också någonting inom mig, som eggar och drifver mig till verksamhet. Det förekommer mig, som kunde jag ej lefva, därest jag ej finge pröfva mina krafter på verkligheten. Säkerligen har du, Simmias, också känt något dylikt?

- Det kan nog hända; men som du vet, så har jag längesedan uppgifvit planen, att deltaga i det offentliga lifvet. Det bringar i våra dagar föga tillfredsställelse. Att natt och dag bråka och hafva bekymmer för det allmänna bästa och sedan till tack för sitt besvär blifva förklarad såsom fäderneslandets fiende och såsom sådan antingen få gå i

döden eller i landsflykt - därtill har jag sannerligen ingen lust. Nej, min käre Aristokles, jag har förskaffat mig medborgarrätt i en bättre stat, där man blir belönad efter förtjänst och åtminstone aldrig sätter lifvet på spel. Min värld är en bättre än den här trolösa, menediga, brott- och blodbefläckade, som kallas statslifvet.

- Aha! Du menar poesiens värld.

- Haha, poesiens värld! - inföll gäckande den tredje af de unga vännerna, den femtonårige Aster. - Poesiens värld, jo det är just ett präktigt rike! Månsken och solsken och stjärneglans och ärans glans och kämpadans och kärlekens myrtenkrans - du himmelska Afrodite, hvad allt det där låter vackert; skada bara, att det inte äger mer verklighet än det som aldrig fanns!

Ett självförnöjdt drag af satiriskt löje dröjde kvar en stund på Asters sköna läppar efter denna utgjutelse. Aristokles log vemodigt och Simmias med en smula bitterhet.

- Har unge Aster också besökt poesiens värld? - frågade Simmias.- Nej, tack vare den allsmäktiga Moiran, det landet har jag aldrig besökt.

- Du dömer således blott efter hörsagor?

- Efter hörsagor? Ja visst!

- Men om nu jag, som verkligen varit inne i det landet och där till och med lyckats vinna medborgarerätt, säger att det landet är ett rikt och härligt land, hvem bör man då tro: den som aldrig varit inne i det landet, eller den som känner det af erfarenhet?

Den femtonårige sköne ynglingen gjorde en min af otålighet vid denna argumentation och grep den framför honom stående bägaren med sådan häftighet att en del af vinet spilldes i sanden.

- En skål då, du store Simmias, du andre Homerus, en skål för det där landet, från hvilket Zevs, afvärjaren, mig nådigt bevare!

Aster och Simmias tömde sina bägare. Aristokles fäste en lång vemodig blick på den femtonårige och lät den sedan irra bort öfver dalen, där Kefissos glänste i månskenet, och sist stanna vid randen af Peloponnesens berg, som bildade den dunkla bakgrunden på andra sidan af Sarenska viken.

Det låg en fuktig glans öfver hans öga i denna stund.

- Nåå, Aristokles, hvarför dricker du icke poesiens skål? - utropade Aster, i det han andra gången grep efter bägaren. - Vid Apollo, du ser mig eljest ut som en sådan där poetisk drömmare. Allt bättre och bättre! Jag tror vid Styx, att du gråter också. Det anstår icke en statsman, allra minst när han vänder sitt öga mot det där hållet. Peloponnesus, lacedemonier, jag önskade Cerberus hade dem allesamman i sina käftar med hull och hår. Jag skulle ej gråta öfver dem.

- Det var ej heller på dem jag tänkte i detta ögonblick, svarade Aristokles. - Men hvad poesien beträffar, så dricker jag rätt gärna hennes skål, och gör det på allvar. Måhända är det sant, som Simmias säger, att poesiens värld är bättre än politikens; säkert är, att den är bättre än din värld, Aster; ty du tänker bara på jakthundar och vin och - jag skäms nästan att säga det - på vackra flickor.

En purpurrodnad flög vid dessa ord öfver Asters kinder. Det var visst helt nyss han börjat tänka på vackra flickor.

- Kantänka den vise! - yttrade han omsider buttert. - Aristokles är sexton år, och därföre bör han ju fritt få uppträda som sededomare öfver mig, som bara är femton.

- Förlåt mig, Aster; jag ville ej såra dig, och för att göra dig god igen, så tömmer jag för dig den bägare jag skulle tömma för poesien, eller rättare; när jag tömmer den för poesien, så tömmer jag den för dig.

- Du store Herakles! För poesien, för mig? Nu yrar du väl igen, Aristokles?

Äfven Simmias såg helt förvånad ut vid denna vändning af samtalet.

- Jag menar hvad jag säger, - återtog Aristokles. - Poesiens värld är, om jag ej misstager mig, skönhetens värld, och - men jag vill ej smickra dig, Aster; jag dricker din skål. Må du blifva lika god som du är skön!

- Intet annat! Du är då odräglig, Aristokles, med dina moraler. Emellertid, herr filosof, älskar jag redan det goda allt för mycket för att vilja önska dig detsamma tillbaka. Skål!

De bägge vännerna tömde sina bägare. Simmias lät

sin tomma bägare svänga rundt omkring mellan sina fingrar och såg på månen. Det var tydligt, att han började finna sitt sällskap tråkigt.

- Ah, Simmias, - utropade Aristokles - jag märker att jag är en dålig värd, som låter dig sitta med tom bägare. Se här, drick, broder, drick! Måtte du en gång bestiga tronen i poesiens rike!

- Jag beklagar, att jag icke kan önska dig detsamma inom politikens, emedan det vore att önska republikens undergång; men må du blifva den förnämste af dem, som trängas kring statsrodret, och må det lyckas dig att föra det bräckta skeppet i en tryggare hamn! - Och nu, godnatt! Aftonkylan börjar blifva allt för kännbar, och dessutom har jag hemma ett arbete för mig, som . . .

- Som skall öppna dig vägen till diktartronen - afbröt honom Aster. - Lycka till, herr skald! Må du blifva lika stor som Homerus, så skall det nog icke uteblifva, att du också blir lika blind som han! - Och nu följer jag dig, Simmias. - Godnatt, Aristokles! Morpheus förläne dig angenäma drömmar.

Simmias gick, åtföljd af Aster. Aristokles blef allena kvar på gräsbänken och lutade sitt hufvud mot handen.

- De äro lyckliga - sade han för sig själf - bägge lyckliga: Aster, den glade, sköne ynglingen, som blott tänker på sina nöjen och ej behöfver mer, när han finner dessa; Simmias, som skapat sig en egen värld, diktens, där han kan inrätta allting efter sin egen vilja, och sedan fröjda sig öfver sin skapelse såsom öfver det verkligaste bland verkligheter. Men jag, jag äger intet, hvaröfver jag kan fröjda mig; ty allt det goda jag här vinner är, när det närmare betraktas, blottadt på verklighet. Vinets och kärlekens nöjen - åh - de äro lockande och kunna

komma mitt hjärta att skälfva af fröjd; men huru länge? Allsvåldige gudar, det sitter en afundsam demon härinne i mitt bröst, som, när njutningen är till ända, frågar mig med en stämma, som går genom märg och ben: Aristokles, hvad blef i denna stund din verkliga behållning? - Hu, det är en ryslig fråga! - Statslif vet? - Det är då detta, som skall gifva näring åt min andes hunger. Jag har understundom trott så. Men jag börjar ana tomheten äfven i detta. Kan man vara en god medborgare utan att lyda statens lagar? Omöjligt. Men man kan också lyda statens lagar utan att äfven deltaga i alla de grymheter, till hvilka ju dessa lagar »leda? Themistokles, Miltiades, Aristides, Alcibiades! Er historia flödar af bevis på det tomma och maskstungna i vår statsbyggnad. Min fader hoppas, att jag skall blifva den, som bringar räddning åt fäderneslandet genom att gifva en ny form åt det offentliga lifvet. »Du skall fullborda» - sade han ju ännu i dag - »hvad jag ville, men ej förmådde». O min fader, huru gärna önskade jag ej, att ditt hopp ginge i fullbordan! Men det skall ej ske, åtminstone aldrig genom mig; ty jag känner i detta ögonblick tydligare än någonsin, huru svag jag är, och att det, som drifver mig till verksamhet, är icke så mycket medvetandet af kraft, som känslan af tomhet och fridlöshet, den jag måste fördrifva. Hvarigenom? Det vet jag icke. - Athen, du de ärorika minnenas stad! Mitt lif ville jag gifva för dig; men skulle det väl hjälpa dig? Jag tviflar därpå. Hvad min fader sagt, att det lider mot din undergång, såvida icke en utomordentlig hjälp kommer emellan, det är blott alltför sant. Du har förtärt dina egna krafter genom inbördes stridigheter, och du liknar i denna stund det halfvissnade blad, som sitter där borta på platanen. Det behöfves en ny lifskraft, en ny svalkande vind, som andas öfver dess ådror.

De sista orden föranleddes af en sakta västanvind, som först smekte Aristokles' kind och sedan lekte en stund mellan platanens grenar. Det halfvissnade bladet tycktes hafva fått lif igen. Det rörde sig såsom till syskondans med sina friskare grannar.

- Athen, du de ärorika minnenas stad! O, att den lifsfläkt vore nära, som kunde gjuta ett förnyadt lif i dina

vissnade leder! Det är väl icke genom mig som den skall nalkas dig, men det gör detsamma; komme den blott öfver dig i dubbelt mått!

En ny fläkt susade fram genom trädgården och denna gång starkare. Det halfvissnade bladet dansade ej längre, det skälfde för vindens styrka.

- Athen, du de ärorika minnenas stad! Kanske bäfvar äfven du för hjälpen, när den en gång nalkas dig. Men du skall, du måste lefva, mitt älskade fädernesland.

Vinden brusade för tredje gången fram öfver dalen och denna gång så starkt, att trädens kronor böjde sig. En tjock sky gick i detta ögonblick öfver månen och nejden insveptes i dunkel. Aristokles såg upp mot himmelen, och hans lockar fladdrade för vinden.

- Zevs, allsvåldige fader, och du Pallas Athene, som älskar dessa åt dig helgade murar! Rädden, o rädden min olyckliga fädernestad! Omgjorden mig med kraft att kämpa för dess välgång, för dess frälsning eller gifven denna kraft åt hvem I viljen, men rädden, o rädden min olyckliga fädernestad!

Månen hade åter trädt fram undan det skymmande molnet. Aristokles lät sitt öga falla på platanen. Det halfvissnade bladet var borta; den sista vindstöten hade afslitit det.

- Ha, Athen, du de ärorika minnenas stad! - utropade den sextonårige ynglingen. - Hvilket förebud! Det

är förbi. Jag visste det ju förut. Det är just det nya lif, hvarom jag för dig bad till gudarne, det är just detta, som skall gifva dig döden. Snart, snart är du endast och allenast, hvad jag nyss nämnde dig, en minnenas stad! - Och jag skall åse din undergång, utan att kunna rädda dig. Du hjälpes ej mera med svärdet - det sade mig min fader -; men du hjälpes ej heller med en ny politik. Gudarne hafva beslutat din undergång. Jag kände

det i detta ögonblick såsom aldrig tillförene.--------

Och mig - tillade ynglingen efter en stunds paus - hvad är mig öfrigt? - Statsmannens värld lockar mig ej längre, ty dåraktigt vore det att kämpa mot de odödliga gudar. Aster och Simmias, mina lyckliga, lyckliga vänner, hvad skall jag göra? Aster, yngling med de sköna ögonen, visst älskar jag dig; men den värld, i hvilken du finner din tillfredsställelse, den älskar jag icke. Simmias, du lefver lycklig i den trollkrets af poetiska skapelser, hvari du dväljes. Men den saknar ju verklighet? Verklighet- hvad betyder det, om den blott skänker lycka: det är verklighet nog. - Faren väl, min barndoms drömmar! Jag måste skapa mig en ny värld.

Året 410 f. Kr, hade varit lyckligare för athenarne. Alcibiades hade åter blifvit deras anförare, och med honom hade lyckan för en tid återvändt. Seger på seger hade blifvit vunnen öfver lacedemonierna; den sista, vid Gyzicus, hade helt och hållet tillintetgjort deras flotta. Alcibiades hade återkommit till Athen och under folkets jubelrop hälsats såsom sitt fäderneslands räddare. Glädjen var nu allmän i de ärorika minnenas stad; folket strömmade omkring dess gator, med högburna hufvuden; här och där hörde man lifliga samtal, och ville man lyssna till deras innehåll, så kunde man vara säker, att där tala-

des om segrar, som dels voro vunna och dels skulle vinnas, ända tills lacedemonierna aldrig mer skulle kunna resa sig från Athens öfvervälde.

Vid denna tid mot slutet af sommaren återfinna vi två af våra vänner, Simmias och Aster, på väg till Aristons villa. Skalden Simmias var nu tjugu år gammal och hade, sedan vi sist träffade honom, utan tvifvel gjort stora framsteg inom diktens rike. Hans vänner påstodo åtminstone, att han numera stod diktartronen mycket nära.

Aster, som nu var aderton år, hade ännu kvar sitt sköna anlete och sina strålande ögon. Han hade dock antagit en något mera allvarlig uppsyn, hvartill han ansåg sig förbunden, alltifrån den dag, då han förra året varsnade det första skäggfjunet, som började beskugga hans läppar.

- Nå, Simmias, - sade Aster, fortsättande ett nyss afbrutet samtal - har du läst Aristokles' sista poetiska skapelse?

- »Eros och Psyche», menar du? Ja visst; hvem har icke läst den? Den nye skalden börjar ju bli ett allmänt

samtalsämne, och - men det gör detsamma.

- Hvad är ditt omdöme om Aristokles' författareskap?

- Rätt fördelaktigt, det måste jag medgifva: »Eros och Psyche» är i synnerhet ett mycket vackert poem, dock - men nej, det gör detsamma.

- Säg ut.

- Jag fruktar att synas partisk emot Aristokles.

- Än sen då? Tror du någon skulle undra på det, då han ju uppenbarligen gjort intrång i dina rättigheter? För öfrigt vet du ju, att jag för min del är fullkomligt likgiltig för allt hvad poesi och poeter kallas.

- Rätt smickrande, vid Zevs! Så hör då. Jag tror mig finna, att Aristokles' poesi ej är riktigt naturlig.

- Naturlig? Likasom om någon poesi vore naturlig. Den gör ju allting förvändt. Den låter ju träden sucka och böljorna sjunga och vinden tala och vänder för öfrigt upp och ned på hela världen. Gudarne bevare oss för en sådan natur!

- Tig, Aster! Det där begriper du icke. Jag menar, att Aristokles bestämdt är ämnad för någonting annat.

- Hvad då?

- Statsman, till exempel.

- Statsman! Ja visst är det angenämt att som den skälmen Alcibiades bli hälsad med jubelrop och blomsterregn - men, men det där alltsammans går så lätt öfver till åska och hagel.

- Nå, så måste han då bli filosof.

- Och bli Sokrates' lärjunge kanske? Ha, ha, ha! Ljusa utsikter! Det vill säga, du anser således Aristokles platt oduglig att räknas bland förståndigt folk?

- Aster, du är ohjälplig, och det går ej an att tala med dig om sådana där saker: ty dem lär du väl aldrig komma att begripa. Men - för att öfvergå till något annat - är du själf ännu lika mycket ett föremål för Aristokles' beundran, som du var det för en tid sedan?

- Beundran? - svarade Aster, med ton af mycken tvärsäkerhet. - Hör bara och* döm sedan!

Han såg helt andäktigt upp mot himmelen och upprepade med handen på sitt hjärta:

»Upp emot stjärnorna blickar du, Aster; o vore jag himlen att jag med ögon som hans jämt finge se uppå dig!»

- Hvad säger du om en sådan önskan, Simmias?

- Den är åtminstone rätt poetisk. Har Aristokles skrifvit detta åt dig?

- Ja visst, åt hvem annars? Jag satt en gång en stjärnklar afton på altanen vid min faders hus och såg uppåt höjden af Skambonide; ty en lätt gestalt, hon i den hvita kitonen, - du vet hvem jag menar - hade just passerat förbi och styrt sin kosa dit upp. Mitt öga hade helt naturligt stannat på den punkt, där hon försvunnit, och som denna låg högt upp från den plats, där jag befann mig, så såg det väl ut, som om jag hade kikat på stjärnorna.

- Nå, än sen då?

- Sedan? - Jo, Aristokles stod bakom mig, när jag efter en stund såg tillbaka, och fäste på mig en sådan där drömmande blick, som du vet att jag afskyr; och . . .

- Och sedan skref han till dig det där epigrammet?

- Det gjorde han, men det var också det sista han skref till mig. Jag hade nämligen den oartigheten att skratta åt honom, när han lämnade mig det. Det var oförsiktigt gjordt af mig; ty jag måste bekänna, att jag från den stunden alldeles förlorade mitt välde öfver Aristokles och ådrog mig dessutom en läxa af min syster, som . . .

- Alkmene?

- Just af henne. Hon sade, att om hon ägde en sådan ynglings kärlek som Aristokles', så skulle hon väl icke göra den till föremål för sitt åtlöje, - och dessutom tillade hon, att jag alls icke vore så synnerligen älskvärd; och när jag frågade henne, om Aristokles vore älskvärdare än jag, svarade hon med en blick, som rent af förargade mig.

- Nå, hur gick det sedan? - frågade Simmias oroligt.

- Jo, sedan gick det så, att nu skrifver Aristokles

epigrammer till Alkmene och har skänkt henne en prydlig afskrift af »Eros och Psyche», med en tillägnan, som gjort henne alldeles yr i hufvudet.

- Aristokles älskar således din syster?

- Förmodligen, det vill säga: han suckar och ser ömklig ut, när han ser henne på afstånd; och ehuru han ständigt söker att komma i hennes närhet, så blir han rädd och förlägen, när han skall tala henne till. Detta lär af visst folk kallas kärlek, ehuru jag nog vet, att jag brukar älska på annat vis.

- Din syster är en vacker flicka.

- Skulle tro det; alla säga, att hon är min fullkomliga afbild. Och om jag ej missminner mig, så plägade äfven du finna henne vacker.

Simmias suckade och såg ned; det var tydligt, att han däremot ej hade något att invända.

- Det år, som jag varit borta från Athen - sade han slutligen - har kanske förändrat mycket. Men Alkmene lofvade att bli vacker, och säkert har hon ej svikit detta löfte.

- Därom skall du få öfvertyga dig i afton, när du kommer till oss. Du har ju lofvat att komma?

- Jag tackar dig, jag skall ej uteblifva.

De bägge vännerna hade nu hunnit fram till Aristons villa. En slaf, som mötte dem på gården, underrättade dem, att Aristokles just nu gått ned i trädgården. De styrde sina steg dit. Aristokles satt orörlig och drömmande under samma platan, där vi sist lämnade honom. På marmorbordet framför honom låg en vaxtafla, hvarpå han skrifvit ett par rader, men åter öfverstrukit. . Hans stylus låg där bredvid.

- Nej det här går icke - sade han halfhögt för sig själf och steg upp. - Jag ville måla hennes bild, men

jag saknar ord - det går omkring i min hjärna. - Nej, jag måste . . . Ah, se Aster! - afbröt han hastigt, - Aster och - och Simmias!

- Jaha, - svarade den sistnämnde och ilade i hans armar - här har du mig tillbaka efter min långa resa. Du må tro, jag har sett mycket, sedan vi sist skildes, och - men jag är ändå glad att vara här åter!

- Och jag är glad att hälsa dig välkommen till vårt gamla Athen, och är ännu gladare, att du ej glömt bort gamla vänner.

- Glömma er? Aster och Aristokles! Aldrig! Lefve vänskapen!

- Och poesien! - genmälde Aristokles.

- Och kärleken och vinet! - tillade Aster. - Vet du, Aristokles, Simmias bör i afton hälsas med en välkomstskål hemma hos mig, hvartill du härmedelst inbju-des. Jag har vin, förstår du, godt vin, och kanske någon annan därhemma kan ge dig kärlek?

Aristokles rodnade. - Jag skall komma - svarade han. - Vin är godt och kärlek är bättre, men bäst är ...

- Hvad för slag? - afbröt honom Aster. - Finnes något bättre än kärlek?

- Om det finnes en kärlek, som ej förbränner, som ger mig lif utan att på samma gång ge mig döden - då finnes

intet bättre än kärlek.

- Dumheter! - utropade Aster. - Aldrig har jag märkt, att kärleken förbränt mig.

Simmias log åt denna bekännelse af den sorgfrie adertonårige ynglingen. Aristokles log också, men kastade såsom af en händelse en sidoblick på platanen, på hvars grenar ett och annat blad hade vissnat för kyssar af högsommarens sol.32 FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR.

Det hade gått lustigt till i Kritobulos' hus denna afton. Aster hade uppbjudit all sin förmåga för att roa sina gäster, hvilket med vinets tillhjälp hade lyckats till den grad, att till och med den allvarlige Aristokles blifvit mer än vanligt meddelsam. Det hade sjungits och druckits och druckits och sjungits, och tal hade blifvit hållna både med och utan meter. Simmias hade uppläst åtskilliga under hans resa författade poemer, som fördelaktigt vittnade om hans rena och poetiska uppfattning af naturens skönhet. Här och där hade dock inblandat sig ett element af vemodig längtan. Det var tydligt, att ett band af ömmare slag fäste honom vid hans fädernestad. Det bandet antog här och hvar formen af en skön flicka med fladdrande lockar och strålande ögon, och där bilden ibland var fullständigare utförd, blef den till en förvånande grad lik den unga Alkmene, Kritobulos' dotter och Asters syster, som förstulet genom gallret på balkongen lyssnade till de unga vännernas sånger där nere på den öppna gården. Äfven Aristokles uppläste några af sina poetiska produkter. Också dessa hade sina fördelaktiga sidor och vittnade om en djärf uppfattning af lifvet i dess växlande mångfald; men hvad Simmias hade anmärkt i sitt samtal med Aster, tycktes icke sakna skäl för sig; de röjde allt-somoftast en bristande naturlighet. Han målade, också han, ett ideal, som lånade ett och annat drag från Kritobulos dotter; men målningen var öfverspänd, färgerna hade sammanflutit i hvarandra, och det hela blef ingen verklig kvinnobild.

Till och med Aster lifvades af den gemensamma skaldeatmosfären och besjöng i improviserade jamber en flicka i hvit kiton, som vandrade uppför Skambonide ända till randen af himmelen, där hon slutligen stannade midt i Jungfruns stjärnbild.FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR. 33

Allt det där var nu slutadt

Gästerna hade aflägs-

nat sig, och det var tyst på Kristobulos' gård.

Simmias och Aristokles hade stannat utanför den förstnämndes bostad. Denna var belägen endast ett stenkast från Kristobulos' hus och en till densamma hörande trädgård sträckte sig på ena sidan alldeles intill muren af den sistnämndes gård.

'.- Simmias, - sade Aristokles dröjande - jag är ej alls sömnig; och om, som du nyss sade mig, detsamma äfven är fallet med dig, så måste du berätta mig något mera om din resa.

- Gärna, det ämnade jag just föreslå.

- Du talar om märkvärdigheterna i Egypten. - Såg du icke också fågeln Fenix?

- Nej, vid Zevs, om jag det gjorde. Det är en mycket sällsynt fågel äfven i det sagolandet Egypten. För öfrigt är det bättre, att du följer mig in här i min bostad än att stå midt på gatan.

Simmias närmade sig huset och rörde portklappen. En slaf öppnade efter en stunds dröjsmål.

- Sofver du, din lätting, efter du låter mig vänta? - ropade Simmias otåligt.

- Förlåt mig, herre, - svarade slafven - jag hade verkligen inslumrat, ty det är sent på kvällen.

- Sent på kvällen? En portvaktare skall vara vaken som Cerberus. Hade du icke i går varit den förste, som hälsade mig välkommen efter min långa resa, så skulle jag i denna stund låtit dig erfara min vrede; nu vare det dig förlåtet. Fort nu! Säg till åt Davus, att han skaffar oss vin och bägare i löfsalen därborta vid muren.

- Hvad tänker du på, Simmias? - afbröt honom Aristokles. - Icke skola vi dricka mer i afton?

- Icke? Jo; vid alla underjordens gudar, tror du

3 - Wikner, Vittra skrifter.34 FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR.

att jag skall berätta mina reseäfventyr med torr strupe? Nej, det sker icke. Ej ett ord, innan jag fått mera vin!

- Ske din vilje! svarade Aristokles leende. De bägge vännerna nalkades, tigande, löfsalen.

Hur var det? Det hördes röster därinnanför. Nej, där fanns ingen människa. Ånyo röster och tydligare än förut.

- Hörde du, Simmias? Jag förnam tydligt ljudet af hennes stämma - hviskade Aristokles.

- Omöjligt! Här är ju tjocka muren emellan. Aha, vid Zevs, en springa; äfven denna har det här sista året åstadkommit.

Simmias lade sitt öra intill muren och lyssnade.

- Dal är Alkmene, som talar med sin broder; hör Aristokles! vid Hera, ett lustigt äfventyr!

Aristokles gjorde en min af otålighet. Han tvekade.

- Hon talar om dig - återtog Simmias.

Denna upplysning verkade. Aristokles lutade sig intill remnan på muren. Han kunde nästan höra hvarje ord.

- Om mig? Ja vid alla gudar! - sade han sakta, och blodet rusade honom därvid uppåt hufvudet.

- Du frågar mig något - så hörde han Alkmene tala till sin broder - som är mig rätt svårt att besvara; men, emedan jag tror, att du, ehuru lättsinnig du säges vara, ändå har mig en smula kär, så vill jag försöka besvara din fråga.

- Godt, Alkmene! - ljöd Asters svar. - Så säg mig då, hvilkendera du tycker bäst om.

- Jag tycker mest om Aristokles.

Vid dessa ord knep Simmias sin vän så hårdt i armen, att denne höll på att skrika.

- Stilla, för himmelens skull! - hviskade Aristokles nästan andlös.FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR. 35

I detta ögonblick kom Davus med vinet, och de bägge vännerna funno rådligast att för ett par sekunder lämna sin plats och låtsa om ingenting.

Simmias gjorde ett tecken åt slafven att aflägsna sig, under det han med andra handen ifyllde bägaren. Men där blef ingenting drucket, och inga äfventyr berättade. De bägge vännerna återtogo sin lyssnande ställning.

- Det vill jag ej påstå - så talade Alkmene - tvärtom tror jag, att Simmias älskar mig mera än Aristokles.

Nu var det Aristokles, som häftigt tryckte Simmias' arm.

- Hvarför tror du det, Alkmene?

- Jag har svårt att säga dig det; ty du skall icke begripa mig.

- Jaså, äfven du, Alkmene, kommer med den där gamla utnötta frasen. Elaka flicka, tala du! Jag begriper mer än du tror.

- Väl om så vore. Jag vill vara uppriktig. Kommer du ihåg, Aster, den där vackra versen, som Aristokles skref till dig för ett år sedan?

- Hvilken? ty han skref mer än en. -- Den om himmelen och stjärnorna.

- Ja visst, den minns jag nog.

- Och tror du, att Aristokles mente, hvad han sade, när han önskade sig äga himmelens alla ögon blott för att få se på dig?

- Å nej, det var förmodligen sådana där vanliga skaldegriller, som ingenting betyda.

- Men om jag säger dig, att Aristokles hade fullt allvar med sina ord?

- Då måste han vara galen eller någonting ditåt.

- Nej, Aster, det var han icke; och dock menade

han hvad han sade. Han fann dig skön och därför älskade han dig. Han önskade sig så många ögon som himmelens stjärnor för att kunna rätt väl betrakta dig. Nåväl, himmelen har ej beviljat honom denna bön; han har ännu endast sina egna två ögon, och det kan också vara nog. -- Aster, använder han väl dessa till att se på dig?

- Nej, vid Zevs, jag måste bekänna, att sådant numera sker ganska sällan. Han har nog på senare tider fått annat att se på.

- På mig menar du. Ja, jag har längesedan märkt detta. Både hans ögon och hans poesi ha sagt mig det.

- Och ändå påstår du, att han ej älskar dig?

- Han älskar mig, men på samma sätt som han älskade dig.

- Nå, skulle det ej vara tillräckligt?

- Fråga dig själf, Aster. Hvad var det, som Aristokles hos dig älskade?

- Du hade nyss den artigheten att säga mig, att det var min skönhet.

- Riktigt; men nu skall jag hafva den oartigheten säga dig, att han funnit mig skönare än dig och därför på mig öfverflyttat sin kärlek. Kan du draga slutsatsen af detta, Aster?

- Slutsatsen? Naturligtvis, efter du också tycker om honom, att här snart blir bröllop.

- Nej broder, utan att han, som nu nämner mig sitt ideal, snart skall glömma mig för en ännu skönare.

- Då skall han få med mig att göra!

- Öfverflödigt, Aster. Aristokles skulle ej rå därför. Jag har genomskådat honom. Hans kärlek är sådan som hans poesi.

- Såå? Skulle icke heller hans poesi vara af rätta slaget? Tycker du icke om den, Alkmene?

- Tycker om? Jo, men jag har hört någon säga, att, att - korteligen, att den ej är rätt naturlig.

- Jag har hört alldeles detsamma.

- Man känner ej rätt igen sig i den värld han målar, och äfven i de sånger kan skrifvit till mig, erfar jag på ett oemotståndligt sätt, att det ej är till mig, Alkmene, som han talar, utan till ett ideal, som han förväxlat med mig. Tro mig, Aster: han skulle, om jag räckte honom min hand till förening för lifvet, alltför snart inse, att jag dock icke vore den fullkomlighet, som han älskar. Och då skulle hans kärlek kanske förvandlas i hat.

- Stackars Alkmene, det skall aldrig hända.

- Nej, broder, det skall aldrig hända; och på det att det aldrig skall komma att inträffa, skall jag aldrig gifva min hand åt Aristokles.

- Således åt Simmias?

- Icke heller. Jag älskade en; han kan och får icke älska mig. De odödliga gudar tilläto honom endast att älska det fullkomliga. Kom, broder, och låt oss gå! Jag är trött.

Aristokles och Simmias hörde de försvinnande fot-^tegen af Alkmene och hennes broder. Det blef tyst på Kritobulos' gård.

De bägge vännerna sågo på hvarandra. Aristokles var blek. Simmias fattade hans hand och sade:

- Jag borde vredgas på dig, broder, men jag kan det icke. Dig älskar hon och du skulle icke älska en sådan ängel tillbaka?

Aristokles teg, men hans ansiktsfärg täflade med den hvita muren, vid hvilken han stod.

- Jag måste alltså - återtog Simmias -' för alltid38 FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR.

lämna detta hopp, som de senaste åren närt i mitt hjärta, Alkmene skall aldrig tillhöra mig. Och dock, ljufva flicka, skall du blifva själen i mina sånger; din bild skall jag alltid på nytt uppfånga i spegeln af min poesi, och så skall du med eller mot din vilja tillhöra mig och blifva härskarinna i den värld, jag skapat omkring mig. - - Phoibos Appollon! - tillade den unge skalden, och en tår fyllde därvid hans öga. - Jag tackar dig, att du gaf mig sångens gåfva; den har räddat mig!

- Hon skall blifva härskarinna i den värld du skapar omkring dig - upprepade Aristokles med en egen tonvikt. - Hvad skall jag säga? Min poetiska värld saknar ju naturlighet och sanning, och jag skulle förfalska en sådan bild som hennes! Aldrig! Jag måste skapa en ny värld.

Det led mot morgonen. Aristokles hade för ett par timmar sedan återkommit till sin faders villa. Här satt han nu allena på sitt rum med korslagda armar och blickade ut i den tysta natten. Stjärnorna hade redan börjat blekna för den annalkande gryningen.

De två eller tre timmar han tillbragt i denna ställning hade varit timmar af begrundning och oaflåtlig själf-pröfning.

- Hon hade rätt: - sade han nu för sig själf - min kärlek liknar min poesi, och bägge sakna naturlighet. Det är ej heller underligt hvad den senare angår, ty jag lånade ju icke mina färger från naturen; jag tog dem ur denna inre, drömda värld, hvilken så ofta föresväfvat mig såsom ett dunkelt, obestämdt - jag vet ej om jag skall säga framtida eller tillförene. Det är fåfängt att med dessa färger söka måla en bestämd och fattlig verklighet.FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR. 39

Och min kärlek? Alkmene, har jag icke älskat dig? Ville jag ej gifva mitt lif och, om jag kunde, ännu mera, blott för dig? Och dock, Alkmene, du hade rätt äfven i denna punkt. Det var din skönhet som jag älskade, och icke egentligen dig. Hvarföre? Jag vet det icke; men det förefaller mig, som måste jag älska det sköna, hvarhelst det uppenbarar sig. Jag ser det, och i samma ögonblick självfver mitt bröst af en onämnbar smärta, en sådan som moderns, när röfvaren sliter barnet från hennes bröst, och barnet vänder sina ögon mot sin moder och beder ej med ord utan med blickar: Moder, fräls mig! Men modern kan icke frälsa sitt barn. Så, när en bild af mänsklig skönhet möter mitt öga, så tycker jag mig i den igenkänna en bild, tagen ur min egen själ: den ler mot mig, som ville den säga: Känner du ej igen mig? Jag tillhörde ju en gång dig; kom och tryck mig i dina armar! Men när jag nalkas, då sliter verkligheten bort bilden och sätter en annan i stället. Aster, Alkmene, förlåten mig! Jag har måhända varit trolös mot eder bägge; men om jag det varit, så skedde det därför, att jag mig ovetande svurit min tro åt det fullkomliga, en tro, som jag ej mera kan bryta.

Så faren då väl, I min ungdoms drömmar! Jag har älskat eder; - men dagen är i annalkande, jag får ej drömma mer.

Jag drömde om framtida storhet. Jag skulle blifva en man, till hvilken Athens folk skulle skåda upp såsom till sin räddare, och dess framtida väl skulle ligga i min hand. Det blef ej af. Gudarne hade beslutit annorlunda. Det var en dröm.

Jag drömde, att Apollon hade lagt lyran på min arm, och | att, när jag slog mina toner på dess strängar, lyssnade stad och land, skog och dal. Lagern omkransade40 FILOSOFENS MORGONDRÖMMAR.

redan min tinning, och jag stod som skaparen af en ny, en strålande värld. Det var blott en dröm.

Jag drömde att jag hade funnit det fullkomligt sköna, uppenbaradt i hennes anlete, som jag tillbad. Hon log mot mig, och jag visste, att hon - det fullkomligt sköna - skulle blifva min brud. Jag dåre! Det fullkomligt sköna skådar ingen utan i drömmen; - det var en dröm.

Aristokles' själskraft var för ett ögonblick uttömd. Hans ögas eld slocknade, hans anletsdrag slappades, och hans fingrar lekte likgiltigt med en papyrus-rulle, som låg framför honom på bordet. Det hade blifvit ljusare, och morgonrodnadens skimmer kastade sin purpurglans öfver den östliga hemisfären.

Aristokles' blick föll på den framför honom liggande rullen, som han redan till en del uppvecklat. Hans öga klarnade åter och följde med ifver den ena raden efter den andra.

Det var Homerus, den odödlige skalden, som fallit i hans händer, och hvad han läste var begynnelsen af den andra sången i hans Odyssé.

En stund därefter såg han upp; det låg en tår i hans öga, och i den speglade sig morgonrodnaden.

»Men när hon syntes igen, den af tidiga morgonen födda, Rosenfingrade Eos» - -

upprepade han ur den sång, han nyss läst. - Ja, så målar den verklige skalden. Jag borde blygas, att jag någonsin fattade poesiens plekter och sökte anslå din lyra, du skaldernas gud! Phoibos Appollon, förlåt mig!

Aristokles gick bort till sitt bibliotek och framdrog ur dess gömmor en hel hop större och mindre papyrusrullar. De voro tätt skrifna på alla sidor. Med dessa begaf han sig hastigt ut i försalen och nalkades eldstaden.

Ett ögonblick senare flammade en liflig eld på härden i Aristons sal. Lågorna frossade girigt af det brännbara ämnet, och snart var alltsammans förtärdt - all den poesi, som flutit ur Aristokles' penna.

Denne stod en stund med korslagda armar och betraktade sitt verk. De sista gnistorna slocknade.

När Aristokles återvände till sitt rum, var solen i sin uppgång.

- Phoibos Apollon eller Helios eller hvad du namnes! - sade ynglingen med blicken mot den uppgående solen -. jag har nu bragt dig mitt första, mitt käraste offer. Min ungdoms morgondrömmar har du förskingrat, och jag tackar dig därför. Men när du nu såsom Helios uppgår ur den försvinnande nattens sköte, så öppna då för mig blicken i en ny, en sannare värld!

Sådan var den historia jag läste på pergamentet. När jag slutat densamma, var jag helt rörd och satt en god stund stilla på stolen utan att vidare granska i biblioteket. Jag väcktes ur min dvala af min vän, som kom tillbaka.

- Åh, jag ser - sade han - att du efter gammal vana hållit dig till bokskåpet. Då har det ingen nöd.

- Är du redan tillbaka? - sade jag och såg på klockan.

- Redan? - återtog han. - Jag har ju varit borta en hel timme; men orsaken är den, att jag kom att gå in på boklådan, där man tvingade på mig den här boken, som påstås vara mycket bra. Se där!

Robert räckte mig en bok och jag läste på titelbladet : »Representanter af mänskligheten af Ralph Waldo Emerson». Jag bläddrade och fick af en händelse upp den

21:sta sidan, där jag läste: »Platon är filosofi och filosofi är Platon, på en gång mänsklighetens ära och skam, efter ingen hvarken af sachsisk eller romersk härkomst har förmått lägga en idé till hans kategorier. Han hade hvarken hustru eller barn, men alla civiliserade nationers tänkare äro hans afkomlingar och hafva fått en fläkt af hans anda.»

- Hvad går åt dig? - sade min vän hastigt. - Du ser så upprörd ut.

- Å, just ingenting - svarade jag, ty jag visste, att min vän Robert icke mycket älskade sentimentala utgjutelser. - Jag kom bara att tänka på en af de här uppräknade mänsklighetens representanter, på Platon.

- Aristokles! - tillade jag för mig själf - ljusets eviga gudom uppfyllde således din bön och skapade åt dig en ny värld.

MIN MODERS TESTAMENTE

(1869)

Vi befinna oss i den namnkunniga staden Efesus år 85 efter Kristi börd.

Det hade varit en regnig dag mot slutet af sommaren. Sydvästvinden hade med väldig makt upptornat vågor på den mellan Samos och det motliggande fastlandet inskjutande Efesinska viken. Nu hade vinden lagt sig och regnet upphört, men ännu rullade sjön högt och hvälfde sig skummande mot stranden.

I staden hade firats en fest till Artemis' ära. Man hade icke låtit sig hindras däraf, att vädrens och regnets gudomligheter visade ett oblidt ansikte. Jaktens gudinna hade aldrig låtit skrämma sig af sådant, hvarför skulle hennes tillbedjare göra det?

Men nu var allt tyst. Tempelhallarne genljödo ej mer af högtidsklädda skarors hymner. Snart hälsade gudinnan själf såsom Selene genom skingrande skyar från toppen af det mörka Messogis den nedanför liggande staden och det ryktbara templet, hvars marmorkolonner öfvergötos af ett magiskt skimmer från hennes drömmande öga.

I denna stund var det som Adeimantos, Paralos' son, från den delen af staden, som vette åt hafvet, nalkadestemplet och satte sig på dess trappa. Adeimantos var ännu en sjuttonårig yngling, med rena, öppna drag och ljusa lockar, men det låg någonting af svärmiskt vemod i hans blick, hvilket man knappt hade väntat sig hos den smidiga och harmoniska gestalten af en äkta hellenisk typ. De, som hade sett hans moder, hvilken för elfva år tillbaka afled i Alexandria, brukade säga, att han af henne ärft uttrycket i sina ögon, under det att hans ansikte och gestalt i öfrigt gjorde honom till en trogen afbild af sin far. Denne, Paralos, härstammade från en gammal Atheniensisk familj, hvilken under republikens dagar hade kunnat uppvisa namn af ganska stor betydenhet. I synnerhet hade vetenskap och konst inom denna ansedda och rika familj haft stora gynnare och till en del äfven idkare. En af Paralos förfäder af samma namn som han hade tillhört Sokrates och Platons omgifning. Den nuvarande Paralos', Adeimantos' fader, var son af Aristogenes, hvilken flyttade öfver från Athen till Alexandria året före kejsar Tiberii död. Paralos var då endast ett sexårigt barn. Han erhöll en sorgfällig uppfostran, studerade i Alexandria under de förnämsta lärare, som denna lysande stad ägde att erbjuda, och tillbragte äfven några år af sin ungdom på resor, hvarunder han besökte sin födelsestad Athen samt den stora världsstaden Rom. I den sistnämnda hade han haft tillfälle att beundra Senecas höga moral och afsky de förnäma romarnes lastbarhet. I Athen hade han knutit vänskapsförbindelser med flere filosofer af den yngre akademien, hvilkas många lärorika meddelelser utur en redan åldrande världsåskådning han sökte betala med begärligt mottagna underrättelser om den märkvärdige judiske tänkaren Filon, som vid denna tid hade väckt uppmärksamhet i Alexandria. Paralos vistades äfven en tid i Efesus, Mindre Asiens förnämsta stad, och hemförde därifrån så-som brud den milda Diotime, Epikrates' dotter, hvilken under ett trettonårigt äktenskap skänkte honom fyra söner och en dotter. Bland dessa var Adeimantos yngst och var det enda barnet som öfverlefde modern. Diotime afled på sjunde året efter Jerusalems eröfring af Titus. Adeimantos var då endast sex år gammal. Strax därpå hade hans fader lämnat Alexandria och bosatt sig i Efesus, hvarest den moderlöse gossen för sin gjorda förlust fick ett slags ersättning i den nästan afgudiska ömhet, med hvilken han omfattades af sina morföräldrar, isynnerhet af mormodern, den ärevördiga Potone.

Adeimantos hade af sin moder endast ett svagt minne. Det enda af hennes utseende, som han riktigt kunde erinra sig, var hennes sköna, djupa blick, hvilken så ofta brukat hvila vid den lille gossens, när han från sina lekar kring den plaskande springbrunnen på gården af faderns hus i Alexandria esomoftast återvände till sin moders knä för att visa henne fyndet af en vacker snäcka eller en glänsande skalbagge eller för att beklaga förlusten af en i hans tycke till hälften fångad fjäril. Då brukade hon lägga sin hand på hans panna och se in i hans ögon, och det var då i hennes blick någonting så strålande rent och tillika så orubbligt trofast, att Adeimantos sedan vanligen kom att tänka just på denna blick, hvarje gång han såg en mycket klar stjärna eller hörde talas om en ädel och stor handling.

Det jämförelsevis redigaste minne Adeimantos hade af sin moder var minnet af den sista gång han såg henne. Det var en kulen och regnig dag vid vinterns början. På eldstaden flammade en munter eld, kring hvilken Adeimantos lekte, ridande på ett slags käpphäst, menande sig föreställa en af de kring urelden kretsande tio himlakroppar, om hvilka hans fader nyss förut hade talat.Diotime satt längst upp i rummet, sömmande på en ny dräkt åt sin sexårige son. Detta var egentligen den nyss utgångna slafvinnans göromål, men modern fann ett lätt begripligt nöje i att också lägga sin hand vid arbetet. Diotime var blekare än vanligt. Hon var nyligen uppstånden efter en längre sjukdom. Nu, när hon var ensam med sin son, framtog hon ur ett skrin en liten pergaments-rulle, ur hvilken hon en stund läste. Adeimantos kunde ännu mycket väl erinra sig, huru hennes beslöjade blick började

skimra i klara tårar, och huru hon, sedan hon lagt den lilla pergamentsrullen bredvid sig på bordet, kallade gossen till sig för att passa den snart färdiga klädningen. Just i detta ögonblick inträdde Adeimantos' far. Adeimantos kunde ännu minnas, huru modern hastigt förde sin hvita hand mot pergamentet, men drog henne tillbaka igen. Paralos, som förmodligen märkte denna rörelse, tog skriften i sin hand, läste dess början, bleknade och sade några brutna ord, hvilka Adeimantos ej mer kunde ihågkomma. Sedan gick han häftigt några slag omkring eldstaden, hvarvid Adeimantos tänkte, att han visst ville föreställa planeten Pyroeis eller kanske Antikton; därpå kastade han pergamentsrullen i elden och lämnade hastigt rummet. Adeimantos såg, att moderns kinder än buro den flammande eldens färg, än det hvita linnets, som låg på bordet. Hon vinkade gossen till sig, och han somnade strax därpå i hennes knä. Han vaknade sedan vid det, att modern kysste sömnen från hans ögonlock och, läggande honom bredvid sig på den mjuka dynan, steg upp från den plats, där hon suttit. Hvad han sedan såg, kunde han ej vidare redigt erinra sig eller skilja från de drömbilder, med hvilka slummern ånyo nalkades. Men han tyckte, att de tio himlakropparne dansade kring eldstaden i rummets midt, hvilken natur-ligtvis nu som förut skulle föreställa centralelden. En af de dansande, som förmodligen ville vara den bleka månen, bar hans älskade moders drag, och huru hon än rörde sig, tyckte han, att hon hade sina sköna ögon fästa på honom. Slutligen hade alla de himmelska gestalterna försvunnit, och hon var ensam kvar. Elden var till det mesta förkolnad. Då tyckte han, att den hvita gestalten, som nyss varit månen, hastigt lämnade sin kretsande bana och gick direkt till medelpunkten, där hon ur de falnande glöden upptog någonting grått eller gult, som var brändt i kanten, förde det sakta till sina läppar, närmade sig därefter bordet, på hvilket den nästan färdigsydda goss-dräkten hade sin plats, hvarefter hon fattade nålen och började sömma, sedan hon förut några ögonblick med ett melankoliskt leende vändt den grågula lilla lappen mellan sina fingrar. Adeimantos tyckte sedan, att alltsammans blef bländande hvitt, stundom skimrande i purpur och guld; han hade länge sitt öga fäst vid en punkt, som lyste klarare än det öfriga. Den vidgade sig småningom och flammade slutligen upp i en klart strålande eld. Det var urelden, kring hvilken solen, månen och planeterna ånyo kretsade i sina bestämda banor. Månen var den blekaste men vackraste figuren; dess drömmande anlete bar moderns drag. Detta var det sista Adeimantos tyckte sig se.

När han därefter vaknade, satt slafvinnan Kleo vid hans sida och berättade honom, att hans moder åter blifvit illa sjuk, och att tvenne skickliga läkare blifvit efterskickade. Adeimantos tilläts ej mer att återse sin moder, som afled på andra dagen. Kleo berättade honom, att hon hela tiden varit sanslös och endast ett par gånger yttrat några besynnerliga ord om ett hvitt lamm, som varit slaktadt - Kleo förmenade, att hon tänkte på någotoffer åt Asklepios - samt att man skulle tillse, att hennes lille gosse blefve iklädd »den nya människan», hvarmed hon förmodligen hade menat den nya kitonen, med hvilken hon strax före sitt sista insjuknande varit sysselsatt.

På allt detta tänkte Adeimantos, där han satt på marmortrappan till Artemis' tempel. Han såg utåt hafvet, som ännu häfde i månskenet glittrande vågor, och han kände någonting inom sin egen barm, som svarade mot den brusande böljans oro, såsom djupare anlagda naturer stundom anande känna det vid sjutton år. Han vände sitt hufvud och sitt öga till den milda Selene och tänkte ånyo på sin moder, på hennes ögas renhet, på den kyska gudinnans renhet och på den renhet i själ och sinne, hvilken han sedan ett par år tillbaka kände såsom en oafvislig fordran, ställd till hvarje människa och icke minst till honom själf.

Det kan väl också hända, att för hans inre öga då och då hägrade bilden af någonting annat, hvilket han för några veckor sedan hade sett för första gången och som då föreföll honom om icke renare än den bild minnet förvarade af hans moder, dock, såsom han tyckte, lika rent fastän på något annat sätt. Detta andra var den femtonåriga Arete, Filippos' dotter. Henne hade han träffat hos sin morbror Aristagoras, och han visste ej rätt, huru det kom sig att hon så ofta sedan kom i hans tankar. I dag hade hon varit en af de unga hvitklädda flickor, som vid Artemisfesten bekransat gudinnans altare och sjungit lofsånger till hennes ära. Adeimantos kom mycket väl ihåg, huru hon såg ut, när hon beträdde just den punkt invid fjärde kolonnen, i hvars närhet han nu hade tagit sin plats. Det var just då hon hade kastat en blick kring den församlade mängden och låtit densammadröja en sekund vid honom själf. Adeimantos hade då tyckt sig varsna en lindrig rodnad kring hennes tinning; och hvarför skulle han icke tro, att den lilla rörelse i själen, som i denna rodnad afspeglades, på något särskildt sätt hade afseende på honom? Och om så vore, hvarför skulle detta afseende vara annat än ett mycket lyckligt?

Den svärmande ynglingen hade väl suttit en god timme i skiftande tankar, när han hörde fotsteg närma sig och såg sin fader, Paralos, stå vid sin sida. Denne hade ett halft strängt, halft oroligt uttryck i sitt ansikte. Adeimantos steg upp.

Min son -- sade Paralos -- jag har börjat blifva orolig för dig på den sista tiden.

-- Huru så, min far?

Du är för mycket svärmisk och drömmande. Väl höfves det en yngling att tänka och rikta forskningens väg inåt såväl som utåt; men ett är att se med vaket öga, ett annat är att drömma.

-- Är det då så farligt att drömma? Hafva icke drömmar stundom uppenbarat, hvad det vakna ögat aldrig kunnat se?

-- Visserligen, men ett alltför långt drifvet drömlif har ej sällan slutat med det, att man gått i sömnen och därvid skadadt sig själf. Jag har sett till hvilket sorgligt slut det svärmiska sinnets öfvervikt kan föra.

Paralos såg ut, som om ett djupt smärtande minne genomföre hans själ vid dessa ord. Adeimantos fattades plötsligt af en misstanke.

Du menar min mor? -- sade han hastigt.

-- Din mor? Tyst gosse, din mor är död.

-- Ja, tvåfaldt död.

-- Hvad menar du?Jag menar, att den är tvåfaldt död, hvars skugga bor i Hades' natt, och hvars minne på jorden är en skugga. Min far, hvarför har det blifvit mig förvägradt att tala med dig och andra om min moder? Hvarför skall hennes minne för mig förblifva en skugga, smygande utefter stranden af glömskans flod?

-- Därför att det vore bäst för dig och oss bägge, att hon redan hade passerat floden. Vet du icke, att skuggorna längta ditöfver?

-- Det förekommer mig, som om denna skugga i stället önskade att blifva en varelse af fullhet och lif. Det förekommer mig, som om hon ville äga läppar af kött och blod samt en mänsklig stämma för att kunna tala till mig. Säg mig, min fader, du som känner de vises tankar, finns det då ingen farkost, på hvilken man färdas öfver från skuggornas land till verklighetens, och finns det ingenstädes en flod, ur hvilken man dricker icke glömska utan lif?

Paralos log bittert vid denna sonens fråga. -- Jag vet -- sade han dröjande -- en, som trodde sig hafva druckit ur en sådan flod.

-- Var det en människa?

-- Ja, en människa; det var en kvinna, som jag såg för längesedan.

-- Och blef hon verkligen odödlig?

-- Hennes ord om det lifgifvande vattnet voro hennes sista; döden stod då redan vid hennes hufvudgärd.

-- Alltså bedragen?

-- Ja, bedragen.

- Den arma! Jag önskade dock nästan, att jag vore som hon; ty det är en vacker tanke, den där om att dricka ur lifvets flod.-- Du skall sannolikt taga tillbaka denna önskan, då du får veta, att kvinnan var en kristen.

-- Ve öfver de kristna, dessa ljusskygga hädare af det heliga! Vet du, min fader, jag hörde i dag under festen några uslingar af detta förbannade släkte uttala smädelser mot Artemis och kalla den rena, himmelska jungfrun en sköka.

-- Förbanna dem icke, min son; de äro till större delen okunniga, bedragna, svärmiska människor, hvilka hellre

behöfva vårt medlidande. Men om de ock förtjäna förbannelse för allt det onda, de anstiftat i världen, *du* och *jag* få dock icke förbanna dem.

Ånyo for en misstanke genom ynglingens själ, denna gång en mörk och förfärlig. Den besynnerliga tonvikt, fadern hade lagt vid »*du* och *jag*» hade icke undgått honom.

-- Skulle du mena min moder? -- sade han med skälfvande röst.

Paralos stod lutad mot en af de höga Joniska kolonnerna. Hans ansikte var starkt beskuggadt. Adeimantos kunde ej rätt se uttrycket däri.

-- Skulle *min* maka, som var mig kärare än lifvet, och skulle *din* moder, Adeimantos, kunnat vara en kristen, en gudsförnekerska, en affälling från våra fäders sköna tro, en det heligas försmäderska? Anser du något sådant möjligt?

Det låg i Paralos' ton någonting af kränkt höghet, som missledde ynglingen.

-- Nej, du har rätt, min far -- sade han -- det är omöjligt. Väl, att Lethes bölja hvälfver sig mellan min mor och mig, så att hon ej vet mina tankar. Men säg mig, min fader, var min moder mycket ren och rättfärdig?-- Ren och rättfärdig? Hvarför frågar du så? Ja, hon var ren som den höga gudinnan själf, hvars öga hvilar på oss i denna stund.

-- Ja, så har jag tänkt mig henne -- sade ynglingen ifrigt -- var hon icke också något lik Arete ... ja, jag menar -- tillade han rodnande -- hade hon icke ljust hår och mörkblå ögon?

-- Tyst gosse, din moder är död.

Det var de ord, med hvilka Paralos brukade afklippa alla sonens frågor efter sin hädangångna moder. Adeimantos, som hoppades hafva bevekt sin faders hjärta till aflyftande af den slöja, som höljde moderns minne, kände sig smärtsamt sviken. Så hade han blifvit sviken tusen gånger förut. Hans fader, hans morfar, hans mormor, alla hade de samma sätt att afvisa hans frågor. Mest medgörlig hade Pontone varit; men det fanns ändå alltid en viss punkt, där hennes meddelelser upphörde. Hon brukade skildra Diotimes barndom, hennes skönhet, hennes dotterkärlek, hennes gifmildhet. Hon brukade kyssa Adeimantos' ögon och säga, att hon genom dem såg af-skedshälsningen från sin förlorade dotter. Men om Diotimes sista dagar talade hon aldrig. Och den gamla Kleo var längesedan död; annars hade hon väl kunnat berätta något mera om de sista dagarna i Alexandria än det lilla, som Adeimantos erinrade sig, att hon hade sagt honom i hans barndom.

Den stränghet, med hvilken Paralos uttalat de sista tillbakavisande orden, aflöstes snart af ett djupt sorgbundet uttryck, och Adeimantos ångrade nästan, att han berört ett ämne, om hvilket han visste, att fadern icke gärna talade med honom.

-- Min fader -- sade han efter en stunds tystnad -- du nämnde nyss den höga Artemis; vet du, att hon före-faller mig såsom den skönaste bland alla gudar och gudinnor. Åt henne vill jag helst ägna min själs dyrkan.

-- Hvarför det?

-- För hennes renhets skull.

-- Det är sant, att detta är en skön egenskap.

-- Den synes mig vara skönast bland alla. Åtminstone är det denna egenskap, som jag helst ville önska åt mig själf.

-- Man behöfver icke önska, hvad man redan äger. Gudarna vare lofvade, att min son bevarat ett rent och obefläckadt sinne; han skall ock behålla det hädanefter.

-- Min fader, jag tycker icke, att jag är så ren; väl är mitt lif oklanderligt, ty du har ledt mig på den stränga Dikes vägar; men -- tillade ynglingen rodnande -- mina tankar äro icke alltid så rena, som jag ville.

-- Min son, du är en människa, och hos dig som hos andra är den gudomliga tanken bunden med stoftets bojor, hvilkas tryckning han måste förnimma för att kunna längta efter sitt ursprung. Du måste rikta dina tankar uppåt mot de eviga idéernas värld.

-- Jag har försökt det; och då händer det mig alltid, att den jungfruliga Artemis träder fram för min själ. Jag har älskat att tänka mig idéernas höga renhet i hennes stränga anletsdrag. Jag har tänkt, att renhetens och oskuldens idé vore just detsamma som hon, att den ibland människorna skulle uppenbara sig just såsom Artemis. Och så har jag tänkt -- men du får icke le åt mig, min far.

-- Fortfar, Adeimantos.

-- Jag har tänkt, att såsom Artemis är dotter af Zevs, hvilken är gudars och människors fader och alltings vise styresman, så är också renhetens idé ett utflöde från det högsta förnuftet, från den eviga tanken,som genomtränger, rörer och ordnar allt. Och såsom Artemis' moder är Leto, den tysta, hemlighetsfulla stjärnenattens gudinna, så måste också renhetens idé födas i ett sinne, frigjordt från alla ändlighetens mångskiftande bilder, ett själfbegrundande sinne, i hvilket den himmelska världen redan tecknat de glänsande konturerna af sina härliga gestalter. Och såsom Leto irrade kring land och haf för att finna en plats, där hon kunde i ro framföda gudabarnet; såsom stjärnehimmelen rastlöst hvälfver sig kring jorden: så längtar människosjälen, på hvilkens hemlighetsfulla grund eviga makter skrefvo sin stjärneskrift, att finna lösningen till den skriftens gåta, att gifva en fullständig och lefvande form åt de mellan skimrande konturer sväfvande gestalterna. -- Och såsom -- men min far finner mig alltför enfaldig?

-- Fortfar, Adeimantos.

-- Det sägs, att Leto fåfängt sökte sig en hvilostad, ända till dess den lilla ön Delos befanns villig att mottaga henne och de barn, åt hvilka hon skulle gifva lifvet, Delos hade förut varit en hit och dit flytande ö, som först nu fick stadga, när gudinnan Artemis och hennes broder Apollon på hennes grund skådade dagens ljus. Då uppsköto ur hafvet fyra pelare, och på dem fick ön sitt fäste. Så är ock människohjärtat en på lifvets flod beständigt irrande ö, ända till dess själfbegrundningens tysta natt sänker sig ned och på dess grund föder renhetens och helighetens idé. Då får hjärtat sitt säkra fäste i det oändliga alltets djup; och de fyra pelare, på hvilka det sedan hvilar lungt och stilla, trots våg och storm, äro de icke de fyra kardinaldygderna, hvilka du sagt mig vara antagna af de gamle, och hvilka blott äro olika sidor af den fullkomlighet, som tillhör den renade själen?

-- Du har sannerligen rätt, Adeimantos; fortfar!-- Apollon föddes på samma gång som Artemis. Han var skaldekonstens och profetians gud, och det var hans och Artemis' båge, som skänkte den ögonblickliga, från sjukdomens långa kval befriade döden. Så är det ock blott i den rena och heliga själen som poesiens skära ljus faller öfver det närvarande och det förgångna; blott för en sådan själ lyftes den slöja, som döljer det tillkommande; och väl träffas äfven det renade hjärtat af dödens pilar, men icke af dödens fasor, ty icke ens döden kan skada den, som är ren i sitt sinne.

-- Sant, Adeimantos.

-- Jag tänker äfven på den höga gudinnans lif. Hon älskade ej städerna utan trifdes bäst på landet, där jakten var hennes egentliga sysselsättning. Så finner sig det rena sinnet mest tilltaladt af naturens höga enfald och skyr det konstlade och stormiga lifvet. Så är ock det rena sinnet alltjämt på jakt för att utdöda alla dessa orena begär och tankar, hvilka lika skogens snabbfotade djur ila detsamma förbi. Jag tänker ock på historien om Akteon, som en gång öfverraskade den kyska gudinnan i badet och till straff därför blef förvandlad i en hjort och söndersliten af sina egna hundar. Så går det ock med den, som förgriper sig på renhetens och helighetens idé. Med sin renhet offrar han sin mänsklighet, han blir ett af sina egna lidelser jäktadt och omsider sönderslitet djur.

-- Då har du väl också tänkt på historien om Endymion?

-- Ja, min far. Du skall få höra, hvad jag tänkt. Hvad som icke hade lyckats för Akteon, att blifva älskad af gudinnan eller att ostraffadt få älska henne, det lyckades Endymion. Men gudinnan var då icke längre den jordens vildmarker kringströfvande Artemis, hon var den milda Selene, som fått sin plats på firmamentet. Det

sägs, attSelene kysste den sköne ynglingen; men det skedde endast då han sof, uttröttad af jaktens mödor. Härom hafva mina tankar varit följande: att, i likhet med hvad Akteon gjorde, nalkas det rena och heliga, iklädt ändlighetens former, och förälska sig i dessa, det sker icke ostraffadt; det rena och heliga vill älskas för sin egen skull, ej för de från ändligheten lånade former, i hvilka det uppenbarar sig. Först då låter sig idealet ostraffadt sökas och vinnas, när det för oss har sin plats i de himmelska regionerna och sålunda är upphöjdt öfver all tillblandning af jordisk art. Och såsom Endymion sof efter jaktens mödor, när Selenes kyss berörde hans läppar, så skänkes renhetens och helighetens kärlek endast åt den, som, efter ärlig och segrande strid mot de låga, jordiska och djuriska begären, drager sig tillbaka från den yttre världen och i stilla själf-begrundning öppnar sin själ för himmelska inflytelser. Så har jag tänkt, min fader, och jag har bedt till den höga gudinnan, att hon ville göra mig ren såsom Endymion; men jag fruktar, att jag mera liknar Akteon, ty jag älskar väl det rena och skära, men jag kan ej skilja det från dess jordiska omhölje. Min Selene -- tillade ynglingen dröjande -- bär alltför mycket mänskliga drag. Hon liknar mycket min moder;, sådan det bleka minnet afmålar henne; men hon liknar äfven en annan ... min far, hon liknar Arete.

Adeimantos ansikte blossade, när han efter denna bekännelse gömde det vid sin faders bröst.

-- Min son -- genmälte denne, i det han kysste honom på pannan -- den stund jag här upplefvat har gjort mig på en gång lycklig och förskräckt. Hon har gjort mig lycklig, ty jag finner, att det är sant som Damis från Niniveh, den store Apollonii följeslagare, häromdagen sade mig, nämligen att gudarne gifvit dig filosofiens gåfvor.-- Har Damis verkligen sagt delta?

-- Ja, dina tankar om Artemis torde icke i dag vara uttalade för första gången.

-- Förlåt mig, min far, jag har verkligen förut nedskrifvit dem och visat dem för Damis.

-- Och han sedan för Apollonius.

-- Hvad säger du? Det är icke möjligt.

-- Damis har sagt mig det. Den store siaren hade yttrat till Damis, att du nog kunde blifva en stor filosof med tiden.

-- Min far, min gode far!

-- Lugna dig, Adeimantos. Jag är glad å dina vägnar, men jag är också orolig. Dina tankar äro vackra, men de äro icke en frisk och harmonisk sjuttonårings. Det ligger i ditt väsen något öfverspändt: den alltför hårdt spända strängen kan snart brista.

-- Det vore kanske också det bästa.

-- Så säger man icke vid sjutton år. Zevs beskydde dig, min son. En sak till gör mig ängslig.

-- Hvad då, min far?

-- Det sätt, hvarpå du nämnde Arete, låter mig förstå, att du älskar henne.

-- Kanske ... ja, jag tror det.

-- Det smärtar mig, ty hon passar dig ej, emedan hon lärer vara lika svärmisk som du, hvilket aldrig kan utfalla lyckligt. Dessutom, har du icke märkt, att någon annan flicka älskar dig?

-- Menar du kanske Ismene?

-- Ja, din kusin Ismene. Jag trodde på grund af den förtrolighet, som alltid rådt er emellan, att äfven hon vore något för dig och med tiden skulle blifva ännu mera. Jag kan icke neka, att jag älskade denna tanke, liksomjag vet, att det är en älsklingstanke hos dina morföräldrar samt hos din morbror Aristagoras själf.

-- Jag vet kanske icke ännu riktigt, hvad kärlek är; men Ismene älskar jag såsom jag tror, att jag skulle älska en syster, ifall jag hade någon. Arete är mig kär på något annat vis, jag vet ej huru; jo, såsom Selene skulle varit kär för Endymion, ifall han i slummern kunnat se henne, när hon kysste honom, och ifall hon då hade iklädt sig

gestalten af en femtonårig flicka och stigit ned till honom på jorden.

-- Då hade hon ju blifvit jordisk?

-- Ack ja, min far, det är min olycka.

-- Du svärmar, gosse. Detta är kanske endast sväfvande drömmar, som gå öfver, när du blifvit man. Du måste blifva en man, min Adeimantos.

-- Ja, min far, jag måste blifva en man.

-- Lofva mig det.

-- Ja, jag lofvar det.

-- Vi måste nu gå hem; kvällen är långt framskriden. Kom!

-- Låt mig dröja här ännu en liten stund, till dess månen belyst äfven den där platsen mellan mig och den fjärde kolonnen.

-- Hvarför det!

-- Slipper jag icke att säga det?

-- Gärna för mig; lofva mig blott, att du kommer sedan.

-- Det lofvar jag. Men innan du går, ville jag gärna göra dig en fråga.

-- Jag hör dig.

-- Hvilken författare är det, som talar om »att ikläda sig den nya människan, som är enligt Gud skapad i sanningens rättfärdighet och helighet»?-- Jag igenkänner icke dessa uttryck. De äro icke af Platon; kanske äro de af Filon. Hvarför frågar du mig så?

-- Jag har läst dem någonstädes. Men jag hindrar dig, min far, med mina frågor. Jag skall snart komma efter dig hem.

-- Farväl, Adeimantos.

-- Farväl, min far.

Paralos gick. Adeimantos kastade en lång blick efter honom.

-- O, min far -- sade han halfhögt -- hvarför vågar jag ej för dig säga och fråga allt, hvad jag ville, när det gäller min moder? Hvarför vågade jag ej visa dig detta underliga fynd, som kanske skulle kunna lämna mig en ledtråd i det mörker, som hvilar öfver min moders minne.

Adeimantos upptog från sitt bröst en liten gulnad lapp af pergament med brända kanter, höll den mot det klara månljuset och läste ännu en gång de honom redan välbekanta orden:

»Ikläden eder den nya människan, som är enligt Gud skapad i sanningens rättfärdighet och helighet».

-- O, min moder, min moder, det är din hand, som insytt denna lapp i bältet till min gossdräkt. Jag har ej drömt det. Men hvad har du velat, hvad har du menat? Att jag skulle blifva ren och helig -- ja visserligen -- och att jag skulle blifva en ny människa -- ja visserligen -- men huru?

Adeimantos sjönk åter i tysta tankar, det gulnade pergamentet föll ur hans hand och blef liggande på marmorn.

Det hade blifvit funnet på det sättet, att en fattig kvinna, åt hvilkens lille gosse den sexåriges rock för några år sedan blifvit bortgifven, dagen förut närmadesig Adeimantos på gatan och bad att få återlämna något, som hon funnit insydt i bältet af den lilla rocken. Hon hade gjort detta fynd redan för ett par år tillbaka, men emedan hon under tiden vistats på annan ort, hade hon ej förrän nu kunnat återställa det. Hon hade vid återlämnandet yttrat något om en erfaren, välsignelserik verkan af den lilla lappens ord, och hon hade uttalat en önskan om en likartad välsignelse äfven för Adeimantos själf.

En stund förgick. Månen stod nu högt på himmelen och kastade en flod af ljus öfver den plats vid fjärde kolonnen, hvilken Adeimantos hade utpekat för sin fader. Adeimantos upptog stilla det nedfallna pergamentet, kysste det och gömde det i sin gördel. Hans öga hvilade drömmande vid den punkt, på hvilken Arete vid förmiddagens fest hade befunnit sig, när hennes blick mötte hans. Därefter böjde han sitt knä och bad:

-- Heliga Artemis, milda Selene, gör mig ren och helig, såsom du vill hafva mig; gör mig till en ny människa. Du kände säkert min moder och älskade henne för hennes renhets skull. Gör mig henne lik. Förlåt mig, om jag på denna plats äfven tänker på Arete. Du måste älska henne, ty hon liknar dig. Hvarför skulle du icke tillåta äfven mig att hålla henne kär? Kan du icke medgifva mig detta, fordrar du, att jag såsom Endymion skall sluta mitt öga till för denna världens fägring, för Aretes fägring, så ske din vilje; men sänd mig då snart en af dina milda pilar, som bringar mitt upproriska hjärta till ro. Ty hvad som än måtte hända, det har jag föresatt mig, att din höga renhet skall blifva mitt lifs, mina tankars förebild. Dig, heliga, rena, svär Adeimantos evig tro.Jämt tio år äro förgångna sedan den beskrifna aftonen i Efesus. Vi befinna oss nu ombord å ett af dessa många rikt lastade handelsfartyg, som vid denna tid plöjde hafvet mellan Efesus och Alexandria. Detta skepp, som nu ett ögonblick skall sysselsätta vår uppmärksamhet, är stadt på resa från den senare staden till den förra. Skeppet bär det ståtliga namnet Tetaneia och förer såsom gallionbild ett Artemis-hufvud, bägge delarne förmodligen för att tillkännagifva sin härkomst från den stolta gudinnans rika stad.

Man befinner sig nu på höjden af Halikarnassos. Det är en het och kvalmig dag och nästan fullkomlig stiltje. Horisonten begränsas i öster af Kalymnos' stränder med deras vingårdar och olivdungar, mellan hvilka framskymta hvita, inbjudande boningar. I väster afteckna sig mot den glödande himmelen de fantastiska konturerna af Lebinthos' berg; i norr betecknar en svag rand stränderna af den klippiga Leros med sina kringliggande smärre öar; i söder utbreder sig obegränsadt det vida hafvet, skimrande än i blått och grönt, än i purpur och guld.

Skeppets befälhafvare, en väderbiten gammal sjöman, bördig från det kretensiska Kytonia, går otåligt af och an på däcket och svärjer vid Poseidons treudd, att han redan för tvenne dagar sedan bort vara framme i den stora staden på andra sidan Samos. Skeppsfolket, föga sysselsatt, tänker hvar och en på sin bekvämlighet. En af dem ligger raklång på ett lappadt segel och sjunger sömnigt en af de visor, dem han senast lärt i ptolemeernas stad, och ett par af kamraterna lyssna till hans sång med halfslutna ögon, undet det ett par andra rassla med tärningar på en omhvälfd tunna.

-- Jag vill slå vad om dubbla vinsten -- säger den ene till den andre -- och den grå katten till på köpet,som jag knep förliden månad i Heliopolis, och som nu gör tjänst såsom skeppskatt, ehuru han förut lärer varit ett slags gud -- jag vill slå vad, att jag sett honom förut lovera kring gatorna i Efesus.

-- Hvem, skeppskatten?

-- Åhnej, herrn vet jag, den där, som sist gick under däck.

-- Det tror jag nog; han är son af Paralos, den där förnäme herrn, du vet, som var granne till Theodoros.

-- Ah, nämn inte det namnet, du upprifver det gamla såret, som håller på att gro igen.

-- Jaså, Prokne, ja, hon tjänte hos Theodoros.

-- Tig, säger jag, det var då det; då var då och nu är nu säga filosoferna.

-- Ja, det är visdom i det talet. Han skall vara en stor filosof.

-- Hvem?

-- Han, som du talte om nyss, Adeimantos, Paralos' son.

-- Lycka till: då kan han väl också trolla, ty det kan Apollonius, och han skall vara den styfvaste filosof i världen.

-- Jo, du, jag måtte väl veta det jag, som såg moster min lifslefvande uppstå från de döda, det vill säga, jag såg

henne gå frisk och frodig på torget dagen efter sedan hon dragit sin sista suck; och det gjorde Apollonius af Tyana.

-- Det är väl bara käringprat.

-- Vill du kalla moster Atossa en käring, så stånde det dig fritt; men den, som säger, att Apollonius väckt upp henne från de döda, det är jag.

-- Jag ville önska, att den här filosofen, som vi haombord, kunde väcka litet lif i vinden; den tycks annars ha dragit sin sista suck.

-- Ja, finge gamla Titaneia bara hälften så mycket luft i lungorna, som moster min hade på sista tiden, så skulle vi vara hemma i morgon vid det här laget. Nu är inte att tänka på det. -- Se så där ja: den spår olycka, efter han kommer från höger.

-- Korpen? Åh, det är väl inte underligt att han kommer från höger, när vi ha land styrbord.

-- Det betyder olycka i alla fall. Ser du, han bär någonting rödt i näbben, det betyder blod eller eld.

-- De varorna är det godt om nu för tiden, tack vare de kristna. Hvarför suckar du så djupt? Ämnar du bli kristen?

-- Jag suckade icke; men jag hörde också någonting sådant.

-- Då var det i luften. Det är Pan själf som suckar. Det står aldrig rätt till. Se där är han igen, och en till, och en till: nu krypa de fram, landkrabborna.

De sista orden hade afseende på trenne bland skeppets passagerare, som nu stodo på det öppna däcket.

Den ene bland dessa var en ung man om tjugusju år med ädla helleniska drag, men ett något sorgbundet uttryck hvilande som en lätt skymning öfver hans ögon.

Det var honom, om hvilken matroserna hade talat: Adeimantos, Paralos' son.

Han förde vid sin arm ett fruntimmer af ungefär samma ålder. Hennes dräkt var den förnäma grekinnans. Men hennes ansikte var doldt af en slöja, hvilken dock genomträngdes af blixtarne från hennes mörka ögonpar.

Den tredje personen var en man öfver femtiotalet. Hans hår var betydligt grånadt och hans gestalt framåtlutad; men på hans panna och kring hans läppar hviladeuttrycket af en okufvad kraft, mildradt genom den vänliga blickens trofasta öppenhet.

-- Vår resa tycks bli långvarig -- sade den yngre mannen -- ännu samma orörlighet hos de luftiga makter, som skulle bringa oss fram på vår väg. Ser du, Ismene, det där är Kalymnos; och detta, som vi hafva framför oss, är Leros; och när vi komma längre fram, skola vi längre åt väster få se de skrofliga klipporna på Pathmos.

-- Jag längtar icke särdeles mycket efter slutet af denna resa -- svarade Ismene. -- Jag tycker om sjöfärder, och mitt hem har jag öfverallt, Adeimantos, där du är.

-- Smickrerska -- svarade Adeimantos halft leende -- både jag och min hustru -- tillade han därefter vänd till den gamle -- hafva skäl att prisa besöket på Kreta för vinsten af ditt sällskap, Kallias.

-- Smickrare -- svarade denne leende -- jag måste dock å min sida bekänna, att jag längtar efter slutet af denna resa för min systerdotters skull. Hon skall svårligen kunna uthärda många dagar till af en sjöfärd.

-- Är hon verkligen så svag? -- sade Ismene deltagande -- jag hade annars hoppats att åtminstone i dag få njuta af hennes sällskap, sedan det förvägrats mig i går och i förrgår.

-- Det låter sig svårligen göra. Hon är verkligen mycket svag.

En liten brun flicka, Ismenes tjänarinna, kom i detta ögonblick och hviskade några ord i sin härskarinnas öra. Ismene gick bort.

I samma stund drog en lätt vind öfver skeppet och fyllde dess segel. Kaptenen stannade sin afmätta gång och,

hållande handen öfver ögat, kikade han åtvästkanten. Vinden drog åter bort, och kaptenen återtog sin promenad, muttrande någonting mellan sina tänder.

-- Vi äro nu ändtligen allena -- sade Adeimantos, fattande Kallias' arm -- låtom oss taga plats här borta, där ingen hör oss; jag kan ej lefva längre i denna ovisshet.

De bägge männen satte sig på den af Adeimantos anvisade platsen.

-- Det glöder i min själ såsom af eld -- fortfor Adeimantos -- säg mig, Kallias, är det hon eller icke?

-- Var lugn, Adeimantos -- svarade den gamle och tog hans bägge händer mellan sina -- det är verkligen hon, Arete, Filippos' dotter. Min syster Evnika var hennes mor.

-- I himmelska makter! Djupt beslöjad, som hon var, när hon fördes ombord i hamnen, kände jag henne dock. Jag har sett Arete. Denna syn, som en gång var mitt ögas salighet, är nu för mig det fruktansvärdaste af allt, ty jag känner, att hon är mig kärare än lifvet.

-- Unge man, hvarje sådan tanke är numera hos dig ett brott. Arete hade en gång kunnat blifva din; det var du själf som stötte henne tillbaka. Bär nu som en man, hvad icke mer kan ändras.

-- Som en man -- hvad är en man?

-- Den, som utan att böjas bär pliktens tyngsta börda.

-- Men om bördan blir för tung?

-- Då må din rygg brista, böjas får han ej. Du är ju filosof?

-- Man har sagt så.

-- Och stor filosof?

-- Man har kanske sagt så.

-- Den, hvilken såsom filosof kan hålla sitt hufvud så högt, att han inandas de rena idéernas luft, bör hafva lätt att fördraga, om en börda tynger hans skuldra.-- Ja, du har rätt, Kallias, om hans hjärta är rent. Men säg mig, huru har Arete kommit hit, huru lefver hon? Skänker Hades igen sina döda?

-- Och det frågar du, Appollonii lärjunge, och, om man säger sant, arftagaren till hans spira?

-- Denna spira härskar ej i Hades, om ock den lefvande naturens krafter lyda hennes vink. Hvem talar dessutom nu om Apollonius? Min fråga gällde Arete.

-- Nåväl, jag vill berätta dig hennes historia. Den är ej lång. -- Hennes första minnesvärda händelse var den, att hon älskade Adeimantos.

-- O ja, och älskades af honom såsom ingen annan i världen.

-- Det tror jag knappt: Adeimantos öfvergaf henne.

-- Det är ej sant: Adeimantos offrade henne.

-- Ja, åt sin ostadighet och sitt svärmiska lättsinne.

-- Har Arete sagt så?

-- Nej, men alla andra än hon sade så.

-- Icke alla.

-- Nej, Adeimantos själf tänkte väl annorlunda.

-- Ja, hans samvete, Kallias. Håller du en ed helig?

-- Ja.

-- Nåväl, jag svor för tio år sedan en ed till den höga Artemis, den himmelska jungfrun, att hennes renhet skulle blifva mitt lifs, mina tankars förebild. Arete blef ett offer åt Artemis.

-- Det förstår jag ej.

-- Numera knappast jag heller; men visst är, att jag då förstod det. Artemis var för mig renheten och heligheten själf, på viljans och lifvets område det rena, oblandade ljuset, i hvilket ingen timlighetens och de jordiska begärens färgskiftning fick inmängas.

-- Var då icke Arete ren?-- Tusenfaldt renare än jag; men just därför skulle hon ju orenas genom föreningen med mig, och den höga gudinnans afbild i henne fördunklas. Det tyckte jag vara ett brott mot dem bägge, hvilket jag genom min ed var förbunden att afvärja. Så offrade jag Arete och fråssade någon tid i den saliga känslan af en heroisk handling.

Men jag talar om mig själf, och det var dock Arete, som ...

-- Ja, just så, Adeimantos. Vet du hvad jag tror?

-- Säg.

-- Att såsom du nu ledde samtalet på dig själf i samma stund du brann af otålighet att få höra Aretes historia, så har det alltid varit du själf, din egen storhet eller, om du så vill, din egen storhet i själsrenhetens form, som stått främst för dina tankar, och du har aldrig älskat hvarken Arete eller den höga gudinnan för deras egen skull.

Adeimantos förde handen till sin panna och svarade icke.

I denna stund såg man skeppets styresman ännu en gång afbryta sin enformiga vandring och rikta sina grå ögon uppmärksamt mot sydväst. Åt den sidan kunde man vid horisonten varsna en liten gråaktig sky såsom en skugga hvilande öfver den skimrande vågen. Kaptenen gick därpå öfver till andra sidan och talade några ord med en af besättningen, hvarefter han återtog sin gamla sysselsättning.

Kallias hade observerat kaptenens rörelse.

-- Adeimantos -- fortfor han -- din själ är rymlig och djup såsom det haf, öfver hvilket vi segla; hon återspeglar såsom det en högt sig hvälfvande och i solljus glödande himmel; men där finns en sky på denna himmel, för det obeväpnade ögat icke annorlunda än en lätt skugga,och dock kan ur denna sky framgå en storm, som bräcker mast och slungar farkost i djupet. -- Du sade, att du svurit Artemis din tro: minns du hvarför Artemis' pilar träffade Niobes barn?

-- Därför att Niobe var stolt öfver dem.

-- Just så. Och nu vill jag berätta för dig Aretes historia. Arete var sjutton år, när du omtalade för henne ditt beslut att offra henne för hvad du kallade din ed till renhetens och helighetens gudinna. Hon har ofta sagt mig, huru hon fann dig så skön och hög i detta ögonblick, och huru hon fann en smärtsam njutning däri att vara ett offer för din själs höghet. Men hon, som älskade dig framför allt på jord och i himmel, hade mist allt, när hon miste dig. Hennes kraft var bruten, och hon aftynade allt mer. Hennes far, som efter sin hustrus tidiga död hade sin enda glädje i sin dotter, såg med förtviflan hennes tysta smärta och -- du vet det redan -- förbannade dess upphofsman. Läkarne tillstyrkte ombyte af vistelseort, och så beslöts det, att hon någon tid skulle vistas hos mig, som då bodde i Antiokia. Hon anförtroddes för detta ändamål åt en familj, hvilken just vid den tiden flyttade öfver från Efesus till Salamis på Cypern, där jag sedan skulle infinna mig för att hämta henne. Denna familj hade såsom tjänarinna upptagit en fattig änka, hvilken sades äga det enda felet att vara kristen. Åt henne uppdrogs särskildt att betjäna Arete. Anländ till Salamis blef denna kvinna dödssjuk, och den ömhjärtade Arete gjorde nu allt för att lindra den gamlas plågor. Så blef hon vittne till hennes död. Dödens stund var för den fattiga tjänarinnan en segervisshetens och jublets stund, och detta gjorde på Aretes redan förberedda sinne ett outplånligt intryck. När jag kom till Salamis för att hämta min systerdotter, fann jag i henne en lärjunge tillden nazarenske profeten. Hon berättade mig öppet, huru allt tillgått, och sade mig äfven, att den gamla kvinnan blifvit förd till kristendomen på

ett rätt underligt sätt. Hon hade en gång i bältet af sin sons dräkt -- hvilken denne hade fått i gåfva af en herre i Efesus -- funnit insydd en pergamentslapp, på hvilken stodo skrifna dessa Pauli ord: »ikläden eder den nya människan, hvilken. ...»

-- Hvad säger du? -- afbröt Adeimantos bleknande -- så är min fasansfulla aning besannad. Äro dessa ord af Paulus?

-- Ja, Paulus, som kallade sig hedningarnes apostel, skref dessa ord i sitt sändebref till de kristna i Efesus och kringliggande landskap.

-- Ve mig, då var min moder en kristen! Ser du Kallias, här äro den kristne apostelns ord!

Och Adeimantos uppdrog ur sin gördel en liten lapp af gulnadt pergament.

-- Ser du, Kallias, denne har följt mig sedan jag var sjutton år. Jag mottog honom då af den kvinna, som du nämnde.

-- Jag vet det; hon har omtalat det för Arete.

-- Den som insydde pergamentet i bältet till den lilla rocken, hvilken då var ämnad åt mig, var min moder, och det gjorde hon dagen fore sin död. Det var hennes testamente till mig, hennes son. Ja, min fader, nu förstår jag din smärtfulla stumhet angående min moders sista dagar. Du vill skona mig för nesan af att hafva haft en kristen moder.

-- En kristen moder -- upprepade Kallias.

-- Ja, det är mig nu klart. Jag har haft en aning därom, att det skulle förhålla sig så; men jag har icke velat gifva rum i mina tankar åt denna aning. Därför har jag icke heller vågat visa detta pergament för någonmänniska i världen, emedan jag befarade, att det skulle på något sätt innehålla domen öfver min moder, hvars minne jag älskade. Denna dom är nu fälld, och därjämte får jag genom dig veta, att kristendomens bedrägliga band omslingrat äfven henne, som var min ungdoms brud. I sanning, Kallias, nu önskar jag, att jag aldrig hade träffat dig.

Kallias log vemodigt och tryckte faderligt den unge mannens hand. Efter en stunds tystnad tog Kallias åter till ordet:

-- Den gamla kvinnan hade genom de på pergamentet skrifna orden, dem en skrifkunnig slaf för henne tolkade, fått ett styng i sitt hjärta, hvars sveda aldrig upphörde, förrän hon blef Kristi tjänarinna.

-- Jag känner till något af detta -- inföll Adeimantos -- de hafva en underlig kraft, dessa ord om den nya människan. Mig hafva de förföljt i tio år. Natt och dag hafva de stått för mina tankar och aldrig lämnat min själ i ro. Kanske skola de nu förlora sin udd, sedan jag fått veta, att de förskrifva sig från en kristen.

-- De innehålla dock en gudomlig sanning, Adeimantos. Den gamla tjänarinnan hade erfarit det och hennes erfarenhet blef äfven Aretes. Min förskräckelse öfver Aretes omvändelse till kristendomen var icke ringa. Jag var angelägen att hålla saken så hemlig som möjligt. Mest bekymrad var jag för hennes fars skull. Jag kände hans gränslösa kärlek för dottern och hans, om möjligt, ännu gränslösare förakt för kristendomen. Arete själf bäfvade vid tanken på den smärta, hon måste tillfoga sin fader. Flere gånger efter vår ankomst till Antiokia sökte hon tillfällen att skriftligen underrätta honom om sin omvändelse och besvärja honom att tänka på sin egen själ. Jag bekänner, att jag var den, som i hemlighet tillintetgjordehennes planer, emedan jag ännu hoppades, att Arete kunde återvinnas för sina fäders tro. Jag kände ej tillräckligt den nya religionens makt. Så kom pesten och gick med snabba, förhärjande steg öfver Egypten, Syrien och Asien. Då medförde en resande från Efesus den underrättelsen, att Aretes fader varit en bland pestens första offer, och att han dött såsom kristen. Aretes glädje öfver faderns omvändelse besegrade smärtan öfver hans död. Hennes sinnesrörelse hade emellertid för hennes svaga krafter varit för stark, och hon föll i en långvarig och svår sjukdom. Då ankom plötsligt från hennes far i Efesus ett bref, hvilket jag försiktigtvis behöll för mig själf, och af hvilket jag fann, att ryktet om hans

omvändelse och död varit falsk. Tvärtom talade han med förfärande stränghet om de kristna såsom orsaken till de olympiska gudarnes vrede öfver den så svårt hemsökta världen. För hans öron hade kommit det ryktet, att Arete hade fattat tycke för kristendomens läror. Han besvor henne att icke lyssna till villolärans röst och förklarade, att den stund hon blefve en kristen, hade han ingen dotter mer: hon vore för evigt förskjuten. Han vore för närvarande genom sitt arbete bunden vid Efesus; men så snart han blefve fri, skulle han skynda till Antiokia för att om möjligt rädda sitt barn. Jag tänkte med förskräckelse på den stund, som, efter hvad som nu skett skulle sammanföra far och dotter. Den svaga flickan skulle aldrig kunna bära sin fars förbannelse. Fadern skulle döda sitt barn och förmodligen därmed äfven sig själf. Då föll mig en tanke in, visserligen icke den stränga sanningens tanke, men, som jag då tyckte, en barmhärtighetens. Bland de bref, Arete begynt till sin far, och som aldrig blifvit fullbordade, befunno sig tvenne i mina händer. Ett af dessa talade i uttryck af den innerligastedotterkärlek om en möjligen förestående skilsmässa. Arete hade menat en skilsmässa framkallad af hennes förändrade tro; men brefvet var afbrutet, innan därom någonting särskildt var utsagdt. Däraf beslöt jag att begagna mig. Jag skref till Filippos, sade honom, att hans dotter vore död, och bifogade hennes bref såsom hennes sista farväl till sin far, påstående detsamma vara skrifvet strax före hennes bortgång. Jag ansåg detta vara en tillåten nödlögn, emedan jag sålunda besparade far och dotter den största smärta, som kunde träffa dem bägge. Filippos hade ju dessutom redan sagt, att han icke ägde någon dotter mer, den stund hon vore en kristen. Så blef det i Efesus trodt, att Arete var död. Fyra månader senare ingick till Antiokia den underrättelsen, att pesten bortryckt icke allenast Filippos utan äfven din far, dina morföräldrar och din morbror, Ismenes fader. Denna gång hade ryktet icke misstagit sig.

-- Vet du -- sade Adeimantos -- att denna nödlögn, som du kallar barmhärtighetens, kostat mig det dyrbaraste, jag ägde på jorden, mitt hjärtas brud?

-- Jag vet -- svarade Kallias -- att jag handlat orätt; men att du därigenom förlorat din brud, det förstår jag icke. Om du med denna brud menar Arete, så måste du komma ihåg, att det var du, som flydde henne, och icke hon dig.

-- Väl sant, Kallias; så var det en gång. Men icke långt efter Aretes afresa hade jag gjort den erfarenheten, att hvad jag behöfde för att bevara mitt hjärtas renhet, det var just en brud. Jag behöfver icke vidare förklara för dig denna erfarenhet.

-- Nej, Adeimantos, den är tusen ynglingars erfarenhet.

-- Så var jag just beredd att begifva mig på vägtill Antiokia för att kasta mig framför hennes fötter och bedja henne åter blifva min, då underrättelsen ingick om hennes död. Jag vill icke spilla många ord på beskrifningen af min sorg. Jag tyckte, att jag förlorat allt, och att jag gjort det genom eget förvållande, bidrog icke att mildra smärtan. Omsider sjönk jag i en nästan fullständig apati: jag lefde och rörde mig, talade och svarade såsom en annan människa, men mitt hjärta var med i ingenting af allt det, som jag sade eller gjorde. Så kom dödens rika skörd i mina anhörigas hus. Hade det stannat vid ett dödsfall, så hade smärtan däröfver möjligen kunnat väcka mig ur min dvala; nu däremot hade de upprepade dödsbuden en alldeles motsatt verkan. När jag slutligen stod vid min faders dödsbädd, hade mitt öga inga tårar, mitt hjärta nästan inga känslor mer. Ismene, som inom fyra dagar förlorat fader och moder, var förkrossad. Såväl min far som hennes hade besvurit mig att aldrig öfvergifva Ismene, och jag hade lofvat det. Jag visste att hon älskade mig; för mig var visserligen kärlekens känsla död, men Ismene hade alltid stått mitt hjärta nära; det föreföll mig, som om vi två vore allena i världen: och så blefvo vi trolofvade. När känslolifvet i min själ ånyo började bryta sina bojor, då hände det ej sällan, att Aretes bild trädde fram för min själs öga, men länge fick han ej dröja, jag tillhörde ju nu Ismene. Vårt bröllop firades -- det är nu fem år se'n -- och jag kan icke säga annat än att vårt äktenskap varit lyckligt. Ismene gifver mycket och fordrar litet. En son har hon skänkt mig: han var min glädje och min stolthet; men Artemis' pil träffade honom. For hennes skull hade jag offrat min ungdoms kärlek: hon tog nu mitt barn. Jag knotar icke: den höga gudinnan har rätt att fordra allt af mig, ty henne har jag svurit mitt hjärtas tro. Närdet en gång blir riktigt rent, mitt hjärta, då skall den heliga Artemis af mig ej kräfva några offer mer.

Adeimantos betäckte sitt ansikte med sina bägge händer, såsom om han ville dölja en mäktig sinnesrörelse.

Kallias kastade en blick utåt hafvet. Dess skimrande färgspel började mattas och öfvergå i grått. Öfver firmamentet drogs en slöja af dunkel, i hvilken äfven solen gömde sitt glödande ansikte. Det led nu mot kvällen. Titaneia hade ändtligen passerat Lebinthos, och på vänstra sidan smälte tillsammans haf och himmel.

Omsider tog Adeimantos åter till ordet: -- Du sade för en stund sedan, Kallias, att jag är filosof. Redan tidigt lockade mig denna vetenskap. Du talade om den rena luft, som filosofien andas. Därmed har du angifvit den sida, från hvilken filosofien varit mig kär. Jag behöfde andas en ren luft, och därför försökte jag lyfta mitt hufvud upp mot idéernas värld. Med hvilken onämnbar tjusning lyssnade jag icke redan såsom gosse till min faders stämma, när han läste för mig ur Platon om själens för-jordiska lif i de högre gudars samkväm; huru önskade jag icke att få vara en bland dem, för hvilkas öga den öfverhimmelska ortens härligheter ligga i ofördunkladt ljus. Då kände jag, att det måste ligga sanning i det, att jag själf en gång, om också blott ett försvinnande ögonblick, varit delaktig af denna höga lycka. Ty i djupet af min själ slumrade minnet af en förgången renhet, som jag borde återvinna. Så började jag svärma för det rena och längta därefter såsom efter den förlorade kärnan af mitt eget väsen. Då trädde mig till mötes bilden af Zevs' dotter, den jungfruliga renhetens heliga gudinna, Artemis. Hennes tempel i vår stad talade med sina ädla och väldiga former tidigt till min själ. Jag beslöt att för henne och hennes dyrkan lefva och dö.Men jag ville tjäna henne icke blott med utvärtes offer utan med gåfvan af ett guldrent hjärta. Jag ville blifva hennes älskling såsom Endymion. Jag beslöt att såsom han tillsluta min själ för den yttre världens förvirrande och orenande inflytelser och draga mig tillbaka inom den inre världen, självpröfningens och den tysta tankens värld. Så blef jag redan tidigt ett slags filosof. Genom Damis från Ninive, hvars uppmärksamhet jag väckt genom ett par små ungdomsförsök i filosofisk riktning, blef jag ställd i beröring med den store Appollonius, som icke långt förut hade kommit till Efesus. Jag hänfördes, såsom hvar och en annan, af denne utomordentlige man. I synnerhet intog han mig dock genom sin karaktärs på en gång fasta och så milda renhet. Mitt renhetsideal fann jag här förverkligadt, så långt som sådant hos en vid stoftet bunden människa är möjligt. Apollonii lärdomar och exempel verkade välgörande på min själ. Denne man äger, såsom du väl vet, icke blott en den inre världens lönligheter uppdagande blick; för hans öga ligga äfven den materiella världens alla innandömen i öppen dag, och icke blott ljuset af hans forskande ande faller ditin utan äfven kraften af hans mäktiga vilja. Väl är icke allt det underliga sant, som man om honom berättat; men undransvärda gärningar af den store siaren har jag dock sett. Icke vill jag dock säga, att han gjort underverk i den mening att han upphäft naturens lagar. Men naturens lagar äro uttryck af hennes väsen, och hennes väsen är, såsom redan Platon lärde, att vara en afbild, en skugga, en afspegling af den eviga världen, hvilken aldrig blifvit fläckad genom materiens besmittelse. Den, hvilken nu lefver sig in i det materiella lifvet, i sinnliga njutningar eller i lättjefull sömnaktighet, han blir den kroppsliga världens slaf: Det är hon som befaller, och han lyder.Men den, som i sitt lif delaktiggöres af den himmelska världens renhet, han blir ock delaktig af hennes kraft, och därför falla för honom allt flera bland de skrankor, som inom detta jordiska lifvet fängsla honom. Hans viljas innehåll är de eviga idéerna, i sin renhet och sanning, uti hvilka den ändliga tillvarelsens rot ligger försänkt, och därför kan hans vilja mer än andras och djupare än andras ingripa i denna tillvarelses utveckling. Detta är icke att förstöra naturen, det är endast att lägga i dagen hennes inre väsen, hennes egentliga kärna. Så har jag tänkt om Apollonius och hans under. Jag förblef under flere år hans trogne åhörare, och detta äfven efter mitt giftermål. Flere af mig författade uppsatser vunno hans synnerliga bifall, och han utmärkte mig slutligen mer än någon annan bland sina lärjungar. Det är verkligen sant, att han en gång till mig yttrade: »Du skall en gång upptaga den spira, jag nedlägger.» Dessa den store mannens ord hafva utgjort min stolthet och ära, och jag har ifrigt arbetat därpå att göra mig denna ära i någon mån värdig. För tvenne år sedan begaf jag mig åstad till Indien för att grundligare studera den österländska visheten. Apollonius gaf mig själf det rådet. Tvenne andra hans lärjungar voro mig följaktiga. Ismene ville icke skiljas från mig, och därför lät jag henne och vår lille Paralos medfölja. Denna resa har varit mig i hög grad nyttig och, med undantag af vår lille gosses död, som inträffade i Kasi, särdeles lycklig. Vi hafva, som du redan vet, tagit återvägen öfver Alexandria, där mina två reskamrater kvarstannat för att studera den Filonska filosofien. I Alexandria hade jag ämnat anställa undersökningar angående min moder. Jag lyckades anträffa en familj, söm umgåtts i min fars hus, men något upplysande svar på mina frågor kunde jag aldrig erhålla. Så står jag nu påväg till Efesus, där jag längtar att för min store lärare få nedlägga resultatet af mina

studier under resan. Mycket, som förut varit mig dunkelt, har, såsom tag tror, nu för mig uppgått i klarhet. Huruvida Apollonius skall gilla allt, hvad jag för honom ämnar framlägga, torde vara tvifvel underkastadt; men det skall i alla fall blifva mig dyrbart att inhämta hans omdöme. Jag har sammanfattat min åsikt i en bok, som jag nu har färdig, och åt hvilken jag ämnar gifva namnet »Artemis eller om själens renhet». Jag hyser den förhoppning att genom denna skrift verkligen kunna gagna människorna, nämligen dem, som hafva något sinne för annat än den flyende stundens bländverk. Det skall komma en tid, Kallias, då mänskligheten i stort lyssnar till den himmelska stämma, som talar i deras eget inre och bjuder dem att försaka det förgängliga, mångskiftande och opålitliga för det rena, i gudomen försänkta lifvet. Huru nära eller huru fjärran denna tid är, vet jag icke; men det förefaller mig icke orimligt antaga, att de närvarande tiderna af sönderslitning, strid och blodsutgjutelse utgöra den ymnigt purpurstänkta gryningen till den tidens rena dag. Väl den, åt hvilken det är beskärdt att bidraga därtill, att denna dag rycker närmare! Därpå hafva forntidens store tänkare arbetat: en Pythagoras, en Sokrates, en Platon, en Zoroaster, en Sakyamuni. Därtill hoppas äfven jag i min ringhet hafva lämnat ett bidrag, om än så obetydligt, genom det lilla verk, jag nämnde, och hvilket utgör frukten af många genomvakade nätters arbete. Under Indiens palmer, vid stränderna af den heliga floden, där hon ljudlöst letar sin väg mellan en slösande jords yppigheter blott för att få försvinna i skötet af den stora oceanen, har jag suttit mången skimrande stjärnenatt försänkt i tankens själfbegrundning, och jag tror ej, att detta tankearbete blifvitutan sin frukt. Ja, Kallias, det är ett arbete i renhet och frid. Mången gång, när den milda Selene, som jag från barndomen älskat, uppgick öfver doftande skogar och lät sin stråle bryta sig mot Ganges' våg för att sedan träffa mitt öga, tyckte jag mig i den rena gudinnans kyssar njuta Endymions sällhet. Då tyckte jag mig redan vara den nya människa, om hvilken min moders testamente hade talat, då tyckte jag mig redan vara skapad enligt Guds förebild i sanningens rättfärdighet och helighet.

Den unge mannen hade talat med hänförelse. Kallias betraktade honom med en blandning af beundran och vemod.

-- Unge vän -- sade han -- jag tackar dig för hvad du sagt. Jag finner, att jag måste älska dig trots den smärta, du tillfogat henne, hvilken nu är mitt barn. Men just därför att jag älskar dig, kan jag icke vara alldeles utan oro för dig. Tror du icke, att Artemis' dödande pil ännu kan träffa något af det, som du har kärt?

-- Hvad skulle det vara, Kallias?

-- Din fadersglädje, ditt skötebarn, din tankes höga skapelse -- med ett ord den världsåsikt, du nedlagt i din omtalade bok.

-- Hvarför det, Kallias? Det är nästan, ville jag säga, gudinnans eget verk.

-- Kanske du har rätt i det. Kanske finns det också någon annan gudamakt, som äger båge och pilar.

-- Ja, Apollon, men han är Artemis' broder.

-- Riktigt, och han skall därför skona, hvad hon älskar. Jag känner ej ännu innehållet i din bok, men om innehållet skulle vara sådant, att den, som rättar sig därefter, aldrig kommer till en verklig själens renhet, hvad då?

-- Det är omöjligt; det är just själens renhet som boken vill. Hon vill visa den rätta vägen dit.--*Vill* det. Men lyckas det henne ock?

-- Jag tror det.

-- Jag tror det icke.

-- Hvad säger du, Kallias?

-- Jag tror det icke.

-- Men hvarför?

-- Det kan jag först säga dig då, när jag läst boken.

-- Du måste läsa henne genast.

-- Jag skall läsa henne, då vi komma fram till Efesus.

-- Nej, du måste läsa henne genast. Du måste börja, ännu innan solen går ner.

-- Som du vill då. Jag skall skaffa mig en bundsförvant i min systerdotter. Hon har ett skarpt öga för sådana fel, som jag tror mig skola finna i din bok.

-- Arete -- ja förr; nu är Arete kristen. Jo, Kallias, låt Arete läsa boken! Kanske -- tillade Adeimantos med strålande anlete -- skall hon på den vägen föras till rätta igen. Jag skall blifva medlet för Aretes räddning. Det vore dock ett himmelskt värf. Men säg mig, Kallias, vet Arete af, att jag är med på skeppet?

-- Ja, det är hufvudsakligen därför hon icke visar sig.

-- Hatar hon mig, Kallias?

-- Hon älskar alla människor, således äfven dig.

-- Endast så som hon älskar alla andra människor?

-- Ismene älskar dig framför allt i världen.

-- Ja -- Ismene älskar mig -- Kallias, det ligger något af silfverklangen från Artemis' bågsträng i ditt tal.

-- Då är förmodligen bågen spänd, Adeimantos.

-- Och pilen pålagd, ja. Jag känner, huru dess udd är riktad mot mitt hjärta.

-- Med Guds hjälp skall han träffa det.

-- Du talar så underligt. Men jag skall segra, Kallias. Jag går just nu att hämta boken.

Adeimantos gick och var om ett par sekunder tillbaka igen, medförande en liten pergamentsrulle med gyllene bucklor och omlindad med ett band af purpur. Det var den unge filosofens mästerverk: »Artemis eller om själens renhet». Det var den skriften, som skulle bidraga till den nya dagen. Kallias mottog boken och sade:

- Tack, Adeimantos. I morgon skola vi tala vidare om saken. Men skulle det nu visa sig, att den väg, du i denna bok anvisat, aldrig leder till målet, älskar du då renheten och heligheten nog högt för att kunna offra din bok?

- I samma ögonblick jag därom blefve öfvertygad, skulle jag kasta henne i hafvet och skapa mig en ny väg, bygga en ny tankebyggnad.

- Godt; men om äfven denna skulle visa sig oduglig att vara ett tempel åt renhetens och helighetens gudom?

- Då byggde jag ännu en annan.

- Godt; men om äfven den skulle visa sig oduglig, och om tilläfventyrs en annan redan hade uppbyggt ett tempel ...

- Kallias, skulle tilläfventyrs du . . . ?

- O nej, Adeimantos; men om en annan redan hade uppbyggt ett tempel, i hvilket Guds barn kunde tillbedja i anda och sanning, skulle du då vara redo att lämna alla dina tempelbyggnader och knäböja i det tempel, till hvars heliga murar din egen vishet icke hade bidragit med framförandet af någon den minsta sten?

Den unge filosofen teg ett ögonblick. Slutligen sade han med låg men fast stämma.

- Jag hoppas det.

- Godt, Adeimantos; det torde dock för dig blifva det svåraste af allt. Och nu vill jag säga dig, hvad

jag ännu finner vara dig obekant: Apollonius af Tyana är död.

- Store gudar, hvad säger du?

- Apollonius är död. Jag mottog den underrättelsen på Kreta. Där låg ett nyss anländt skepp från Milet, som medförde dödsbudet. Apollonii spira är nedlagd, och det står dig fritt att upptaga henne. Du är ju den spirans korade arf vinge?

- Helige Artemis!

- Ännu en sak har jag att säga dig, innan jag lämnar dig för i dag. Vi talade om ett tempel, i hvilket man kunde tillbedja i anda och sanning, i renhet och rättfärdighet. Det templet, Adeimantos, är redan uppbyggdt. På judalandets jord lades dess grund, och snart skola dess tinnar glänsa i solen, så att återskenet däraf skall upplysa all världen. Då först, Adeimantos, skall komma den dag, sorn du spådde, den rena, den heliga dagen, Jesu Kristi dag.

- Du är således äfven du ...

- Ja, jag är, äfven jag, en kristen. Den lilla pergamentslappen, som din moder insydde i ditt bälte, blef medlet till den gamla tjänarinnans omvändelse, hon blef medlet till Aretes, och Arete blef medlet till min. Så är äfven min kristendom på sätt och vis frukten af din moders testamente. Farväl, Adeimantos, Gud välsigne dig!

Kallias gick. Adeimantos stod en stund såsom bedöfvad. Slutligen nedsjönk han på den plats, där han förut suttit, och lutade sin panna mot relingen. Sedan på detta sätt minut efter minut förgått, steg han häftigt upp, framtog det lilla gulnade pergamentsstycket och utsträckte sin hand öfver relingen liksom för att kasta det i hafvet. I detta ögonblick hvälfde sig öfver vågen ett svagt dån

såsom af en aflägsen åska. Adeimantos drog sin hand tillbaka och lyssnade.

- Är du feg, Adeimantos - sade den unge filosofen för sig själf - efter du fruktar en pergamentslapp, du, som skall upptaga Apollonii spira? Nej, Adeimantos, du skall ändå segra. - Heliga Artemis, bistå mig!

Och Adeimantos gick med fasta steg,

- Såg du honom riktigt - sade den ene af de två matroserna, som förut talat, till sin kamrat - såg du, huru han uttalade besvärjelser öfver hafvet?

- Tror du, jag icke har ögon? Den där skall bringa oss i olycka. Han låter oss alla förgås och rider själf i land på en delfin. Moster min, Atossa, talte själf om att Apollonius gjorde så en gång, när han seglade på Indiska hafvet, och skeppsfolket hade förgripit sig på någonting som skulle vara heligt; jag minns inte riktigt, hvad det var, men det är mycket, som är heligt för andra folk, och inte för oss, och Apollonius, han hör inte riktigt till något slags folk, och därför har han hvilken religion som helst.

- Svarta Styx! Skulle det vara möjligt?

- Jo, det är säkert. Har moster min, Atossa, sagt att det är så, så är det så; och är det inte genast, så blir det snart.

-- Ånej då, jag menar Anaximander. Skulle det vara möjligt?

- Hvad är det som är möjligt? Anaximander, hvem är det?

- Katten, vet jag, katten, som jag tog i Heliopolis. Det var en helig katt, och den där karlen, som kom om bord i Alexandria, skall vara Apollonii lärjunge och till på köpet född i Egypten. Han har fått nys om helgeränet, och därför har han bragt olycka öfver oss.

- Olycklige, hvarför skulle du också? . . .

- Vet du inte, att det finns inga bättre råttkattor än de stulna och inga mer seglifvade än de heliga?

- Du masta tala med filosofen.

- Hellre hoppar jag i sjön. Såg du inte hur hans ögon glimmade?

- Så måste du då offra katten.

- Ja, jag skall offra honom åt Poseidon. Husch, det är ju redan halfmörkt, och jag hör, hur det brusar utåt hafvet. Vi få en stygg natt. Nu, Anaximander, skall du få dricka saltvatten.

- Hvar har du djuret?

- Här i lastrummet, tror jag; men det är nu mörkt som i Hades. Jag är just liksom lite missmodig utaf mig, och Anaximander är inte lätt att få tag i.

Ungefär tjugu minuter senare sänktes en grå katt med en brynsten bunden vid halsen ned i det Egeiska hafvet under ifriga besvärjelser och böner till Poseidon.

Det var Anaximander, hvilken en månad förut hade åtnjutit rang af gudomlig varelse.

- Den där besvärjelsen hjälpte - sade den ene af matroserna. - Jag har lärt den af moster min, Atossa, och hennes lärdomar hafva aldrig svikit.

- Men svår var stackarn att få tag i - sade den andre - jag råkade slå sönder lyktan, och ljuset slocknade, och jag tappade alltihop, men katten behöll jag, fast han klöste mig i ansiktet.

- Det är egyptiska hieroglyfer - svarade den förre - och sådana bringa lycka med sig.

Två timmar senare var stormen i full gång, och Poseidons vrede var synbarligen icke stillad genom offret

af skeppskatten. Den ena vågen växte öfver den andra, och Tetaneia hade att utstå en väldig kamp. Hon kämpade segerrikt, och den gamle sjögasten från Kydonia tycktes nu vara i sitt rätta element. Natten var ganska mörk, men de grå ögonen tycktes kunna genomtränga allt, och gubbens stämma ljöd klar och lugn, när han till skeppsfolket utdelade sina befallningar. Det var nu framför allt viktigt att hålla öppen sjö, och därför ändrades kursen till en nästan västlig. Artemis, som stolt och skumhöljd tronade i stäfven, vände sitt ansikte utåt det öppna hafvet i riktning mot Delos, den fjärrbelägna, älskade ö, som sett henne födas.

Titaneia hade ungefär en timme gått i denna riktning, då en af skeppsfolket tyckte sig märka lukt af rök och därom tillsade kaptenen. Denne lät genast anställa undersökningar och det befanns snart, att eld hade utbrutit i lastrummet; ty därifrån utträngde en stark röklukt. Nu började ett ifrigt släckningsarbete, i hvilket äfven Adeimantos och Kallias deltogo. Kvinnorna hade man ej velat oroa genom någon underrättelse om den hotande faran. Omsider trodde man sig vara herre öfver det farliga elementet, då det befanns, att elden utbröt på nytt på en annan sida af lastrummet, där en mängd packor af dyrbara indiska tyger hade fått sin plats. En ny förtviflad ansträngning gjordes, men denna gång blef elden herre. Nu lät kaptenen genast ändra kurs. Till höger hade man ön Patmos, och hon kunde icke vara särdeles långt borta. Dit gällde det nu att ila med all den snabbhet, Titaneia kunde utveckla, när stormens alla tjänsteandar spände hennes segel.

Kvinnorna blefvo därpå tillsagda om hvad som förestod. Ismene stod snart skälfvande vid sin makes sida. Den lilla bruna flickan sprang fram och tillbaka under

högljudda jämmerrop. Kallias' arm stödde Arete, som stilla lutade sig mot den gamles bröst. I sin högra hand höll hon Adeimantos' bok, hvilken förmodligen någon dunkel känsla af ansvarighet för betrodt gods och möjligen äfven någon annan känsla förmått henne att gripa vid flykten ur sin hytt.

Elden började redan att genombryta skeppsdäcket, då en förfärlig stöt tillkännagaf, att man råkat på grund. Tita-neia brakade i alla fogningar och nu flammade lågan högt, sedan hon kommit i beröring med vinden. Vid hennes sken såg man tydligt på helt kort afstånd den klippiga stranden af Patmos. Men mellan denna strand och Tita-neia rasade vilda bränningar.

Skeppsbåten klargjordes skyndsamt. Ingen mer än kaptenen talade ett ord. Till och med den bruna tjänsteflickan gaf ej ett ljud ifrån sig; endast hennes flammande öga mätte oupphörligen afståndet till land, och den lilla foten

stampade feberaktigt mot däcket.

Nu gafs befallning att nedstiga i båten. Denna manöver verkställdes med beundransvärd ordning. Kaptenens stämma, då han utdelade sina befallningar, ljöd lugn och oemotståndlig. Först nedlyftes kvinnorna. Adeimantos vighet och styrka kommo därvid väl till pass. Ismene befann sig redan därnere, och nu var ordningen hos Arete, som på detta sätt ännu en gång kom att slutas till Adeimantos bröst. Det var det första mötet efter en lång skilsmässa. Ingen hade under den föregående timmens fasansfulla spänning tilltalat den andre. Den unge filosofen såg ännu sin bok i Aretes hand.

- Jag vill bevara åt dig denna, tills du finner en bättre - sade Arete hastigt.

- Kan du förlåta mig, Arete?

- Gud välsigne dig, Adeimantos.

I nästa ögonblick satt Arete vid Ismenes sida.

När båten var fylld, kvarstodo ännu på skeppet, jämte kaptenen, Adeimantos, Kallias, en köpman från Alexandria samt en matros och en skeppsgosse. Dessa hade frivilligt begärt att blifva de sista. Båten skulle återkomma för att hämta dem, sedan han landsatt sin första dyrbara last. Det var anledning förmoda, att Titaneia ännu en stund kunde erbjuda ett skydd åt de kvarvarande; i vidrigt fall ville de störta sig i sjön och söka att simmande uppnå den ganska närbelägna stranden.

De kvarvarande hade tagit sin plats vid bogsprötet. Titaneia hade nämligen genom en väldig svallvåg blifvit vänd så, att bogen låg rätt i vinden, hvarigenom eldens och rökens riktning blef den motsatta.

Man följde med spänd uppmärksamhet båtens rörelser. Dess roddare sökte att kringgå den bränning, som rasade midt emellan skeppet och land. Det var tydligt att starka och skickliga armar förde årorna. Men man hade misstagit sig om rätta riktningen. Båten hade vändts mot väster, hvarest strandens beskaffenhet gjorde landning fullkomligt omöjlig. Misstaget upptäcktes i samma ögonblick flamman från det brinnande skeppet steg högre; och på samma gång varsnades på den sjudande bränningens andra sida en möjlig landningsplats. Det gällde nu att komma dit. Båten gjorde en lycklig vändning, och på sin väg kring det öfversvallade skäret närmade han sig ännu en gång skeppet. Än red han som en delfin på ryggen af en väldig våg, än tycktes han vara försvunnen bakom hennes mörka väggar. Så kom bölja efter bölja, tills en af dem bar båten omhvälfd på sin eldskimrande spets.

Adeimantos såg och hörde ingenting mer. I nästa ögonblick omslöt honom den salta böljan. Han var en skicklig simmare, och förtviflan mångdubblade hans krafter.

Om han sökte just Arete, eller om slumpen förde henne i hans väg, visste han förmodligen icke själf. Men henne var det, som han en minut senare förde på sin starka arm. Arete bar på sitt ansikte dödens lugn, och man kunde knappt veta, om hon lefde eller var död. Hennes högra hand omslöt krampaktigt den pergaments-rulle, som inneslöt Adeimantos lära om »själens renhet».

I detta ögonblick hörde Adeimantos sitt namn ropas med en stämma af skärande förtviflan. Det var Ismenes röst. Adeimantos vände sitt hufvud och såg på hvilken punkt hon befann sig. Hon tycktes haft sitt fäste i den hvälfda båten, men nu genom en störtsjö blifvit sliten därifrån. Strax därpå hörde han ännu ett rop och såg därpå det mörka hufvudet försvinna. Ögonblicket därefter uppdök det åter, och Adeimantos hörde sitt namn uttalas med svag och rosslande stämma.

Genom filosofens hjärna flög en tanke om plikt, som bjöd honom att framför allt rädda sin hustru, men också en tanke om, att hans högra arm uppbar allt det dyrbaraste, han hade haft i världen, hans ungdomsbrud och hans filosofi. Så flög där ock en tanke på hans moder och på rättfärdighet och renhet.

- Rädda din hustru! Farväl, Adeimantos! - hviskade en svag stämma vid filosofens sida.

- Farväl, Arete!

Och Adeimantos' arm lösgjorde sig från sin dyrbara börda, lämnande henne att vyssjas till ro af Poseidons lekfulla barn.

När Ismene tredje gången fördes öfver den gungande ytan var Adeimantos hos sin maka. Ännu hade hans krafter icke dukat under, och han hyste det halft medvetna hoppet att få fatt i den flytande båten för att med den drifva i land.

Så arbetade han en stund med förtviflad ansträngning, men båten undflydde honom ständigt.

Där var

det brinnande skeppet, där helt nära var

den efterlängtade stranden med sina i eldfärg flammande klippor. Allt detta såg Adeimantos. Han såg äfven ett mörklockigt hufvud och ett blekt ansikte vid sin sida, och han förstod, att det var hans Ismene, den lille Paralos' moder. Men snart såg han ingenting mer än ett mångfärgadt skimmer. Det sammandrog sig allt mer och bildade slutligen ett glödande klot. Det tyckte han var den gudomliga central-elden, Zevs' heliga altare, och rundt däromkring kretsade de fem planeterna och de öfriga himlakropparna, och bland dessa månen, den himmelska Selene, hvars ansikte bar dragen af en femtonårig flicka i Efesus, nej nu af den sexårige gossens moder den där längesedan förgångna dagen i Alexandria. Hon pekade stilla och tigande på ett pergament, på hvilket stod skrifvet med purpurfärgade bokstäfver: »Ikläden eder den nya människan, som är enligt Gud skapad i sanningens rättfärdighet och helighet».

Något mer såg Adeimantos icke. Men han hörde ett fräsande ljud, och sedan var det svart natt, i hvilken hans själ ej urskilde några bilder mer.

När han vaknade, hvilade han på en bädd af gräs och blommor i skuggan af ett vildoljoträd. Vid hans sida knäböjde en gammal man med uttryck af förundransvärd mildhet och renhet hvilande öfver sitt sköna anlete.

- Hvar är jag? - sade Adeimantos.

- På Patmos, min son, ensam räddad efter ett skeppsbrott. Han, som leder människornas stigar, på hafvet och på den grönskande jorden, och som vill leda dem alla till sig, han har sändt mig i din väg.

- Hvem är då du, fader?

- Jag är Guds sons sändebud, hit förvisad för Guds ords skull och för Jesu Kristi vittnesbörds skull. Jag är Johannes, Zebedei son af Betsaida.

Vi känna icke mera med full visshet om Adeimantos, Paralos' son. Men när sedan den Trajanska förföljelsen öfvergick den kristna världen, var bland dem som med ståndaktighet ledo martyrdöden äfven en viss Adeimantos, presbyter i Efesus, i hvars afslitna kläder man fann en remsa af gulnadt pergament, på hvilken stodo skrifna med bleknade bokstäfver de ofvan anförda orden af Paulus^ och i hvars kant en senare hand hade tillagt påskriften: '»min moders testamente».

Vid den tiden hade väl det Egeiska hafvets vågor längesedan utplånat hvarje spår af den visdom, som Apol-lonii lärjunge hade nedlagt i sin »Artemis» eller boken om »själens renhet», och som en gång för världen skulle tända ljuset af en ny dag. Och Adeimantos, Paralos' son, fick aldrig en plats i raden af mänsklighetens store tänkare.

ALLT

ELLER INTE

(1871)

TVÅ BLAD UR

EN PANTEISTS

DAGBOK

H

Den 3 aug. 1812.

är var det således. Där på sin kulle ligger den gamla hyddan grå och förfallen, öfverskyggd såsom förr af det stora askträdets grenar. Om jag icke vore så trött af min vandring, så skulle jag klättra dit upp i trädet, ty där hade jag bättre utsikt. För femton år sedan var jag ofta däruppe. Dock, det är öfverflödigt; jag har i alla fall nog att se. Hyddan är, som sagdt, förfallen; men trädgården, som min far planterade, har vuxit upp och blifvit lummig och skuggrik. Mellan dessa kronor ser jag sjön och granskogen på andra sidan. Till höger i dalen sorlar en bäck, det vill säga på de årstider, då det finns mycket vatten, och på andra sidan om dälden reser sig det gamla trogna berget, som gömmer solen om aftnarna och som ger ett så förträffligt eko. Till vänster bortom sjön har jag det himmelshöga »Dyrberget». Ja, så högt som dina alper är det visst icke; men hvar och en äger rätt att kalla det himmelshögt, som sträcker sig närmast upp emot hans himmel. Rof-

fåglar kretsa ännu kring dess branta spetsar, och där nedanför sorlar älfven. Du har kanske hört omtalas Kvist-rums-älfven. Detta är den ena af hennes två hufvudgrenar. Ett stycke längre upp har hon passerat gränsen mellan Dalsland och Bohuslän. Hon är ännu ett fritt naturbarn, men ett stycke västerut ligger ett bruk, och där skall hon träda i människornas och civilisationens tjänst. Dessförinnan tjänar hon blott att höja den poetiska skönheten hos min lilla undangömda dal.

Denna är en värld för sig. Du skulle se, Roderik, huru vacker hon är. Men du är bortskämd, du, som varit i Schweiz och Tyrolen. Vassbotten är ingen König-see, men för mig har hon under ett helt årtionde varit en världsocean.

Jag vill sätta mig här i gräset vid trädgårdens öfre kant och berätta något för dig.

Just i dag är det sjutton år sen jag, då en åttaårig gosse, låg precis på samma fläck, där jag nu sitter, och hade ögonen oaflåtet fästa på den högblå himmelen.

Tiden är nu inne, - sade jag för mig själf - och ändå ser jag ingenting till. Jo där, där är det hvita seglet! Hitåt mitt skepp; jag är din konung!

Men det hvita seglet var en ljus sky, som mellan tvenne mörkare moln drefs fram af morgonvinden. Där kommo innan aftonen många ljusa skyar, men intet af dem var det hvita seglet.

Du undrar, Roderik, hvad detta skulle betyda. Det betyder, att någon, som ville göra sig lustig öfver min hängifvenhet åt det höga och öfverjordiska, hade inbillat mig, att jag var konung på ett stort luftskepp, som just denna dag skulle komma för att i triumf föra mig bort från den lilla trånga värld, i hvilken jag dittills varit

innesluten. Aftonen förut hade jag skänkt bort mina leksaker, ty dem behöfde jag ej mer.

Dagen gick till ända och jag var ännu ingen konung. Då grep mig den djupa förtviflan, och jag hade min första tårlösa sorg. Man hade lofvat mig, att det stora skeppet skulle föra mig hvart jag ville, bland annat till världens gräns; och om kvällen gick ändå solen ner för mig på andra sidan om det gamla berget, som hånade mig med sitt eko.

Att blifva konung och på ett präktigt skepp plöja eterns vågor ända intill skapelsens yttersta gräns - det kan vara allt för en åttaårig gosses fantasi. Af detta mitt första allt hade jag nu intet.

Ja, mer hade jag icke att förtälja om den saken.

Men följ mig, Roderik, några stenkast bortom den där kullen norrut. Här, menar jag. Du ser, att här flutit en liten bäck. Stenarne, som ligga förspridda, äro lämningar efter en damm. Om den vill jag nu säga dig något.

Du ser, att det varit ett barn verk, och du tror, att här dansat små kvarnstenar eller pickat små hammare. Visst icke. Sådant fanns längre bort i »Rönnbäcken»; men här i denna undangömda vrå var en världsocean, precis så stor som Stenarnes läge utvisar. I den oceanen återfann du de olika världsdelarne och länderna med sina mest

namnkunniga städer. Små barkbåtar löpa af och an på de mellanliggande hafven, därvid följande den i dalen inpressade vindens oberäkneliga nycker.

Men tror du, att detta var en blott lek, då misstar du dig åter. Detta var världen själf och ej blott hennes för ro skull gjorda afbild. Gränsen mellan fantasi och verklighet är lätt öfversprungen, när man är tio år. I denna värld var jag konung, och i henne hade jag allt. Förlorade jag äfven detta?

»Världen skall förgås» - denna tanke rann mig en gång i hågen. Icke blott dessa här lagda stenar skola förskingras och vattenådern förtorka, utan hela den stora världen skall förgås. Hvartill tjänar det att hafva sitt allt i sådant, som förgås?

Till intet. Så möttes åter allt och intet i gossens själ, och han beslöt att på annat håll se sig om efter sitt allt.

Ser du, Roderik, det sakta sluttande berget i nordost? Det är gruppvis bevuxet af gran och fur. Jag vill ej be dig gå dit, ty det är för långt. Men om du komme dit, så skulle du i en af det bergets undangömda vinklar påträffa en altarformig klippa, omgifven af en liten stenhop. Det är ruinerna efter mitt lilla tempel. Där har jag mer än en gång firat min gudstjänst. Denna gudstjänst var icke lek, utan djupaste allvar. Man hade sagt mig, att det fanns en värld, som icke förgicks. Det var Guds rike, i hvilket endast de fromma och rena kunde inkomma. Det blef då beslutet, att jag skulle blifva from och ren, och att jag skulle tjäna Gud för att en gång komma in i hans rike.

Men den porten är trång och den vägen är smal, som drager ditin. Att blifva ren inför människors ögon är icke så svårt, men att stå ren inför Guds ögon, som se till hjärtats fördoldaste tankar, det är någonting öfver-mänskligt. Här gäller återigen allt eller intet. Den som syndar på ett, vore det ock blott ett obevakadt ögonblicks förbiilande tanke, han är inför helighetens Gud saker till allt. Jag må säga, att den tio- och elfvaårige gossen gjorde jätteansträngningar för att från sin själ af-lyfta syndens börda; men den bördan var en Sisyfussten, som alltjämt rullade tillbaka.

Men stenen blef afvältad. Det skedde några år se-

nare, när den lilla skogskyrkan redan låg i ruiner. Jag måste bekänna, Roderik, att det tillgick alldeles så, som våra präster i all enfald förkunna att det bör tillgå; och jag skulle väl äfven från min nuvarande ståndpunkt, som man kallar panteistisk, kunna förklara för dig, hvarför det måste tillgå på det viset.

Så knäböjde jag en gång som yngling vid det lilla klippaltaret i skogen. Mina knän böjdes ej mer i trälens fruktan; de böjdes i det namn, i hvilket skriften säger, att alla knän skola böjas. Sisyfusstenen hade lyfts på starkare skuldror än mina. Jag kan säga, att jag hade vunnit allt och intet på samma gång, ty jag var intet i mig själf, men jag hade allt i Kristus.

Det är med ett visst vemod, jag än i dag tänker tillbaka på denna solljusa tid. Himlaskeppet, som åttaåringen drömde om, hade nu verkligen kommit och hämtat sin konung och fört honom till världens yttersta gräns, den gräns, på hvars andra sida skimrar evighetens rena och obemängda ljus.

Men himlaskeppet drog än en gång sina färde. En sky tog det bort från min åsyn.

Allt eller intet - förfärliga tanke, som alltjämt kommer tillbaka, hvass och blänkande som en blixt ur molnet. Hvad begär du af ett hjärta, som upplåtit sig för Andens omskapande kraft, och i hvilket Gud själf tagit sin boning?

Gud var icke längre för mig den förfärlige, som hvälfver världarna med det yttersta af sitt finger, och för hvars vredesblick själfva solen skulle förkolna. Han var ej heller den, hvars klädafåll tillbedjande skaror bäfvande ville beröra på det berget Moria eller det berget Garizim. Han var min Fader och Fadern borde tillbedjas hvarken på detta berget eller i Jerusalem, ej heller på mitt eget lilla berg i skogen, utan i anda och sanning. Gud var

nu kärleken, kärleken hade han gifvit mig, och hvad han af mig fordrade, var ej min trälaktiga lydnad eller min Utvärtes gudstjänst utan mitt hjärta.

Men detta kräfde han helt. Helighetens fordran hade uttalat sig sålunda: den som syndar på ett, han är saker till allt. Kärlekens fordran blef nu icke mindre ovillkorlig: den som icke gifver mig sitt hela hjärta, han gifver mig intet.

Jag var nitton år, då det problemet förelades mig att dela rätt mellan Gud, som fordrade mitt hela hjärta, och en människa, som oförmärkt tagit det i fullständig besittning. Regeln var enkel: allt eller intet. Det mänskliga bandet slet jag, men gjorde på samma gång den öfverraskande upptäckten, att det gudomliga icke tillknöts fastare för det.

Här stod mitt förstånd stilla. Och hvad som alldeles icke bidrog att minska min förvåning, var den observationen, att jag i världen fann en hel mängd människor, om hvilka det i allmänhet erkändes, att Gud ägde deras hela hjärta, och som ändå, utan att det minsta oroas i sina samveten, skänkte sina hjärtan åt hvarandra inbördes såsom fullt disponibla gåfvor.

Förstå mig rätt, Roderik! Icke fattade jag problemet så ytligt, att jag fann någon svårighet i det att å ena sidan älska Gud öfver allting och å andra sidan vara vänligt stämd mot alla människor, tjäna dem och för Guds skull gärna göra dem till viljes samt till och med blifva varm i själen vid tanken på deras timliga eller eviga väl. Denna slags kärlek innebar för mig ingen gåta. Men hvad var också det för en kärlek? Nej, att älska - det är icke blott att gifva en välvillig tanke eller ett varmt handslag eller en broderlig handräckning; att älska det är att gifva sin själs innersta, sitt personliga96 ALLT ELLER INTET.

Jag, siit lifs medelpunkt och den punkten är väl som alla andra utan delar.

»Kan det ges åt flera, Det som blott är ett?»

brukade min moder sjunga fordomdags vid sin spinnrock; och i den formen mötte mig nu med hela allvaret af en evighetsfråga det gamla af filosoferna så länge begrundade problemet om enhet och mångfald.

Nu äro sex år gångna sedan dess. Ett fjärdedels sekel har gått fram öfver mitt hufvud, och jag tycker, att jag är mycket gammal. På dessa sista sex åren har jag genomlefvat mycket, lidit mycket och vunnit mycket. Den vinst, som var mitt hjärta dyrbarast^ vai1 din vänskap, Roderik. Äfven i afseende på den tillämpade jag regeln: allt eller intet. Jag gaf och fordrade allt. Man har sedan sagt mig, och jag hade väl också hört det förut, att denna regel alldeles icke hade med vänskapen att göra. Jag trodde dock, att också vänskapen hade med hjärtat att göra, och att hjärtat äfven då, när vänskapen tog det i anspråk, förblef en enkel och odelbar gåfva. Man har sagt mig, att detta var en dum tanke, att det nästan icke var någon tanke alls, och att hjärtat alldeles icke är någonting enkelt och odelbart, utan att det mycket väl kan utminuteras portionsvis efter råd och lägenhet samt efter hvars och ens förskyllan och värdighet. Men, som sagdt, jag visste ick^ detta, utan tillämpade min gamla enkla regel; och huru mycket du än höll af mig, så fann du dock en sådan regel alltför opraktisk och min vänskap alltför öfversvinnelig för att i denna världen hafva något att skaffa. Så blef du död och kall för mig; och därtill hade du visserligen en rättighet, ifall man annars har rätt att blifva död och kall för någon. Du ansåg migALLT ELLER INfEf. 97

äfvenledes för att vara en högst genombildad egoist; men däri hade du så till vida orätt, som mina fordringar icke blefvo så stora därför, att jag gjorde dem för mig, utan därför, att jag ej visste, att de i den sanna vänskapens namn kunde göras mindre.

Du tror nu, att jag blifvit förståndig, sedan jag af förståndigt folk fått veta, huru den mänskliga tillgifven-heten bör vara beskaffad för att kunna uträtta något i världen. Det märkes nogsamt, att du, där du irrar hit och dit bland alper och laguner och kaskader, och allt hvad resebeskrifningarna pläga tala om, förlorat minnet af den äkta nordiska envisheten. Fastare än någonsin vidhåller jag nu min grundsats: allt eller intet; och med afseende på vår vänskap infriar jag den grundsatsens fordringar genom att gifva dig allt och begära intet tillbaka.

Och nu skall jag säga dig den inre grunden, på hvilken mitt »allt eller intet» stöder sig. Jag har blifvit panteist. Ja, förstå mig rätt, jag har icke blifvit en panteist af det råa slaget, som förväxlar denna världen, sådan hon i tid och rum är gifven, med Gud, utan en sådan, som antager, att Gud är den egentliga kärnan och väsendet i allt.

Det är han ock verkligen, och huru skulle han vara annat? Är han icke det allfullkornliga väsendet; och huru skulle då någon fullkomlighet kunna uppvisas, som icke är hans? Allt hvad i världen finnes förspridt af verklighet och skönhet, det hörer honom till och är ett drag af hans eget underbara anlete. Därför är det, du stundom gripes i din själs innersta, när naturen i ett vackert landskap, en ljuf melodi eller ett skönt människoanlete för dig yppar något af sitt inre väsen. Det är Guds egen skönhet, som då tilltalar dig. Därför är det också, när du ibland föres en människosjäl nära, som ditt hjärta

gripes med en så underlig makt, och du tycker dig i den själen återfinna nästan ditt eget själf, som du just nu sökte. Det är en stråle af Guds egen klarhet, som genom-skiner den själen och afspeglar i sig det lif, hvilket din ande innerst lefver. Ty Gud skall, såsom aposteln säger, blifva allt i alla; det är målet, till hvilket allting ytterst sträfvar; men från evighetens synpunkt, hvilken är den högsta och enda fullt sanna synpunkten, är detta mål icke ett blott tillkommande utan ett evigt för handenvarande, och för den, hvilken det är beskärdt att skåda tingen, sådana de från den synpunkten gestalta sig, är det således också verkligen förhanden, att Gud är allt i alla. I den mån betraktaren närmar sig en sådan åskådningens ståndpunkt, där han med den store tänkaren ser allting »sub specie seternitatis»,* i samma mån faller för honom den slöja af tidens efterhvartannat och rummets utomhvartannat och åtskillnadens moihvartannat, som i detta ligger utbredd öfver det ena och eviga väsendet och förvillar vårt öga, så att allt för oss framstår såsom en mångfaldens, söndringens och splittringens värld. Från evighetens synpunkt finnes ingen splittring, ingen söndring, ingen mångfald. Allt är ett, och detta ena är Gud.

Så är det ock ett den ändliga synpunktens bländverk, att du och jag och alla dessa andra, som du eller jag älskat, äro så söndrade, som vi här i lifvet äro, från hvarandra och ifrån Gud. Äfven i afseende på oss är Gud evigt allt i alla; och när han i oss alla är allt, så är det, som söndrar oss från honom och från hvarandra, intet! Att jag älskar dig, när jag nämligen verkligt älskar dig och gifver dig ej blott stycken af mitt hjärta utan just det, som jag nämner mig själf, det betyder ingenting

Spinoza: »ur evighetens synpunkt».

annat, än att slöjan, som hvilar öfver vårt eviga personliga förhållande till hvarandra, för mitt inre öga redan här i lifvet är aflyft; och att du upphört att så älska mig, är ingenting annat, än att samma slöja, af hvilken en flik äfven för dig en gång var lyft, nu fallit tillbaka, så att du med afseende på oss skådar endast personlig söndring. Evigt och för Gud äro vi alla ett med honom och med hvarandra.

Härmed är ändtligen löst mitt plågsamma problem om kärlekens allt eller intet. Att verkligen älska, det är att tränga in till hjärtat och väsendet af det älskade föremålet; men väsendet i allt är Gud; därför är det ej möjligt att älska rätt utan att i det älskade föremålet älska Gud. Mycket är det, som man kallar kärlek, och som är afgudadyrkan, emedan det icke tränger in i föremålets innersta väsen och därför icke heller träffar Gud; men detta är blott till namnet kärlek. Den sanna kärleken stannar icke vid skalet.

Om således någon befarar, att han för mycket älskar en människa, emedan han åt henne gifver en kärlek, som borde tillkomma Herren allena; då säger jag till honom: felet är icke det, att du älskar för mycket, utan tvärtom att du älskar för litet. Öka din kärlek från det myckna till det oändliga, och han skall träffa det älskade föremålet oändligt djupt d. v. s. i själfva centrum af dess varelse; men i detta centrum har du träffat icke den ändliga varelsen, som en tid i skönhet blomstrar och en annan tid vissnar i skröplighet; du har träffat det oförgängliga, väsendet för alla väsen, Gud, och då är du ingen afgudadyrkare mer.

Så, Roderik, vågar jag älska allt, blott jag låter min kärlek vara varm nog för att förtära det ändliga skalet och låta den oförgängliga och gudomliga kärnan komma i

dagen. Så kan jag älska den sköna naturen, i hvars famn jag lefver, ängen med dess blommor, den sorlande källan, den susande skogen, den hemlighetsfulla hviskande vågen, regnets fall och ljungeldens snabbhet, den skimrande regnbågen, solens majestät och nattens innehållsrika tystnad. Så kan jag älska det lif, som lefver, och det lif, som slocknar, vetande, att genom alltsammans går ett band af oförgänglighet, som evigt enar det i tiden

söndrade och brustna. Så kan jag älska oändligt dessa höga varelser, som bära människonamnet; och om detta lifvet mellan mitt och deras hjärtan lägger ett afstånd af världshafvets vidd, eller en tid af årtusenden eller den oöfverstigliga skiljemuren af det glödande hatet och den isande likgiltigheten : den sanna kärleken förvandlar och omsätter allt detta i evighetslifvets oändliga, alla skrankor nedbrytande innerlighet. Så, Roderik, kan jag oändligt älska dig. Så blir intet för mig till intet, och allt är min eviga egendom.

Nej, le icke, Roderik, åt min exalterade sinnesstämning. Att vara exalterad är att vara upplyft öfver det alldagliga åskådningssättet, och detta Jean ju betyda att vara upplyft till ett åskådande från evighetens synpunkt. Men från den synpunkten allena ser man tingen, sådana de i sin sanning äro, ty man ser dem, sådana de äro för Gud.

Och så ser jag äfven mitt eget, ditt och hela världens lif såsom i Guds lif uppgånget. Så finnes ingen söndring mer, ingen synd och ingen sorg. O, hvad jag längtar efter den dag, då tidens täckelse för mig skall falla fullständigt, och alla dessa min själs plågande skrankor skola nedbrytas!

Dessa tankar har jag tänkt, när jag nu ändtligen efter års frånvaro ånyo står på den gömda skådeplatsen för min barndoms och ungdoms gryende stridsdagar. Och

till dig, Roderik, har jag velat ställa mina tankar enligt gammal vana. Mellan mig och dig ligger Alpernas eviga snö, och det är ovisst, om vi nånsin mera skola träffas; men mina tankar följa dig.

I morgon återvänder jag härifrån, och i öfvermorgon lämnar jag Bohuslän.

II.

Den 3 aug. 1852.

Ja, verkligen, denna dag är besynnerlig: han väcker alltid för mig till lif en värld af slumrande minnen. Och med andra minnen vaknar äfven minnet af dig, Roderik. Dig kan jag icke glömma, ty med vänskapen för dig hade jag sammanknutit min andes högre lif; du var min själs personligvordna renhet. Nu, sedan du är hemgången, kan jag säga dig, huru skön du var för mig, utan att behöfva frukta något missförstånd; ty nu läser du i min själ mina tankar, så som de allena kunna läsas vid skenet af evighetens ljus. Nu förstår du bättre än jag mitt gamla »allt eller intet», som en gång skrämde dig och föreföll dig så paradoxt.

Mer än trettio år hafva gått fram öfver din graf vid Arnos stränder. Under Italiens högblå himmel har du slumrat, medan din gamle vän gått här uppe på jorden och vankat. Det måste vara fyrtio år, sedan jag på denna dag gjorde mitt afskedsbesök på denna plats och härifrån talade med dig om min ungdom.

Låt mig glömma, att du för alltid är bortgången, och låt mig ännu en gång tala till dig såsom i förgångna dagar. Vill du, att jag skall berätta dig något om min

mandom, såsom jag förut berättat dig om min ungdom? Jag vill vara kort.

Kan du tro, att jag ändå glömde dig? En lång tid sjöng jag för mig själf och med afseende på dig Don Carlos' ord:

Ich habe

Fin* dieses Leben keine Arbeit mehr Als die Erinnerung an ihn.

Men mitt hjärta spelte mig ett spratt. Det är den gamla taflan, hvars väf upprullats på nytt för hvarje nytt män-niskolif, utan att därför någonsin blifva utnött. Men beskrifningen öfver en sådan tafla har icke samma företrädesrätt af evig friskhet, därest den icke med originalitet utföres. Jag lämnar därför denna beskrifning å sido. Endast ett enda drag vill jag med min gamla darrande hand försöka att teckna.

Hon hette Elin. Tänk dig under detta namn allt det milda och rena, som du lärde att längta efter, när du ännu tillhörde det kalla och dimmiga lifvet härnere. Jag kan ej säga mer.

Ett halft års bekantskap hade fört oss hvarandra nog nära, för att vår ömsesidiga känsla skulle vara med täm-lig visshet anad af oss båda. Nästan i allt stämde våra själar öfverens; i en punkt kunde dock full öfverensstämmelse aldrig åstadkommas: jag var en panteist, Elin var en from ortodox, mild visserligen i sina domar öfver andra,

men oeftergifligt sträng i fråga om den rena evangeliska läran. Och jag kan väl säga, att hon i sin tro inlade en ännu större stränghet, när hon i dylika ämnen disputerade med mig, än när hon hade att motsäga någon annan människa.

Som sagdt, vi hade känt hvarandra ett halft år. Jag hade under den tiden varit inackorderad i Elins fars

hus, en prästgård i den vackrare delen af vår svenska skärgård. Det var själfva midsommardagen: Elins far skulle predika, och vi tre gingo tillsammans från prästgården till den några stenkast därifrån belägna kyrkan. Elins far erinrade sig just då, att han glömt något bland sina papper, gick tillbaka och bad oss invänta sin återkomst. Vi satte oss på en kulle vid vägen.

Kyrkan låg midt framför oss, hvit och solbeglänst. Till höger om kyrkan reste sig ett kalt berg, och till vänster låg kyrkobyn med sina röda hus och gröna trädgårdar. Bortom alltsammans häfde sig Kattegats vågor mellan skumhöljda, rödaktigt skimrande skär.

Ett hvitt segel, jagadt af friska vindar, närmade sig just nu horisonten. Det påminde mig om min ungdoms kungadröm. Jag berättade den för Elin. Min röst darrade något, ty jag kände, att just nu var tiden inne att bekänna de sista månadernas kungadröm.

Elin satt tyst med hufvudet sänkt i handen.

- Tror du Elin - vågade jag tillägga - att min barndoms dröm om den kungliga himlafärden skall slå in?

- Med Guds hjälp skall han det en gång - svarade Elin.

- Du kan bidraga därtill, Elin.

- Nej, Edgar. Jo - tillade hon efter ett ögonblicks tystnad - jag kan bedja för dig.

- Förstår du mig icke?

Elins panna öfverdrogs först af en djup rodnad, men blef sedan mycket hvit. Äfven från kind och läppar hade färgen flytt, när hon efter en half minuts tystnad upplyfte sitt hufvud.

- Jo, Edgar - sade hon och såg mig rätt i ögonen, - jag förstår dig. Jag är för dig --

- Allt - afbröt jag.

- Och du vill, att du för mig skall vara -?

- Allt eller intet.

- Jag anade det. Jag visste sedan länge, att detta var din grundsats. Och du blir denna grundsats trogen?

- I döden. Styckeverket afskyr jag gränslöst på hvarje för mitt hjärta heligt område. I kärlekens helgedom skall det genom min hand aldrig utföras.

- Ej heller genom min - återtog Elin - »hvilken som sätter sin hand till plogen och ser tillbaka, han är icke bekväm till Guds rike». Vi kunna icke blifva allt för hvarandra, Edgar, ty det förbjuder Guds ord; och detta är den enda vägen till vår förening, då måste vi blifva för hvarandra intet. - Nej, afbryt mig icke; jag vet, hvad du vill säga. Dina panteistiska resonemanger kunna väl förvilla mitt förstånd; men Guds ord är klart i denna fråga: du får icke vara min Gud och jag icke din.

Elin steg upp såsom för att gå. Hastigt och med en underlig bön i sina blickar vände hon sig till mig och sade:

- Du förelägger mig ditt förfärliga »allt eller intet», för hvilket min ande så ofta bäfvat, men jag läste det i dina anletsdrag, dina handlingar, dina tankar. Jag ville förelägga dig ett annat val, som Gud själf tillåter: å ena sidan intet, å andra sidan högst af allt i världen.

- Styckeverk är världens lösen - stammade jag, upprörd i mitt innersta. - Hvad är för mig världen? Hvad är för mig »allt i världen» och »högst af allt i världen»? Förlåt mig, Elin, att jag bragte detta ämne å bane, vi voro icke

ämnade att förstå hvarandra.

- Nej, i sanning - sade den bleka Elin och gick. Jag stod en stund och såg drömmande utåt hafvet.

Det hvita seglet var försvunnet, Det hade gått mig som i barndomens dagar.

Jag har icke mer att berätta dig om Elin, när jag tillagt, att hon blef maka åt sin fars efterträdare i pastoratet; att hon med honom lefde ett fromt och lyckligt lif; att hon uppfostrade fromma barn, som välsigna hennes minne; att hon hade kärlek att dela åt alla; och att hennes hjärta blef herren Kristus troget intill döden.

Men mitt lif blef ett stormande lif. Friden var viken från mitt sinne. Jag kastade mig in i världens vimmel och ärelystnadens demon började fresta mig. Min själ förtärdes af en törst, som af ingenting mer kunde släckas.

Åt min själs inre strider gaf jag stundom ordets och sångens uttryck. Man började lyssna därtill och berömma mig. Ett nytt himlaskepp började skymta för mitt öga. Det skulle föra mig till diktens förlofvade land. Jag kunde ju ännu blifva en konung.

Jag blef det ej. Pris kom mig nog till del, men aldrig så oblandadt, att jag kunde anse det innebära en fullständig seger. En talang var jag obestridt; snillets konungakrona sattes ej af det allmänna omdömet på mitt hufvud. Då bortkastade jag pennan. Jag ville hafva allt eller intet.

Det arf, som förvandlade mina gosseårs fattigdom i ekonomiskt oberoende, satte mig i tillfälle att gifva vika för en redan förut erfaren och nu oemotståndlig reslust. Den inre oron jagade mig från land till land. Hade jag ej på annat sätt kunnat eröfra världen, så skulle hon åtminstone på detta sätt tvingas att för min kunskapstörst upplåta sina mångskiftande rikedomar.

Jag har vandrat i Amerikas urskogar och under Afrikas glödande sol. Jag har gungat på vågorna af den heliga Ganges och den fruktbringande Nilen, och jag har med fromma pilgrimer badat i Jordan. Jag har stått på Zions berg och tänkt på Israels flydda härlighet och på

dess utlofvade framtida seger; jag har från Akropolis skådat ned öfver Themistokles', Fidias', Sofokles' och Platons stad. Jag kom sedan till Italien och Rom. Därifrån begaf jag mig norrut och stod så ändtligen en dag vid min väns graf.

Hvad jag hade lidit under dessa kringirrandets år! Långt ifrån att förströ mitt sinne hade det oupphörliga ombytet af föremål i stället ännu starkare väckt till lif behofvet af det ena, ovanskliga och fullkomliga, efter hvilket min ungdom hade trängtat. Ju snabbare män-niskolifvets mot sin dunkla bakgrund skimrande stjärnevärld hvälfde sig omkring för mitt öga, desto häftigare började jag längta efter ett ljus, som kunde upplysa den dunkla bakgrunden; desto kännbarare blef behofvet att finna den fasta medelpunkten för denna allting jäktande kretsgång.

Jag visste, att jag hade denna medelpunkt i Gud; och till honom stod ständigt min själs längtan. Det var honom, jag i allt sökte. Efter honom jagade jag kring land och haf, och dock visste jag, att jag i honom lefde, rördes och hade min varelse.

Han var för mig visserligen en person med oändligt vetande, men han var en panteistiskt fattad person. Allt annat uppgick i honom. Hans vetande var oändligt fullkomligt, men just därför hade det intet annat innehåll och föremål än honom själf såsom den ende fullkomlige. Från Hans synpunkt fanns ingenting annat än Han själf i sin oändliga härlighet - och denna synpunkt var ju den enda fullt sanna. Men hvar, hvar fanns då i Guds eviga själfåskådning, den fulländade sanningens rike, en plats för mig? Min ande var väl en stråle i det ljus, med hvilket Gud skådar sig själf, men denna stråle, såsom skild från andra, kunde Gud aldrig se. Jag var en

fiber i det stora gudomliga hjärtat, men just därför kunde ju detta hjärta aldrig slå för mig.

Och dock behöfde jag kärlek, en oändlig, all himmelens och jordens rikedom inneslutande kärlek, men icke en sådan, i hvilken min egen varelse gick under.

Jag brukade under min vistelse i Florens ofta besöka din graf. Nästan hvarje afton satt jag någon timme under den

afbrutna kolonnen, som utmärker din hvilostad. Din bild hade med all ungdomens friskhet ånyo blifvit framkallad för min efter personlig kärlek törstande själ. Du hade dock en gång verkligen älskat mig.

Så satt jag en afton en stund före solens nedgång och tänkte på dig. I närheten såg jag en nyss igenfylld graf, och på den lågo friska blommor, hvita men rodnande i aftonsolens glöd. Mitt öga hvilade drömmande vid det vackra färgspelet. Jag tänkte med njutningsfullt vemod på ljusstrålens färd från solen genom öde rymder för att en stund leka bland brutna blommor på en graf och sedan indragas igen i det vid horisonten sjunkande ljusklotet. Var det icke en bild af människoandens lif på jorden?

Hastigt bleknade purpurn på blommornas blad. Jag vände mitt öga mot solen. En sky sam just nu förbi hennes gyllene skifva. Han hade en fantastisk form, hvilken min inbillning lätt omgestaltade till ett stort skepp med mörkt skrof och ljusa, guldkantade segel. Min barndomsdröm om skeppet, som skulle föra mig som konung till skapelsens gräns, stod ögonblickligt för mitt minne. Så vaggade jag en stund min själ i tysta erinringar. Ur dem väckte mig plötsligt den tanken:

Det är i dag den 3:dje augusti!

Det var så. En känsla af smärta genomilade mig, liknande den, jag hade erfarit på samma dag, när jag var

åtta år: Jag ville just stiga upp för att gå, då min uppmärksamhet väcktes af en stämma, som med dämpad ton och liksom för sig själf sjöng på mitt eget modersmål den välbekanta psalmversen:

Och lindrigt lösas jordens band; Jag vet, att vid din trogna hand Jag i den glädje hamnar, Där vännen återfår sin vän, Och David from och glad igen Sin Jonathan omfamnar.

Sången stannade plötsligt, ty sångaren hade bemärkt mig i samma ögonblick jag, för att bättre kunna se honom, lutade mig framom en cypress, som förut till hälften dolt mig. Jag såg en knappt fjortonårig gosse, som rodnande vände sig om och sysslade med blommorna på den graf, vid hvilken han stod.

Hans ansikte hade någonting tilltalande, och jag inledde med honom ett samtal, hvarunder hans skygghet småningom försvann, så att jag inom kort hade fått göra bekantskap med hans korta lefverneshistoria.

Han hette Gustaf N. och var äldsta sonen af en fattig komministeränka från Norrland. En engelsk herre hade för två år sedan med sin ende son, den då elfvaårige William, vistats en sommar i närheten af Gustafs hem för att sysselsätta sig med jakt och fiske. Därvid hade Gustaf ofta fått tjänstgöra som vägvisare och lyckats tillvinna sig de bägge engelska herrarnes tillgifvenhet. En gång hade Gustaf med egen lifsfara lyckats rädda Williams lif, och fadern beslöt att belöna sin sons räddare genom att göra honom till sin fosterson. Så hade Gustaf fått medfölja till London, och under sista året, då Williams svaga bröst kräfde ett mildare klimat, hade Gustaf äfven fått göra

sällskap med honom och hans far till Italien. I Florens hade William dött, och denna afton hade Gustaf infunnit sig för att säga honom ett sista farväl, emedan han dagen därpå skulle återfölja sin fosterfader till England. Denne hade själf varit på väg till grafven, men blifvit uppehållen af en främling och låtit Gustaf gå förut.

Gustaf hade också för mig beskrifvit Williams död. De båda gossarna hade innerligt fäst sig vid hvarandra, och det hade blifvit dem en vana att betrakta sig själfva under den bibliska bilden af David och Jonathan. Också voro den döendes sista ord riktade till Gustaf.

- Jag blef - så berättade Gustaf N. för mig - en morgon plötsligt inkallad i Williams sjukrum, emedan William begärt att få se mig. Jag kom och föll på knä vid hans säng. Då lade han sakta sina armar omkring min hals och framstammade sitt farväl till mig med dessa ord, som jag aldrig någonsin glömmer:

»Jag dör, Gustaf, men jag går till himlen, ty Gud har förlåtit mig alla mina synder för sin sons skull. Tack för att du höll så mycket af mig. Du skall komma till Jesus, och jag skall åter omfamna dig i hans rike.»

- Sedan William - så fortsatte Gustaf för mig sin berättelse - med många afbrott uttalat dessa ord, sjönk hans

hufvud tillbaka mot kudden, och jag trodde, att han var död. Det var han dock icke; han lefde till aftonen, men återfick aldrig mer sansen.

- Du älskade honom mycket? - sade jag.

- Ja - svarade gossen - mer än alla andra människor.

- Men du skall icke sörja tröstlöst.

- Jag skall återse honom. Han sade, att han ännu en gång skall omfamna mig.

- Ja - fortsatte jag, gripen af den fasta öfverty-

gelsen i gossens tro och ansiktsuttryck - så är det. Ser du de tvenne slostrålarne, som leka där på hvar sin sida om graf stenen? Mellan dem ligger en graf, men de hafva samma ursprung, och de skola snart bägge återvända i solens eldfamn för att där sammansmälta med henne och med hvarandra. Så skall du återfinna din vän i Guds sköte. Där, Gustaf, faller hvarje söndrande skranka. Guds barn äro alla ett. Du är icke längre här och William där: I ären bägge ett, du är han och han är du.

Gustafs öga hade strålat af segerfröjd vid förra delen af mitt tal. Mina sista ord jagade en skugga öfver hans vackra ansikte.

- Om han är jag, huru skatt han då kunna omfamna mig?

Så föllo gossens ord, dessa enkla, barnsliga ord, som blefvo en vändpunkt för mitt lif. O, du hjärtats underbara logik, som öfverflyglar den själfkäre tänkarens förmenta slutkonst! Jag böjer mig för dig. När du utgår från ett åt Gud hängifvet sinne, så böjer jag för dig mitt hufvud i ödmjukhet.

- Du har rätt, Gustaf; William skall omfamna dig, och jag önskar, att jag kunde omfamna er bägge.

Detta var allt hvad jag kunde säga. I detsamma kom Gustafs fosterfar, och jag gick med en känsla, såsom om jag fått veta någonting alldeles nytt.

En vecka senare tog jag afsked af din graf, Roderik, med den förvissning, att vi bägge skulle träffas i Kristi eviga rike, att jag då skulle komma dig mycket nära, men icke så nära, att jag icke skulle kunna omfamna dig. Guds egen ande hade sagt mig detta genom ett barns mun.

Det barnet såg jag aldrig mer. Men emedan ett barn hade varit min läromästare, så var det i sin ordning, att

hela mitt lif fick en prägel af barnslighet, för hvilken man stundom skrattat åt mig. Jag vet väl, att man, efter apostelns utsago, icke skall vara barn till förståndet, utan endast i ondskan, men efter det finnes så mycket ondt i världen, så har jag tänkt, att man här har en viss rätt att vara barn i mycket.

Jag återvände till mitt fosterland och slog mig ned här på samma grund, där mina barndomsår förflöto. Af den gamla hyddan finnes nu ej kvar mer än en liten stenhop, den gräset växer öfver; men på en kulle närmare sjön ligger en prydlig boning, i hvilken jag stundom mottager besök af grannarne och talar med dem om förgångna dagar. Jag ser också gärna omkring mig grannbygdens barn, och de äro icke heller obenägna att besöka mig, isynnerhet då jag talar med dem om hvad jag sett i främmande länder. Jag har äfven lärt dem att i tankarne fästa åtskilliga vackra föreställningar vid namnet Roderik. Men det är visserligen också ett annat namn, till hvilket jag sökt böja deras hjärtan, på det att det måtte blifva dem dyrbarare än hvarje annat namn under himmelen. Och hvarje gång jag ser ett barnaöga glimma, vid det att jag målar det namnets härlighet, tycker jag mig se. huru förlåten, som för mitt öga skymmer det eviga lifvet, blir allt genomskinligare och genombrytes såsom af glansen från en liten morgonstjärna. Då tänker jag, att det måste blifva någonting mycket skönt, när förlåten en gång, såsom fordom i Jerusalems tempel, rämnar ifrån ofvan och ned igenom.

Men min panteism? Den är bortstruken såsom med en hand. Det var visserligen Guds hand, som strök bort honom, men den fjortonårige gossens hand var medlet. Jag skall, så tror jag för Kristi skull, komma Gud mycket

nära, men dock icke närmare, än att Han, mänskligt att tala, kan omfamna mig.ALLT ELLER INTET.

Och mitt »allt eller intet?» - Jag har upphört att af denna världen fordra mer, än att hon skall vara en förgård till den eviga. Det är den eviga världen förbehållet att på ett fullkomligt sätt gifva allt.

Det är i det eviga lifvet allena som någon varelse helt och hållet tillhör den andra. Den mest öfversvinne-liga jordiska kärlek är i alla fall ett styckeverk, är glöd i en punkt och kyla i en annan. Och hvad man här gifver den ena, det räcker aldrig åt alla.

Så älskar man icke i Guds rike. Dess lösen är icke något här och något där eller allt här och intet där, utan allt i alla. För det gamla allt eller intet finnes där ej mera något uttryck, ty där finnes ej mera något val. Om, såsom aposteln säger, Gud är allt i alla, så gifves också åt alla allt, i och med det att Gud gifver sig åt dem alla. Först då är det slut med styckeverket.

Detta är personlighetslifvets stora hemlighet, att de oändligt många punkterna däri aldrig sammanblandas, och att det likväl aldrig är möjligt att träffa en enda punkt utan att i den punkten träffa alla de andra. Men visserligen måste dessförinnan tidens och rummets skrankor vara till fullo genombrutna.

Efter den dagen, då detta för mig sker, väntar jag i stilla förbidan. Då skall det blifva mig fullt klart, huru den gudomliga kärleken i sin öfvermänskliga frikostighet löser det underliga problemet att gifva allt åt alla och ändå icke borttappa sig själf. Jag vet förvisso, att så är det; men insikten i denna den heligvordna personlighetens lag, är mig här, såsom allt annat på jorden, ett styckeverk.

Och så hägrar ännu för gubbens blick, såsom för åttaåringens, bilden af ett himlaskepp, hvilket skall föra honom som konung till skapelsens gräns och långt därut-ALLT ELLEfc

113

öfver. Ty den heliga kärlekens makt är världseröfrande, är konungslig. Ännu skönjer jag endast understundom mellan brustna töckenmassor det kungliga skeppets hvita, guldkantade segel; men denna gång skall min väntan icke blifva besviken; det sJcall visserligen komma.

8 - Wikner j Vittra skrifter. MANTEGNAS ÄNGEL

(1877)

SKISS

Allt godt önskar jag dig, käre läsare, hjärtligen och troligen, enkannerligen en god hälsa. Likväl vore det ur en viss synpunkt önskvärdt, att du från den spädare barndomen då och då haft anfall af reumatism, att dessa anfall under årens lopp oftare återkommit, och att du slutligen genom någon oförsiktighet under en utländsk resa - t. ex. genom att vara mindre väl klädd, då du en kall och blåsig morgon inväntade soluppgången och hornlåten på Rigikulm - för längre tid ådragit dig en stelhet i höfter, knän och folleder, som kunde komma dig att märka, hur godt de hafva det, hvilka i denna världen kunna röra sig utan smärta. Sedan skulle du tilläfventyrs kunna gifva mig rätt, om jag säger, att det kräfves en icke ringa grad af energi för att under sådana omständigheter hålla ut med en vandring genom Miinchens, Dresdens och Berlins museer; och författaren af dessa rader skulle för dig framstå i en gestalt, mindre behaglig än aktningsbjudande.

Framför mig ligger i detta ögonblick uppslagen en liten bok, ett slags rese-dagbok från 1873, om hvilken i sanning kunde användas Ehrensvärds ord, att »denna rese-MANTEGNAS ÄNGEL. 115

beskrifning vore för kort, om icke andra vore för långa». Vid den 12:te augusti finner jag där antecknadt: »Museum. Min ängel från 1865.» Museum betyder här Berlins museum, det syns af sammanhanget; men min ängel från 1865 - hvem är det?

Hvem skulle icke härunder ana en kärlekshistoria? 1865 - jag var på den tiden tillräckligt ung för att vara dåraktig och tillräckligt gammal för att vara det med besked.

Men min ängel har ett rakt, nästan rödaktigt hår, öfver pannan nedhängande ända till ögonbrynen. Min ängel har en nog mycket platt näsa och nästan cirkelrunda ögon. Min ängel har mycket som ur den regelbundna skönhetens synpunkt kan klandras. Min ängel har visserligen vingar; men föras de med tillräcklig grace? Det ligger ett ganska ljufligt skimmer öfver den ena vingen; men det ser ut, som hade blodsdroppar fallit därpå - hvadan äro de komna? Och det värsta af allt: jag tror visserligen fullt och fast, att änglar äro könlösa; men den germanskt ästetiske anden, hvilken har en medskapad instinkt för det axiomet, att kvinnan är skapelsens krona, brukar i alla fall med fin takt i själfva ängla-anletet inlägga ett drag, som häntyder därpå, att denna ängel redan under sitt jordelif varit vand att kläda sig i kjortel. Jag har nu med en viss ängslan undersökt detta ängla-anlete; men jag har icke kunnat finna något, som gjort mig berättigad till det antagandet, att denne ängel i lifstiden varit en kvinna. Visserligen har jag då erinrat mig, att våra religionsurkunder åt själfva öfveränglarne gifvit sådana namn som Mikael, Gabriel o. s. v.; men detta har ju endast bevisat, att änglar kunna bära manliga namn, och att därmed en viss heder vore ämnad åt den manliga människonaturen, icke att densamma i och för sig passade för en ängel, ännu mindre att den vore ängla-artad.

I alla fall släpade jag mig den antecknade dagen i augusti månad fram genom de många gemaken i Berlins museum, och efter mycket letande fann jag slutligen, att jag utan att märka det i ett af de mindre rummen en god stund stått midt framför det sökta föremålet. Till detta ögonblick syftar den lilla dagboksanteckningen, som jag nyss hade äran citera: »min ängel från 1865!» Jag stod framför en gammal tafla af Andrea Mantegna: »Chri-stus von zwei Engeln betrauert». Den ängel, jag menar, är den, som står bakom Försonarens vänstra skuldra.

Alltså en målad ängel! - Min läsare, jag ber dig om ursäkt för detta drag af bristande realism. Men det är nu så, att utanför gränsen af den värld, som brukar inneslutas inom en tafvelram, hafva änglarne blifvit en sällsynthet.

Du väntar dig emellertid att få höra en historia från 1865. Icke ens därmed kan jag betjäna dig. Jag hade det året en fantasi, framkallad genom en fotografi af Mantegnas tafla - det är alltsammans. Ur dimmorna af denna fantasi skulle jag kunna framleta några drag, af hvilka man tilläfventyrs kunde forma en fattlig bild. Det var detta, jag här ville försöka. Detta var också allt, hvad jag för min personliga del hade att säga dig; och sedan jag det sagt, bjuder jag dig farväl, återigen tillönskande dig allt godt, enkannerligen en god hälsa samt obehindrad rörelseförmåga till kropp och själ.

Det är afton, och solen håller redan på att gömma sitt glödande klot vid randen af en djupblå italiensk himmel. Fönstret till mästarens atelier står öppet, och på vågorna af en frisk aftonbris invagga sig tonerna från klockspelet i San Geovanni.

Andrea Mantegna sitter med armarne i kors framför sitt staffli. Man ser vid första ögonkastet, att det är en Kristusfigur han tecknat. Det är den från korset nedtagna frälsaren. Hans händer äro genomborrade, hans sida uppstungen. Bakom hans högra skuldra står en ängel, skön, ljuslockig, en ängel af den erkända typen. Han lutar sig framåt såsom för att gifva stöd åt den dödes hufvud. Men detta faller åt vänstra sidan. Det skall således från den sidan möta ett stöd, och det skall vara stödet af en änglaskuldra. Mästaren har gjort ett utkast till denna andra änglafigur, men han har till hälften åter utplånat det. Ansiktsuttrycket tillfredsställer honom icke.

Det är i detta ögonblick hans ungdomsvän Sebastian Fiorello inträder. Sebastian Fiorello är poet; men eftervärlden har icke funnit någon anledning vara för handen att teckna sig hans namn till minnes.

- God afton, Andrea.

- Jag skulle önskat dig detsamma, Sebastian, om du icke kommit i rätta ögonblicket för att jaga borl den bild, som just nu höll på att taga gestalt för min själ.

- Jag kommer alltså olägligt; det har börjat bli vanligt på senare tider, tror jag.'

.- Jag nekar det icke. Det kunde vara annorlunda, Sebastian. Ditt lif behagar mig icke och behagar icke heller dig själf. - Hur går det med penningarne?

- Det är du, Andrea, som skall besvara den frågan; ty jag gissar, att du icke vill tala om de penningar du redan

lånat mig - för dig en bagatell, Andrea - utan om dem, som du skall låna mig i dag.

- Jag lånar dig icke mer. Du är en slösare.

- Det är på sätt och vis sant. Men hvem är icke en slösare? Du, till exempel!118 MANTEGNAS ÄNGEL.

- Ja du, Andrea: hur mycken tid och hur mycket arbete har du icke slösat på den där ängeln! Tre gånger har jag varit här på tio dagar, och ännu är han icke färdig. Ett stycke mun kan jag se och en half näsa, men inga ögon. Jag känner en hel ängel på Dinarchogatan - sådana ögon målar du i alla fall aldrig, Andrea, om du ock sutte här till domedag - och en gudomlig näsa, och munnen vill jag icke tala om. Men jag behöfver penningar, förstår du, Andrea. Det företrädet erkänner jag hos dina änglar - jämte det att de icke tappa vingarne förstås - att deras kläder äro bra lätta och bra billiga. Men, hör mig, gamle broder, det där draget kring munnen har jag sett förut.

- Kan nog hända.

- Och du skulle icke vara en slösare, Andrea. Det är i dessa dagar tio år sen hon dog, och ännu tänker du alltjämt på henne. Nå ja, hon var vacker, syster min : det låg i släkten.

- Carlota var mer än så.

- Ja, hon skref bra vers; det går en åder af poesi genom alla Fiorellos. Minns du hvad hertigen sade om min farfar?

- Hon var mer än så. Hvad hon var för mig, det vet du, Sebastian; men hon var också din skyddsängel. Du har efter hennes död bevisat, hur väl du behöfde henne.

- Nej, Andrea, för att säga sanningen hade jag bevisat det långt förut. Jag var icke ett grand bättre då än nu, fast jag hade mindre skulder. Den fromma själen: jag önskar nästan, att hon icke hade funnits, ty hennes minne står mig ibland i vägen. Men nu, Andrea, skall du hjälpa mig. Du är rik, det vill säga: du har mer än du behöfver, Vetta skall du köpa af mig för dubblaMANTEGNAS ÄNGEL. 119

summan af det lån, du sist gaf mig. Det är billigt, att du betalar det så pass dyrt, ty för dig har det mer värde än för någon annan människa.

Sebastian framtog en portfölj och räckte honom öppnad åt Andrea. Denne bläddrade däri.

- Carlotas hand - sade han rörd.

- Ja, och Carlotas tankar, Andrea. De äro mycket vackra. Från ståndpunkten af ett utveckladt poetiskt konstnärssinne kan det vara mycket att anmärka, i formen förstår du; men tankarne i poemen skulle jag själf ej skämmas för. Det där är kanske det bästa, och det är, skam till sägandes, skrifvet för min skull.

- För din skull?

- Ja, ser du, Andrea. Carlota var from som en nunna; men det var icke jag; och då tänkte hon, att hon borde förbättra mig med förmaningar; och då det icke hjälpte, så skref hon detta stycke. Jag misstänker nästan, att pater Anselmo hade sin hand med i spelet, ty han lade sig nog mycket i den där gamla affären med Nina, du vet.

- Och detta vill du göra dig af med?

- Jag har det i afskrift, förstår du; men för dig trodde jag det skulle vara angenämt att se självfva originalet, fast Carlota, det må änglarne veta, icke hade någon särdeles prydlig handstil och icke heller stafvade så alldeles felfritt.

- Jag skall närmare undersöka den skatt du bringat mig, Sebastian; kom igen i morgon.

- Ske alltså. God afton, Andrea. Carlotas ande komme öfver dig!

Solen var nu nedgången, och mörkret utbredde sig hastigt. Mästaren tillslöt sitt fönster och tände sin lampa. Först s$tt han en lång stund och betraktade drömmande120 MANTEGNAS ÄNGEL.

det framför honom på bordet liggande manuskriptet. Ändtligen började han läsa. Det var en berättelse af i det

närmaste följande innehåll.

- Nej, Glaukon, vid detta laget hade jag redan varit död. Besinna, det är tre timmar sedan han lämnade mig, och tre timmar längre i en sådan ställning, det hade varit omöjligt.

- Hvem var han då, kanske ett sändebud från de olympiska gudarne, kanske Hermes själf?

- Ack, Glaukon, de odödlige gudarne äro döde, såsom allt skönt nu för tiden. Fast det är nästan otacksamt att klaga öfver skönhetens försvinnande, när man trampar dessa galileiska berg och ser landet omkring sig såsom en trädgård eller såsom en af Elysions ängder.

- Jag medger, Filippos, att här är vackert, helst i det här trolska månskenet. När jag nu står här och ser utöfver slätten - hvad är det de svarla judarne kalla henne nu igen?

- Jisreels slätt.

- Ja, Jisreels slätt. När jag står här och ser öfver slättlandet ända bortåt hafvet vid sidan af berget där i fjärran - Karmel sade du ju cfet hette - så kommer jag att tänka på utsikten från vårt Akropolis. Men, I välsignade gudar, det är andra minnen det, än som bestås i detta slafland.

- Tyst, Glaukon, du smädar ju äfven mig.

- Nej, Filippos, det må vara, att din mor var en judinna; du är i alla fall en hel hellen; ty hvad betyder det, att din hy är litet mörkare? Ingen skall åtminstone kunna säga, att du har en judenäsa, hon räcker icke ens till för en skytisk slaf. - Men vid alla un-

derjordens skuggor, du är blek som en af dem; är du sjuk?

- Allt är blekt i månskenet. Och dessutom, när man sväfvat i ett par timmars dödsfara, så -

- Ja, du har rätt. Men låt oss taga denna vägen. De här bergstigarne äro gjorda för stengetter och icke för ädelbördiga atenare. Ett sådant land, en sådan jakt! Intet enda villebråd, och ett människolif på väg att förspillas. Du förträfflige Filippos, om du dött, så skulle jag här låtit upprätta ett mausoleum - men hur är det med dina ben? Du går, som trodde du dem vara stöpta af talg. Jag vill stödja dig, olycklige kamrat. Jo, jag skulle hafva upprättat åt dig ett mausoleum, där högst uppe på klinten, af alla de marmorblock, som nu ligga och skräpa i Tiberias. Konung Antipas skulle själf få vara den Amfion hvars toner skulle komma dem att dansa dit opp, ja det vill säga med hjälp af hans krokbenta judar. Men det var fasligt, hvad du ser allvarsam ut; du är bestämdt sjuk.

- Jag kan icke komma undan den blicken, Glaukon.

- Hvilken blick?

- Hans, som räddade mig. Minns du, Glaukon, när vi tillsammans studerade Platons Faidros och läste om den öfverhimmelska ortens härlighet; om huru dess ljus faller in i den skådande människosjälens öga, innan denna blifvit bunden med materiens bojor. Vore jag icke längesedan fallen och fjättrad med jordiska, förnedrande band -

- Hvad är det du säger, Filippos? Du är förhäxad.

- Ja, jag säger fritt förnedrande. Skratta åt mig, om du vill; men vore jag icke fallen i bojorna af sådana band, så skulle jag tro, att genom hans ögon -

- Vid Zevs, en förklädd

- Skämta icke bort hvad jag säger. Jag skulle hafva trott, att genom hans ögon en platonisk idé skådade rakt in i mitt hjärta. - Låt oss sitta här ett ögonblick, Glaukon, på det här klipputsprånget, tills månen kommer fram igen undan det där molnet och gör stigen ljusare. - Hör mig, Glaukon, om de platoniska idéerna skulle hafva någon färg, hur skulle du måla dem, i månljus eller i solsken?

- Nej, hör nu Filippos, min bålde jägare, fast för denna gången utan villebråd; låt oss tala förnuftigt som förr. Jag

är icke färgare utan med din tillåtelse kammarherre hos hans höghet Antipas, tetrark af Galileen och Pereen; men skulle ödet hafva gifvit mig ett så plebejiskt yttre, så tror jag, att mina favoritfärger skolat blifva grönt och rödt och brunt som en påminnelse om vårt hemlands oliveskogar och glödande drufvor samt om ett par af de klipskaste judinne-ögon, du vet nog hvilka; jag tror de brände äfven dig något här om dagen?

- Jag ville säga, att jag tänker mig den platoniska idévärlden i månskenets silfverfärg, och i denna ligger någonting rent, anings- och stämningsfullt men också kallt. Men i den blick, jag talar om, skimrade något af den morgonrodnad, som bådar en solvarm dag. O att en sådan dag någonsin komme!

- Jag tycker, att därpå är ingen brist i detta land af förtorkade lerbäckar. Nej. tacka vill jag de friska fläktarne från Arkipelagen. De hafva dessutom något att hviska mig i örat om Salamis och Mykale och annat ärofullt, och då sväller hjärtat i mitt bröst, och jag blir varm nog i själen utan att kväljas.

- Hvad min själ frusit både i Aten och i Judalandet, det vete gudarne allena! I gode gudar, hvilka ögon!

- Äro vi nu där igen? Säg då, jag besvär dig, allt hvad du har på hjärtat, och det på en gång, och låt oss sedan tala om något annat, om nästa veckas festlighet t. ex. Ser du den där krokryggiga gestalten i den ljusast belysta delen af dalgången därnere? Jag anser troligt, att den ämnar sig uppför fjällstigen, och att döma af den böjda figuren bör det icke gå allt för fort. Innan den hinner hit upp, måste du hafva slutat. Se så, tala!

- Jag har icke mycket att säga, Glaukon. Huru villebrådet kom mig ur händerna, har jag redan sagt dig. Nåväl, jag hade förirrat mig ända bort i närheten af en liten stad eller by, som ligger här ofvanför såsom i en bergkittel, och som heter Nazaret, Jag beslöt nu att återvända öfver bergen till slätten, men råkade ut för en af dessa fjällbranter, som på denna sidan finnas så många. I stället för att undvika den beslöt jag att klättra därut-för, men min fot slant och jag föll. Jag såg och kände, att jag icke ägde något fäste mer, och att under mig gapade ett svindlande djup. Jag tillslöt mina ögon i tanke att nästa ögonblick ligga krossad i djupet; men, hur det var, hade jag i fallet krampaktigt omslutit en liten, ur en remna i klippan framskjutande fur. Nu slog jag åter upp mina ögon och såg mig omkring, sedan jag väl fått fäste på den utåtsvängda trädstammen såsom i en sadel. Under mig var klippan lodrät till en höjd af minst femton manslängder; på sidorna intet fäste för mänskliga händer eller fötter; där fanns visserligen en remna i klippan, ur hvilken det träd framskjutit, som uppehöll mig, och denna remna gick ett stycke snedt uppåt; men knappt åt en katt eller en ekorre lämnade hon en väg att begagna, mycket mindre åt en människa. Ofvanför mig åter var klippan icke alldeles lodrät, och, som jag tyckte, endast ett litet stycke ofvanför min hjässa vinkade mig den sänkta grenen af en

annan fur, som växte på ytterkanten af den bergstig, från hvilken jag fallit. Bergväggen var våt och slipprig af en från bergsstigens andra vägg utsinande liten vattenåder; men finge jag blott tag i den vinkande grenen, som syntes stark nog att bära en dubbelt så stor börda, så skulle jag nog svinga mig upp. Jag beslöt för sådant ändamål att med fötterna klifva upp på den trädstam, på hvilken jag dittills suttit. Detta var vågadt och misslyckades så tillvida, som den efterlängtade grenen ändå med ungefär ett alnsmåtts afstånd befanns aflägsnad från mina fingerspetsar. Nu började det bokstafligen svartna för mina ögon, och hur jag åter kom tillbaka i min förra ställning, det vet jag icke; men jag minns, att jag nu med bägge mina armar krampaktigt omslöt furustammen, som dittills burit mig, såsom vore han min ende vän i världen, och såsom hade jag förolämpat honom genom att försöka trampa honom med mina fötter. Hvad var nu att göra? Att vänta. Det kunde ju hända, att någon människa komme så nära, att hon kunde upptäcka min belägenhet och bringa mig hjälp; men säkert var det visserligen icke. Jag uppgaf ett rop, så högt jag förmådde; det framkallade intet svar, men slog mitt eget öra med en fasansfull ihålighet. Jag förnyade ropet gång efter annan, men ingen hörde mig. Minuterna förgingo, hvar och en inrymmande en evighet; minuterna blefvo timmar, och jag hängde där ännu mellan himmel och jord. Det brände och sjöd i mitt hufvud, och aftonsolen skonade mig ej. Jag såg, hur hon i fjärran började luta sin ban förbi spetsen af Karmel för att gömma sig i hafvet, och jag gladde mig, att jag skulle få någon svalka; men med solens försvinnande skulle komma en natt, och hvilken natt? Jag hörde roffåglarnes skri; de började kretsa omkring mig, såsom ansåge de mig redan invigd åt för-

gängeisen; en korp satte sig skränande i trädet öfver mitt hufvud. Snart började jag förnimma en känsla af domning i ben och armar; huru länge skulle jag ännu orka hålla mig fast? Skulle det vara svårt att dö? Och om jag nu skulle dö, hvad sedan? Var det det eviga intets natt, som stirrade emot mig? Och om så icke vore, hvad var det då? Hela mitt förgångna lif hopträngde sig för min blick såsom i en enda tafla; men figurerna på denna tafla blefvo alltmer dystra och hotande. Från mina barnaår hade jag jagat efter det skönaste: det skönaste i lif, det skönaste i njutning, det skönaste i handling. Hade jag funnit det? Förspilldt var mitt lif, och vid ingen punkt af den stora taflan fann min tanke någon hvila. Jo, vid en enda. Besynnerligt nog, ty händelsen var obetydlig. Jag måste nämna den för dig. När jag en gång med min fader reste härifrån till Aten, vistades vi några dagar i Jerusalem. Jag var då tolf år gammal. Det var vid tiden för judarnes påsk, om jag minns rätt, under prokuratorn Coponii tid. Jerusalem var öfverfylldt af folk. Åtföljd af en bland min faders slafvar, vandrade jag en dag på templets yttre förgård, beskådande dess praktfulla byggnad, som ännu i sitt ofulländadade skick var ägnad att väcka min beundran. Vi hade närmat oss den stora porten på östra sidan. Män och kvinnor strömmade in och ut genom den. Andra stodo i grupper på ömse sidor, liksom jag betraktande de förbigående. Bland dessa föll min blick särskildt på en gammal skrumpen kvinna, hvars ögon liknade ett par glödande kol, och som stödde sig vid ett slags lång krumstaf. Öfver vänstra ögat hade hon en stor brandröd fläck i form af en trekant. Vid hennes sida stod en rödhårig pojke af lömskt utseende. Den krycka, han förde under högra armen, tillkännagaf, att han var ofärdig. Han tycktes vara ett par år äldre än

jag. Bägge dessa figurer ingåfvo mig en ofrivillig afsky, och denna måtte hafva fått ett oförtydbart uttryck i min uppsyn, ty då den rödhårige pojken fick syn på mig, blixtrade det till i hans ögon såsom af ett glödande hat. Då jag ett ögonblick därefter närmade mig marmortrappan, som förde upp till porten, och därvid kom i de bägge figurernas närhet, hörde jag den rödhårige säga såsom mellan sina tänder: »den vägen är icke för dig, oomskurne hund». Jag förnam, huru vredens rodnad uppsteg på mina kinder, och jag kände mig frestad att slå honom i ansiktet. Häri förekoms jag dock af Syrus, slafven, hvilken, förargad öfver den judiske pojkens oförskämdhet, gaf honom ett slag vid örat, så att han tappade sin krycka och föll omkull vid foten af trappan. Lyckligtvis passerade i detta ögonblick en af de öfverste prästerna genom porten. Denne man med sin fotsida dräkt och sitt silfver-hvita skägg tilldrog sig till den grad de kringståendes uppmärksamhet, att ingen tänkte på den grekiska slafvens oförsynthet; annars hade vi kanske icke sluppit undan så lätt. Men då jag såg den kullfallne krymplingen, som famlade efter sin krycka, förbyttes min vrede ögonblickligen i medlidande; jag ilade fram, räckte honom kryckan och ville bjuda honom handen för att hjälpa honom upp. Denna mottog han dock icke, utan mumlade i stället en förbannelse, i hvilken jag hörde den gamla häxan instämma med ihålig röst, som isade mitt hjärta. »Skadade du dig, Jehudah», hörde jag henne säga, när gossen kommit på benen igen, »så skall förbannelsen af din moders moder hämnas dig sjufaldt». Hvad gossen därpå svarade hörde jag icke; ty då jag vände mig om, märkte jag, huru jag varit föremål för blickarne från tvenne anleten, hvilka jag aldrig glömmer. Det ena tillhörde en flicka, sannolikt något yngre än jag, med blixtrande ögon

och kolsvarta lockar, dem det skymmande doket icke förmådde dölja. I dessa blickar läste jag beundran och därjämte något annat, som på ett besynnerligt och för mig obegripligt sätt rörde mitt hjärta. Men denna rörelse stannade plötsligt, då jag ögonblicket därefter varsnade det andra anletet, ett stycke bakom det förra. Det tillhörde en gosse af min egen ålder, som stod där mellan en 30-årig kvinna och en äldre man af ädelt men torftigt utseende. Han såg icke ut som en judegosse, emedan hans hår var ljust, hans näsa rak och hans ögon mörkblå; men icke heller var han lik en romersk eller hel-lenisk gosse. Jag kunde säga, att den blick han gaf mig uttryckte en gränslös kärlek, ifall den icke på samnia gång genomskimrats af en så sträng och hög renhet, att hvarje jordisk färgbrytning däri syntes vara utplånad. Den judiska flickans ögonkast hade nyss förut jagat blodet till mina kinder; nu kände jag, att det plötsligt strömmade tillbaka till hjärtat, och en spegel skulle sannolikt hafva sagt mig, att jag var blek som döden. När den främmande gossen märkte detta, såg jag ett drag af mild vekhet i hans ansikte, och på hans läppar skimrade ett ögonblick någonting, som närmade sig ett leende utan att egentligen vara det. Kvinnan, som jag trodde vara hans moder, tog honom i detsamma vid handen, och den lilla gruppen satte sig i rörelse i riktning mot den södra muren. Jag vinkade åt Syrus och följde dem tätt i spåren. Kvinnan talade till

gossen i förebrående ordalag. Jag kunde förstå, att han gått ifrån sina ledsagare och nu efter mycket letande blifvit återfunnen. Hans svar nådde mitt öra, och i tonen, hvarmed han sade det, var något som träffade mig djupare, ehuru jag icke vet, hvad orden betydde. »Vissten I icke», sade han, »att i de stycken, min fader tillhöra, bör mig vara.»128 MA^TEG^AS ÅNGEL.

Det låg någonting kungligt i ton och röst, när han uttalade de nämnda orden; och denna stämma framkallade Sympatetiskt någonting, om jag så får säga, af konungslighet i min egen barm. Den främmande gossen syntes mig nu vara en förklädd prins, och jag hans frände. Jag ville ila fram och fatta hans hand, men i detsamma kom en skara leviter, för hvilka jag måste gå undan; bakom denna hade folkträngseln omkring den närliggande trappan, som ledde ned från tempelgården, blifvit större, och såväl gossen som hans ledsagare voro försvunna.

Som sagdt är, denna lilla tilldragelse bildade ett slags hvilopunkt för min tanke, där jag hängde på trädstammen. Jag tyckte ett ögonblick, att jag ännu en gång inom mig förnam denna känsla af kunglighet, hvilken hade väckts till lif hos den tolfårige, och att jag i min själs djup gömde någonting stort, som kunde trotsa själfva döden. Kanske vore döden blott en port, som bakom sig gömde det skönaste, hvarefter jag i mitt lif längtat; kanske skulle den porten nu för mig upplåtas. Men denna tanke aflöstes af en annan: skulle hvilket lif som helst, äfven det uslaste, mynna ut i härlighet? Och denna fråga drog efter sig som ett eko den rödhårige Jehudas ord: »den vägen är icke för dig, oomskurne hund!» - Det svartnade åter för mina ögon; jag kände åter en domning i alla leder, och ur mitt bröst frampressades ett skärande skri: »fräls mig från döden!»

Hörde jag rätt? Var det verkligen en människoröst om svarade? Var det människosteg, som strax därefter vidrörde klippan öfver mitt hufvud? Ja, det var så. Jag såg en ung man i judisk dräkt luta sig fram öfver bråddjupet. Han drog sig strax tillbaka, och några minuter senare hade han af sin i tu skurna mantel hopknutit ett mer än alnsbredt band, hvars öfre ända han fastgjort vidMANTEGNAS ÄNGEL. 129

det träd, som växte öfver mitt hufvud. Den andra ändan sänktes ned till mig. Ett ögonblick senare stod jäg åter på den trånga bergsstigen och snart därefter på den säkra plana bergsplatån. Först här kunde jag betrakta främlingens ansikte. Var det icke samma ansikte, som jag sett i Jerusalem, nu förvandladt till en ynglings eller mans? Jo, så var det. Jag ville fatta hans hand för att tacka honom. Han tillät mig detta, men förde mig stillatigande åt sidan förbi en kägelformig klippa, bakom hvilken han med sin andra hand pekade på en gångstig, som i många bukter slingrade sig utför bergskanten ned i dalen. Skulle jag skiljas från honom utan att säga ett ord? »Ädle främling - sade jag stammande - »du har frälst min själ från Hades' natt, och jag känner, att jag är dig skyldig mitt lif i gengäld. Vi måste hädanefter vara bröder, om vi också aldrig skulle träffas mer.» Då gaf han mig den där blicken, hvilken liksom fastnitats i min själ, och sade: »hvilken som gör min Faders vilja, som är i himmelen, lian är min broder». Ett ögonblick därefter hade han lämnat mig, och på samma gång som jag förnam en nästan oemotståndlig dragning att följa honom efter, kände jag min fot såsom förlamad, och för hvarje steg, som han tog, tyckte jag mig märka, hur det svalg vidgades, som lagt sig mellan våra själar. Ett par minuter senare mötte honom en annan man, rödhårig och haltande på högra foten. Denne hade tydligen sökt honom, ty han återvände med honom samma väg han kommit, och bägge försvunno i riktning mot Nazaret. När jag vände mig om, var solen just nedgången, men Hermon och det fjärran Libanon glödde ännu i branden af hennes glimmande guld. Jag skönk utmattad ned på berget och när jag åter uppsteg, var månen uppgången, och nattkylan skakade mina lemmar. Jag ilade utför stigen.

9 - Wikner, Vittra skrifter.130 MANTEGNAS ÄNGEL.

- Hvad vill du kvinna?

Denna sista fråga kom från Glaukon. Den krokiga människofiguren, han för en stund sedan varsnat nere i dalen, hade redan en stund stått vid de bägge vännernas sida utan att blifva observerad, ty Glaukon hade lutat sitt hufvud mot handen med blicken mot jorden, och Filippos hade med hela sin själ varit inne i berättelsen.

- En allmosa, gode herrar, en allmosa åt Ismaels dotter - svarade en stämma till hälften döf, till hälften gäll och skärande, och den gamla utsträckte sin magra, förvissnade hand.

- Vid allt hvad heligt är, - utbrast i detta ögonblick Filippos - ser du, Glaukon?

- Jag ser.

Månen lyste åter fullkomligt klart, och vid dess sken kunde man öfver den gamlas vänstra öga varsna ett trekantigt brandrödt märke.

- Jag tror - återtog Filippos - att jag står vid dödsrikets rand, eftersom alla skuggor från fordom i dag vanka förbi mig. Säg mig, gamla kvinna, har du varit i Jerusalem?

- I Jerusalem? - Ja, herre, och i Rom, och i Aten, och i Alexandria, och i hela världen. I Jerusalem - skulle gamla Hagar icke hafva varit i Jerusalem?

- Naturligtvis en gammal from judinna.

- Förbannelse öfver Juda, förbannelse öfver Israel, förbannelse, I Javans söner, öfver all Isaks, löjemannens säd!

- Är du då icke en judinna?

- Jag är en gammal kvinna från Keriot, herre; där bo judar och judinnor, och jag förbannar dem. När solen uppgår öfver Moabs berg, förbannar jag dem, och när jag om natten vankar omkring tjället, då skälfver månen

och bleknar, när han lyss till mina besvärjelser. De angå Juda söner och döttrar, och dem lärde jag i de visas land.

- Hvar är de visas land?

- De förbannade kalla det Mizrajim, men I kallen det Egypten; ty du är icke son af detta landet, fastän du härmar dess språk.

- Rätt nog; du har således varit i Egypten?

- Skulle icke Hagar hafva varit i Egypten? Står det icke till och med i de förbannades skrifter, att Hagar var en egyptisk tjänstekvinna? Hagar hade en son, Abrahams förstfödde, som hette Ismael. Abraham försköt mig, emedan Sara, den skrumpna och förtorkade - förbannadt vare hennes namn - fordrade det, och så vandrade jag vilsen i öknen mellan Kades och Bared, och min son skriade efter vatten; men vattnet i flaskan var för-tärdt, och den brännande öknen gaf intet att därmed läska hans tunga. Det är väl tjugu århundraden sedan dess, men jag minns det som i går. En mor glömmer aldrig sitt barns jämmerskri. Det förstår du icke, herre; men jag förstår det, ty jag är icke galen, fast folket i Keriot säger så, och du skall icke tro dem. Skulle jag vara en mor och icke minnas min dotters jämmerskri?

- Hade du således också en dotter?

- Jag hade inga söner, blott tvenne döttrar. Hanna gifte sig med Simon, juden, och det har jag förlåtit henne; men Milka var min ögonsten och skön som en dag. Sjutton år var hon när det skedde. Och hennes verop sitta fast här, - den gamla klämde handen krampaktigt mot hjärtat.

- Hvilken olycka hände henne?

- Olycka? Du förstår inte, son af Javan. Skulle det icke vara en båld lycka att vara frilla åt en bland Juda furstar? Hon älskade Hädar, sin trolofvade, Hädar

med den aldrig felande bågen, Hädar lejonbetvingaren, Hädar, Ismaels prydnad; men Hädar var icke då hemma, förstår du, när Zadoks utskickade förde henne bort.

- Såg du henne aldrig sedan?

- Hon dog, när Jehudah föddes. Och jag var den som stal honom ur Zadoks hus och gaf honom Hannas make till fosterson. Han var sin vederstygglige faders rödhåriga beläte; men jag stal honom, och han skall blifva mig ett hämndens redskap mot Isaks söner, så sant jag är en dotter af Ismael, Abrahams förstfödde.

Jag tyckte nyss du sade dig vara Ismaels moder?

- Det förstår du icke. Men jag förstår det. Sorgen öfver mitt barns förnedring tog bort det gamla förståndet och gaf mig ett nytt, men det förstår mer än andra människors. Med det kan jag se, hur jag hade det för tusen år sen, och hur jag skall ha det om tusen år, såväl som jag nu ser den ring, du bär på ditt minsta finger,

- Huru skall du då ha det om tusen år?

- Gif hit din ring.

- Nej.

- Gif hit.

Filippos räckte henne tvekande ringen. Den gamla undersökte den noga. - Ser du, Javans son, - sade hon efter en stunds tystnad - ringens rundel betyder något för den, som har förstånd.

- Jag har hört, att den är en symbol af evigheten.

- Den betyder det fullkomligaste och skönaste af allt; ty såsom ringens rundel slutar hvar som helst på dess omkrets, så är också det fullkomliga afslutadt och färdigt öfverallt. Men du har rätt, omkretsen betyder också evigheten, och så betyder han människolifvet.

- Skulle således ett människolif innesluta det skönaste af allt? Hör mig, kvinna: jag är nyss 25 år, och

jag har letat efter det skönaste, så som den girige letar efter det tappade gyllene myntet, men jag har ej funnit det. Skall jag finna det skönaste af allt?

- Det skall du. Ser du dessa fyra inskärningar på din ring, som af dela honom i lika delar? De betyda ditt lifs barndom, ungdom, mandom och ålderdom. Din ålderdom, ser jag, skall du icke upplefva.

- Hur vet du det?

- Här äro ingraverade trenne trianglar, en på hvardera fältet; det fjärde saknar sin. Triangeln är bilden af det fullkomliga för den eller den: han uttrycker det högsta i kroppens, själens och andens lif; därför har han tre sidor.

- Hvar har du lärt detta?

- Sade jag dig icke att Hagar varit i Egypten, i de visas land? Man hinner att lära mycket under två gånger tusen år. Sätt åter ringen på ditt, finger.

Filippos lydde.

- Jag ser - återtog den gamla, - jag ser. Två trianglar synliga, den tredje icke. Två gånger, yngling, har du redan sett det skönaste, den tredje gången återstår, och då skall du gå till din död.

- Hur vet du det?

- Gif mig afvigsidan af din hand. Seså, nu ser du, att den nyss gömda triangeln här kommer fram med den ena kanten. Lifvets af vigsida är döden. Förstår du?

- Ja, jag förstår detta; men att jag skulle hafva två gånger sett det skönaste, det förstår jag icke.

- Det skönaste i barndom, det skönaste i ungdom - detta har du sett. Ännu skall du skåda det skönaste i mandom. Häri är du mig lik.

Dig lik? Har då du sett det skönaste?

- Ingen undgår att se det skönaste för honom. Jag

har sett det skönaste för mig och skall se det än en gång.

- Du tyckes vara gammal nog att ha sett det äfven i dess ålderdom.

- Det skönaste blir aldrig gammalt. Här i mitt bröst bor det ungt och friskt som för tusen år sen.

- Hvad är då det skönaste för dig?

- Hämnden. Hämnd öfver Zadoks hus, hämnd öfver Israel, hämnd öfver alla Isaks, löjemannens barn! I gode herrar, hvad annat än ett löje, ett hånlöje har det varit, hela Israels lif; ett hånlöje af den som bedrager, röfvar, mördar, skändar och vet sig göra allt detta i trygghet, eftersom han är ett af den högste Guden ut-valdt folk? Men det är en lögn, I herrar; det är en lögn, säger jag, Ismaels dotter. Ismael är den förstfödde, han är Abrahams, den af Gud välsignades, första kraft. Denna kraft, I herrar, glöder i mina ådror som eld och skall mätta sig i hämnd. Jehudah, judeynglet, bastarden af en välsignad moder och en förbannad fader, skall vara mitt redskap. Han skall göra det. Han skall vara handen som slår till. Och gamla Hagar skall än en gång dricka sig drucken af hämndens vin och fröjdas som på sin bröllopsdag. Då skall jag skåda det skönaste i dess mandom, hittills såg jag det endast i dess barndom och knappt fullvunna ungdom.

- Hvad såg du då, förfärliga?

- Hvad jag såg? Skönt var det, säger jag. Det är många, många hundra år sen. Det var i de visas land, i mina fäders land. Här, ser du, är den stora floden; icke en liten regnbäck såsom Jordan eller Kison, utan en verklig flod. Denna vägen, förstår du, så och så. Blif icke rädd för krokodilerna. De äta icke hedna-kött, när det står dem fritt att fråssa af Jakobs säd. Här

står jag vid stranden gömd bakom stenkumlet. Där kastas en pilt i böljorna, en liten skönhet, det är sant, men en djäfvulsunge. Hans skri ljuder i mina öron som musik. Är det icke min Ismael, som gråter efter vatten i Bersabas öken? Han skall ej törsta ihjäl för Saras skull. Ned i vattnet med honom, att han må dricka sig otörstig! Så skall det vara; nu gråter han ej mer. Och - där är en, och ännu en och alla dricka de nilvatten. Du välsignade flod, dina böljor äro Ismaels hämndedryck. Men hvad är detta? Det har blifvit natt, och där smyger en israelitisk kvinna utmed stranden. Hvad har hon där för sig i vassen? Jag vill vänta tills du gått. Skall jag säga eder, gode herrar, hvad jag gjorde? Men I masten tiga som döden. Veten I, hvad denna dosa gömmer? En liten spegel, en sådan, som egyptierna bära på sina bröst. Den som i morgongryningens tid ser sig i denna spegel, han känner sedan icke igen sig själf, utan tror sig vara en annan, den hvars bild spegeln senast återgifvit, tills han nästa gång ser sig i samma spegel vid solens nedgång. Där bodde i närheten en kvinna af Juda släkt - ja, jag har icke drömt det. Hon hade ett spädt gossebarn, som ännu icke druckit nilvatten. I gryningen gick jag in i hennes hus, där hon sof med sitt barn. Jag höll spegeln för hennes ansikte, och hon förblef sofvande, och så stal jag barnet, och jag vadade ut i vassen och lade det i rörkistan och kastade det andra bort i djupet, och när modern till det barnet strax därpå mötte mig, höll jag spegeln för hennes ansikte, och när hon sedan undersökte rörkistan, trodde hon barnet vara sitt, eftersom hon själf var en annan. Det barnet, som jag kastade bort, var af Levi stam; det barnet, som jag lade dit, var en telning af Juda, blodskändaren; och detta har jag icke drömt. Därför, son af Javan, skall det mosaiska förbundet vara

orent och såsom stulet, så länge af Juda stam ännu finns en oren; men kommer af den stammen en ren, då skall Levi stam återfå sin stulna ära, ifall på den stammen finns en enda telning af renhet och fullkomlighet: i annat fall skall det vara slut med det mosaiska förbundet, och Ismaels hämnd skall vara fullkomnad. Men icke heller den rene skall vara igenkänd af sin moder, det är af sitt folk, ty när dagen grydde öfver den stora floden, har en israelitisk moder skådat sitt anlete i den egyptiska spegeln och förgätit sig själf. Därför skall hon förkasta det skönaste och vid sin barm nära lögnens och besmittelsens barn. - Detta, I herrar, var min första hämndedag; det var det skönaste i dess barndom. Viljen I ock se dess ungdom?

- Ditt ord, sierska, isar mitt hjärta, men tala - genmälde Filippos.

- Jag förstår icke - inföll Glaukon - hvart tjugonde ord af din rotvälska, men afgrundsglöden i dina ögon är vältaligare än Demosthenes' tunga. Fortfar, gamla Hekate.

Den gamlas ögon gnistrade, i det hon vände sig till Glaukon.

- Tror du - genmälde hon - att dina tankar för mig äro beslöjade med helleniskt tungomål? Hvad hafven I hellener, som I icke stulit? Och hvad vore eder visdom, om I icke i mina fäders land hade funnit ordet till

sfinxens gåta? Men vi skola igenkräfva lånet, Ismaels söner skola igenkräfva det med ränta i blod. Det blir en af de stora hämndedagarne. Då är Hagar död, men då skall Hagar gå igen och sväfva som en skugga öfver Bosforen. Men den dagen är fjärran.

- Huru fjärran? - sade Filippos.

c - Ser du den hvita gudinnan - återtog den gamla,

pekande på den glänsande månen - som tronar därborta öfver Gilead? Nu har hon råd att hvarje månad kläda sig i full silfverskrud. Nu bär hon sin runda krona. Då skall hon ständigt bära halfmånens diadem; hon skall nödgas pantsätta sin kronas silfver för att köpa sig nätter att lefva i. Så ondt skall det då vara om tid. Och vet du hvad den lilla staden hette, som fordom låg där, just där under mångudinnans ansikte mellan Tabor och det lilla Hermon?

- Nej, det vet jag icke.

- Han hette Endor. Där var det som det skedde.

- Hvad skedde där?

- Sade jag dig icke, att jag skulle visa dig det skönaste i dess ungdom? Jag bodde då i Endor, en sierska som nu. Tusen år och kanske ett århundrade därtill är det sedan dess. Skulle jag icke minnas den dagen, då det förbannade folkets förste konung stod ödmjuk och böjd som en slaf inför Ismaels dotter? Den dagen var det jag som bortskänkte Israels krona. Nej, Saul, se icke på mig med den blicken. Jag kan icke skona din son. Han är den renaste själen i ditt rike. Och om du söker från Dan till Bersaba och från Gilead till det stora hafvet, finner du ingen skönare än Jonatan. Mot honom, ser du, är Absalom ett vidunder. Absalom ville stjäla sin faders krona: Jonatan älskade högre än lifvet honom, som tog hans krona. Det är skillnaden, ser du, och jag menar, det räcker till. Med en sådan ungdom skulle förbannelsen vika från Israel. Den skönaste telningen af Benjamins, älsklingssonens stam! Tror du jag är vansinnig? Törstar han efter lifvet? Så mycket bättre. Var det icke du, hans fader, som svor hans död, därför att han i skogen vid Mikmas en brännhet dag ville läska sin tunga med yildbiets dryck? Heter jag Hagar,

och skulle icke komma ihåg Ismaels törst och kvidan? Vid Abrahams Gud, han skall dö. På Gilboa berg skall han falla med dig, och på Gilboa berg skall icke falla dagg eller regn, att det icke skall heta, att himmelen läskat den dödes tunga, och i Jabes skall hans tunga brännas i eld. Sjufaldt ljufva hämndedag öfver Ismaels smälek! Hvad gör det mig, att Samuels ande, innan han försvinner, med den trekantiga glimmande inskärningen på sin staf pekar på min panna, så att det svider som eld, och att folket sedan säger, att jag mist förståndet? Jag har i alla fall gifvit kronan åt David, mördaren, David, äktenskapsbrytaren, David, sonen af Juda, blodskändaren, och där sitter ingenting rent på Israels tron; men om den rene en gång kommer och Hagar ej förmår hindra det, skall han finna tronen spillrad i alla fogningar och färdig att brista, så att när han söker bestiga honom, skola dess spikar genomborra hans händer och fötter. Du, Ismaels Gud, har jag icke talat sant, eller hvarför slår du mig? Ve, ve, ve öfver Israel!

Den gamla föll baklänges mot klippväggen i häftiga konvulsioner. De bägge vännerna hade all möda att akta henne för att stöta sig eller vältra sig utför branten. Omsider upphörde ryckningarne, och en dvala inträdde. Glaukon och Filippos ville icke lämna henne i detta tillstånd, utan afvaktade hennes uppvaknande. Det inträffade efter ungefär en timme. Under tiden hade sällskapet ökats med ännu en person. Det var den haltande, rödhårige, som kommit tillbaka.

- Är det du, Jehudah? - sade den gamla, när hon åter slog upp sina ögon - hjälp mig upp; jag har drömt igen.

Jehudah hjälpte henne upp.

- Kom min son, låtom oss nu gå till Nazaret. Det

var fromt af dig att du mötte den gamla. Frid nu öfver eder nattliga vandring, I gode herrar, som så tåligt lyssnat

till den gamlas pladder!

Kvinnan och den rödhåriga började vandra uppför gångstigen. De bägge vännerna togo den motsatta riktningen i afsikt att innan morgonen hinna Tiberias. Men innan afståndet mellan de bägge paren gjorde ett samtal alldeles ohörbart, hade Filippos ur den rödhåriges mun hunnit uppsnappa följande till den gamla kvinnan ställda ord:

- Jag har funnit honom, moder; han är af Juda stam »åsom jag trodde. 'Han skall göra det!

Ungefär en månad efter ofvan skildrade nattliga möte i Nazarets bergiga omnejd hände det, att Galileens tetrark, Antipas, aflade ett besök i .Jerusalem hos sin halfbroder, Herodes, en son af Herodes den store och öfversteprästen Simons dotter Mariamme. Hans resas mål var annars Rom, världsstaden, där den half judiske »räfven» förmodligen hade någonting att hviska i örat på den romerske leoparden, som nu innehade Augusti tron, och hos hvilken Antipas stod högt i gunst.

Den galileiske tetrarken hade för denna resa velat omgifva sig med all furstlig ståt. En lysande svit följde honom, sammansatt af ganska olika nationaliteter, och ganska sannolikt är, att de oomskurna utgjorde majoriteten.

Det var en utomordentligt vacker dag i judiska månaden Sivan. Det Herodiska templets gyllene tinnar glimmade i aftonsolens glöd, och dess väldiga murar kastade en bred slagskugga öfver Josafats dal hän mot det oliv-krönta Oljeberget. Vi finna denna afton det furstliga säll-140 MANTEGNAS ÄNGEL.

skåpet vandrande till fots i svalkan af denna dal. I den galileiske tetrarkens blaserade sinne hade blandat sig en känsla af vekhet, som man längesedan trodde vara i hans själ utdöd: det var känslan af en gryende kärlek. Låt vara, att denna känsla var oren och fördömlig - hon gällde hans broders gemål, Herodias -; hon hade icke ännu för honom själf tagit den medvetna form, under hvilken hon måste framkalla antingen ett pliktmässigt tillbakavisande eller viljans brottsliga bifall; hon rörde sig ännu i det obestämda, i hjärtats gömda vrår, men just därför hade hon kvar något af denna tilldragande mystik, som brukar finnas hos den rena kärleken, isynnerhet den första. Fursten till och med drömde något om de dagar, då han som gosse någon gång ströfvade omkring i den judiska hufvudstadens nejder, och nu hade det fallit honom in, att han för att upplifva gamla minnen skulle bese grafvarna i Kidrondalen.

Vi känna icke, hvad det var för ett minne, som särskildt drog honom dit. Men äfven förtorkade och förkrympta själar hafva haft sina vårdagar; och hvilka äro väl de höstens gulbleka plantor, som icke i de dagarna skjutit gröna, saftiga blad, till och med om de uppspirat vid randen af de dödas grifter?

Men det är icke för Herodes Antipas vi denna gången intressera oss. Det är för två personer af den furstliga sviten. Den ene är Filippos, halfhellenen, den andra är Mirjam, Asahels dotter, slottsfogdens på Makärus. Vi finna dem af den furstliga sviten kvarglömda i den af fyra kolonner uppburna församen till den s. k. Natans graf, som ännu vid denna tid fanns gent emot tempelberget, i närheten af Josafats, Absaloms och Zakarie grafvar. Låtom oss ett ögonblick lyssna till de ungas samtal.

- Det är en egendomlig plats, jag medger, det, förMANTEGNAS ÄNGEL.

dylika förklaringar; men hvar annars har jag kunnat träffa dig allena? Och kärleken, Mirjam, kallar hellre till vittnen femtio döda än en enda lefvande.

- Men nu, låtom oss gå; man kunde sakna oss.

- Först måste du säga mig detsamma som jag sagt dig.

- Det går omkring i mitt hufvud, Filippos; jag vet icke, hvad du sagt mig.

- Vet icke? Otacksammaste bland alla Saras svartögda döttrar! Så hör då än en gång, och tio gånger, och tusen gånger: jag älskar dig.

- Det är ej sant.

- Ej sant. Och det skulle Mirjam säga!

- Mirjams tunga åtminstone. Om mellan oss funnes ett ömsesidigt kärleksband, hur är det väl möjligt, att du först nu skulle hafva funnit Mirjam, Mirjam som i tretton år - nej, jag säger ingenting mer.

- Tala, Mirjam, dina ord äro hviskningar från den saliges värld. I tretton år?

- Ja, Filippos, jag vill vara svag en gång. I tretton år har Mirjam burit den hedniske ynglingens bild i sitt hjärta; allt sedan hon såg honom på tempelgården däruppe räcka kryckan åt den kullfallne krympling, som nyss förut hånat honom. Den bilden tog en plats i Mirjams själ; och när Mirjam växte, då växte äfven han, så att när Mirjam blifvit en jungfru, och juda söner började söka hennes hand, då fanns i hennes själ ej en vrå, öfver hvilken icke föll skuggan af denna bild.

- Skuggan? Hvarför icke ljuset?

- Emedan, Filippos, bilden icke var självlysande, utan blott lyste i den purpurglöd, som kastades däröfver från elden i Mirjams hjärta.

- Hvad du är skön!

- Men en bild var du, Filippos. Jag förnam det då, när jag nästa gång såg dig.

- Hvad du är skön, Mirjam!

- När du från Aten återvände till Jerusalem, en tjuguårig yngling. Du gjorde med några andra helleniska ynglingar ett besök i en synagoga. Då såg jag dig från läktaren. Våra ögon tror jag möttes en gång, trots den slöja jag bar.

- Nej, Mirjam, jag skulle hafva känt den ljufva svedan af dina ögons pilar. Dessa ögon, skulle jag icke känna dem bland tusenden? Jag såg dig ej.

- Just därför var du en bild och död för mig. Solrosen känner, när den glödande strålen träffar henne, och då vänder hon sitt öppna anlete dit för att rätt uppfånga honom. Jag räknar ej för lefvande den, som icke ens äger solrosens rörlighet.

- Däri gör du rätt, du mina ögons sol. Och därför är jag den solros, som hela dagen vrider sin hjässa för att fånga den rosenfärgade strålen. Vid Zevs! Jag skulle kunna vrida nacken af mig för din skull, du Abrahams dotter! Du är skön, Mirjam, skön såsom himmelens sol, skön såsom Afrodite, när hon uppstod ur hafvets moderssköte, kringplaskad af Kupidoner. O, jag känner dess pärlestänk öfver mitt bröst, såsom den törstande jorden himmelens dagg.

- Nej, I hellener! hon är för sval, eder gudavärld, och så är ock den känslovärld, i hvars djup hon speglar sig. Kärleken hos en Abrahams dotter är icke född ur det svala hafvet och stänker intet skum omkring sig. Han är ett himlabarn och af eld. Som himmelens ljungeld faller han in i själen och tänder en brand, outsläcklig, som lågan på altaret däruppe i templet. Sin eldnatur

kan han ej byta, men sin form kan han byta; han kan växla namn och heta hat.

- Du är skön, Mirjam, skön som den spjutbeväp-nade jungfrun, som framspringer ur hufvudet på åskornas gud.

- Och därför är det sant, som skrifvet står i mina fäders heliga skrifter: Kärleken är stark såsom döden, oböjlig såsom dödsriket dess nitälskan; dess glöd är brinnande och en Herrens låga.

- Dina läppar, du Abrahams dotter, glöda af eld; men Filippos, hedningen, vill dricka eld såsom Molok; vill dricka eld så här.

Och branden af de ungas kärlek blef i detta ögonblick den ljungeld, hvilken såsom jorden insuger himmelens blixt, uppfångades af fyra förenade läppar.

- Mirjam - sade Filippos, när han återfick sin talförmåga - mitt lif var ett sökande efter det skönaste, himmelens och jordens skönaste; jag har funnit det, och därför är du mitt lif.

- Och du mitt. Mister jag dig, så mister jag mig själf.

- Det skall och kan ej ske. Se här, Mirjam, denna ring trycker jag på ditt finger. Han är en symbol af vår kärleks evighet. Den stund en annan människa för Filippos är skönare och dyrbarare än Mirjam, falle denna klippa öfver hans hufvud och krosse det.

- Godt, Filippos; Mirjam tror dig, såsom vore ditt ord Adonajs eget. Och likväl - tillade hon leende, i det hon drog sig undan för att lämna stället - denna klippa, som du vädjar till, är icke så alldeles orygglig; ser du rämnan? Detta stycke har med sin kant sjunkit nedom det andra.

- Jag ser, Mirjam; men de fyra kolonnerna äga en

bärkraft för fyra årtusenden, om så behöfves. Eller tror du icke detsamma, Glaukon? - tillade Filippos med en hastigt tillkämpad frimodighet åt den just nu ankommande ungdomsvännen.

- Utan tvifvel - svarade denne leende - men det är i alla fall en graf det här, och sådana äro på sätt och vis alltid påminnelser om förgängligheten. Kanske du, Filippos, som är så bevandrad i den judiska historien, vet, h vems graf detta är?

- Mycket väl, Glaukon, det är profeten Natans, som lefde under konung Davids tid. Det var han, som till David ställde det bestraffande tilltal, du härom dagen kom att använda till mig, och som jag då sade vara judiskt-profetiskt: »du är den mannen!»

- Ja, jag minns rätt väl; men nu, Filippos, är du visst den mannen, som tetrarken frågar efter.

- Ja, låtom oss då gå.

Tio eller elfva år äro förgångna efter ofvan skildrade möte. Vi befinna oss i den kristna tideräkningens trettioförsta år. Det är den 14:de dagen i judarnes månad Abib eller Nisan, särlaregnets och fruktsättningens tid. Jerusalem är uppfylldt af främlingar, ty det är påsk; judar och proselyter af vidt skilda nationaliteter och tungomål äro församlfde för att i Zions gårdar fira minnet af Jehovahs dråpliga verk.

Det var en kall natt, som föregick eller enligt judisk beräkning tillhörde nämnda dag. Fullmånen stod ännu högt på himmelen, då tvenne vandrare, väl insvepta i sina mantlar, kommande, som det tycktes, från stadens sydliga del, togo vägen genom Betlehemsporten. Den ene var en man i rik grekisk dräkt, den andra en gammal judisk

kvinna, synbarligen af mycket torftiga villkor. Komna ett stycke framåt på den väg, som från nämnda port ledde till Emaus och Joppe, togo de af till höger, där en liten gångstig ledde fram till en på bergets afsats belägen, men af oliver nästan undangömd hydda. Detta var änkan Deboras bostad, och det var hon, som nu dit ledsagat den helleniske främlingen.

Denne främling hette Filippos. Galileens tetrark var för närvarande i Jerusalem, och Filippos tillhörde åter hans svit. Han hade, som vi i det föregående hörde, varit sin herre följaktig till Rom, och där hade han kvarstannat under en tid af fem år. Sedan hade arfsangelägenheter kallat honom till Aten, där han fördröjt sig en längre tid. Därefter, sedan han blifvit en rik man, hade han gifvit sig ut på irrfärder kring nästan alla det romerska rikets länder och först för ett par månader sedan återvändt till det galileiska land, där han vid Genesarets stränder tillbragt sin barndom, och där de tjänster, hans längesedan aflidne fader hade bevisat tetrarken, ka.stade ett skimmer af furstlig nåd öfver hans väl omhuldade dagar.

Den gamla Debora hade redan föregående dag vetat att skaffa sig en väg till den galileiske hofmännen och förevisat honom en ring, den han genast igenkänt och lofvat att följande morgon två timmar före soluppgången vara den gamla till mötes vid foten af den trappa, som icke långt från öfversteprästen Hannas palats ledde upp till Zionsborgen. Han hade valt denna tidiga timme, i hopp att hans frånvaro så mycket mindre skulle blifva bemärkt.

Den föregående natten hade varit orolig, nästan sömnlös. Den ring, som den gamla kvinnan visat honom, hade i

hans själ väckt till lif aggande minnen. Hurudan skulle han väl nu återfinna ringens ägarinna, och hvad skulle

han svara henne? Ett år ungefär hade hennes bild förblifvit bofast i hans hjärta som det skönaste i världen; men snart nog hade hans njutningslystna sinne börjat längta efter att finna det skönaste på närmare håll. I Rom hade han blifvit indragen i den sedligt förgiftade atmosfären af kejsarinnan Julias förtroligare omgifning. Redan tvenne år efter sin ditkomst hade han intill dräggen tömt bägaren af den förföriska fröjdedryck, världsstaden med demonisk frikostighet iskänkte. Sin ungdomsdröm att finna det inför gudar och människor skönaste hade han snart uppgifvit. Samtidens skeptiska filosofi och den egna dyrköpta erfarenheten hade lärt honom, att det finns ingen fast och för alla gällande sanning, och så mycket hade han kvar af en medfödd instinkt för det rätta, att han nog visste, att på den mark, från hvilken den orubbliga sanningen blifvit förvisad, där ägde icke heller skönheten något tempel mer. Han hade sålunda nu längesedan af-stått från sin fordran på det skönaste, likasom den bildade samtiden afstått från sina anspråk på sanning. Allting är relativt här i världen, allt är indraget i hvirflarne af den ström, som med evigt växlande vågor drager vårt spanande öga förbi; sanning, skönhet, lycka och hjärtefröjd äro ögonblickets bevingade barn: man kan ej tvinga dem att dröja vid sitt eget bröst, om icke genom att klippa deras vingar, och då dö de i alla fall, innan man hinner utleta gåtan af deras inre lif. Bäst alltså,' att man själf följer med och låter ögonblicket själf sörja för näring åt själens njutningstörst, tills själfva förmågan att törsta blifvit förtorkad och den egna lifskällan försinad.

Detta hade omsider blifvit Filippos' lefnadsfilosofi, likasom hon var mångas i denna olyckliga tid. I allmänhet hade han, som han tyckte, åtminstone i jämförelse med andra, stått sig väl med denna grundsats, om man

blott undantoge vissa ensamma stunder, isynnerhet under nattliga timmar, då han i djupet af sin varelse förnam en ständig, orolig och jäktande rörelse liksom af en främmande demonisk makt. Någon gång tog denna inre oro formen af bestämda samvetskval öfver begångna ogärningar, brutna eder och sköflad lifslycka. Det var icke utan, att det fanns på hans lifs tafla en blodig fläck; visserligen hade icke hans egen hand utgjutit blodet, men han hade varit verksam deltagare i det nattliga uppträde, som fick en så sorglig utgång; och denna omständighet hade varit en bland anledningarne, hvarför han den gången lämnade Aten. Dylika minnen voro icke ägnade att förljufva hans nätters hvila; och isynnerhet hade den sista natten varit plågsam. Han hade velat gifva allt hvad han ägde, om han från sitt lif kunnat utstryka åtminstone de sista nio eller tio åren. Hans halfslummer hade därjämte störts af ett nästan midt i natten inträffande buller på palatsets gård. Han hade hört stampande och skrän af en större folkskara, och han hade därvid kunnat urskilja hånande tillmälen mot någon, som man på spe kallat »judarnes konung»; men han hade icke vidare fäst sig därvid, då det möjligen blott varit ett saturnaliskt skämt af palatsets hedniska tjänare såsom uttryck af deras välkända judefientlighet.

När Filippos med sin följeslagerska anländt till den ofvan betecknade hyddan på en bland afsatserna af den bergsplatå, som i norr och nordväst omgifver den judiska hufvudstaden, fördes han uppför en gammal stentrappa till ett öfre rum af tämlig storlek men med en högst torftig inredning. Här var det han skulle möta ägarinnan af den ring, som föregående dag blifvit honom öfver-lämnad, henne, som en gång varit ägarinnan äfven af hans hjärta. Han kände sina steg blifva allt tyngre, ju närmare

han nalkades detta rum; och då dess dörr af den gamla kvinnan för honom uppslogs, måste han före instigandet stanna för att åter hämta andan, som nästan konvulsiviskt utpressats ur hans lungor. Hvem var det nu, som låg därinne på en bädd i rummets ena hörn, höljd af brokiga, urblekta skynken, kvarlefvor, som man kunde finna, af forna dagars prålande lyx? Lampan, som stod vid fönstret på ett bord med sprucken stenskifva, och som flämtade för hvarje den gamla hyddan förbiilande fläkt af en nyss vaknad morgonvind, gaf icke någon synnerligen god belysning åt det bleka och magra anlete, som här kring-svallades af ännu rika korpsvarta lockar; men Filippos kunde icka förneka för sig själf, att så skulle den forna Mirjam nu kunnat se ut, i händelse alla ett människo-lifs kval, det ena efter det andra, församlat sig för att tillsammans fråssa af skönhet och ungdom och lyckats utsträcka detta gästabud öfver en längre tid, än en människa i allmänhet behöfver för att förstöra sig själf. Och likväl

gjorde, förunderligt nog, detta anlete intet fasansfullt intryck, icke ens på honom, som visste med sig själf, att de flesta bland de kval, som mättat sin hunger vid det gästabudet, varit sändebud från honom själf, utskickade för att tolka, hvad det i hans mun ville säga att älska evigt. Skälet därtill var att söka däri, att öfver hela detta fordom så sköna anlete, på panna, ögon, mun och kinder, hade en osynlig hand med ett slags ljus och skimrande evighetsskrift tecknat dessa ord: »det gamla är förgånget, si all ting äro ny vordne», hvilka vid samma tid ännu icke voro nedskrifna af Paulus, men hvilka Gud själf tecknat på människoanleten då och då ifrån världens begynnelse.

Med den gamla Deboras tillhjälp hade den sjuka intagit en sittande ställning, då Filippos närmade sig bädden.

Debora framsatte en pall eller ett slags stol åt den främmande och lämnade rummet.

- Jag har vågat kalla dig hit - började Mirjam med svag och af en hes hosta ofta undertryckt stämma - emedan jag icke ville skiljas från denna världen, innan jag mot dig uppfyllt min sista plikt. Vill du höra mig, Filippos?

- Tala, Mirjam. Jag vet icke, hvad du kommer att säga mig; men jag vet, hvad du har rätt att säga. Jag skulle säga, att allt gör mig detsamma, emedan min själ är förtorkad, ifall jag icke just nu förnumme någonting på en gång ljuft och bittert vid ditt tal, och om icke den förgångna nattens fasor sagt mig, att jag ännu lefver.

- Jag tror, att jag förstår dig, du min ungdoms kärlek - återtog den sjuka - så har det alltså gått dig. Ja, så måste det gå. Alla jordiska glädjekällor sina ut. Blott en enda förtorkar icke.

- Och denna enda uppspringer icke ur skötet af den jord vi trampa.

- Nej, Filippos, hon är af himmelskt ursprung.

- Tyvärr, ligger hennes åder djupare. Hon uppspringer ur underjorden, ur skuggornas värld, och är såsom den en myt.

- O nej, nej, Filippos, ur en djupare värld än underjorden är hon framgången; ur Guds, den barmhärtiges kärlek, som icke vill syndarens död. Och jag, Mirjam, har druckit lif ur hennes vågor, jag, Mirjam, synderskan!

- Du synderskan? Hvad skall jag då säga? Hvem är då jag, den sjufaldt förbannade?

- Du är en syndare, Filippos; men din förlossare är kommen. Den af våra fäder väntade Messias är kommen, och han skall kunna frälsa äfven dig.

- Jag känner detta sköna drag i eder religion, som ju ock var min moders. Det är en skön dröm, ja, i sanning skön; och ägde jag ännu kraft att önska något för min själ, så ville jag önska, att den drömmen vore sann!

- Det är ingen dröm, Filippos. Hör mig. Det fanns en tid, då du var mitt lif, min själs enda tanke. Det blef så mörkt och kallt för mig, då du for. Jag trampade Judéens mark, men min själ var i Rom. Fyra bref mottog jag från dig: det sista, märkte jag, var en väfnad af vackra ord och tankar, men de voro blodlösa gengångare från mitt lifs paradis. Jag märkte, att dess port var sluten och jag utdrifven. Redan brändes mitt hjärta af den vaktande kerubens flammande svärd. Jag behöfde icke den återvändande Glaukons vittnesbörd för att känna detta. Men då hans berättelser om ditt lif i Rom gifvit mig den fullständiga bekräftelsen, då byttes min kärlek till dig i ett glödande hat; jag tror, att denna hand kunnat stöta dolken i ditt bröst, om tillfälle därtill erbjudits. Och likväl var du såsom förr min enda tanke. Men hämnas ville jag min kränkta ära. Nu, Filippos - fortfor Mirjam med bruten stämma, och öfver den bleka kinden spred sig ett ögonblick en mörk rodnad - har jag en svår bekännelse att aflägga. Jag var stolt, ja, så stolt att jag icke ville nedlåta mig att värdera hvad Filippos förkastat. Ja, Filippos, Mirjam fann en fröjd i att förstöra sig själf. Min första plan var att hämnas genom att gifva mig åt en annan. Jag gjorde så. Den gamle Eliezer mottog med min fars samtycke min hand. Äktenskapet blef olyckligt; jag flydde, ja, Filippos, jag flydde med en annan man, hvilken i sin ordning öfvergaf mig. Förbannad af min fader och föraktad af mig själf, hade jag ingenting mer, som höll mig uppe; jag sjönk, sjönk så djupt, som en kvinna kan sjunka. O Filippos, i de dagarne förbannade

jag dig, såsom upphofsmannen till min förnedring. Förlåt mig det!

- Jag förlåta dig? Nej, Mirjam, det kan jag icke. Du är icke den, som här behöfver förlåtelse. Du har mördat dig själf; men jag pressade dig vapnet i händerna. Jag hör de döfva vingslagen af hämndens andemakter kringsusa min själ. Ve mig.

- Nej, Filippos, öfver dig som öfver mig skall komma försoningens välsignelse. Hör mig. Det är två år sedan. Det var, då som nu, högtid i Jerusalem, och jag var där, en fallen, eländig kvinna. Man hade gripit mig och öfver-lämnat mig åt några fariséer, hvilka förde mig fram på tempelförgården inför profeten från Nazaret, som då var där, hemställande till honom, om jag icke borde stenas till döds. Jag förstår icke, hvarför man så gjorde; ej heller vet jag, hvad som härvid föregick, ty min blygsel och förvirring nästan betog mig sansen; men jag befann mig slutligen stå allena inför profeten: »Har ingen dömt dig?» - hörde jag honom säga med en mildhet i stämman, som gaf mig mod att se upp. Hvilket anlete! O Filippos, hvilket anlete! När jag mötte denna rena, öfverjordiska blick, kände jag mig sjufaldt brottsligare än förut; men ändå låg där något af en kraft, som upplyfte mig. »Icke heller dömer jag dig» - hörde jag honom säga - »gäck bort och synda icke härefter.» - Vet du, Filippos, denna stund blef vändpunkten i mitt lif. Jag förstod nu, att äfven den eviga rättfärdigheten kunde älska, och att den kärlekens glöd kunde förbränna allt ondt och orent äfven hos den djupast fallne. Mer än en gång hörde jag ordet om Guds rike ur den gudasände profetens mun: det föll öfver min törstande själ som en himmelsk dagg. Jag är frälst, Filippos, syndens boja är bruten, och min själ jublar inför Jehovah. Snart skall jag stå inför hans ansikte i

hvita, obefläckade kläder. Detta, Filippos, har jag velat säga dig, innan jag dör - det kan icke blifva långt till -; och nu har jag blott en enda bön: du måste uppsöka profeten; du måste säga honom, huru lycklig den arma kvinnan blifvit, som en gång ställdes inför honom på Jerusalems tempelgård; och du måste bedja honom, att han gör äfven dig lycklig. Jag vill möta dig, Filippos, jag vill möta dig där.

Den sjuka hade talat med stegrad ifver, hennes stämma hade blifvit stark och en skär rodnad färgade hennes kind. Nu däremot var hennes kraft uttömd: hon sjönk tillbaka på bädden med slutna ögonlock, och öfver hennes anlete bredde sig dödens färg.

Filippos betraktade henne tigande. Det brusade och svallade i hans själ, såsom hade ett stormväder från andra världar brutit in öfver dess stelnade djup. Var det hans ungdom, som på detta sätt bådade sin återkomst? Var det vinden från hafvet, som efter frusna nätter och kalla dagar förkunnade annalkandet af ett efterlängtadt särla-regn? Var måhända hans ungdomsdröm om det inför gudar och människor skönaste ändå ingen blott dröm? Skulle det vara möjligt, att det ännu fanns någonting, som ett människohjärta kunde älska utan att bedragas och utan att bedraga?

Var icke detta Mirjam, hans ungdoms brud? Var hon icke skönare nu än någonsin? Liknade hon icke aftonskyn, som, när solen redan gömt sig i hafvet, glänser såsom i ljuset från en annan värld, där det nu är morgon?

Filippos kände, att han brutit oändligt, men att Mirjam förlåtit. Hans läppar vidrörde sakta hennes panna. Månne hon kunde vara död?

Hon var det icke. Filippos inkallade den gamla Debora, lade i hennes hand en fylld börs, kastade ännu

en blick på den i vanmaktens slummer insöfda Mirjam och lämnade rummet. Han ville återkomma i morgon, men nu måste han ut under det höghvälfda firmamentet; den låga kammarens kvalm kunde kväfva honom.

Han visste icke, hvar eller huru han gick. Det hade emellertid blifvit dag, och af denna dag voro ungefär tvenne timmar förgångna, då han ånyo befann sig i närheten af Betlehemsporten. Han hörde folkets sorl i den öfverfyllda staden. Det var ingenting att fästa sig vid. Hvar och en hade sitt bestyr på tillredelsedagens morgon; han gick i sina tankar. Då kom han in i folkträngseln. Hans steg saktades, men han gick framåt utan att se till höger eller vänster. Plötsligt hejdades han; folkmassan stod stilla som en mur. Hvad är detta? Ett tåg af larmande människor skall här fram. Där äro judar och judinnor, unga och gamla, präster och leviter, och slutligen en afdelning

romerska krigsknektar. Filippos såg upp. Zadok, en af bisittarne i synedrium, gick där med sitt vördnadsvärda, gråsprängda skägg; honom kände Filippos väl igen. Men hvar är nu hans högtidliga värdighet? Han rasar och svänger sina armar och ropar till folket omkring sig: »det är rättvist, I män och bröder, fullkomligt rättvist: hans blod komme öfver oss och öfver våra barn!» - Hvems blod? Filippos såg sig om. Där komma tvenne missdådare, släpande sina kors. Alltså en afrättning. Sådant hade Filippos sett förut; det gjorde ett obehagligt intryck, ingenting vidare. Han ville draga sig tillbaka, men folket hindrade honom. Där ser han åter ett kors framsläpas, och han hör några kvinnor vid sin sida framsnyfta: »profeten från Nazaret, mäktig i ord och gärning!» Barmhärtige Gud, kunde det vara han? Blek går han med blödande tinning framför det dödsredskap en annan bär efter honom; men hans hufvud är högburet och hans blick

lugn. Ja, det är han, Filippos har sett honom förut bland Galileens berg. Filippos har i sin ungdom älskat denna blick. Skall han nu icke kunna göra något för honom, som en gång räddat hans lif? Han vill rusa fram, obeväpnad som han är, men en krigsknekt sätter sitt spjut för hans bröst. Den nazarenske profeten ser på honom, och för denna blick lägga sig på en gång alla vredens vågor till ro i hans själ. I detsamma hör han honom säga till de gråtande kvinnorna: »I, Jerusalems döttrar, gråter icke öfver mig, utan gråter öfver eder själfva och öfver edra barn!» -Filippos känner, att han säger sant: här är ingenting hos denne man att gråta öfver. Det är en konung, som sätter foten på trappan till sin tron. Hell dig, mitt hjärtas konung, jag böjer knä för dig: det har fallit såsom fjäll af mina ögon och jag ser, ser midt igenom höljet af den marterade gestalten en bild af oförgänglig härlighet. Jag börjar förstå dig, Mirjam. Att så som han gå till döden, det är att med ett enda drag sönderslita förlåten till en evig och orygglig skönhetsvärld, den värld, om hvilken Platon drömde, och hvars härlighet Israels siare i profetisk hänryckning göto som ett paradisiskt skimmer kring den bådade Messias' tron.

Dagen af den 14:de Nisan blef het och kvalmig i en för denna årstid ovanlig grad. Solen stod redan midt på himmelen, när Filippos återvände från förmiddagens vandring, hvilken han genom staden hade utsträckt till Oljobergets oliveskogar. Han hade där sökt och funnit en efter morgonens uppskakande tilldragelser välbehöflig ensamhet. Hans första tanke hade visserligen varit att följa det sorgliga tåg, som mött honom i närheten af Betlehemsporten, men vid en af gatans böjningar hade

folkströmmen pressat honom in på en sidogata; och då afståndet en gång för hans öra döfvat de blodtörstiges skrän, hade han också helt och hållet förlorat lusten att höra det en gång till.

Denna förmiddag hade varit innehållsrik för hans själ. På åratal hade hans öga inga tårar gjutit hvarken vid glädje eller sorg. Nu hade han gråtit öfver sig själf, men icke blott af sorg. Han hade fått sikte på någonting nytt; och sitt förgångna lif, som icke förtjänt det namnet, hade han begrafvit. Han kände, att det aldrig mer skulle uppstå.

Som sagdt, det var nu middag. Atmosfären var tung och tryckande, och den dittills klart glänsande solen började insvepa sig i ett gulblekt töcken. Filippos gick vidare. Snart låg den heliga staden utbredd under hans fötter, med sina murar och palats och torn och tinnar. Men hvad var detta? Hade tårarne förmörkat hans ögons ljus? Det herodianska templets marmor, nyss glimmande som Libanons snö, hade fått askans färg; de aflägsnare delarne af staden kunde han knappt urskilja, och öfver de västliga bergen låg mörkret af en sommarnatt. Han vände sitt öga mot himlen. Solen hade mist sitt sken. En gång tyckte han sig känna marken skälfva under sina fötter. Det upprepades ännu en gång, och Filippos började förstå, att en jordbäfning var i annalkande. Han påskyndade sina steg i riktning mot Stefansporten. Vägen var alldeles folktom, det mörknade allt mer, och han tyckte sig vandra i en ödemark. Allt hade blifvit tyst såsom i grafven; det enda han hörde var det sakta sorlandet af Kidronbäcken, som, uppsvälld under den föregående regntiden, nu rann ymnigt såsom i forna dagar.

Vägen ledde förbi Zakarie, Absaloms och Josafats grafvar. I närheten af dessa stötte Filippos på en kvinnlig

figur, som med mycken ansträngning släpade någonting på marken.

- Hvem du än är, - hörde han kvinnan säga, då han ville gå henne förbi, - så hjälp mig med min börda. Hjälp mig

in i denna grotta. Det är en dyrbar börda, må du veta.

- Är du stadd i rätta ärenden, kvinna? - sporde Filippos.

- Rätta ärenden? - svarade den främmande figuren, och Filippos såg ett par ögon glimma såsom eldkol i mörkret, - hade alla dina ärenden, främling, varit så riktiga som detta, så hade solen aldrig behöft blygas att lysa dina vägar.

- Du har rätt, kvinna, jag vill hjälpa dig.

Och med förenade krafter lyckades det att insläpa den på marken liggande bördan genom ingången till ett af de i klippan uthuggna grifthvalfven.

Men Filippos hade därvid icke kunnat undgå att märka, att den hopvecklade manteln dolde en död människokropp.

- Kvinna, hvem är du, och hvad har du gjort? - utbrast han, gripen af en lätt begriplig misstanke.

- Det skall jag snart visa dig, främling, - ljöd hennes svar, och Filippos märkte, att han hört den stämman förut.

Figuren aflägsnade sig och försvann i ett af grottans sidorum. Några minuter senare återvände hon och bar i sin hand en fackla, den hon insatte i en af klippväggens rämnor. Filippos hade icke misstagit sig. Han såg framför sig en mycket gammal kvinna med ett trekantigt, brandrödt märke öfver vänstra ögat.

- Jag igenkänner dig, son af Javan, började den gamla - det var en månljus natt när vi sist träffades,

nu är det en sollös dag. Välkommen, främling, i mina salar; i ett af sidohvalfven här bor gamla Hagar alltid, då hon gästar Jerusalem. De döda äro gästfriare mot Ismaels döttrar än de lefvande. - Filippos såg sig om. Han stod i försalen af Natans graf. Där voro de fyra kolonnerna; där i taket den rämna, som Mirjam profetiskt utpekat, då han liknade sin kärleks beständighet vid denna i klippan uthuggna byggnads; just vid den där kolonnen hade han stått, då han svor, att denna klippa skulle falla öfver honom, den dag någon annan människa blefve honom dyrbarare än den kvinna, från hvars läppar han nyss uppfångat vittnesbördet om en glödande kärlek.

Emellertid hade den gamla kvinnan skarpt fixerat honom. Under tiden skakades marken af ännu en jordstöt.

- Jag ser på ditt ansikte, - återtog den gamla, - att du sett mycket, sedan vi sist träffades. Du bar då på ditt minsta finger en ring. Han är nu borta ser jag; godt, fullbordan är då nära.

- Han har länge varit borta, Hagar.

- Så mycket närmare. Har du kanske redan funnit, son af Javan? Har du redan sett det skönaste, såsom jag lofvade dig?

- Ja, nu tror jag, att jag sett och funnit det.

- Godt, jag finner, att våra öden äro förknippade. Äfven jag har sett det; just i dag har jag sett det, och mitt långa lifs gärning är fullbordad.

- Hvad har du då sett?

- Kronan på hämndens verk. Jag har sett Zadok lyfta sina händer mot himmelen och öfver sitt och sina barns hufvud nedkalla den rättfärdiges blod; jag har hört hela menigheten skräna honom efter. Det blodet skall ock komma öfver dem, ty det var rent, renare än Jonatans, renare än de spädas, som drucko ur Egyptens flod. Hör

mig, främling; däruppe i den konungsliga staden äro församlade tusentals lyckliga mödrar: deras söner förskjutas icke, hungra icke, törsta icke, ty de äro Isaks säd, och Ismael, Hagars son, är det som skall förskjutas, hungra, törsta. Men jag vet något, jag; det får du ej säga dem. En gång när jag vandrade i skogen, såg jag en hyena sönderslita sin egen unge och dricka dess blod, ja, - jag har icke drömt det, - och jag tänkte, att det var en bild,

som jag kunde hafva godt af, och så uppfångade jag den i spegeln, som jag bar i min egyptiska dosa, och gaf denna åt en hafvande kvinna att därmed fröjda sin dotter, när hon får någon, och det vet jag att hon får. Kanske skall den dottern en morgon beskåda sitt fagra anlete i spegeln såsom kvinnor pläga, och då skall hon glömma, att hon är en kvinna och byta lynne med hyenan. Det går icke med en gång, förstår du, ty moderskärleken är stark äfven mot trolldom; men det går ändå, och inom fyrtio år åtminstone bör det vara färdigt. Den, som då lefver, skall få se en israelitisk moder i detta heliga Jerusalem sönderslita sitt barn och dricka dess blod. Ser du, då har Hagar hämnats pilten Ismaels törst. Då är Hagar icke här; ty hennes dagar äro räknade; men om i de dagarne förnimmes ett skri öfver Jerusalem såsom af jagande örnar, så är det Hagars ande, som fröjdar sig; och om på det helga rummet syns ett glimmande såsom af blanka sköldar och glänsande vapen, då är det Hagars ögon, som blixtra af fröjd, att nu omsider är Ismaels smälek hämnad. Men ser du, son af Javan, allt detta vore omöjligt, om icke tillförene Israel hade förgripit sig på den, som är större än Ismael, renare än Jonatan, oskyldigare än de barn, som dränktes i Nilen fordomdags. Jag vill säga dig en hemlighet. Men tyst, och se icke så blek ut, man af Hellas, fastän jorden skälfver. Tror du

icke Hagar vet, att det är för hans skull, ty funnen är han; Hagar har utletat honom; hon kunde ej dö med det verket ogjordt. Nu, min Ismael, min ende, är du hämnad. Hagar, din moder har hämnats dig. Skulle jag någonsin hafva glömt din kvidan, då du skriade till mig i öknen »mig törstar»? Du hämndens allsvåldige Gud, hör jag icke såsom från bergen däruppe ett ångestrop, som upprepar, Ismael, dina ord? Lyss, son af Javan, om du äger ett öra, så hör nu, hvad du aldrig mer får höra i världen. - Ja, så var det, just så. Och nu, främling, skall du se mitt redskap. Vill du?

Den gamla afhöljde manteln, som betäckte den dödes ansikte. Det var Jehudah, den rödhårige. Hans ansikte var blåaktigt, hans ögon blodsprängda, och kring hans hals kunde man ännu skönja en mörk rand såsom af ett rep.

- Det blef honom för starkt, förstår du, - återtog Hagar, - ty han hade judeblod i sina ådror; därför hängde han sig själf. Det skulle gå så. Hagar visste det; men ske måste det. Och dock var du mig kär, du min dotters barn.

Den gamla lutade sig ned och kysste den dödes panna, hvarefter hon åter öfverhöljde honom. När hon ånyo uppreste sig, trodde sig Filippos i hennes öga märka spåret af en skimrande tår. Hon aftorkade den med sin magra hand, och hennes ansikte återtog sitt förra hemskt stirrande uttryck. Filippos närmade sig den gamla.

- Farväl, arma kvinna, - sade han, - kanske finns äfven för dig en upprättelse.

- Jag är upprättad; jag var en moder och hade en moders värf. Det är fylldt. Ah, nu går förbannelsen öfver Israel. Ser du, där är tecknet! - Det är full-komnadt!

Facklan slocknade plötsligt för en brusande vind. Man hörde ett doft ljud såsom pressades en dödssuck ur klippans innandömen. En blixt upplyste för ett ögonblick grottans öppning, och de fyra kolonnerna kastade fantastiska skuggor inåt griftkamrarne. Den gamla sierskan stod med utsträckta armar och stirrande eldblick; Filippos hade sänkt sitt hufvud mot bröstet: hans blick var inåtvänd, såsom dens, hvilken sökt efter någonting i sin andes innersta rum och funnit det.

I detta ögonblick hörde man trumpetstötar från den gent emot belägna tempelgården. Det var tecknet, att nu skulle påskalammets slaktande begynna. Men trumpetens ljud tystnade plötsligt för ett skrällande, skälfvande dån, som öfverröstade hvarje annat ljud i det festfirande Jerusalem. Jordbäfningen hade fått sitt utbrott.

Den, som senare på aftonen, när solens sken åter-tändts, vandrade förbi griftkamrarne i Josafats dal, kunde se, att Zakarie graf, äfvensom Absaloms, blifvit betydligt skadad, och att Natans graf alldeles instörtat.

Ungefär sådant var innehållet af den berättelse, Andrea Mantegna läste bland Carlotas papper. Det är mycket sannolikt, att pater Anselmo haft del i dess författande, kanske till och med den största. Ty han,.som i sin ungdom, på grund af sin hängifvenhet åt ett mystiskt »drömlif», vanligen kallats »Hugo, mystikern», ansågs ännu efter sitt inträde i Dominikanerorden sysselsätta sig med ett däråt syftande författarskap och med sina tankar mycket lefva i förgångna tider. Det säges också, att man bland hans kvarlåtenskap funnit en af hans hand nedskrifven berättelse af samma innehåll som den här meddelade, ehuru i en mer sammanträngd form och

försedd med enMANTEGNAS ÄNGEL.

tillägnan åt hans vän Vittore Tractario. Huruvida emellertid Sebastian, poeten, skördade någon ekonomisk vinst af att hembjuda fyndet till inlösen af målaren, är oss alldeles obekant; men när han nästa dag återvände, hade Mantegna sin ängel färdig och sade halft vemodigt, halft skämtande till poeten: - »Ser du, Sebastian, denne ängel hette i lifstiden Filippos, och därför har han fått något liknande blodsdroppar på vingarne.»

Wikner j Vittra skrifter. DEN HEDERLIGE VÄFVAREN I KORINTH (1878) SAGA

O et var en gång - kanske icke så länge sedan som många andra gånger, och inte så nyss heller, eftersom det var medan de gamle grekiska gudarne ännu lefde, hvilket visst icke var i går - men det var en gång i Korinth en linneväfvare, som hade lärt i Österlandet och som, då han kom hem därifrån, väfde ett linne så fint, att man behöfde förstoringsglas för att se trådarne; men det fanns på den tiden inga förstoringsglas i Korinth.

Det var rätt nyfiket i alla fall att se den fina väfven, när han låg utbredd i rader vid stranden nedanför väfvarens hus, för att solen skulle bleka honom; ty den väfven var beställd af kungen och skulle till hofs, och då var det anständigt att vara blek; men den blekheten kom ofvan-efter såsom all god oph fullkomlig gåfva.

Hur man kunde se väfven själf, fast man inte såg trådarne, det var egentligen ett filosofiskt spörsmål; men det generade icke de korinthier, som redan då voro af ett annat lynne än de athenienser och aldrig hade läst Leibnitz' Nouveaux Essais.

Generade man sig någon gång däröfver, så erinrade man sig, hvad en atheniensisk kännare hade sagt, då hanDEN HEDERLIGE VÄFVAREN I KORINTH. 163

beskåg stadens märkvärdigheter, att sådan väfnad kallades i Athen mystik, och det var otroligt, hvad detta namn bragte för ett ljus öfver den ärlige väfvarens tyg, som därigenom blektes på mindre än hälften af den vanliga tiden.

De korinthiska kvinnorna, som redan då tyckte om lätta kläder, föresatte sig att så snart kungen och drottningen invigt det nya tyget, skulle de af den hederlige linneväfvaren beställa ett likadant. De korinthiska kvinnorna hade nästan alla magrat af trånad efter bättre och friare tider, och deras former voro i många stycken bristfälliga; men det vore fast otroligt, hvad ett stycke mystik, skickligt draperadt, kunde skänka för en mjukhet åt den lekamliga figurens gränslinjer.

Och så stod den hederlige linneväfvaren i mäkta stort anseende hos de korinthiska kvinnorna.

Kom så den dagen, då kungen och drottningen skulle för första gången bära de nya kläderna, som voro gjorda af det fina tyget, som kallades mystik. Historien förnekar, att på denna tid fanns någon kung i Korinth, men det är misstag, och historien har orätt: men det var bara en näskonung, ty Korinth låg på ett näs.

Det var just precis på den dagen, som en resande herre kom till Korinth och tog in på värdshuset »Zum deutschen Kaiser». När förste kyparen såg efter i dagboken, fann han att han skrifvit sitt namn: Criticus; och emedan han hade stafvat sitt namn med C, mente han, att han icke hade följt med sin tid; men det hade förste kyparen orätt i: den främmande herrn hade varit med om mer tid än alla kypare i hela Korinth. Hur tidens hjul rullar framåt genom alla världsriken och genom alla sekler, hade den herrn varit med: han hade ridit på tidens hjul såsom på en velociped.DEN HEDERLIGE VÄFVAREN I KORINTH.

Han var icke en vanlig människa: han påstod sig vara född af Zevs och Hera, och det hade skenet för sig, så till vida som han hade sin fars sätt att dra ihop ögonbrynen, skaka sitt hufvud och skaka blixtar, väl icke ur hufvudet, men ur fingrarne. Också ansåg han sig äga en gudomlig mission att fylla på jorden: och det hade han.

Men han hade icke alltid sett ut som nu: han hade en Protevs-natur. En gång hade han sett ut som en broms och å sin moders vägnar jagat en kesande ko genom hela Egypti land. Men hvilken gestalt han hade haft, hade det alltid varit någonting storartadt med honom. Till och med som broms blef han besjungen af Aischylos. Men han

ville icke gärna att detta skulle nämnas; det sårade hans blygsamhet.

En annan gång hade han gifvit sig ut för solgudens son, kallat sig Faéton och kört solgudens spann öfver himlahvalfvet. Hans ädla afsikt var då att leda det himmelska ljuset i dess rätta bana, så att människorna måtte må riktigt väl af det och se allting rätt. Men det hade icke slagit ut efter önskan. När han gick i skolan, hvilket icke var så länge sedan, som han själf trodde, hade han alltid egensinnigt föraktat att studera himlakartan i Stielers Atlas och genast gripit sig an med den politiska geografien. Det bekom honom nu illa; han körde galet på himla-vägarne; ty icke heller hade han i afseende på de himmelska orterna det uppöfvade lokalsinne, som näppeligen kan erhållas utan genom ett flitigt studium af Schartauanska predikningar öfver nådens ordning; och sådana hade han aldrig läst: han var ju så godt som en hedning. Också blef han, sanningen att säga, skrämd af den himmelska djurkretsen. Hans mod förgick honom, när han midt uppe på det strålande firmamentet fick sikte på en björn af allra största sorten. Han hade tänkt, att björnar

voro usla jordkrypande varelser, som af skaparen voro ämnade att suga ramarna och andas skogsluft för sitt bröst, men icke att inandas den himmelska etern. Detta var dock icke det värsta. Han hade kämpat för den största bland idéer: framåtskridandets, och aldrig hade han trott, att han bland de himmelska väsendena, som strålade honom till mötes i stjärneglans, skulle få syn på en kolossal kräfta. Det var denna syn, som så upprörde hans invärtes människa, att han kände sig sjösjuk och, lutande sig ut öfver vagnskarmen, fick svindel och föll på hufvudet i en flod. Ovidius företog sig att skildra denna färd; och sedan ville vår hjälte, att Ovidius icke skulle läsas i skolorna och inte gärna någon annan latinsk författare heller, för moralitetens skull.

Vår Criticus hade också utfört andra storverk, som lyckats bättre. Han hade varit nästan allting utom byggmästare. Dock hade han befattat sig äfven med byggnader ja, med en af de allra största. Det var icke han som utdömde Babels torn; tvärt om, han hade väntat sig något stort af det byggnadsföretaget; men sedan det blifvit ogilladt, tog han dess nedrifvande på entreprenad, och det för ett så billigt pris, att alla storligen förvånades. Saken var, att han af Tubalkain hade ärft en tand, som allas vår moder Eva på sin ålderdom låtit denne mästersmed utdraga för tandvärks skull. Det var den hörntand, med hvilken hon allra först hade bitit i den förbjudna frukten, men som nu genom tidens inverkan blifvit hvass som en syl. Med den kunde man som ingenting peta sönder ett marmorblock, och hon kallades också, för sin tidsenlighets skull, tidens tand. Så gick det arbetet lätt och utan mycken arbetsomkostnad. Dessutom tänkte vår hjälte: hvad jag förlorar på detta arbetet, det vinner jag igen på grammatikor och läseböcker för skolungdom; jag

vill se till, att de aldrig få bli gamla: och det höll han ord med.

Som sagdt: vår Criticus kunde uppträda i många former, och emedan detta just är händelsen med det sköna, så var detta en anledning, hvarför han med rätta ansåg sig vara en skön man. Ja, människorna märkte snart, att han kunde allt möjligt; dock hade de aldrig funnit, att han kunnat förskapa sig till en ljusens ängel, och det var däraf de kunde veta, att han icke var den lede själf utan en underordnad men aktningsvärd personlighet.

Men det var icke om allt detta jag skulle berätta, utan om hvad som tilldrog sig i sjö- och stapelstaden Korinth, när den lärde och vidtbereste herren kom dit. Det var nu så, att den gode linneväfvaren väntade sig en stor lycka af den dagen; ty kungen och drottningen skulle då för första gången spatsera i de nya kläderna, som han hade väft tyget till, och väfvaren hade ett slags känning af, att det kungliga paret skulle taga vägen förbi hans hus, hvarvid han skulle stå i porten och bocka sig och hvarvid kungen helt nådigt skulle slå honom på axeln och säga: ädle man, begär en ynnest af mig! Väfvaren skulle då svara: Stormäktigste konung, hvad skall den mer begära, som har den lyckan att lefva under eders majestäts milda och nådefulla hägn? - och då skulle kungen halfhögt säga till sin gemål: det måtte ligga någonting bildande i linneväfveriet, det är en industri, som måste uppmuntras -. och sedan högt till honom själf: jag utnämner dig till min hofväfvare och ger dig adelsdiplom.

Ja, människan spår, men rår - det gör hon ej alltid. Den, som denna gången rådde, det var den vidtbereste herren, herr Criticus. Rätt på den samma dagen, då

han gick omkring för att se efter, om staden var rätt belägen eller om han icke borde flyttas ett stycke längre upp mot bergskanten, fick han sikte på linneväfvaren, som stod i porten och väntade på någonting stort.

När han fick syn på väfvaren, tyckte han, att han såg underlig ut, och det var ej utan, att han så gjorde. Han tog därför upp sin klassbok, som var en bok i fickformat och med underliga bilder inuti. Ock så fick han nästan strax upp en sida, på hvilken man kunde se en figur, ackurat lik honom som stod i porten, och öfver den figuren stod skrifvet: »150:de klassen n:r 13 B», och inunder: »linneväfvare som väntar någonting stort». Därpå hof han upp sin röst och sade till människan:

- Ni är en linneväfvare, som väntar någonting stort; det vill icke nödvändigt säga en, som kommer att se sin väntan uppfylld; men håll i alla fall inte er näsa på det viset: var så god och se här på n:r 137, att det är guldtofsarbetare och inte linneväfvare, som vänta någonting stort, med en sådan ställning; nej, så här skall det vara.

Och Criticus rättade väfvarens hållning efter figuren i boken. Men väfvaren hade den svagheten att bli otålig och anse den främmande herrens beteende som en närgångenhet. Han mente, att han hade sitt individuella sätt att bära sin näsa; det hade han uppfunnit själf: och på det sättet ville Tian vänta på någonting stort. Det stora finge sedan komina, om det ville, och låta bli, om det inte ville: han hade i alla fall sitt goda samvetes vittnesbörd att vara den ypperste linneväfvare i hela Korinth och mer med.

- Bevisa det om du kan - sade Criticus.

- Gärningarna tala - sade väfvaren och pekade inåt genom porten på sina väfvar, som lågo utbredda på gröngräset och bleknade i solskenet.

Snart pröfvadt - genmälde Criticus; och de bägge männen gingo in på gården.

- Criticus satte sin lorgnett i ena ögat. Det var icke något förstoringsglas i honom, och icke något förminskningsglas heller, utan bara vanligt fönsterglas. Det var af samvetsgrannhet, som Criticus bar en lorgnett af sådan beskaffenhet, ty hans mission medgaf honom icke att se någonting i förstoring eller förminskning, utan han skulle alltid se allting precis som det var. Det var hans plikt.

Och Criticus såg på väfven och såg igen, men inte kunde han upptäcka något mönster, ty han såg inga trådar. Och så slog han upp sin klassbok: där voro afritade alla möjliga mönster med räta och krokiga linjer och stjärnor och allt möjligt, och icke passade något af dessa. Men så fick han upp en blank sida, på hvilken stod skrifvet: »allt sådant tyg, som icke kan afritas med vanliga prickar eller linjer, kallas mystik, och det är egentligen icke något tyg alls utan ett otyg».

Därpå vände han sig till väfvaren, talade och sade:

- Det är bara mystik, min herre, platt inte annat än mystik, och det duger inte mer till kläder än spindelväf. Se här bara!

Och Criticus petade på tyget med sin gamla tand. Det upplöste sig på fläcken i bara slarfvor, hvilka såsom lätta flarn blåste utåt viken med östanvinden.

- Trolleri och hokus pokus! - skrek väfvaren förtviflad.

- Sanning och upplysning - genmälde Criticus med nedlåtande mildhet - denna tand är en ögontand och har en gång bitit i frukten af kunskapens träd.

- Det står aldrig rätt till - sade väfvaren - det är tanden af ett förhäxadt vildsvin.

- Aktning för kvinnan, min herre! Hon har tillhört allas vår moder. Visst är hon något lång, men det fanns en annan sorts människor då för tiden. Jag ser, att ni är upprörd, min herre: det är psykologiskt riktigt, och jag förlåter er. Vi vilja vädja till allmänhetens dom. Har nånsin någon människa i Korinth burit kläder af det tyget?

-. Det bäres i dag af kungen och drottningen. Ni skall själf få se det. Jag hör just nu, att processionen kommer: den kommer i grefvens tid. Jag vädjar till kungen, han skall välsigna mig för min väf, han skall välsigna mig med adelsdiplom.

- Jag vill vara skapt som en nors - svarade Criticus - om nånsin en människa välsignar din väf; men om jag får rätt, då skall du bli hvad naturen egentligen ämnat dig till: du skall bli en spindel.

- Topp! - sade väfvaren segerstolt, och bägge ställde sig nu i porten, där den kungliga processionen skulle gå förbi.

Där kommo löpare och härolder och krigsknektar och generaler och deputerade från riksdagen och biskopar och medlemmar af konungens råd, och så kom kungen och ledde sin drottning under armen. Bakom kungen gick hans förste kammarherre och uppbar hans släp, och bakom drottningen gick hoffruntimret och bar upp drottningens. Kammarherren var en martialisk man med kungliga låter och tänkesätt och sade för det mesta vi, när han talte om sig själf. Hoffruntimret var ännu en jungfru och talte i singularis.

När kungen kom midt för väfvarens port, fick han se denne och Criticus. Den sistnämnde kände han, ty han hade en gång blifvit porträtterad i hans bok, både sådan han var och sådan han skulle vara, och därför

hade han en viss respekt för mannen: och då kammarherren i det samma hviskade honom i örat, att den andre, som stod i porten, var väfvaren, så tänkte kungen, att han skulle visa sig en smula folklig, ty det var just hvad Criticus den där gången hade sagt, att han, utan att skada majestätet, kunde vara lite mer.

- Du är väfvaren, min gode man - sade han.

- Med ers majestäts nådiga tillåtelse - svarade den tilltalade. - Nu kommer det - tänkte han därvid for sig själf. Men det kom icke, utan kungen vände sig i detsamma till den andre och sade:

- God dag, herr Criticus, fryser ni icke att stå så här stilla i korsdraget?

- Åhnej - svarade den tilltalade - jag har goda kläder; men med förlof, ers majestät borde icke så exponera sitt dyrbara lif.

- Hur så? - sade kungen.

- Jag ber aller underdånigst om ursäkt, men att så där utan kläder, - det anstår icke mig att tala om an-stötlighet, åtminstone icke inför hennes majestät drottningen; men deras majestäters hälsa är dock allt för dyrbar.

- Hvad säger ni? - sade kungen.

- Bevars, ers majestät; jag säger ingenting; men det blåser bra hårdt från hafvet. Tillåter ers majestät, att jag torkar bort den här spindelväfven från ers majestäts axlar - ja, det är märkvärdigt, hvad spindlarna hålla till i det där hvalfvet; det måtte vara därifrån. Se så där ja. - Täcktes nådigst förlåta min närgångenhet.

- Stor tack - sade kungen - det är verkligen spindelväf, ser jag.

Han tordes icke säga annat, ty han ville icke kompromettera sig genom att vara okritisk. Och hoffruntimret

kastade i hast sin kappa öfver drottningens skuldror, så att ingen vidare skulle märka, att hon var klädd i spindelväf.

Men kungen sade till Criticus: Ni har rätt, min herre, att min dräkt är för tunn för väderleken; jag ville en gång pröfva deras lott, som icke ha råd att köpa sig kläder. - Men hvart tog han vägen?

Criticus var försvunnen. Han hade uträttat hvad han skulle. Men utefter portgångens ena hörn krälade en spindel, grå och enfaldig: det var f. d. linneväfvaren, som icke blifvit adlad och följaktligen blifvit de oskäliga djurens vederlike. Men hans idé om ett adelsdiplom hade slagit ut på ryggen till en prydligt tecknad bild, icke olik ett adligt sköldemärke.

Och kungen och drottningen gingo hem och klädde sig i bättre och tidsenligare kläder.

Så gick det många år om, så många, att jag icke kan säga huru många. Och kungen var död, och drottningen var död, och kammarherren och hoffruntimret, ja, hela det gamla släktet; och det var endast två af de gamla som lefde: spindeln och Criticus. Criticus hade icke tid att dö: han var trött, sade han, att arbeta på mänsklighetens förbättring; men han hade en mission att fylla på jorden; och så länge det ännu fanns något hos människorna att förbättra och något framåtskridande att befordra, var det hans plikt att lefva. Han lefde således af plikt: det var nu en gång hans lifselement; och emedan han af aktning för det elementet dagligen förbrukade mycket litet, hade han utsikt att lefva ofantligt länge.

Spindeln bodde i en enbärsbuske, som stod alldeles vid stranden och sträckte sina taggiga grenar ut öfver bergskanten och speglade sig i det djupa hafvet. Han hade efter sin sista olycka beslutit att förakta denna världen och slå sig på religion. Till och med sitt adliga

sköldemärke ville han icke vidare fästa sig vid; han ville vända sitt sinne ifrån en så fåfänglig sak; och (Jet gick så mycket lättare, som han, hur han vände sig, ständigt hade det på ryggen.

Men spann gjorde han, spann ideligen ur sig själf, och fastnade någon mygga i hans väf, så åt han opp henne. Det var nu en gång hans natur, att han måste äta, och därför spann han nya nät, så snart de gamla voro sönderblåsta.

- Se hur han ständigt spinner ur sig själf - sade de förbigående - det är äckligt och tröttsamt att se på: det är icke undervisande och värmer icke heller hjärtat.

Det tycktes spindeln stundom vara ett hårdt tal, ty han kunde icke låta bli att äta, och så behöfde han nya nät, när de gamla gingo sönder. Också mente han, att han åtminstone icke hade stulit det garn, som han spann ur sig själf.

Och, som sagdt, han hade beslutit att vara religiös. Och för hvar gång han hörde ett hårdt tal, tänkte han: jag måste stiga upp på öfverkanten af mitt nät och tillbedja. Han mente nämligen, att den allra högste bryr sig om spindlar. Det var enfaldigt af honom; men med det att han blef förvandlad, hade han mist något af sitt sunda mänskliga förstånd, och doften af hans gamla mystik-väfvar hade stigit honom åt hufvudet.

Och folket, som såg honom klifva uppför sin nätstege med andäktiga låter, sade: se, huru han slår ekvilibristiska saltomortaler inför den allra högste!

Och de föraktade honom i sitt hjärta.

Och när hans åtbörder togo sig så löjligt ut inför de korinthier, kan man väl tänka, hur de skulle ta sig ut för den, som var vand att skåda tillbedjande änglaskaror, en syn, som de korinthier icke voro bortskämda med;

men de hade sinne i alla fall för det anständiga och ville icke, att det heliga skulle profaneras.

Men några af de korinthier voro mer ädelsinnade än de andra och beslöto att blifva den enslige spindelns vänner. Detta deras självuppoffrande beslut ålade dem visserligen vänskapens första och tunga plikt, att säga honom obehagliga sanningar: men till och med detta ville de underkasta sig -; de korinthier hade en otroligt vaken pliktkänsla, allt sedan Criticus första gången reste genom staden; det hade blifvit ett slags arfdygd hos dem.

Alltså fördelade de mellan sig uppdraget att om morgnarna, då de promenerade vid hafsstranden för hälsans skull, också vårda sig om den stackars spindelns andliga hälsa och i förbigående hviska honom i örat: - kom ihåg, att du är en spindel - alldeles som de gamle romare vid triumftågen brukade ställa en slaf på triumfatorns vagn för att tillropa honom: - kom ihåg. att du är en människa. - Att åtaga sig ett sådant slafgöromål var bevis på en stor ödmjukhet; och för att de korinthiska vännerna icke skulle förhäfva sig öfver denna sin ödmjukhet, hvilket vore den värsta af alla förhäfvelser, så under-läto de aldrig att, på samma gång de sade till spindeln: - kom ihåg, att du är en spindel, - helt uppriktigt hviska till sig själfva: - kom ihåg, att du är en människa.

Så sökte de både med afseende på sig själfva och spindeln att bringa verkställighet åt det delfiska oraklets bud: - känn dig själf.

Så till vida var detta ett slags hedendom, om ock i ädlaste form; och detta var kanske något vågadt, i ty att de korinthier nu voro kristna, eftersom de hade fått icke mindre än två bref från aposteln Paulus. Men de ville vara frisinnade och låta kristendomen i sig upptaga sanningen från alla håll, där någon sanning fanns, och

det var ej alldeles utan, att vissa aningar om sanningen hade grytt äfven hos hedningarne.

Kom så efter många tider en vacker morgonstund. Jourhafvande vännen hade nyss gjort spindeln den vanliga väntjänsten; och spindeln, som icke kunde tala, hade som vanligt, då han hörde tilltalet: - kom ihåg, att du är en spindel, - tänkt vid sig själf: - det är väl just af det skälet jag väfver spindelväf, kan jag tro, och spinner garnet ur mig själf.

Just nu kom en skön hellenisk yngling tillbaka från hamnen, som låg längre bort. Ett skepp hade nyss lagt ut, och en lätt morgonvind fyllde dess segel. Det var någon, som vinkade med handen från skeppets akterstäf, och ynglingen vinkade tillbaka. Spindeln satt just nu så, att han kunde se in i ynglingens ögon, ty han stod alldeles invid enbärsbusken. Det var som om själen hade velat fly ut genom dessa ögon och ila ut öfver hafvet.

När skeppet var försvunnet, stod han ännu kvar på samma ställe. Han höll en liten, liten papperslapp i handen. Den hade han funnit instucken bland bladen af den ros, han vid afskedet fick i gengäld för den, som han lämnat. Hvad stod skrifvet på denna lapp?

Spindeln kunde icke läsa, men höra kunde han, och han hörde ynglingen läsa som ur ett evangelium: - ja, Filebos, jag älskar dig.

Ynglingen betraktade länge det lilla bladet, gömde det slutligen i sitt bälte, kastade än en blick utåt hafvet och återvände till staden.

Under fjorton dagar såg honom spindeln två gånger om dagen komma åter till samma ställe. Väntade han skeppet tillbaka? Nej, spindeln hade hört honom säga, när det försvann vid det fjärran näset: - »för alltid, för alltid»; dock hade han icke sagt: för evigt.

Och nu på morgonen af den fjortonde dagen var östanvinden stark som en storm och piskade vågorna utåt viken som fradgande fålar. Skall han komma igen i dag? Ja, där står han och ser på sin papperslapp och ser utåt viken. Spindeln är idel öga och öra, han tycker sig nästan vara människa som förr, ty han minns något från sin mänskliga ungdom.

Hvad är detta? Den lilla papperslappen har slitit sig lös och ilar hitåt på stormens vinge. Hitåt, du lilla fjäril från de saliges paradis, jag vill fånga dig i mitt nät, och jag skall icke äta upp dig. Blåser du i sjön, är du förlorad. O, du allra högste, om du kan höra en spindels bön, så låt mig fånga honom i nätet; och om du så vill skall jag aldrig mer misshaga dig med en spindels ekvili-bristik. Nu eller aldrig!

Och spindeln gjorde på en af sina spända trådar en volt, så att hela nätet skakade. Men papperslappen fastnade i ena kanten.

- Du välsignade lilla väf - sade den sköne ynglingen flämtande och slet med feberaktig häftighet sin klenod lös ur nätet - du har räddat det dyrbaraste jag ägde!

Och den sköne ynglingen återvände glad till staden.

Han hade icke observerat spindeln, och nätet var i trasor; men det gjorde ingenting: där fanns ingen spindel mer; där stod på stranden en gammal linneväfvare och gnuggade sig i ögonen och såg utåt viken.

Jag måtte ha drömt - sade han vid sig själf - jag tyckte, jag såg ett skepp komma hitåt från hafvet, lastadt med mina ungdomsdrömmar, återvändande som juveler och ofiriskt guld - - men jag glömmer ju alldeles mina väf var: de måste ut att luftas i det präktiga blåsvädret.

Och väfvaren gick och såg ut som en annan människa. Det kan jag bäst intyga, som själf såg honom, där han gick i sina tofflor och sitt förkläde.

Men huruvida Griticus vid det där laget, sitt löfte likmätigt, såg ut som en nors, det kan jag inte säga, ty jag har aldrig sett någon nors. ETT STYCKE TEXTKRITIK

(1878)

SKISS

I.

Ä, lektor Borromeus med de blå glasögonen och de buskiga ögonbrynen var en sträng man, därom fanns i vår afdelning icke mer än en mening; men huruvida han tillika var en så lärd man, som han själf någon gång behagade antyda, därom voro meningarna något delade. Men, som sagdt är, hans stränghet var satt utom allt tvifvel; och det var väl knappast någon ibland oss, som icke hade kommit till denna åsikt på den egna erfarenhetens grundligt öfvertygande väg. Också hade hans åskdigra panna och hans tordönslika stämma bland hans lärjungar ådragit honom namnet »Zevs».

Men utom detta fanns det ännu tvenne meningar, som i vår klass öfvergått till ett slags trosartiklar. Den ena var den, att - sedan hvar och en i tysthet undantagit sig själf - Klas Hallstedt var den vackraste ibland oss, och att - med samma tysta förbehåll - Axel Bille hade den noblaste karaktären. Det var också synd att säga, att Axel Bille var ful, eller att Klas Hallstedts karaktär icke var ganska oklanderlig, med dessa san-

ningar htide icke tagit formen af en högtidligen erkänd offentlig mening.

Nu var det så, att lektor Borromeus, som vid denna tid var en sextioårig man, för tio år sedan knutit Hymens band med sin forna hushållerska, mamsell Täljsten. Däremot hade vi skolgossar naturligtvis ingenting att anmärka och numera ingen i staden heller, eftersom det nu var fru Borromeus själf, som ibland fruntimren bestämde hvad som skulle anmärkas eller icke anmärkas, och herrarne hade för längesedan glömt hela saken; men för tio år se'n hade de tungor icke varit få, som tämligen oförbehållsamt uttalade sin mening om det enda rätta sättet för ett äktenskaps tillkomst, nämligen att en ärbar kvinna borde vänta med tålamod, till dess en mans hand blefve henne erbjuden, och hon borde icke själf taga det första afgörande steget. Detta vore en grundlag i ett civiliseradt mänskligt samhälle, för att icke säga ett kristligt, och det äktenskap kunde icke gärna bli välsignadt, som tillkommit på annat sätt. Jag får nu för min del säga, att om meningen med detta myckna prat, som då skall hafva varit gängse, varit den att om nämnda grundlags sanning öfvertyga fru Borromeus, så måste detta varit ett tämligen öfverflödigt arbete, enär jag icke en gång, utan flere, med mina egna öron hört henne försäkra, att det alltid varit hennes mening, att mannen, såsom först skapad, bör välja sin hustru själf, och kvinnan bör vänta tills hon blir vald; fast det naturligtvis måste medgifvas, att omständigheter kunna inträffa, som göra ett undantag nödvändigt, och således äfven riktigt, så att t. ex. då endast en kvinna finns, som kan sägas vara skapad för den mannen, det då gärna må gå som i paradiset, att mannen får vänta på kvinnan och icke kvinnan på mannen. Men endast under mycket paradisiska förhållanden vore detta tänkbart, och sådant

inträffar ej tio gånger i hvart sekel. Att fru Borromeus vid detta resonemang tänkte på sig själf som ett af århundradets tio undantag, kunde väl låta sig antagas, om hon därmed blott icke hade förutsatt, att hon själf vore enkom skapad för Borromeus; men det var i staden icke en, som ej ansåg, att hon åtminstone i alla praktiskt afgörande fall ansåg Borromeus skapad för sig och icke sig för honom.

Ett sådant fall af praktisk afgörelse hade för två år sedan inträffat. Fru Borromeus hade då just på kvällen af en examensdag i juni månad kommit till sin man, som då satt i sin älskade berså i den lilla trädgården, med hvirflarne ur sin sjöskumspipa nödtorfteligen förjagande de mygg, som annars i glädtig dans kringsvärmade hans hjässa, och med icke mindre än sex gamla pergamentsband uppslagna framför sig på bordet. Lektorn var synbarligen försjunken i sina textkritiska funderingar.

Högst sällsynt - sade den lärde för sig själf - att finna ett ode på 13 rader så väl bevarad för korruption, i sanning högst sällsynt. På detta ode skördar jag då ingen ära; men du så mycket mer, gamle Anakreon, min ungdomsvän.

Hvilken musik i dina ord, och hvilken naiv enkelhet; men, så är det - de stora sanningarne äro de enklaste. »Fysis kerata tavrois, hoplas d'edoken hippois, podokiän lagoois.»

Åt oxen of naturen *

Gafs horn, åt hästen hofvar,

Ät haren snabba fötter,

Åt lejoninnan tandgap------------

Åt mannen hjälteanda,

En lott, som ej blef kvinnans.

(O, min Petronella, dig kände Anakreon icke.)

* Tranérs öfversättning1.

Hvad gafs då henne? - Skönhet.

(Nej, gamle vän, det är då smicker, det skulle hon inte ens tro själf. Men början är gripande genom sin naturligt höga enkelhet:)

Åt oxen af naturen Gafs--------

- Åh, är det du, Petronella?

- Ja, käre Ambrosius, jag kommer' för att lyckönska dig, gubbe lilla: jag har icke velat säga dig det förut i dag, men nu kan jag icke tiga längre. Det var nu så, att på middagen -

- Åt oxen af naturen - -

- Jag menar i dag hos biskopens, ja, just som du säger, då oxsteken serverades - mycket oklanderlig, om den ock kunnat vara mörare -

- Gafs horn åt hästen - -

- Hvad är det du säger, kära gubbe? Som sagdt är, när jag åt oxsteken -

- Åt lejoninnan tandgap -

- Ambrosius, det är jag som talar.

- Ja, min gumma lilla, och det är jag som hör.

- Som sagdt är, när jag åt oxsteken, så hörde jag biskopen, som satt snedt emot mig, samtala med den främmande personen, och så berömde han din examen, och då svarade professorn, att det var skada, att en så eminent förmåga, en sådan textkritisk storhet, skulle vara nergräfd i en landsortsstad och icke komma universitetet till godo.

- Hvad säger du, Petronella?

- Det är dagsens sanning. Och så talte biskopen vidare och sade, att om det blott icke vore för dina svaga ögon, och att doktor Hygien hade sagt, att den ständiga läsningen af gamla dåligt och smått tryckta böcker skulle snart göra dig blind -

- Det rör inte doktorn.

- Men mig rör det, älskade Ambrosius, och om du inte snart toge någon, som läste för dig, så att du sluppe att anstränga dina ögon -

- Hvem skulle läsa för mig? En textkritiker, Petronella, måste se själf och inte lita på någon annan. Hade jag en son, det vore en annan sak, men att lita på en slyngel till skolpojke i fall af sådan vikt -

- Hvem har sagt, att du skulle lita på en pojke? Professorn berättade vidare, att en lärd man vid universitetet lärt sin piga att läsa grekiska innantill och nu -

- Nej, Petronella, hellre blind intill döden än att så profanera det heliga. Betänk hvad du säger, Petronella, en Homerisk hexameter, en Sofokleisk jambicus, en Ana-kreontisk ljuflighet i en pigas breda mun. Nej, Petronella,

Åt oxen af naturen Gafs horn., åt hästen hofvar^ Åt haren snabba fötter,, Åt lejoninnan tandgqp,

men aldrig grekiska åt en piga.

- Mycket sant, Ambrosius, mycket sant, det vore ovärdigt; men jag har ett förslag. Vet du hvad som står i detta bref om Maria?

- Maria, din systerdotter?

-. Ja, prosten skrifver, att sedan informatorn kom i huset, läser hon latin och grekiska i kapp med Knut och

Johan, och vet inte annat, än att det så skall vara. Och nu tänkte jag, att vi börja bli gamla; ja, jag menar, att vår ungdom aflägsnar sig; och att en fader- och moderlös flicka, som är af vårt kött och blod, skulle -

- Nej, Petronella, det sker aldrig.

- Kära gubbe, jag har ju ingenting sagt, men jag tänkte, att om du skulle kunna rädda dina ögon och söka en plats vid universitetet. Professorn visste ändå att uppskatta din förmåga; lärdomen gör skarpsynt.

- Och blind - sade ju Hygien.

- Seså, Ambrosius, vi skola inte vidare tala om den saken, om den inte behagar dig. Visst är det så, att släktskapen är ett heligt band, som ålägger plikter, men en människa kan inte orka med alla sina plikter. Adjö, min älskade, om en stund är teet färdigt.

Fru Petronella Borromeus aftågade mellan blomstrande rabatter, och man kunde se på det högburna hufvudet, den vickande rosetten öfver pannan samt den stadiga blicken, att hon ansåg sin mission fulländad.

Men lektorns ande dök åter ned i djupet af den ana-kreontiska grundtexten. Och med skalden tänkte han:

Mer stark än alla sköldar, Mer skarp än alla lansar, Hon eld och stål besegrar. Den undersköna kvinnan,

Det var fru Petronellas imposanta gestalt, som vid de tre första raderna kvarstod för den lärde textkritikerns

själsöga, skådad liksom

men den sista raden hade uppenbarligen och förlåtligen

åt hans fantasi gifvit

mellan gallret af grekiska typer;

en annan riktning; de grekiska

typerna bleknade och doras krokliniga figurer upplöste sig i en dimma; denna klarnade liksom till en morgonrodnad,

och, af den omgjuten, log mot den gamle ett anlete af underbar fägring.

Gunilda!

Detta utrop kom halfhögt uttaladt öfver textkritikerns läppar, och ingen hörde det, icke ens han själf. Gunilda slumrade sedan trettio år tillbaka under en af de gröna kullarne på S**** kyrkogård.

Men när lektorn en half timme senare steg upp från sin gröna trädgårdssoffa, hade hans hjärta veknat, och han sade för sig själf: kanske har Petronella rätt. Det var lyckligt, att sommarferierna nu inträdt; annars är det mer än sannolikt, att skolgossarne följande dagen fått betala den eftergift, lektor Borromeus ansett sig böra göra för sin

hustrus önskan. Lektorn hade nämligen med sina klassiska studier insupit en sträng uppfattning af rättvisan: allt borde till sitt vederbörliga värde betalas, och kunde betalningen icke erläggas af den ene, så borde hon till sitt fulla mått utkräfvas, där hon fanns att tillgå; och då lektorn icke ägde mer än tre världar: textkritiken, skolan och hemmet, och den förstnämnda för honom representerade den öfverjordiska, öfver alla timliga anspråk upphöjda existensen, så var det naturligt, att hemmet och skolan blefvo de solidariskt ansvarige: en för bägge och bägge för en, likväl alltid så, att, af begripliga skäl, skolan var den, som skulle erlägga betalningen.

I medlet af augusti månad det året flyttade Maria Grund, lektorskans systerdotter, in i sin mosters hus. Tilldragelsen hade då redan en hel månad på förhand från sina olika sidor betraktats vid stadens kafferep och tekonseljer; och innan ärendet från stadens mest centrala punkt, som torde hafva varit belägen ungefär i borgmästarinnans kabinett, blifvit remitteradt till stadens utkant, där kamrerskan Z. om söndagseftermiddagarne bru-

kade se ett par väninnor hos sig i sin trädgård, hade den kritiska och skeptiska andan vuxit till den grad, att det mycket starkt sattes i fråga, huruvida lektorskan Bor-romeus någonsin hade ägt någon syster, och om icke lektorskan själf hade varit sin fars enda .dotter. Sådant, menade löjtnantskan Kronstjärna, hade man sett förr; och däri hade hon visserligen rätt.

II.

- Mildrike himmel, hvad fattas dig Ambrosius? - utropade lektorskan en förmiddag i november månad, då hennes man hemkom från skolan, blek som döden och med alla vredens åskor lägrade öfver sin panna.

- Tala inte till mig kvinna, jag är förlorad.

- Kvinna, hvad vill det säga, Ambrosius?

- Det vill säga - fasa, förbannelse! Sådana missfoster borde utrotas från jorden! En af oss skall bort, sä sant jag är en ärlig människa.

- Ambrosius, tänk på hvad du säger och till hvem du talar. Hvem menar du?

- Ja, den som det visste! Jag gaf ve hundra af mina bästa konjekturer, om jag det visste. Tänk dig bara, Petronella, i professorns närvaro!

- Alltså i skolan?

- Ja, i öfversta klassen. Professorn kom in för att höra min lektion. Vi läste Homerus. Jag lät Bille och Hallstedt läsa, och det gick bra, jag lät Örtqvist läsa och det gick gudomligt - å, jag kväfs - och professorn sade till mig, att det var en högtid att höra sådant, och då sade jag - o min åsna! - att jag nog trodde, att gossarne skulle kunna öfversatta äfven sådant, som icke

blifvit läst i skolan, så att om professorn ville, så skulle jag taga fram min lilla Anakreon, som låg i min öfver-rock och låta gossarne - ge mig vatten, Petronella!

- Och sedan?

- Jo, sedan tog jag fram min lilla Anakreon - du vet, den där lilla grekiska boken, som är tryckt på så styft papper, och som är interfolierad. - Och jag gaf boken åt Otto Berg, och han fick läsa första odet, och det gick bra, mycket bra, och jag bad honom räcka boken till Sven Kvist; och när jag det gjorde, var jag en åsna, ty om nånsin en åsna kan lära sig grekiska, så är Sven Kvist en sådan åsna; grekiska kan han, men dum är han, den dummaste i klassen, och det borde jag besinnat; men han hade ju varit här hos mig och hjälpt till med renskrifningen, när jag höll på med omarbetningen af odet, och då hade jag lärt honom min text och min öfversättning. Och jag bad honom läsa det odet, men sade först till professorn, att gossen komme att läsa den, med förbättrad text, så att professorn icke skulle bli förvånad, om han icke i allt kände igen sig. Och Sven Kvist tog boken och läste, och kan du tänka hvad han läste? Jo, så här läste han - det var det 35:te odet.

Ho tavros hutos, o pai, Zevs moi dokei tis einai Ferei gar amfi notois Europén, Petronellan.

Och sedan öfversatte han detta, den dumma åsnan, som om ingen textförfalskning funnits:

Den oxen där, o yngling. En Zevs mig tyckes vara; Så bär han öfver ryggen Europa Petronella.186 ETT STYCKE TEXTKRITIK.

Här blef den läsande afbruten af ett skallande skratt, och professorn anmärkte stammande, att han verkligen icke kände igen sig i den texten, men att gossarne i den tycktes känna igen någon annan. Och så tog jag boken från Kvist, och som han hade läst, så stod där i boken, men min egen text var på det stället öfverklistrad med två små lappar: på den ena stod Europén, på den andra Petronellan. Hvad tycks? Förhånad, skandaliserad, och du med, Petronella! Europa står det, Europa Petronella.

- Den infama slyngeln, jag skall lära honom, så sant jag heter Petronella Borromeus, att skälla ner folk ur geografien! Hvem är han?

- Det är det som skall utrönas. Saken är anmäld hos rektor, och jag ämnar fordra tillämpningen af en drakonisk stränghet.

- Den store draken, den gamle ormen! - sade fru Borromeus, högtidligt knäppande sina händer - ja han har varit med om gärningen; och det är rätt, Ambrosius, att straffet blir därefter.

Två dagar senare höll rektor Sandbom ett högtidligt förhör i vår afdelning, därvid assisterad af lektor Borromeus. Våra grekiska temaböcker hade blifvit infordrade - lektorn hade för grundsats, att intet språk kunde läras utan skrifning-på det att de olika stilarne skulle kunna jämföras och någon ledning till den brottsliges upptäckt därigenom vinnas.

Rektorn stod redan framför oss rak, stel och högtidlig, en sannskyldig personifikation af det skollagens kapitel, som handlar om ordning och tukt. Borromeus stod vid hans vänstra sida, och bakom hans blå glasögon lågo bundna Zevs blixtar, men de kunde när som helst lösgöras.

Jag såg mig om på mina kamrater, men intet anlete bar inskriften: jag är den skyldige.ETT STYCKE TEXTKRITIK. 187

Rektorn redogjorde med ett par ord för det i fråga varande ärendet, och om anledningen till temaböckernas infordrande, utan att dock citera den såsom brottslig be-funna textförfalskningens ordalydelse.

- Resultatet - sade han - af den jämförande undersökningen har varit det, att stilen i de uti lektor Borromei bok insmugna orden mest befunnits likna Axel Billes. Erkänner sig Axel Rille - fortfor nu rektorn - vara den brottslige? Är det du, Axel Rille, som med en opassande och oförskämd pojkaktighet på detta sätt förolämpat en aktad lärare?

Axel Bille reste sig upp. Hans ansikte var blekt, och hans läppar darrade af kufvad harm. Men han såg rektorn stadigt i ögonen och svarade:

- Om mitt uppförande under min föregående skoltid ger den minsta anledning att misstänka något sådant, så är jag brottslig.

Rektorn såg skarpt på honom.

- Ditt uppförande - genmälde han efter en stunds paus- har hittills alltid varit oklanderligt; men den brottsliges första felsteg har alltid bakom sig en tid af oklanderlighet. Dessutom vill jag säga dig, att den verkliga oskulden är fjärran från en egenkär stolthet.

- Jag är ej egenkär, men jag är mån om min heder.

- Du nekar således, att detta är din hand!

Och rektorn höll boken med den omtvistade inskriften under den anklagades ögon.

I detta ögonblick såg jag en mörk rodnad hastigt sprida sig öfver Axel Rilles ansikte. Det blef en stunds pinsam tystnad. Jag såg, att den anklagade med sina ögon sökte någon i kamratkretsen. Jag såg, att hans blick mötte Klas

Hallstedts, och att den sedan med ett slags stirrande uttryck häftades vid boken. Rodnaden på hans

ansikte hade åter gifvit plats för den förra blekheten, då hans blick nästa gång mötte rektorns. Därefter sade han med stadig röst:

- Jag har skrifvit det.

Det var väl knappt någon ibland oss, som icke blef förvånad öfver denna bekännelse. Icke för det att det begångna brottet i våra gymnasistögon tedde sig såsom någonting synnerligt himmelsskriande; men Axel Billes sätt, att till en början fatta den mot honom riktade misstanken såsom en förolämpning, hade gifvit oss alla den meningen, att han också vore oskyldig. Någonting sådant måtte också hafva föresväfvat rektorn, som ännu en lång stund fixerade honom, innan han omsider tog till ordet och sade:

- Antingen har du nu, Axel Bille, för första gången begått en handling af en högst straffvärd ringaktning för dina lärare, eller ock har du nu ljugit din rektor midt i ansiktet.

- Jag har icke ljugit.

- Och du, Klas Hallstedt - återtog rektorn med eri djupt forskande blick på denne - du ser ut, som hade du något att säga; tror du, att Bille ljugit?

Den tilltalade såg upp och svarade:

- Att han ljugit? Nej, det tror jag icke.

- Är det någon annan i afdelningen - fortsatte rektorn - som i denna sak hyser någon annan mening. Hvad säger primus?

Och primus svarade i allas namn:

- Axel Bille är vår bäste kamrat; Axel Bille har aldrig ljugit.

Åter flög en rodnad öfver Billes ansikte, men hans mun smålog bittert, då han hörde lektor Borromeus säga: Alltså har hela klassen dömt honom.

- Ja - sade rektorn -förhöret är slutadt: kollega dom återstår.

En vecka därefter, en onsdag kl. 10 f. m., var hela gymnasialungdomen församlad i den s. k. solennitetssalen. Axel Bille var genom kollegii dom ålagd att göra lektor Borromeus offentlig afbön, och detta skulle nu ske. Fru Petronella hade visserligen velat ålägga sin man att i kollegium genomdrifva, att den brottslige skulle göra afbön äfven inför henne; men lektorn hade icke velat ställa sig denna hennes fordran till efterrättelse, enär den ifrågavarande gärningens brottslighet egentligen låg däri, att den hade kränkt lärarekallets helgd, men denna kunde icke anses utsträckt äfven till lärarens familj. Och då lektorskan häremot invände, att man och hustru äro ett, så begagnade hennes man denna omständighet till sin fördel i så måtto, att han på grund af denna lag öfvertygade fru Petronella, att en afbön inför hennes man också vore att betrakta som en afbön inför henne själf. Fru Petronella lät det härvid bero, men föresatte sig själf att åtminstone genom personlig närvaro i fullaste mått njuta hämndens triumf; och detta genomförde hon sålunda.

Solennitetssalen var belägen en trappa upp i läroverkets hufvudbyggnad. Dess ena vägg stötte omedelbart intill en något lägre flygelbyggnad, hvars vind kom att ligga ungefär jämnhögt med salens öfre hälft. Å nämnda vägg rätt öfver katedern ett stycke under taklisten, fanns, gömdt mellan väggens gipsornament, ett litet fyrkantigt hål, genom hvilket ett sparsamt ljus meddelade sig åt en å flygelbyggnadens vind anbragt cell, hvilken i forna dagar begagnats till carcer, men som nu af vaktmästarens hustru användes till förvaringsrum för hennes och hennes familjs aflagda kläder och skodon. Fru Borromeus, hvars spanande ande längesedan upptäckt tillvaron af denna

familjelägenhet och därifrån en gång för två år se'n, så vidt den verkligen mycket obetydliga gluggen sådant

tillät, bevittnat en offentlig afstraffning af en gosse i rektorsklassens nedre afdelning, som vridit hufvudet af en borgmästarinnan tillhörig gås, beslöt att från denna upphöjda men obemärkta plats mätta sina ögon eller åtminstone sina öron och sitt hjärta med hämndens ljufligt tillämnade skådespel. Och som delad glädje i vissa fall är dubbel, hade hon till sin loge i tysthet inbjudit löjtnantskan Krön-stjärna, som efter sin aflidne man tagit i arf tycket för mäktiga, blodiga scener. Men unga Maria borde icke veta af denna öfverenskommelse; det passade sig icke för en ung flicka att betrakta gymnasisterna genom gluggar på väggen, i synnerhet då lektorskan märkte, att hon rodnat, då Axel Bille och Klas Hallstedt sista gången hälsat henne och hennes moster på promenaden.

Nu skulle skådespelet begynna. Fru Borromeus kunde se huru ungdomen reste sig upp, och att herrar lärare med rektor i spetsen inträdde genom en af salens sidodörrar. Hennes hjärta klappade häftigt, men hon tänkte, att hennes värdighet kräfde en sansad sinnesförfattning.

- Kan fru löjtnantskan se Klas Hallstedt, som står där midt under ljuskronan? Han är den vackraste yngling jag sett.

- Jag kan icke se någonting alls, bästa fru lektorska; den här gluggen räcker knappt till för mer än-ett öga, och vi hafva tillsammans fyra - ursäkta min frispråkighet; jaså, nu ser jag, ja, han skall vara förmögen också, har jag hört.

- Åh inte just öfver sig, det är sina tjugu tusen kanske, men det är en flitig gosse, säger Borromeus, och stadig och oförvitlig.

- Det är det bästa, fru Borromeus; det är det bästa. Också är han mycket blek.

- Ja hennes nåd, det är af sorg öfver hans moders sjukdom, kanske ock af medlidande med den unge brottslingen, som varit hans vän, men jag hoppas, att det nu är slut med den vänskapen.

- Tror fru lektorskan verkligen, att den unge mannen är så fastvuxen vid ädla och dygdiga principer?

- Jag hoppas det; ack, man hoppas ju så gärna allt af den kära ungdomen. Men tyst, nu talar rektorn!

Och rektorn talte. Han redogjorde i få ord för den begångna förseelsen, för den företagna undersökningen och för kollega dom. Därefter höll han till den församlade ungdomen ett högtidligt förmaningstal, skildrade lärarens och lärjungens ställning till hvarandra och den senares därur framgående plikt att hålla sina lärare i ära, i all synnerhet då dessa å sin sida, såsom här varit fallet, offrat sitt lifs bästa krafter och all sitt snilles uppfinningsförmåga för att gagna en uppväxande ungdom samt föra den framåt i kunskaper, dygd och goda seder.

- På pricken träffadt, som min man brukade säga - mente fru Kronstjärna.

- Amen - snyftade lektorskan och knäppte sina händer i gluggen.

Nu framkallades Axel Bille och rektorn talte: »På grund af din en gång aflagda och sedan vidhållna bekännelse och i enlighet med kollegii af eforus stadfästa dom uppmanar jag dig, Axel Bille, att här framträda och inför den lärare, du med din högst klandervärda gärning förolämpat, göra din offentliga af bön».

Axel Bille framträdde frimodigt och sade med klar och stadig röst:

- Om jag någonsin i något afseende förolämpat lektor

Borromeus eller någon annan lärare, ber jag, att detta må vara mig förlåtet.

- Denna villkorliga afbön - inföll rektorn - är icke tillräcklig; du måste säga: »den förolämpning, hvartill jag genom min redan erkända gärning gjort mig skyldig».

- Det kan och vill jag icke.

- Du måste böja dig under kollegii fastställda dom.

- Nej, aldrig!

Vid dessa ord gick genom lärarnes led ett sorl af ogillande förvåning; men genom detta sorl kunde man ganska tydligt höra ett slags hväsande hviskning, hvilken tycktes komma såsom från himmelen:

- Förstockade syndare! Rättvisa bor ändå i höjden! Och en ibland oss, som mente sig vara svedenborgare,

påstod sedan, att han i det ögonblicket hade sett den heliga Birgittas anlete mellan gipsornamenten under taklisten midt öfver katedern, och hennes ögon hade glimmat som eldkol i ett mörkt rum.

III.

Från läroverksbyggnaden ledde en åldrig lindallé ned till älfven, på hvars andra sida stadens mest besökta promenadplats var belägen. Denna plats var nu klädd i sin vinterskrud. Träd och buskar buro gnistrande diamanter.

En af de sista novemberdagarnes sol höll just på att sänka sitt bleknande anlete bortom Bramberget, då Axel Bille i en af promenadens sidogångar sammanträffade med Klas Hallstedt. Den senare bar djup sorgdräkt; den föregående dagen hade hans moder jordats.

Bille tryckte hans hand. Hallstedt sökte för ett ögonblick sin kamrats öga, men slog i samma ögonblick rodnande ned sitt eget.

- Tack, Axel - sade han med verklig rörelse. - Min moder fick dö i frid. Kan du förlåta mig? Det var för min moders skull jag teg.

- Hvad skall jag förlåta? Jag har ju endast bekant att jag varit den, som skrifvit de där orden, som kommit så mycket väsen åstad, och det var ju sant. Att de skulle få den användningen, visste jag visserligen icke; men hvartill tjänade det att tala om detta?

- Jo, nu vill jag i morgon bekänna alltsammans för rektorn, och din förvisningsdom skall återkallas, Axel. Jag vill tala om, att brottet var mitt. Jag, olycklige, som lät ögonblickets ingifvelse behärska mig, men det var så frestande. Nu skall del fram ändå i morgon, och - tillade han med ett bittert leende - i afton är det helt visst sista gången, jag är bjuden till lektor Borromei hus.

Klas Hallstedt hade sagt de sista orden med ett underligt eftertryck. Bille såg forskande i hans ansikte och uttalade långsamt ordet Maria. - Säg, Klas, menade du Maria? Är det där svårigheten egentligen ligger?

Klas Hallstedt såg upp; hans läppar rörde sig icke, men vännen läste i hans ögon det rätta svaret.

Och detta svar jagade blodet från Axels kinder.

- Alltså äfven du! - sade han dröjande. Klas hade märkt färgskiftningen och genmälde:

- Och du?

- Jag? - Jo, för mig är det nu alldeles klart: den, som i går jordat sin moder, skall icke i dag begrafva sitt hjärta.

- Menar du det, Axel? Än du själf då?

- Har ingenting förlorat, ty jag har ingenting vunnit.

Jag har aldrig ägt en moder, och hvad jag nu tänkte på, har jag icke heller ägt och skall ej äga det.

- Är du säker på det, Axel? Har hon således tält med dig?

- Hon med mig? Nej, icke om detta, men jag vet det ur en annan källa, en fullt tillförlitlig. Och nu ber jag dig uppriktigt, Klas, håll inne med din bekännelse: den skall för dig stänga lektorns dörr utan att öppna henne för mig. Lofva mig åtminstone att tiga i ännu åtta dagar.

- Nåja, det lofvar jag.

- Farväl då, Klas. Vi träffas en - annan gång. - Sök att i afton vara glad och lycklig, och tro icke, att jag hyser

något agg till dig. Nej, gif mig ännu en gång din hand. Se så, tack! Farväl Klas!

- Farväl, gode Axel!

De bägge 19-åringarne gingo åt olika håll. Klas Hall-stedt gick med sänkt hufvud. I denna sak - tänkte han vid sig själf- - har jag ändå varit feg, och icke var det allt för rnin moders skull. Men att också han - nå, ja, det borde jag ha märkt: han såg alltid så orolig ut, då jag nämnde hennes namn. Hvem af oss skall vinna?

Vid åtta-tiden på aftonen kunde man se, att lektor Borromei våning var eklärerad, och bakom de fällda gardinerna skymtade bugande och nigande figurer af olika dimensioner.

Vid nio-tiden stannade en släde vid nästa hörn. En ungherre steg därur och sade till den körande skjutsgossen:

- Håll här ett ögonblick; jag kommer strax tillbaka.

Den unge herrn gick med långsamma steg på trottoaren midt emot lektorns hus och såg upp mot andra våningen. Det är ändå ett hem - sade han för sig

själf - med ljus och värme inom vänligt famnande väggar, men mitt hem är den gränslösa världen. Den där figuren, som nu aftecknar sig mot gardinen, ja det syns på mössan, att det är fru Petronella, och den där är löjtnantskan Kronstjärna; och den, som nu kommer, ja den kan jag känna igen r^ed blundande ögon, den kan jag se med självfva hjärtat, och dig var det jag ville säga farväl, innan jag nu går ut i den vida, vida världen!

Strax därpå klingade åter ett par bjällror öfver snön, och den unge resenären hade inom få minuter staden så långt bakom sig, att skimret af dess lyktor hade bleknat för glansen af himmelens stjärnor. Han hade i denna stad ingen fader, ingen moder, ingen som älskat honom, så som han gärna hade velat älskas; och ändå tyckte han sig just nu utdrifven ur sitt lifs paradis; och när han vid en krökning af vägen för sista gången såg det till en bred ljusstrimma sammansmälta skenet från festligt upplysta fönsterrader, då glimmade det till för hans ögon, såsom hade den vaktande keruben till tecken af evig skilsmässa just nu svängt sitt flammande svärd.

Det var väl knappt någon i vår afdelning, som icke saknade Axel Bille och tyckte, att han träffats af ett nog strängt straff för en förseelse, som i våra ögon på intet vis fläckade hans karaktär. Emellertid fortgick skolarbetet i laglig ordning, och ingen annan förändring kunde märkas i den kvarvarande kamratkretsen, än att Klas Hallstedt, som förut varit en af de muntraste, nu visade sig mycket tillbakadragen, nästan dyster; men vi tänkte, att moderns död hade kastat denna skugga öfver hans nya lif. Någon bekännelse om att han varit den, som vid ett besök hos lektorn inklistrat de två famösa, af Bille i en skämtsam stund nedskrifna orden, i lektorns Anakreon, hördes icke af. Uppenbarligen hade den något svage yng-

lingen icke mäktat bestå i valet mellan en uteblifven bekännelse och en tillsluten port till sina ungdomsdrömmars paradis. Den goda föresatsen hade ej hållit ut under de åtta dagarnes uppskof, och då Axel Bille hade försvunnit från staden, tycktes han icke heller på något vis betjänad af en efteråt gifven bekännelse, så mycket mer som Klas märkte, att ingen annan än lärarne och fru Borromeus talade om den begångna förseelsen såsom något synnerligen klandervärdt, och äfven några bland dessa yttrade sig i detta fall mera ex officio än på grund af sitt hjärtas känslor, hvilka icke voro alldeles otillgängliga för uppfattningen af den Borromeiska familjens egenheter.

Så förgick vintern, och vi blefvo följande året samt-ligen dimitterade till universitetet, till och med Sven Kvist, som var en genomhederlig gosse, men hvars intellektuella begåfning lektorn tämligen riktigt hade uppskattat, då han i sammanhang med talet om den unge mannens insikt i Anakreons tungomål satte i fråga möjligheten för en åsna att lära grekiska.

Äfven jag lät inskrifva mig vid akademien; men då mina studier därstädes icke hade någon synnerlig framgång, och det dessutom aldrig varit min mening att bli en lärd man, så lämnade jag universitetet redan efter tvenne terminer och beslöt att hjälpa min gamle far vid skötseln af hans tämligen betydliga landtbruk. Detta yrke har jag sedan förblifvit trogen, och jag har aldrig haft någon anledning att ångra detta val. Jag bebor för närvarande en egendom i ett af det mellersta Sveriges nordligaste landskap; mina åkrar bära ej alltid så mycket säd jag kunde önska, men det är ej utan, att jag jämte min egendom är i besittning af ett litet kapital, som bra förräntar sig;

egendomen är försedd med en icke obetydlig skog och goda betesmarker, till följd hvaraf min ladugård

befinner sig i ett mycket blomstrande skick, öfverträffadt måhända endast af en ovanligt rik och välmående barnaskara.

Klas Hallstedt, som hade ett godt läshufvud, fortsatte sina akademiska studier, tog graden och därefter teologie kandidaten. Sedan han en tid innehaft en docentur i teologiska fakulteten, blef Stora Wassberga pastorat ledigt; han sökte det och blef den lycklige. På detta sätt har han i många år, om icke just varit min granne, dock tillhört mitt umgänge; ty Stora Wassberga är grannpastorat till den församling, i hvilken jag bor. Sex af mina döttrar har han döpt, och jag har med min hustru stått fadder åt två af hans barn. Hans hustru heter Maria, född Grund, och min hustru heter också Maria, men är född Galle, hvilket dock icke märks på hennes sinnelag. De bägge fruarna bruka fira sin gemensamma namnsdag den 28 februari, hvartannat år i Stora Wassberga och hvartannat år här på Sunnansjö. Våra familjer hafva i allmänhet varit förskonade från alla svårare sorger. Att jag vid sista riksdagsmannavalet hade vissa förhoppningar om att komma i en icke alldeles oförtjänt åtanke, och att detta hopp slog fel, vill jag icke räkna som en familjolycka, om det ock en gång kunnat vara roligt för mina barn att veta, att deras far haft ett personligt inflytande på samhällets öden och utveckling. Svårare tror jag det var för brodern Hallstedt att fördraga den skymf, han ansåg ligga däri, att han vid den sista teologie doktors-promotionen vid Uppsala jubelfest icke blef krönt med en veckad hatt, då denna heder märkvärdigt nog vederfors Sven Kvist, hvilken inom sitt mycket schartauanskt sinnade stift hade förvärfvat sig ett stort anseende och två gånger varit medlem af kyrkomötet. Brodern Hallstedt har icke kunnat förklara sig detta annorlunda än så, att konsistorie-

notarien, som är biskopens högra hand och i vissa fall hans hufvud, intrigerat mot honom hos biskopen, härtill drifven af en icke utplånad förbittring öfver ett gammalt rivalskap hos mamsell Maria Grund, den nuvarande prostinnan. Jag har emellertid bedt honom taga saken kallt och vänta på bättre och rättvisare tider. Till äfventyrs kunde universitetet i Köpenhamn vid sin snart tillstundande jubelfest falla på den idén att i detta fall godtgöra det uppsaliensiska universitetets försummelse. Från min utländska resa känner jag en af Köpenhamns mera framstående teologer, och jag skall endera dagen, utan min väns vetskap, skicka denne ett exemplar af min väns sista afhandling »om den subjektivistiska ensidigheten i uppfattningen af kyrkan», en skrift, hvars utmärkthet jag icke betviflar, ehuru jag bekänner, att mitt landtmanna-förstånd icke är fullt tillräckligt för dess fullständiga begripande.

Att lektorskan Borromeus ännu lefver och att hon för det mesta bor på Stora Wassberga hos sin systerdotter prostinnan, är en sak, som jag kanske också hade bort nämna. Hon är oaktadt sin höga ålder ännu alltid lika rak, men detta beror kanske på det naturhinder, hennes vidlyftiga korpulens sedan flere år tillbaka lägger i vägen för hvarje anmärkningsvärd krökning af ryggraden. Att hon därjämte sedan förra vintern bär en peruk af en klart kastanjebrun färg i stället för det gamla håret, som i ungdomen varit rödaktigt och på äldre dagar askfärgadt och slutligen mycket tunt - detta i förening med en oftast mycket yfvig mössa med gula band äfvensom glasögon med svarta bågar ger henne ett högst prydligt och aktningsbjudande utseende. Jag talar gärna med gumman om förgångna dagar och om hennes aflidne man, lektorn, hvilken, enligt hvad hon brukar säga, togs hädan, emedan

han var för god för denna världen och hans textkritiska lärdom här aldrig kunde få fullt erkännande. Men rättvisa bor ändå i höjden, och kanske hade rättvisa kunnat finnas här på jorden också, om icke den omoraliske pojken, Axel Bille, hade skrifvit de där dumheterna i lektorns bok och därigenom ställt honom i en löjlig dager för en af universitetslärdomens representanter. Alla andra människor som brutit henne emot, ja äfven löjtnantskan Kronstjärna, om hvilken hon fått veta, att hon gjort löje af besöket å skol-vinden, hade hon längesedan förlåtit - ty att hon ännu ibland kallade henne »hennes nåd Ehrentofs» för hennes adelshögfärds skull, det var ju ej något ondt menat - men att förlåta Axel Bille, som afbrutit hennes mans ärorika väg till en professorsplats vid universitetet, det var en sak, som hon knappt hade rättighet till, och med den förlåtelsen ämnade hon uppskjuta

till sin dödsbädd, »ty ser du Jonas» - brukade hon säga till mig - »en kristen människa bör icke gå ur tiden med hat i sinnet till någon människa; men ännu är jag riktigt ond på honom för den skada, han tillfogat min oförgätlige Ambrosius och helt säkert hela den textkritiska vetenskapen». »Det kan väl så tyckas» - tillade gumman en gång till min stora förvåning - »som om Klas hade en stor del i detta brott, ty för mig har han på självfva sin bröllopsafton bekant, att det var han, som satt in lappen i min mans bok, men, käre hjärtandes, om en ondskefull tanke står tryckt i en bok, så skall man väl inte för den skylla boktryckaren eller bokbindaren, som skaffat in eländet i boken, utan författaren, som varit nedrig nog att tänka en sådan tanke och låtit honom flyta ur sin penna. Dessutom kunde ju inte Klas veta, att det skulle bli uppläst i klassen och till på köpet i professorns närvaro; men hade icke Axel Bille skrifvit otyget, så hade det ju inte blifvit något af allt-200 ETT STYCKE TEXTKRITIK.

sammans». ->- Denna gummans argumentation föreföll mig visserligen något egen, men jag visste af erfarenhet, att det icke tjänar mycket till att säga emot äldre fruntimmer i sådana spörsmål, där deras sympatier och antipatier i någon mån äro inblandade.

Och Axel Bille? Ja, hvad blef det af honom? Sedan han försvunnit från gymnasium, var och förblef han borta. Man sade, att han gått till sjöss, och att han ett par år senare drunknat; men det var ingen, som .säkert visste det. Och icke heller fanns det någon, som ansåg det mödan vardt att efter honom anställa några efterspaningar: han hade ju aldrig varit erkänd af någon fader eller någon moder, och hvem skulle väl då bry sig om honom? En person i staden, som haft i uppdrag att under hans studietid lämna honom understöd med förtigande af gif-varens namn, hade visserligen gjort några efterfrågningar, men då dessa icke ledt till något resultat, hade de också snart afstannat. Säkert var jag den, som längst hade honom i välvillig åtanke, om jag kanske undantager Klas Hallstedt, hvilken tycktes hålla mycket af honom från den tid, de voro sidokamrater i skolan och på gymnasium, samt en annan ibland oss, som alltsedan sista uppträdet i honom såg idealet af en ädel och frihetsälskande karaktär. Men äfven för mig bleknade hans minne, så att han slutligen mycket sällan kom i mina tankar och jag hade nästan alldeles förgätit honom, då hans bild än en gång plötsligt blef lefvande för min själ.ETT STYCKE TEXTKRITIK. 201

IV.

Det var en dag för tio år se'n, en mycket vacker sommardag. En af mina grannar, brukspatron Gustafsson, såg den dagen de kringboende ståndspersonerna på sitt vackra Hermansfors. Detta är ett af de vackraste ställen jag sett, och, om jag frånser från slamret af hammare och arbetande maskiner, också ett af de fridfullaste. Då värdfolket dessutom var ovanligt hyggligt och på allt sätt förekommande, reste vi gärna dit. För mig hade stället därjämte en särskild dragningskraft på grund af ett par minnen, som vid detsamma voro fästa, men hvilka i detta sammanhang icke röra läsaren.

Vi voro bjudna till middag, men som jag icke gärna tål att vänta på någon människa, så vill jag icke heller, att någon skall vänta på mig och därför stannade mina vagnar framför herrskapet Gustafssons veranda redan på slaget ett. Jag säger: mina vagnar, ty min familj var redan då alltför talrik att bekvämt kunna rymmas i en, då det var sed i orten, att alla barn öfver fyra år fingo följa med på bjudningar hos grannarne. Dessutom hade jag denna gång inbjudit min vän Hallstedt att åka med mig, emedan han för sin del icke ville taga ut mer än en vagn, och denna var till en så betydlig del disponerad af fru Borromeus, att det icke kunde bli plats för många flera.

Kyrkoherde Hallstedt och jag infördes i herr Gustafssons arbetsrum, och vi funno där värden i lifligt samspråk med vice pastor Helleberg, hvilken, som jag sedan kunde förstå, varit där för att under förmiddagen inspektera bruksskolan. Vi hade knappt hunnit utbyta de vanliga hälsningarna, innan äfven vi indrogos i samtalet.

- Jag har särskildt önskat - började pastor Helleberg202 ETT STYCKE TEXTKRITIK.

- att i dag få rådgöra med herr kyrkoherden i detta viktiga spörsmål. För en själasörjare äro väl få saker af en så stor vikt och följaktligen förenade med ett så stort ansvar som barnaundervisningen: det är nämligen denna, som skall lägga den grund, på hvilken sedan skall byggas icke allenast konfirmationsarbetet, utan äfven -.

- Mycket sant - inföll brukspatronen, och jag förstod, att disputationen redan vunnit den liflighet, att man börjat afbryta hvarandra - och så lekman jag är, har jag väl också något förstånd för hvad som kan fordras af en kristen människa; och hvad herr Larsson angår, så förklarar jag att, så enögd han är och sä illa han linkar på sitt träben -

- Jag har icke fäst mig vid detta - återtog pastorn

- om det ock vore önskvärdt att en skolmästares utseende icke erbjöde några löjeväckande egenheter, och framför allt, att han har sin fulla syn och hörsel i behåll; men jag har velat fråga kyrkoherden Hallstedt, huru en pastor bör förhålla sig, då han fått veta, att en barnens handledare umgås med kätterska läror: kan han inför sitt samvete svara, ifall han icke då på något verksamt sätt ingriper?

- För det första menar jag - hörde jag Hallstedt svara - att den felande bör föras till rätta, om sådant låter sig göra. Sedan beror det på huru viktig hans afvikelse är.

- Hvad det första beträffar - svarade pastorn - har jag fullgjort min skyldighet så godt jag kunnat, men det har icke hulpit: hans förstånd är ohjälpligt kring-snärjdt af en seg rationalistisk tankeväfnad.

- Hvarom är det då fråga?

- Det är fråga om ingenting mer och ingenting mindre än själfva treenighetsläran, således själfva kristen-

domens medelpunkt. Jag vill försöka att utreda hans afvikelse, så må herr kyrkoherden sedan döma.

Och nu utredde pastor Helleberg spörsmålet, helt visst med mycken skicklighet; men om man gaf ve mig hela Hermansfors bruk, skulle jag omöjligen kunna tala om, hur herr Larsson ville ha det eller hur det egentligen skulle vara. Jag har alltid hållit mig enfaldigt till katekesen och funnit detta alldeles tillräckligt för en enkel och rättfram landtbrukare. Det är sant, att jag på gymnasium läste dogmatik, men af den har nästan ingenting stannat kvar, under det att jag däremot fått tillfälle att repetera Lindbloms katekes med mina små flickor.

När pastorn slutade, anmärkte brukspatronen, att ehuru han visst icke förstode själfva betydelsen af de Larssonska afvikelserna, så kunde han dock icke finna, att de kunde innehålla någon fara för skolbarnen, då herr Larsson helt visst aldrig brukade inviga dessa i sina egna filosofiska funderingar.

- Jag tror nog - svarade pastorn - att han icke försöker någonting sådant, - men jag hemställer till kyrkoherden Hallstedt om -

- Jag förstår - svarade denne - hvad pastorn menar, och han h$r rätt. Att undervisa i sådant, som man själf icke tror på, det kan ej bringa någon god frukt. Barnasinnet har en fin instinkt för sanningen eller falskheten i en lärares karaktär, och denne lärare har att välja ett af de två: antingen att i de unga inplanta sina villfarelser eller ock att hyckla en öfvertygelse, som icke är hans. Min mening är därför, att han, sedan han visat sig otillgänglig för en bättre undervisning, bör skiljas från sin befattning, och detta möter intet hinder, då ju Larsson endast är anställd tills vidare och tills församlingens skolväsen hinner att bli ordnadt.

Under det att Hallstedt uttalade dessa tankar, hvilkas riktighet syntes mig ovederlägglig, hade, af honom obemärkt, en person inkommit i nästa rum genom den dörr, som från kontoret ledt ut till köksförstugan, och som för den starka värmens skull nu stod öppen. Den främmande hade stannat vid kontorsdörren liksom för att inväntа det ögonblick, då brukspatronen skulle bli honom varse. Han hade träben och var enögd och ett yfvigt skägg betäckte hans haka och kinder. Jag såg, att pastorn rodnade, så snart han blef den nykomne varse, och detsamma gjorde äfven kyrkoherden, då brukspatronen med en viss skadeglädje i minen presenterade:

- Herr Larsson.

- Ursäkta - sade denne - det var ej min mening att lyssna, men jag hade kommit för långt för att draga mig tillbaka.

- Skadar icke - sade kyrkoherden och räckte ädelmodigt handen åt mannen i den luggslitna fracken - en ärlig man säger sin mening rent ut: jag har sagt min, och det gör mig ondt, om denna mening behöfver bli till skada för er.

Herr Larsson bugade sig.

- Jag har hört - sade han - herr kyrkoherdens sista ord, och jag förstår mycket väl, hvarom frågan gäller. Men pastor Helleberg skall bli besparad obehaget att beröfva mig min lilla skolmästaresyssla. Har kyrkoherden Hallstedt dömt mig, så är saken för mig klar: från den domen finns för mig ingen vädjan.

- Hvad tänker ni då taga er för? - frågade pastorn.

- Världen är stor - svarade den tilltalade -- och vägen räcker vida, och åtminstone mitt ena ben är fri-kalladt från faran att stöta sin fot emot stenen.

Larsson hade talat med en viss flämtande hastighet,

som jag tillskref hans sinnesrörelse. Nu öfverfölls han af en hostattack, som tvang honom att stödja sig mot kakelugnen. Jag tänkte därunder: din väg blir visst icke mycket lång.

- Var så god och stig in, mina herrar! ljöd nu värdens stämma; de främmande gingo in i förmaket; - jag följde dem, och litet senare inträdde äfven skolmästaren. En stund därefter såg jag med glädje, att fru Hallstedt hade närmat sig honom och med honom öppnat ett samtal om barnuppfostran; för min del slog jag mig ned hos gumman Borromeus, som hade åtskilliga mycket goda råd att ge mig angående fårskötsel, särdeles med afseende på den alltför starka värme, som brukar finnas i våra fårstall, och af hvilken fåren må verkligen illa. Från detta kapitel kommo vi äfven genom en lätt vändning in på tal om barnuppfostran och kristendomsundervisning, och jag nämnde då om det samtal, som nyss på kontoret förefallit angående bruksskolmästaren. Fru Borromeus hade, som jag mycket väl erinrade mig, under sitt textkritiska äktenskap flere gånger tillåtit sig yttranden af tvetydig renlärighet, särskildt hade hon såsom högst sannolikt korrum-peradt ansett det ställe i första Mosebok, som handlar om kvinnans underdånighet under mannen, hvilket, som hon mente, kunnat gå så mycket lättare, som efter hvad hon hört, vokalerna i det gamla testamentet icke varit inspirerade på samma gång som konsonanterna. Nu var det däremot lugnande att höra, huru välgörande hennes vistelse i kyrkoherden Hallstedts hus varit för hennes rättrogenhet. Vi talade i hithörande ämnen, äfven under det att herrskapet Gustafssons guvernant efter middagen undfägnade oss med musik från pianot; ty musiken har ej sällan den verkan att gifva en ökad fart och liksom en bättre rytm åt samtalet. Gumman blef nu verkligen

vältalig, och då kaffet i detsamma bars in genom den motsatta dörren, lifvades ännu mer hennes ortodoxa nit, så att hon sade:

- Som jag säger, min gode vän, om jag dömde i detta mål, så skulle jag döma efter skriften, och då skulle en kvarnsten bindas om Larssons hals och han sänkas------

I detsamma tystnade musiken och de sista orden förnummos tydligt ända in i nästa rum.

Skolmästaren vände sig om, såg med ett småleende på fru Borromeus och sade:

- I hafsens djup. Där har jag varit förr en gång, fru lektorska.

- Berätta, söte herr Larsson, berätta! - inföll guvernanten.

Och Larsson berättade om det skeppsbrott vid den engelska kusten, i hvilket han en gång fick sitt ben kros-sadt och sitt ena öga fördärfvadt, så att han sedan måste säga farväl åt sjölifvet och söka sig sin utkomst som skolmästare. Berättelsen varade en god stund och ingen var därunder uppmärksammare än lektorskan. Och när Larsson skildrade en fasansfull natt på ett kringdrifvande vrak med gräsliga kval af köld, törst och ett värkande ben, då såg jag en tår i den gamlas öga och hörde henne tala för sig själf:

- Outgrundliga försyn, hvad kunde en stackars sjöman ha gjort för ondt, att han skulle utstå allt detta? Det hade jag icke unnat min värste fiende, nej inte ens Axel Bille, det odjuret.

Och först vid detta den gamla lektorskans utrop var det, som min undrande tanke med den förre sjömannen, den nuvarande skolmästaren, förknippade namnet på min gamle skolkamrat. Kunde det verkligen vara möjligt? Hvarför icke? Tjugu års mellantid, ett stort skägg, ett

förloradt öga och ett amputeradt ben kunde göra mycket till en mans oigenkännlighet.

Den undrande tanken hann knappt uppstiga i min själ, innan den förbyttes till visshet. Skolmästaren hade nämligen hört fru Borromeus' ord, och vändande sig till henne inföll han:

- Tack för det ordet: jag är just densamme; kan ni förlåta mig?

Vi blefvo alla mycket förvånade. Kyrkoherden Hall-stedt skiftade färg och hans fru likaledes. Guvernanten knäppte sina händer och hviskade, höjande sin blick mot taket: - huru underbart, hur skönt, hur sant! Som i den bästa roman! - En af mina grannfruar, som hade bevistat föreläsningar i hufvudstaden, vände sig till henne och sade: - märker ni, min nådiga, denna själslifvets koncentrering, som erbjudes genom uttryckets samlande i ett enda öga? - Men fru Borromeus' y f viga mössa vickade till tecken af en stark inre kamp, och det var med mycken värdighet och under en med möda kväfd gråt, som hon uppstod från sin plats, räckte handen åt skolmästaren och sade:

- Herr Bille! Jag är en fattig syndig människa, och jag är med synd född i alla mina lifsdagar; jag förlåter er! Borromeus hade i alla fall nu varit död; men nog var det er skull, att han icke blef professor.

Senare på eftermiddagen hörde jag, att kyrkoherden Hallstedt erbjöd sin gamle skolkamrat att tills vidare bo i hans prästgård, och jag erbjöd mig att i sådant fall årligen bidraga något till hans underhåll. Till min stora förvåning blef vårt anbud icke antaget.

Några dagar därefter underrättades jag, att herr Larsson lämnat orten, och hvart han tagit vägen, visste ingen. Ett år senare efterlystes han allmänneligen i tid-

ningarna. En rik egendomsägare i W. hade dött ogift och barnlös, och i sitt testamente hade han anslagit en icke obetydlig summa åt fru Maria Hallstedt, född Grund, hvars mor fordomdags förestått hans hushåll, samt ett lika belopp åt den förre gymnasisten Axel Bille, därest han ännu kunde i lifvet påträffas; i motsatt fall skulle äfven denna lott tillfalla fru Hallstedt. Denna testamen-tariska sammanställning af min gamle skolkamrat och kyrkoherdens fru väckte för en tid mycken undran, och änkefru löjtnantskan Kronstjärna, som ännu lefde i staden, sade mig en gång, att hon många gånger hade observerat en stor likhet mellan Maria Grund och Axel Bille, och att hon mycket väl visste orsaken, fastän hon ansåg sig böra förtiga den på grund af sin vänskap för fru lektorskan Borromeus. Ty visserligen hade denna af afund öfver att själf icke vara af adlig börd kallat henne själf fru Ehrentofs; men löjtnantskan ville icke bemöta ondt med ondt och uppenbara hvad hon sedan länge vetat om den Täljstenska släktens moraliska egendomligheter. Och nu, käre läsare, skall jag icke mycket längre uppehålla dig med berättelsen om saker, som väl hafva en viss betydelse för mig, men som icke särdeles kunna intressera dig. Jag vill blott nämna, att jag härom dagen, som var den 28 februari, då den Hallstedtska familjen tillsammans med oss firade Mariadagen här på Sunnansjö, just under det vi drucko té i det blå förmaket, af min äldsta dotter Vendela, som brukar öppna postväskan, mottog ett tjockt bref med Londons poststämpel. Jag öppnade det, såg på underskriften, och då jag nämnt, att det var från Axel Bille, ropade alla mina nio flickor i korus: läs högt, pappa, läs högt; och då fru Borromeus bad mig göra de snälla flickorna till viljes, villfor jag deras begäran och läste:

»Broder Jonas!

När du mottager dessa rader, är jag ej mera bland dem, som inandas denna världens luft; ty jag har bedt min siste välgörare, doktor Henderson, att afsända det först efter min död, hvilken han försäkrat mig icke kan vara långt borta. Jag har velat vända mig "till dig, ty bland alla mina ungdomsbekanta tror jag nästan, att du varit den, på hvilken jag minst blifvit bedragen, tilläfventyrs därför, att jag af dig aldrig väntat någonting särdeles mycket: men du var alltid en bra kamrat, och nu. när jag närmar mig slutet, begynner jag att med en synnerlig förkärlek fästa mig vid början af min lefnadsbana och vid minnet af dem, som då visade mig godhet. Min lifs-stråt kommer på detta sätt att för mitt inre öga knyta sig samman till en cirkel, och det är i sin ordning, då han ju först därigenom blir, hvad han bör vara, en symbol af evigheten. Det är ju också endast genom en återgång till början, som det budet kan tillgodoses, som kräfver, att vi skola blifva såsom barn, ifall vi vilja inkomma i himmelriket.

För mig återstår i detta afseende mycket, men jag ämnar icke heller för att bevisa mitt berättigande till inträde i det riket åberopa någon min fullkomlighet.

Sedan jag sist såg dig, har jag utstått åtskilligt både i Tyskland och England, men jag vill ej uppehålla mig därvid. Hade jag mottagit ditt och Hallstedts anbud, hade visserligen mycken nöd varit mig besparad: men det var någonting inom mig, som ohjälpligt uppreste sig däremot. Jag har icke kunnat ödmjuka mig här i världen: därför har min väg gått som han gått. Det är nu en gång så, och kan ej hjälpas. Skulle jag få lof att lefva mitt lif om igen, komme det visst att gå på samma sätt. Jag vet icke hvarför jag skulle böja mig för andra makter än sanningens och den eviga rättvisans. Detta är också skälet,

hvarför jag vågat mitt lif igenom trotsa en annan makt, och åtminstone i mina tankar nedbryta en skranka, som annars hela världen - men därom skall jag tala sedan. Här i Londen har jag uppehållit mig genom privatundervisning i aritmetik. Mina kunder hafva icke varit rika, och mina lektioner hafva icke heller gjort mig rik. Jag vill icke heller säga, att den ideliga sysselsättningen med nämnda vetenskaps element för min ande varit synnerligen upplyftande; men jag har dymedels städse rört mig inom en sfär, inom hvilken meningsskiljaktigheterna människor emellan äro mycket få, och där jag följaktligen hade något hopp om att kunna undgå att leda andra människor in på religiösa och filosofiska irrvägar.

Jag har under det sista året bott hos en familj, där mannen är vedsågare och hustrun tvätterska. Man har behandlat mig med mycken godhet, kanske till stor del därför, att jag blifvit ett slags favorit hos barnen, två bleka små by tingar, som gärna lyssna till mina skildringar från hafvet. Dessa barn blifva sannolikt de enda människor, som komma att sakna mig.

Hälsa hjärtligen Klas Hallstedt och hans fru, ifall de ännu vilja komma ihåg mig. Om fru Borromeus ännu lefver, så säg henne, att vi kanske snart träffas hos hennes gamle lektor för att tillsammans med honom studera den högre textkritiken och efter den då afslöjade urtexten pröfva alla våra små konjekturer. Ty jag har också gjort konjekturer här i världen, där jag tyckt mig påträffa i människolifvet en korrumperad text. Att mina bemödanden i den vägen icke framskaffat några förbättrade editioner, är en sanning; men jag väntar en stor och genomgående revision, där sanningen skall komma till heders, fastän mitt namn därvid icke skall nämnas. Dock äfven det skall nämnas en gång vid den sista revisionen, efter hvilken

allt kommer ut i en ny upplaga. Säg fru Borromeus, att när hon får syn på den upplagan, skall hon bli så glad, att hon förgäter allt gammalt groll och förlåter mig ännu grundligare, än hon gjorde på Hermansfors.

Och nu torde det kanske vara i sin ordning, att jag låter dig kasta en blick in i den delen af min själ, som jag för det mesta för alla människor tillslutit. När man står lifvets gräns nära, har man ett större behof än annars att veta sina tankar afspeglade i en annan själ, vore det ock med ogillande. Ensamheten är då den motståndare, man har svårast att se i ögonen. Jag har känt mig ensam i lifvet, och det så grundligt, att få människor i det afseendet kunnat bli mina medtäflare. Har jag tilläfventyrs varit ärelysten, så har jag därmed åtminstone vunnit en ära: att inom min krets vara den förnämste, efter som jag inom min krets stod allena. Men nu är mig icke denna ära fullt tillfredställande: jag ville gärna, att, åtminstone efter min död, min varelses innersta skulle vara för någon människa upplåten och du har varit min trognaste kamrat. Det är mycket troligt, att du icke skall begripa, ännu mindre gilla mig, men förakta mig skall du svårligen kunna göra, ifall du ännu är densamma, som du fordom var. t

Som du vet, var jag utan fader, utan moder, utan släkt, och följaktligen äfven utan den kärlek, som brukar omhulda äfven den fattiga gossens första år, dessa ödesdigra år, då hans karaktär först bildas. Detta bidrog utan tvifvel att tidigt utveckla en viss seghet i min karaktär. Var det i lifvet någonting, som blifvit mig kärt, så fasthöll jag det desto envisare, ju större det svalg var, som skilde mig därifrån.

Icke långt efter sedan jag blifvit förvisad från gymnasium, upptäckte jag genom en händelse, hvem min

fader var, och att jag ägde en syster, ja, det vill säga en halfsyster. Du skall aldrig kunna gissa, hvem denna var, och det göres dig också egentligen icke behof af att veta. Jag har själf icke någon synnerlig glädje af att veta det.

Innan jag nu går vidare och för dig afslöjar den vrå af min själ, i hvilken jag sammanpressat allt det trots, med hvilket jag ville möta hvarje jordisk makt, som från mig ville afskära hvad som i lifvet varit mig kärast, måste jag be dig att med dig få vara fullkomligt allena: först om tio år må du visa detta bref för - - -»

Jag var så inne i min gamle väns tankar, att jag så när hade glömt, att jag läste brefvet högt. Lyckligtvis besinnade jag mig nu och afbröt läsningen, som man säger, i grefvens tid. Det är rätt ledsamt, att jag måste göra mig en plikt att förtiga brefvets följande innehåll; jag tror verkligen att en och annan däröfver skulle förvånas, men jag vill ej göra min gamle kamrat emot.

När jag för mig själf läst brefvet till slut, såg jag mig omkring på mitt sällskap. Kyrkoherden Hallstedt satt med båda händerna knäppta öfver magen, medan hans hustru lutade sig mot hans axel, blek örn kind och med slutna ögonlock. Mina nio flickor bildade grupp kring kaminen och hviskade ifrigt sins emellan. Fru Borromeus satte ifrån sig tekoppen, och den yfviga mössan började vicka till tecken, att hon ämnade säga något viktigt.

- Tror du, Klas - hörde jag henne därefter säga till kyrkoherden - att jag förolämpar min oförgätlige Ambrosii ande, ifall jag nu redan skänker Axel Bille en fullständig förlåtelse?

- Nej - svarade kyrkoherden allvarsamt - jag tror, att han behöfver all den förlåtelse, han kan få, och

kanske mer till. Hade Axel Bille haft ett ödmjukare sinne, hade det gått honom bättre äfven här i lifvet. Ty skriften säger icke fåfängt: hållen eder hårdt till ödmjukheten! - .- Gud vare min gamle väns själ nådig!

Vid dessa ord knäppte äfven fru Borromeus sina händer, och mössans yfviga utstyrsel föll som en regn-diger sky öfver hennes djupt sänkta panna.

NARKISSOS-SAOAN OCH PLATONISMEN PORBDRAB

(1879)

Det finnes många sätt, på hvilka en människa kan lida. Hennes lif är rikare än någon annan varelses i världen, och hvarje lifsyttring är en dörr, genom hvilken lidandet kan smyga sig in i hennes hjärta. Redan det kroppsliga lidandets mått är icke lätt tömdt. Dock finner det så till vida lättare sin gräns, som det steg för steg banar väg för befriaren döden. Denna fördel är icke i samma märkbara grad gifven åt själskvalet. Visserligen kan äfven detta äga en bundsförvant i döden och en annan i honom, som skalden kallar ej döden, men hans yngre broder, hvilken stundom går barmhärtighetens ärende och kastar ett skymmande dok öfver den smärtande åskådningens föremål. Men dessa bundsförvanter äro icke lika säkert förbundna med själskvalet, som den förra bland dem med den kroppsliga smärtan. Därtill kommer, att själskvalets innehåll väl icke kan verka starkare än det kroppsliga, men, emedan det är af finare art, kan tränga in i personlighetens innersta vrår och då förnimmas såsom till sitt djup bottenlöst, emedan på detsamma för förnimmelsen öfverflyttar sig den förnimmande andens egen oändlighet. »Gud hjälpe den», - sjunger den unge

Tay lör i Björnsons Maria Stuart - »som tabte Alt, men ikke sin Forstand». När detta är sagdt på verkligt allvar och icke såsom en fras, då är ett sådant själskval för handen, för hvilket tanken icke vidare finner något mått att mäta med. En finns väl dock, som har mätt äfven det måttet.

Skall själskvalet vara verkligen djupt, så måste den lidande själf med sin egen personlighet vara inne i kvalet. Det skall till honom icke förhålla sig såsom ett yttre, om hvilket han kan säga: nu sitter det i bröstet, nu i hjärnan, eller till och med: nu sitter det i armen eller i benet. Ingen älskar den kroppsliga disharmoni, som förorsakar smärta i dessa kroppens delar, och därför söker hvar och en gärna, så länge han har sitt förstånd i behåll, de medel, genom hvilka han kan bli henne kvitt. Men där det rätta själskvalet är för banden, där är den lidande bunden vid lidandets innehåll med hänförelsens band. Väl icke så, att han älskar själfva lidandet för dess egen skull, ty det gör ingen i världen; men hvad han med hänförelse älskar, det är för hans uppfattning så

sammanvuxet med lidandets innehåll, att han icke mäktar skilja dem åt. Därför handlar han så, som vore han förälskad i själfva lidandet: han jagar efter lidandets anledningar och tillfällen, såsom om han letade efter villkoren för sitt lif. Hvar och en må säga honom, att han handlar dåraktigt, och han skall ibland kunna säga sig det själf; men gäller det att söka taga afsked af lidandet, då grips han af denna tanke: skall jag vara feg nog att icke med min själ våga uppleta min kärleks föremål, därför att det gömt sig i detta hölje af lidande? Och så är han åter där, hvarest han får tillfälle att lida som allra mest. Detta är det rätta själskvalets mest förfärande band. Det består aldrig i en ren och obemängd smärta; i sådant

fall blefve man snart det kvitt. Det är uppblandadt med himmelsstormande ljufhet. Det är just denna dess dubbelhet, som sliter den lidande själen i tu. Det är också därför som kärleken är den mest fruktbringande grund för själens kval.

Människolifvet är rikt på lidande, och jag tror icke, att den mänskliga kulturen i vanlig mening afgjordt är ägnad att minska det. En ökad bildning är en ökad förmåga att njuta, men det är ock en ökad förmåga att lida. Djuret kan grymt marteras, men det lider inga helveteskval. Barnet är i detta fall dess like: det behöfs en uppfostran för att kunna blifva till sådana kval skicklig. Det behöfs en utbildning åt tvenne håll. Dels behöfs det, att den uppfostrade sättes i beröring med allt högre föremål, dels att hans förhållande till det föremålet bringas allt djupare in i hans medvetande. Den mänskliga bildningen arbetar i båda dessa riktningar i afsikt att därmed lyck-liggöra mänskligheten: hon möjliggör därmed den högre och djupare kända lyckan, men hon möjliggör ock det djupare kvalet. Hon möjliggör det genom att sätta oss i förbindelse med det högre föremålet. Ju högre detta är, desto större är dess makt att gripa en människosjäl: desto större är dess förmåga att fröjda, i händelse själen därtill kommer i ett harmoniskt förhållande: desto större är under motsatt förutsättning, som också alltid är möjlig, dess plågande och kväljande makt. I skriften finnas många uttryck af själens fröjd och frid i Gud: men det heter också med lika mycken psykologisk sanning: - vår Gud är en förtärande eld. - Jag skulle tro, att den elden kan bränna så, att en och annan för att undgå den, om det på sådant sätt läte säg göra, skulle vilja gå genom det verkliga bålets eld. En annan bild, som också icke uppstår för själen lika natqrnödvändigt som begäret

efter mat och dryck, utan som det behöfs någon bildning att få sikte på, är det s. k. idealet. När detta anlete varsnas i någon af denna världens ädla och sköna företeelser, huru sväller icke då vårt hjärta af en onämnbar längtan! Är denna längtan mer fröjd eller mer smärta? Det torde icke vara lätt att afgöra. Men hvad som kan afgöras är det, att när man en tid trodde sig hafva tvungit den ideala bilden att stanna på så nära håll, att man mente sig kunna trycka honom till sitt bröst och till sina läppar, och han just då sliter sig lös, såsom det synes för evigt - att den förnimmelsen, som då uppstår, är det brännande kvalet, och att man då kunde känna sig frestad att önska, att den stund aldrig hade kommit, då anden första gången sväfvade fram öfver själens djup och ur dess kaos framskapade den, som det synes, bedrägliga ljusbild, hvilken vi nämna med idealets namn. Vid en sådan erfarenhet af ett förloradt eller spillradt ideal, huru afundsvärd framstod icke för oss den tid, då vårt enda bekymmer var den alltför långa läxan, och då idealet kunde taga gestalten af ganska åtkomliga föremål, t. ex. af ett rodnande äpple. Huru lycklig den, hvars ideal spillras endast på det sättet, att han krossar det mellan tänderna! Är icke detta ändå till slut den enda sanna ideala tillägnelsen, och är icke den lugnt bligande gödoxen vid sin fyllda krubba en skönare bild af Guds försyn än mannen, som, huru mycket man än lägger för honom af denna världens goda, ändå ständigt skelar efter en annan s. k. själens mättnad, som han envisas att kalla den ideala? Bör icke oxen också vara tacksam för det att kulturens ande aldrig besöker hans spilta i annan afsikt än att tillse, om han är föremål för en rationell utfodring?

Men det är ej blott genom att rikta uppmärksamheten på allt högre föremål, som den mänskliga kulturen

möjliggör på en gång en ädlare fröjd och ett djupare lidande, utan äfven därigenom, att för dessa föremål öppnas en väg djupare in i själens innandömen. Det sköna konstverket gör ett annat intryck på den verklige konstkännaren än på bonden, som ännu icke lärt sig att omsätta sådana slags förnimmelser till sin andes inre

egendom. Människosjälen, skapad till Guds boning, är till en viss grad en afbild af Guds himmel: och såsom i Gud Faders hus äro många boningar, så är det ock många rum i en människosjäl. Hvart och ett sådant rum är i detta lifvet tillslutet, till dess kunskapens nyckel öppnar det. Men därmed, att bildningen sålunda öppnar det, är icke gifvet att friden drager där in. Fridens ande är en ande; men det finns väl mer än sju andra andar, - som skadligare äro än han, - och som kunna gå därin och bo där. I sådant fall är själskvalets demon icke förgäten: han är alltid, om icke den förste af de sju åtminstone icke senare än den andre. När nu den mänskliga bildningen öppnat dörren äfven till själens innersta rum, där tankens klarhet, viljans självständighet och känslans innerlighet omsluta hvarandra såsom en psykologisk treenighet, då är det en märkvärdig lycka, om icke kvalets demon befinner sig i närheten och försöker att äfven dit inkomma samtidigt med den ande, som så gärna upplöser den nämnda psykologiska treenigheten under den vänliga förespeglingen att uppfostra de tre syskongenierna hvar för sig. Har han nu lyckats att dit inkomma, så kan man väl ana, hvad den lider, hvars vilja dignar under stora uppgifter, dem just kulturen brukar vara så behändig att uppställa, och hvars tanke knappt kan frammana en idé, som icke för känslan tar gestalten af den bekante keruben med det flammande svärdet, hvilken har

den förunderligt uppöfvade förmågan att, hur man än vänder sig, alltid träffa en midt i hjärtat.

Härmed är emellertid icke min mening att neka kulturens välsignelse. Kulturen är en förträfflig sak; men hon är förträfflig på det sättet som en hög stege: hon kan vara en väg till höga ståndpunkter och sköna utsikter, men kan också vara en väg till att bryta nacken af sig.

Kulturens verkan i afseende på det själslidande, som hon icke lyckats afvärja, är i allmänhet den, att hon gör detta lidande mer raffineradt. Redan inom mytologiens område röjer sig de mer bildade folkens tendens att skapa bilder af ett raffineradt lidande. Att vada i eviga strömmar af ormetter är gräsligt men icke just raffineradt. Att såsom Tantalos lida hungerns och törstens kval, när den mättande frukten och den läskande drycken gäckande beröra ens läppar, det är ett raffineradt lidande. Det raffinerade själslidandet är just det, som hvarje ögonblick låtsar, som ville det till mina läppar trycka föremålet för min själs längtan, men aldrig försummar att nästa ögonblick rycka det tillbaka.

Tantaloskvalen äro dock icke så raffinerade, som kval kunna vara. Hade den lockande frukten kommit den olyckliges läppar ännu närmare än som skedde, så hade han kunnat gripa honom med sin mun. Det finns ett utsöktare sätt att plåga en människa, och det är att föra henne det efterlängtade föremålet så nära, att hon just af det skälet aldrig kan vinna det. För att jag t. ex. skall kunna se ett föremål rätt, är ej nog sörjdt därmed, att föremålet icke är ställdt på ett alltför stort afstånd: det får icke heller hållas mig alldeles in i ögonen. Den allmänna världsinrättningen har varit rätt behändig i att uppdraga gränser, hvilkas mening skulle kunna öfversättas

.-------------.----------.___________________________________«_________________.___

så här: hvad som står på samma sida om gränsen som du, det är dig för alltid beröfvadt. Antaget, att en broder på fullt allvar förälskade sig i sin syster, eller att någon på samma sätt fäste sig vid en varelse af sitt eget kön, då skulle ju hela den kristna kulturen säga honom: - från föremålet för din längtan är du för alltid skild genom att vara ställd på samma sida om samma gräns, - och är det allvar med den kärleken, så är det lidandet i sanning raffineradt.

En bild af ett lidande i denna riktning har den grekiska mytologien skapat i Narkissos. Hans saga är allmänt bekant. Hon är besjungen af Ovidius, och hos oss har hon i Viktor Rydbergs »Den siste Atenaren» fått en dubbel tolkning, en från hedendomens och en från kristendomens ståndpunkt.

Narkissos var son af flodguden Kefissos och nymfen Leriope. Teiresias hade spått honom, att han skulle dö, i det fall att han lärde känna sig själf. Sexton år gammal och begåfvad med en ovanlig skönhet, var Narkissos allas älskling, men själf älskade han ännu ingen. Det var vid denna tid han under en jakt lutade sig ned att dricka ur en källa i skogen och därvid fick se sin egen bild i källan. Den sköna bilden tände i hans hjärta en glödande kärlek,

och från den stunden kunde han aldrig slita sig lös från källans brädd. Han tynaqle bort af kärlek, och af hela hans varelse återstod slutligen ingenting mer än den blomma som ännu bär hans namn.

Vi hafva i det föregående sett, att den mänskliga kulturen kan bana lidandets väg. Men icke nog med detta: det finns ett lidande, som jag framför andra ville kalla ett den mänskliga kulturens lidande, och af detta är just Narkissos en bild. All kultur är i sin grund kärlek till det sköna: ty all kultur sträfvar till "harmoni, och

harmoni är skönhet. Men i det sköna, om det skall blifva oss kärt, måste vi igenfinna våra egna drag, vårt väsens grundtyp. Så tillvida är idealet alltid en afbild af mig själf eller ännu hellre: det är min urbild. Men då är det icke en blott spegelbild, en sådan som Narkissos såg i källan. Spegelbilden ligger mig för nära: han äger ingen annan realitet än den jag själf ger honom. Det är en illusion allenast, att han är ställd på den sida om gränsen, där mitt ideal kan sökas. Han står mig så nära, att han är mig för alltid beröfvad. Är han nu en reflex allenast af mig själf, men jag själf icke är min tillvaros grund, så är det gifvet, att min kärlek till honom skall komma min varelse att försvinna, ty han upplöser för mig all verklighet. Den kärleken bringar mig döden.

Den ädlare kulturens missgrepp - där ett missgrepp är gjordt - består emellertid vanligen just i detta: att i urbildens ställe - som ju är en lefvande verklig person - sätta den blotta reflexen af ens eget för tillfället gifna lif och så åt denna reflex gifva en fantiserad självständighet. Ju skönare denna reflex är, desto starkare är frestelsen, desto djupare det lidande, som missgreppet för med sig, då man förnimmer, att den hypostaserade reflexen, vid hvarje försök till personlig beröring, drag för drag upplöser sig i den skådande själf. Det är detta lidande, som jag företrädesvis ville kalla kulturens. Det är den till idealets möte sträfvande mänsklighetens Nar-kissoskval.

Denna Narkissos-sorg genomgår all bildnings historia. Hon skall en gång återfinnas äfven i den närvarande tiden, ty många bland hennes ideal äga ock spegelbildernas realitet. Lättare är det dock att igenkänna missgreppet hos en annan än hos sig själf, och därför är antikens Narkissosfigur för oss fattligare än den moderna. Sär-

skildt kunna vi spåra hans drag i den grekiska spekulationen, jämväl i dennas mest ideala form: den platonska. Det har fallit mig in att söka teckna ett par af dessa drag.

Den mänskliga religiösa och filosofiska bildningen hade redan på Platons tid försökt sig i många former. Österlandet hade varit hennes vagga, men i Hellas hade hon kommit till medvetande om sig själf. Kristendomens ljus saknade hon ännu. Därmed var det ock en värld, som för henne var tillsluten: den fulländade, åt evigheten invigda personlighetens. Den österländske anden hade halft vaken, halft drömmande hängifvit sig åt naturens opersonliga lif och, såvidt hans öga hunnit att morna sig, spanat efter detta lif, än i mäktiga enskilda företeelser, än i en ordnad sammanfattning af tingen, än i den öfverallt utbredda kraften, såsom frambringande, uppehållande och förstörande, än i det allt lifvande solljuset, än i den slösande alstringsdriften, än i den orubbliga lagbundenheten hos himmelens stjärnehär. På denna tafla, som för andens öga utbredde sig, fanns det emellertid tvenne dimmiga figurer, som, i början knappt märkbara, småningom blefvo allt tydligare, och af hvilka den ena slutligen antog en så väldig gestalt, att han kastade sin skugga öfver hela taflan, öfver allt hvad människoanden såg. Den ena figuren var människans, som allt mer började lösa sig från den bakgrund af opersonlig natur, med hvilken hon förut varit sammansmält, men som på den österländska åskådningens mark icke kunde få något fotfäste och därför tedde sig mer eller mindre spöklik, och som dessutom af den andra gestalten öfverflyglades och af dess skugga förmörkades. Denna andra gestalt är dödens, och det var i den egyptiska religionen, som denna gestalt blef så mäktig, att människoanden snart sagdt icke orkade

göra mer än århundrade efter århundrade stirra in i det gåtfulla anletet af denna bild. I detta stirrande låg dock icke blott fasa: tvifvelsutan låg däri också något af den tjusning, som gömmes i aningen om en i egen barm groende kraft att besegra äfven det fasansfulla. I fienden döden anade människoanden redan här en framtida bundsförvant.

Men huru denna den hotfulla gestaltens omskiftning skulle försiggå, det var och förblef en gåta. Innan denna gåta löstes, skulle den andra gestalten, människans, växa döden öfver hufvudet. Detta gick icke med en gång, det skedde icke i Egypten. Skedde det kanske i Hellas?

När den helleniske anden hunnit att få ögonen öppna för den värld, som låg inom hans synvidd, hade den mänskliga gestalten undergått en underbar förändring. Han hade upphört att vara en dimfigur; han hade iklädt sig bestämda former, och detta former af en underbar skönhet: människoidéen hade tagit mandom, och på denna mandom höll den helleniske anden oaflåtligt sitt öga riktadt: han var i honom bokstafligen förälskad. Man kan knappt förtänka honom detta, och dock var han därigenom icke alldeles lycklig. I Narkissosmyten hviskade han en bekännelse om denna kärleks kval: han kände sig dömd att tråna till döds. Så är det dock icke i alla ögonblick. För det mesta lefver han i den skönhet han skådar, glömmande sitt eget öde. Benrangelsmannen, som egyptiern stirrat på, tyckes för en människoålder hafva blifvit gripen af vek medkänsla, och liksom för att icke störa honom, som förälskat sig i sin egen bild, gömmer han sig i sin egen skugga.

Dock icke för alltid. Hellenen börjar märka, att denna skugga gömmer något, som plågar hans skönhets-älskande själ. Han får syn på förgängelsen, och ju mer

han ser på den främmande gestalten, desto större växer denne och kastar snart sin skugga öfver hela tillvarelsen. Hvar finns nu det oförgängliga, det som icke uppkommer och icke förgås? Denna fråga framkallar filosofien.

Ungefär i tvenne århundraden hade helleniska filosofer intill Platons tid arbetat på lösningen af denna fråga. Några hade letat i vattnet, andra i luften, andra i elden; några hade talat om atomer, andra om tal och element af tal. Men dels var det uppenbart, att man härmed icke hade påträffat den oförgängliga; dels, om man träffat ett oförgängligt, var det i alla fall icke sådant, att denna världens mångskiftande rikedom af ting och egenskaper därur kunde härledas. I allmänhet vittnade dessa filosofers tankefoster om en barnslig tanklöshet, eller åtminstone om en fantasiens betänkliga öfver-vikt öfver den nyktert rannsakande tanken. Men ur denna fantasivärld hafva tvenne idéer arbetat sig upp, hvilka hvar för sig påkalla en synnerlig uppmärksamhet af den, som vill fortsätta arbetet i tankens värld. Bägge innebära en förfärande ensidighet, men bägge hafva en icke obetydlig del i sanningen.

Den ena idéen är heraklitismens. Ingen har som efesiern Herakleitos haft sitt öga öppet för förgängelsens makt. Tillvarelsen är enligt honom att likna vid en flod, som med ständigt nya vågor berör hvarje punkt af sin strand. Allt röres. Hvar finns nu det eviga, ur hvars djup all tillvarelse framväller? Det är - säger Herakleitos - rörelsen själf. Att så svara är en förtviflans bekännelse: det finns intet annat oförgängligt än förgängelsen, ingenting annat odödligt än döden. En sådan tanke må väl en människa finna gråtvärd; och sägnen förmäler, att Herakleitos ständigt grät. I hans världsåskådning hade den helleniske anden tagit gestalten af

den Narkissos, som sörjde däröfver, att ständiga vindstötar krossade källans spegel, så att den sköna bilden, vaggande hit och dit, fick sina drag förvridna.

Narkissos hade ock en annan sorg: den sköna bilden kunde han icke famna; så snart han det försökte, sammanflöt den älskade gestalten med honom själf. För kärlekens förnimmelse uppgår allt i den älskade: han är alltings enhet; men skulle den älskande och den älskade sammanflyta till ett, då finns det ingenting mer att i kärlek famna. Den kärlek, som icke kan bevara tvåfalden, är dömd till förtviflan eller död. Det fanns en vishetskärlek af helleniskt ursprung, som i detta afseende återspeglade Narkissos' sorg: det var den eleatiska. Denna filosofi skapade en enhetslära och riktade blicken stadigt på det oföränderliga Ena. Den heraklitska rörelsen hade stannat. Narkissos-spegeln var åter hel, men han återgaf icke längre den skådandes bild: öfver honom hade utbredt sig en stjärnlös natt, ty en sådan natt allena utplånar alla gränser och gör allt till ett.

Så skiftade Narkissos' lif mellan stormfull dag och ljus- och bildlös natt. Kom så en dag, då han upptäckte, att den skälfvande bilden var en blott återspegling af honom själf, men trodde tillika, att så var han själf beskaffad, ett väsen med ständigt skiftande drag, en varelse utan hållning och karaktär. Nu var skönheten gifven till spillo,

och kärlekens dårskap uppdagad; men ännu låg en förtviflans lust i att skåda spegelns villighet att återgifva förvridet förvridna drag. Narkissos var den dagen blifven en sofist och hette för det mesta Protagoras. Men när det blef natt, och allt sammanflöt i en enda omätlig skugga, så tänkte han: nu är den sköna bilden utplånad; och eftersom allt är ett, så är med honom allt utplånadt, äfven jag, som tänker detta. I den natten trodde sig

Narkissos vara död, men det var han icke, utan han var en sofist och kallades Gorgias.

Men öfver Hellas' jord uppgick en ny dag, en dag af underbar klarhet och ro. I källans spegel såg Narkissos öfver sig den högt spända himlabågen. Denna dag var bilden i källan skönare än någonsin, men skönheten var en inre, framstrålande genom de blå ögonen, som buro himmelens färg. Narkissos visste, att det var hans egen bild, men den klara ögonfärgen ingaf honom den tanken, att han själf ägde ett himmelskt ursprung, och att i hans jordiska lekamen dolde sig en demon af oförgänglig skönhet. Denna tanke gjorde, att han glömde hela världen omkring sig och kärleken i hans bröst flammade åter upp med en låga renare än tillförene. Åt denne demon ville han gärna offra sitt lifs arbete och lifvet själft. Han vågade bägge delarna. Eftervärlden har tacksamt tecknat sig detta offer till minnes och kallat offraren Sokrates. I honom hade Narkissos' skönhet blifvit en inre; den klart tänkande och ädelt viljande själens egen harmoni.

Platon var den, som efter Sokrates öfvertog Narkissos' roll. Att han gjorde det icke blott med den resonerande tanken, utan äfven med hela sitt hjärtas sympati, det kan man läsa mellan raderna i hans filosofiska skrifter, i synnerhet där han skildrar den kärlek, hvilken man efter honom kallat den platonska. I sin ungdom såg Platon den idealiska bilden under gestalten af en viss Aster, och åt sin känsla för honom gaf han då luft i detta epigram, som bevarats intill våra dagar:

Upp emot stjärnorna, skådar du Aster, o vore jag himlen, Att jag med ögon som hans jämt finge se uppå dig!

Detta var den unge Platons Narkissos-önskan: gick hon för mannen och tänkaren i fullbordan?

Från Eleaterna upptog Platon den tanken, att det måste finnas ett evigt och oförgängligt, som är upphöjdt öfver all tidens och tingens omskiftelse. Det finns en Enhet, i hvilken allt enas, och som så i sig innefattar allt. Denna Enhet är en orubblig klippa, vid hvilken självfa den heraklitska världsfloden måste låta sina vågor stanna. Ingen tänkare har eftertryckligare än Platon häfdat oförgänglighetens rätt. Den eleatiska idéen om det oföränderliga Ena skall icke förgätas. Men äfven Herakleitos har i sin lära om rörelsen uttalat en stor sanning. Först och främst är det sant, att hans beskrifning om den med skiftande böljeslag frambrusande världsfloden passar in på denna världens tillvarelsesätt. En sådan flod omsvallar likt Okeanos hela den materiella verkligheten och uppslukar ovillkorligen förr eller senare hvarje hennes enskilda gestaltning. Men just därför måste det finnas en annan verklighet än denna, som omslutes af rum och tid. Ja, själfva rörelsen skulle annars, äfven inom sitt område, vara omöjlig; ty hvad är en rörelse annars än i förhållande till ett stillastående? Hvad är en flod utan en strand, och hvad är ett stormande haf utan en orubblig grund att svalla öfver?

Men den oföränderliga verkligheten är icke en enhet, i hvilken all mångfald utplånas. Eleatismen har orätt i sitt påstående. Den oföränderliga världen är ett harmoniskt helt; men hvad är ett helt utan en däri inneburen mångfald? Heraklitismens eviga rörelse afspeglar ännu en sanning, utom den, att alla materiella ting äro stadda i växling. Den fulländade evighetsvärlden äger ock sin rörelse, men icke den, hvarigenom det ena föremålet försvinner för det andra, utan den, hvarigenom det ena meddelar sig med det andra eller har del däri. Detta är själfmed-delelsens eviga lag, detta sammanbindande af det ena med

det andra, utan hvilket intetdera kan vara sig självt. Men visserligen är denna själfmeddelelse den raka motsatsen till den heraklitiske »Polemos», alltings fader, hvars faderskap bestod i att frambringa det ena genom det andras död: här är det fastmer Eros, som låter det ena lefva genom det andras lif. Hvem skulle någonsin hafva förnummit Eros' makt och icke veta detta?

Men hvar finnes denna verklighet af oföränderlig och harmonisk sammanslutning till ett helt af oändlig rikedom? Vid besvarandet af denna fråga är Platon Sokrates' lärjunge. Sokrates hade hänvisat till människovarelsens eget inre och ådagalagt att sanningen där vore närvarande under tankens eller begreppets form. Denna hänvisning utför Platon vidare. Han riktar en väldig kritik mot alla dem, hvika mente sig kunna fånga sanningen i växlande tycken och hugskott eller i skiftande sinnesintryck. Sanningen bär den orubblige, tingens ovanskliga väsen, af-slöjande tankens drag. Narkissos vill hafva sin källa lugn och spegelklar. Men därmed är också sagdt, att sanningens eller den egentliga verklighetens värld är en tankevärld. Hvad jag tänker är en idé. Den sanna verklighetens värld är en idévärld, och såsom sådan af okroppslig art.

En idévärld är en evig och oförgänglig värld, och hon har ingen svårighet att i sig förena enhet och mångfald. Hvar och en, som är mäktig att med sin själs öga skåda en idé, han kan också öfvertyga sig därom, att den idéen till en andlig enhet sammanknyter andra idéer. Så finns det ock en idé, som i sig innebär alla, därmed ock all sann verklighet. Denna idé är alltings urgrund, alltings lag och mönster och alltings urbildliga mål: han heter det godas idé.

Då den andliga och eviga idévärlden sammanfaller

med den sanna verkligheten, så behöfver hon icke tillsatsen af en annan verklighet från den materiella världen. Det är tvärtom den materiella världen, som behöfver del i idévärlden för att i någon mån vara verklig; och endast så långt är hon verklig, som hon äger en sådan delaktighet. I sina mångskiftande former sträfvar hon att uttrycka idéens sanning men lyckas däri aldrig fullständigt; därför skifta formerna. I sin matematiskt bestämda lagbundenhet närmar hon sig dock idéen, och Platon närmar sig i denna punkt pytagoreismen.

Människoanden äger en ursprunglig och i hans väsen grundad delaktighet i idéens, d. ä. den urbildliga sanningens skådande. Från denna ursprungliga härlighet är han dock bortkommen, bunden som han nu är af materiens band. Hans ögon äro förhållna, och glömska har söft honom. Då och då når honom likväl en från de jordiska gestalterna, då dessa äro sköna, återkastad och sålunda bruten stråle af idéens ljus. Då vaknar han upp, och hans varelse genombäfvas af en ljuf erinring om den en gång skådade urbildliga skönheten. Eros skjuter då sin pil genom hans hjärta: han söker utom sig sin längtans föremål- han är nu Narkissos vid källan.

I den mån bilden klarnar, märker han, att densamme är endast en återspegling af någonting, som gömmer sig i hans eget inre. Det klarnar alltmer, och han ser nu, att detta i hans inre gömda väsen är idéen. Nu är Narkissos vorden filosof.

Såsom sådan tillhör honom icke blott att med sitt förstånds öga hvila vid idéen och genom idéen betrakta allt. Han skall gifva sin vilja åt idéen och efter den genomarbeta hela sin varelse. Karaktären skall vara helgjuten och harmonisk såsom den idé, han afspeglar. Och

i detta sitt ideala arbete har han evigheten för sig; han har ingen början och intet slut.

Så långt Platon. Och hvad skola vi säga om detta? Är genom honom den helleniska och mänskliga Narkissos förlossad från sina kval? Är icke hvarje platonisk idé ett himmelens öga, genom hvilket människoanden skådar ohöljd den eviga sanningen? Och har icke Platon-Narkissos nu fått sin ungdomsönskan uppfylld att med ögon som himmelens stjärnor få betrakta bilden af den älskade idealiserade människogestalten, som han då nämnde med Asters namn?

Den mänskliga bildningshistorien, som gärna låter Platons idévärld glänsa såsom en Faros långt ut öfver hedendomens töckenhöljda ocean, har dock nekande besvarat denna fråga. Att Narkissos äfven efter Platon blef kvarliggande i stum sorg vid sin källa, det visade sig i den ur Platonismen framsprungna världsåskådning, som hette neoplatonism. Denna föddes i Egypten, det land, som så länge hade stirrat in i dödens anlete: Narkissos-anletets drag skulle här sammanflyta med dödens.

Bar äfven Platon skuld i detta? Ja, men hans skuld var gemensam med all hedendom. Idévärlden var den sanna verkligheten, och därmed var den sanna verkligheten ett helt af andliga ting, ett system af oförgänglighet. Och denna höga värld var blottad för den mänskliga tanken. Men tanken finns endast hos den tänkande, och den

tänkande, d. v. s. personen, var icke i sin individuella enskildhet en idé, alltså icke en af de oförgängliga realiteterna. Platon ville tillförsäkra honom oförgänglighet, ty han älskade honom; men hvar och en, som läser hans Faidon, ser, huru svaga hans bevis äro, i synnerhet om de skola sammanbindas med hans idélära. Narkissos vid källan hade upptäckt, att den bild, han älskat, återspeglade

fullkomlighetsidéen i hans själ, och denna idé, som alltså var det egentliga föremålet för hans kärlek, var evighetens barn och bar odödlighetens insegel; därför ville Narkissos nu icke längre dö: han ville lefva evigt för att kunna älska evigt. Men hans egen odödlighet var under-gräfd: han hvilade på en förgänglig mark, och den källa, i hvilken han speglat sig, var blott en för en stund stannad liten bölja af den heraklitska världsfloden.

Nu återvände mer brännande än någonsin Narkissos' sorg, ty nu hade den älskade bilden varit honom närmare än någonsin. Han hade burit honom i sin egen barm; och nu skulle han själf tillintetgöras. Blott ännu en förhoppning ägde han kvar: han kunde tro, att hans egen upplösning blefve ett försvinnande i urbilden. När Narkissos sökte nära sin själ med denna sista skugga af en evig kärlek, hade han blifvit neoplatoniker, men det var också hans sista hedniska lifsyttring. De tvenne gestalterna, människans och dödens, som på taflan af den österländska bildningen hade uppdykt såsom hvarandras förföljare och som i den helleniska världen till en tid åtskilts, hade i Narkissos-neoplatonikern sammanflutit till en enda skugga; denna skugga växte till en natt, i sig utplånande hvarje fattlig bild af mänsklig skönhet, och Narkissos var efter allt utseende död. Var han det verkligen, så hade han älskat sig till döds.

Men äfven detta är en motsägelse: all uppriktig kärlek till idealet är odödliggörande: den, som verkligen älskar, kan icke dö. Narkissos lefver ännu.

Vid den tid, då Narkissos sjönk i den dödliga dvalan och det för hans öga blef natt, hade i österlandet tändts en ny dag: och öfver djupet af den källa, i hvilken Narkissos speglat sig, hvälfde sig snart en ny himmel. Hvad källan nu återspeglade var en ny värld, icke olik den

platonska: oförgänglig som hon, andlig som hon, helgjuten och harmonisk som hon. Men denna värld var nu ej blott ett idésystem, hon var ett lefvande helt af personer, ömsesidigt genomskådande och älskande hvarandra. När Narkissos nu uppvaknar ur sin dvala och af gammal vana skådar ner i källan, då ser han sin bild omgifven af en strålande skönhets- och sanningsvärld och gripes på nytt af en trånande kärleksbrand. På nytt varsnar han i källans spegel en människobild, hvars drag väl påminna om hans egna, men dock äro en annans. Och när han då ur sitt hjärtas innersta ropar: - oförliknelige, hvar är du? - då träder till hans sida en människoson af ojämförlig höghet och outsäglig kärlek, ser in i hans numera uppåtvända anlete och säger: - »Här är jag, Narkissos, människa; det är mig, som du omedvetet älskat, hela denna trånfulla tid af förgångna årtusenden - statt upp och följ mig;, dagen är kommen!»

När detta ord blifvit rätt hörsammadt och enkelt för-stådt, då men ej förr är Platon-Narkissos vorden en kristen. Men vi säga icke, att den är klarsynt, som gråtit sig skumögd under årtusenden.

NÅGRA DRAQ AF KULTURENS OFFERVÄSEN

(1880)

Ett af ändlighetens villkor är det, att hvarje framsteg inom henne köpes med ett offer. Hvar och en måste i det afseendet offra något för sig själf och något för andra: det ena lifvet lefver på det andras bekostnad och förtär under tiden äfven sig själf.

Ju högre det området är, inom hvilket framsteget skulle göras, desto rikare äro de offer, som kräfvas: desto mer närma sig dessa offer till att vara ej blott ett pris, som man betalar, utan en försoning, som i rättfärdighetens namn utkräfves. Då det religiösa området är det högsta, så är det ock företrädesvis där, som offret kräfves; det är där försoningen är som mest hemmastadd.

Men äfven den mänskliga bildningen i allmänhet, således också den icke religiösa, har sin ganska utpräglade offerkult. Det finns någonting, som man med allt skäl skulle kunna kalla kulturens offer. Vi vilja åt den tanken

ägna ett ögonblicks uppmärksamhet.

All kultur innebär en öfvergång från lägre till högre inom ett mänskligt lif, eftersträfvar således högre medvetenhet och självständighet. Men härvid lämnar naturen villkoren och underlaget. Naturen, den inre och yttre,

är ett helt af krafter, som kulturen kan taga i sin tjänst. Denna tjänst utföra de mer eller mindre villigt; men alla hafva de det gemensamt, att de förr eller senare svika i tjänsten. De hafva hvar sitt mått af användbarhet för kulturens tjänst, och öfver det måttet kunna de icke tvingas. En människa kan genom att dag för dag helt litet öka vikten af den börda, hon lyfter, slutligen komma till att lyfta en ganska stor sten; men hon lär sig ändå icke på den vägen att försätta berg. Därtill kommer, att de särskilda krafterna inom samma varelse göra alldeles såsom människorna sins emellan: de hjälpa och understödja hvarandra till en viss grad, men sedermera lefva de också på hvarandras bekostnad. Man brukar tala om s. k. kropps- och själskrafter. De krafter, man då menar, äro visserligen alla själens, eftersom de alla försvinna från kroppen, så snart själen och kroppen åtskiljas, men man menar med de förra sådana, hvilka alldeles omedelbart och uppenbart hafva med det kroppsliga materialet att skaffa. Nuväl, dessa tvenne slag af krafter, hvilkas åtskillnad är mycket relativ, lefva delvis med hvarandra i det bästa förstånd, men delvis undergräfva de hvarandra. Ingenting kan vara lyckosammare för en s. k. själskraft än att vara understödd af goda kroppsliga krafter; och man kan icke nog glädja sig, helst i våra dagar, om man får se en yngling med godt minne, klart förstånd, stora kunskaper och en frisk kropp. Man tänker: den där kan gå långt, han kan bli en mäkta lärd man. Det händer dock ofta, att innan han hunnit igenom alla förgårdarna till lärdomens heliga och allra heligaste, så har han blifvit både knäsvag och andfådd, i det att trapporna varit honom för svåra. Om han nu därjämte, när han hinner det efterlängtade målet, finner både det heliga och allra heligaste så godt som tomt och utplundradt och

icke kan få syn på hvarken förbundsarken, som skulle innehålla de af Gud beskrifna lagens taflor, eller Arons-stafven som grönskade och bar mandel, eller det brödet, som regnade ned af himmelen - det är en sak, som är ganska beklaglig, men den hör ännu ej hit. Hvad som hör hit, är däremot det, att han blifvit andfådd och knäsvag, ty det bevisar, att hans andliga krafter stulit något från de kroppsliga och lefvat på deras bekostnad. Det är nu mycket möjligt, att detta är hans eget fel, i det att han icke skötte sin kropp, när han skötte sina studier. Men det kan ock hända, i synnerhet om han icke är så rikt begåfvad, som jag från början antog, utan tillhör medelsorten, att skulden ligger annorstädes. Allting, som skall ske under solen, kräfver sin tid, och den, som skall vårda sin kropp, behöfver tid äfven till det. Det kan nu hända, att omständigheterna förelagt honom en uppgift, t. ex. ett visst mått af hemläxor, med afseende på hvilka han får sig det alternativet förelagdt att antingen icke sköta den nämnda uppgiften samvetsgrant eller ock att därpå använda all den tid, han har ledig från skolan, och en del af den tid, han behöfde använda till sömn. I sådant fall skall hans kroppskraft undergräfvas, och jag vågar för den saken icke kasta hela skulden på honom själf, emedan jag förmenar, att bildningsuppgifter, som angå en flerhet af ämnesvenner, alltid böra afpassas så, att de samvetsgrant kunna läsas äfven af de medelmåttige, d. v. s. flertalet, utan att de därmed behöfva öfveran-stränga sig.

Detta är nu emellertid ett offer, som genom en klok anordning låter sig så mycket undvikas, att åtminstone icke hvad man vanligen menar med den kroppsliga hälsan däri blir en insats. Det är lagstiftarens och deras, som tillämpa lagarna, ovillkorliga plikt att tillse, att detta icke

blir händelsen. Sannolikt kvarstår dock alltid en offergärd äfven af kroppslig välmåga såsom oundviklig. Den, som ägnar sitt lif åt studier, är dock under större delen af sin dag dömd till ett kammarlif, hvilket för de kroppsliga krafternas utveckling och vidmakthållande icke kan vara lika gynnsamt som ett lif i det fria. Och det är icke allenast i de bokliga studiernas namn, som kulturen kräfver detta offer. En stor del handtverks- och fabriksarbete dels instänger sina idkare, dels tvingar dem att hålla sin kropp i en ställning, som är hinderlig för respiration och blodomlopp, dels utsätter dem för inandning af skadliga ämnen. Det är för öfrigt mången annan än studiernas man, som större delen af dagen tvingas att sitta nedlutad öfver ett skrifbord eller en pulpet. Slutligen hafva vi att tänka därpå, att kulturen oundgängligen drager med sig stadslif, och att inga hygieniska

åtgärder i världen äro mäktiga att bereda stadsbon samma å hälsans vägnar fördelaktiga omständigheter, som dem naturen själf bereder åt landtbon.

Vi hafva nu fäst oss därvid, att de jämförelsevis mera andliga krafternas utveckling i vissa afseenden måste ske på bekostnad af de kroppsliga. Men de andliga krafterna själfva odlas äfven på hvarandras bekostnad. Till gränsen af ett visst mått understödja de hvarandra, och utvecklingen af den ena befordrar utvecklingen af den andra. Så t. ex. underhjälper minnet förståndet och förståndet minnet. Det är lättare att minnas hvad man förstått än hvad man icke förstått, och det är nödvändigt för att förstå den efterföljande serien i en bevisföring, att man kommer ihåg den serie, som man redan har bakom sig. Å andra sidan visar det sig dock, att de tvenne krafterna af förstånd och minne icke huru länge som helst vidhålla sitt ömsesidiga förbund. I barndomen

är minnet starkare än förståndet; när man blir äldre, utvecklas vanligen förståndet på minnets bekostnad. Likaledes äro icke alltid fantasi och förstånd de bästa vänner. Visserligen kunna de icke vara hvarandra förutan, och i lyckliga fall hafva de ingått en slags kompromiss, på grund hvaraf de lofvat att å ömse sidor öfverse med de smärre spratt, de spela hvarandra; men säkert är, att de äfven tillfoga hvarandra mycket lidande. Det är en känd sak, huru illa poetiska själar, hvilka ju hafva att häfda fantasiens rätt, marteras, då de t. ex. skola studera filosofi eller »grundlinjer». Huru åter det nyktra förståndet känner sig till mods inom fantasiens rike, äfven där en så skön och ädel fantasi som Tegnérs skapar figurerna, det har t. ex. Runeberg visat i sitt utomordentligt kostliga prof stycke af en poetisk ornitologi, »den poetiske örnen». Förståndet måste tiga en stund, medan fantasien talar, och tvärtom: det är så i hvarje enskild människosjäl, det är så hos folket och släktet, det är så i de med hvarandra jämförda tidsåldrarna. Det är stigande och fallande vågor på det mänskliga själslifvets flod: hvad den ena vågen bär upp på sin spets i frihet och ljus, det störtar den andra ned i djupet. Vår egen svenska litteraturhistoria kan visa exempel på brytningen mellan sådana vågor i kampen mellan den gamla och den nya skolan.-

Men icke blott genom sin egen olikhet sinsemellan komma de mänskliga själskrafterna under kulturens fortgång att delvis kräfva offer af hvarandra: äfven föremålen för deras arbete bära mot hvarandra en viss afund, och det ena röfvar kraft från det andra. Det är visserligen sant, att den sanna bildningen måste vara till en viss grad universell; och äfven i den enskildes bildning måste vi sträfva därefter, att han åtminstone får en grund af allmänbildning att uppstiga ifrån, då han senare

skall ägna sig åt en speciell gren af det mänskliga odlingsarbetet. Men för att den mänskliga bildningen i stort skall kunna komma framåt, måste alltid förr eller senare en arbetsfördelning tillgripas: för att kunna göra ett väsentligt framsteg i en bildningsgren, måste jag, till en viss punkt hunnen, taga farväl af de öfriga. Jag må göra detta huru gärna som helst, i det jag härvid kanske följer en inneboende kallelse: jag gör dock i alla händelser ett verkligt offer, i det jag utsätter mig för faran af ensidighet. Huru allvarsam denna fara är, det bevisas mer än tillräckligt genom den ringaktning, som ofta från en viss vetenskapsidkares sida kommer de andra vetenskaperna till del;, särskildt hafva de s. k. empiriska vetenskapernas idkare en stor benägenhet att förakta filosofien och filosoferna att förakta de empiriska vetenskaperna, ehuru det förefaller mig, som om den första lärdom, jag borde hämta af min egen vetenskap, skulle vara den att högakta hvarje vetenskapligt arbete. Men mitt uppsåt att högakta hvarje annat ärligt arbete, så väl som mitt eget, må vara huru uppriktigt som helst, och lyckas huru väl som helst, såvida jag icke är en exempellöst rikt utrustad människa, blir det alltid något för bildningen ganska väsentligt område, där jag måste förblifva en främling för att få tid och krafter öfriga till det, som ligger min genom anlag eller omständigheter utpekade kallelse närmast. Hit hör t. ex. den mycket öfverklagade opraktiskhet, som så ofta följer den långt drifna teoretiska och estetiska bildningen i spåren. Den lärde mannens bortkommenhet i det hvardagliga lifvet är mycket förlåtlig och ofta mycket nöjsam, men icke är hon någonting i och för sig eftersträfvansvärdt eller berömvärdt: hon är den mänskliga bildningsförmågans fattigdomsbevis.

Vi hafva nu framhållit den sidan af den mänskliga

bildningens offerväsen, som ligger däri, att hos en och samma människa den ena eller andra kraften måste lefva på de öfriga krafternas bekostnad. Men hvad som försiggår inom hvarje människa särskildt, det har sin

motsvarighet i det, som angår människornas ömsesidiga förhållande till hvarandra. Bildningsarbetet fördelas på de särskilda individerna, på familjerna, på nationerna, och icke det allenast, utan äfven de på hvarandra aflösande generationerna. Härvid inträffar det visst icke alltid, att mödan och njutandet af mödans frukter äro jämnt föidelade. Den ene plöjer, den andre sår, och den tredje skördar. Nu har visserligen hvarje arbete sin tillfredsställelse för den, som antingen i likhet med barnet kan förglömma sig i det närvarande ögonblicket och förgäta allt annat eller ock i likhet med den vise kan öfverskåda det hela och då också se, att intet arbete är fruktlöst och att intet arbete är litet eller föraktligt. Men de flesta människor äro hvarken barn eller visa utan utgöra en medelsort, och äfven de visaste äro ej ständigt visa, utan trampa äfven de för det mesta medelvägen. Alla sådana icke-visa och alla sådana visa i sitt lifs hvardagsstunder - som väl ändå äro de flesta - äro tillräckligt långsynta för att se ut öfver gränserna af det närvarande ögonblicket och leta efter en stadigvarande frukt af sitt arbete, och tillräckligt kortsynta, för att den frukten mycket ofta skall falla utanför deras synkrets; eller om de se frukten, så se de icke, om de själfva skola få vara med om skörden. I hvarje sådan stund blir dem arbetet en börda, hvilken de draga för andra och icke för sig själfva, och de känna med sig, att de äro offer, om de ock icke alltid kunna gifva rum åt den upplyftande tanken att de äro kulturens offer. Bonden vandrar fåra efter fåra sina trötta fjät efter plogen och undrar, om hans åker skall

kunna gifva honom så mycken afkastning, att han kan sälja något till skatten och kläder och till att reparera sin gamla stuga: under tiden sitter skalden i poetisk hänryckning, och frambringar skapelser, som han, en redan af den offentliga meningen krönt mästare, vet komma att bringa honom både guld och ära. Men hans diktning skulle blifva mager, om ingen bonde arbetade på åkern. Bonden arbetar på åkern för att han skall få tid och tillfälle att arbeta i det skönas tjänst. Kanske kommer en vacker dag den dikt, som diktaren nu skrifver, att ljuda äfven från folkets läppar och letar sig en väg ända ned till bondens stuga för att fröjda hans barn och barnabarn; men bonden, som vi nyss talte om, är kanske då död, och den belöningen för hans arbete har den mänskliga kulturen icke gifvit honom. Han har då offrat åt kulturen utan att i det afseendet uppskära dess frukt. En liknande företeelse möter oss på tusen andra områden. Hvarje större kulturuppgift är ett fäste att storma: de, som först löpa till storms, få gemenligen bita i gräset, och de segrande skarorna äro deras kamrater, som ila fram öfver de fallnes lik. Detta sammanhänger med den omständigheten, att kulturens framsteg icke är ett blott vaktombyte mellan dem, som hafva att bevaka portarna till hennes helgedom. Det är för ingen del så vid detta vaktskifte som vid åtskilliga andra, att bägge vakterna fredligt sallutera hvarandra, och att den gamla »går sin väg och är glad»: här måste utkämpas en hård kamp, och det är vanligen icke den gamla vakten, som först biter i gräset, emedan hon ogement starkes genom själfva sin position såsom beatus possidens, utan det är för det mesta den anfallande nya, som icke har någon vaktkur bakom sig och icke heller någon vägg. Först när den gamla vakten blifvit utmattad genom sin egen möda och

genom sina egna segrar, drager hon sig undan alltsammans, sedan hon ropat åt den sig skockande menigheten, att elden är lös. Detta sakens bildliga förlopp kan utan bild uttryckas så, att de allra flesta reformatorer på bildningens 'område hafva att möta ett så ihärdigt motstånd från det gamlas förfäktare, att de själfva personligen gå under, om icke just genom att mista lifvet, så åtminstone genom att mista åtskilligt annat, hvilket kan vara dem lika kärt som det. Bildningshistorien har i detta fall mycket att förtälja, och i synnerhet de religiösa framstegen äro betecknade genom offer dels af lif, dels af jordisk lycka, ära och anseende. Kors hafva rests, bål hafva flammat och bilor hvässts, förbannelser hafva utslungats, och den allmänna meningen har dömt till evig fördömelse. Vaktskiftet har hittills för det mesta bestridts af hedendom, judendom och katolicism; den tid skall väl komma och är kanske delvis allaredo, att calvinism och lutherdom bestrida vakten.

Vi vilja nu vända oss till en annan sida af kulturens offerlag. Hvarje kraft, som skall uträtta någonting i världen, behöfver därtill användbara medel: annars måste kraften känna sig till mods såsom den aristoteliska själen, då hon mist sin kropp och blifvit ett »gående utan fötter». I den mån bildningen på krafterna ställer större anspråk, i samma mån kräfves då rikare tillgång på medel, d. ä. i samma mån växa behofven. Nya behof tillkomma, om hvilka man förut icke hade någon aning, och dessa nya behof kallas de högre och ädlare, emedan man så att säga icke har dem gratis utan måste köpa äfven dem. Ja, så underligt är det, att man måste köpa äfven behofven. Huru

många kväljningar har icke ynglingen utstått, innan han kom därhän i förment manlighet, att cigarren blef honom ett behof? Mången ibland oss känner

16 - Wikner} Vittra skrifter.242 KULTURENS OFFERVÄSEN»

sig olycklig om han en längre tid skall undvara sällskapet af en underhållande bok. Huru många abcdariska lidanden, lidanden af läxor, hemläxor, bakläxor och läxor i öfverflyttad bemärkelse, ligga icke för honom bakom detta behof af bokens sällskap? Han har köpt'det med ett ganska högt pris. Tänka vi ut denna tanke om köpta behof, så finna vi, att icke allenast den enskilde köper behof åt sig själf utan äfven den andre åt den andre, släkten åt släkten, generationen åt generationen. Helt säkert hafva vi andra och mer komplicerade behof än våra fäder: våra fäder arbetade otroligt, för att vi skulle få de behofven. En fattig moder arbetar dag och natt för att hålla sin dotter i en fin pension, skaffa henne fina kläder och fina lefnadsvanor, det vill nu säga för att skaffa henne nya behof, som äro dyrare att tillfredsställa än de gamla, som varit nog för henne själf. Den kärleksfulla modern gör i detta fall alldeles detsamma, som den föregående generationen gör för den efterföljande. Hela vårt bildningsarbete är en rastlös sträfvan att skapa nya behof och betala dem dyrt. Du kommer från den stilla landsorten in i en folkrik stad, och du tycker, att människorna, där de ila om hvarandra på gatorna, bära sig åt, som om det stode för lifvet. Du frågar dig själf: hvad är det som jagar alla dessa människor, så att de kappas, knuffas, stötas? Om jag säger dig att de drifvas af ett behof, som de vilja tillgodose, så säger jag dig endast halfva sanningen; den andra hälften är denna: de hafva så brådt med att skaffa nya behof åt sig själfva och åt sina efterkommande intill tusende led. Det är i själfva verket brådtom, ty uppgiften är, som det synes, oändlig, hon mångdubblar sig i hvarje ny punkt. Jag vet få omständigheter, hvilka äro så ägnade att ställa det mänskliga lifvet i en halft komisk, halft vemodig belysning som denna.KULTURENS OFFERVÄSEN. 243

Man kan med en viss oro spörja: hvar skall detta sluta. Ja, den frågan besvarar ingen. En gräns måste väl ändå tänkas, ty resurserna äro icke outtömliga. Ingen kan veta, när en människa födes, huru gammal hon skall bli, ty den mänskliga lifstråden är, om man ser saken i allmänhet, från hvarje tänkt punkt ytterligare uttänjbar: men i verkligheten kommer ändå hvarje människa till en punkt, då hennes kraft att lefva är uttömd. Ingen kan veta, när en pilt födes, huru långt han skall hinna i bildning, ifall han får lefva, och ifall hans naturliga begåfning är mycket stark. Han kan bli, såsom Kant, ej blott en grundlärd man utan en af banbrytarna i bildningens värld. Detta är möjligt; men säkert är ej blott det, att huru långt han än kommer att rycka bildningen framåt, så skall det nya steget i alla fall vara bra likt ett och annat gammalt steg, som är taget förut, utan äfven det, att om blott lifskraften räcker till, den utmärkte mannen en gång skall befinnas såsom just samme Kant, hafva öfverlefvat sig själf, så att de tankar, med hvilka han en gång satt världen i rörelse, för honom själf blifvit icke lefvande och rörliga andegestalter utan fixa idéer. Således skapar sig äfven den store mannen med allt sitt väldiga arbete till sist behofvet att få dö, och detta medger man, då man säger vid grafven, att den trötte behöfde komma till ro. Men detsamma, som här sagts om den enskilde, gäller ock om familjen, folket, nationaliteten: hvar och en af dessa har sin tid att träda in i kulturarbetet, d. v. s. i historien och när de där en tid arbetat, skapa de sig till sist det sista behofvet: det att få dö. Detta visar, att äfven behofven hafva en gräns, åtminstone för de enskilde, och för de människoklasser, som i någon mån bevara analogierna till en mänsklig individualitet. Gör äfven hela mänskligheten detta? Utan2M KULTURENS OFFERVÄSEN.

tvifvel; och därför skall väl äfven för mänskligheten inträda en katastrof, som kommer de genom bildningen mångdubblade behofvens flöde att stanna. Genom tidens synglas sedt kan detta té sig såsom ett den stora flodens försinande i sanden: från en högre synpunkt kan detta samma vara hennes utflöde i det stilla hafvet af en fulländad verklighet.

Vi hafva framhållit, att den mänskliga bildningen ständigt skapar nya behof. Att detta också innesluter nödvändigheten af ett genomgående offerväsen, inses emellertid rätt eftertryckligt först då, när vi besinnat, att de nya behofven icke upphäfva de gamla och att resurserna att tillfredsställa dem icke alltid ökas proportionerligt med behofven. Därigenom komma behofven i strid om resurserna. Jag vill här välja ett enda exempel. Det rör en sak, som på sista tiden i denna stad mycket omtalats, nämligen Jcönsförhållandet* Jag vidrör ogärna detta ämne,

dock icke därför att jag finner min sedlighetskänsla på minsta vis däraf sårad, om jag annars kunde säga någonting sant och rätt: om jag vore ställd i den belägenheten att nattetid skola rädda en sofvande kvinna ur ett brinnande hus, skulle jag för min del icke våga åberopa min sedlighetskänsla såsom ett hinder, i det att hon eller jag icke vore så klädd som man brukar vara klädd om dagen. Men jag skulle kanske åberopa min feghet och bekänna, att jag vore rädd att bli uppbränd eller åtminstone vanställd af elden. Det är ock verkligen någonting liknande feghet, som hos mig gör sig gällande i den sak, jag här syftar till. Det är min lefvande öfvertygelse, att

* Kort förut hade d. v. kandidaten K. Wicksell framställt sina nymalthusiska teorier, hvilka, som bekant, väckte mycken oro särskildt i Uppsala. Jfr om Wikners uppträdande efterföljande brefutdrag.

Utg. anm.

den mänskliga bildningen, i fråga om sedlighet på det område, jag nu talar om, kommit fram till en sådan disproportion mellan de tre faktorerna: den faktiska ställningen, den estetiskt konventionella sedligheten och den verkliga sedligheten, att ingen på det området kan verka reformatoriskt utan att blifva rätt grundligt bränd, kanske äfven i den konventionella sedlighetens belysning vanställd. Jag saknar för min del mod att utsätta mig för sådant, äfven om jag annars hade fått kallelsen. Själfva tanken på denna sak plågar mig outsägligt, emedan jag vet, att den förlåt, som den tanken i hvilket ögonblick som helst skulle kunna lyfta, gömmer bakom sig outsägliga kval, kval, hvilka icke blifva mindre därför, att den konventionella anständigheten, som jag förmodar i all välmening, låtit falla en förlåt framför dem och låtsar, som de icke funnes. Jag vet mycket väl, att äfven jag genom att sålunda draga mig undan väfver in en tråd i det täckelse, som är nog tjockt förut; men jag säger ännu en gång, att jag så gör icke af fruktan att oskära mig utan af fruktan att få lida mer inom ett område, där jag, egoistiskt att tala, lidit nog förut. Jag vill därför i detta sammanhang framhålla endast så mycket, som jag nätt och jämt behöfver för utvecklingen af mitt ämne. Hos ett folk af lägre kultur och hos ett kulturfolk inom det lägre samhällslagret behöfves icke mycket för att kunna bygga ett äktenskap. Det behöfs knappt mer än en vuxen . arbetsför man och en vuxen arbetsför kvinna. Det arbete, de uträtta och som skänker dem deras dagliga bröd, är icke af den art, att det kräfver mansåldrar för att inläras, och ej heller kräfves där decennier för att åt en redan förvärfvad skicklighet bereda tillfälle till ett vederbörligen lönadt arbete. Äfvenledes äro behofven små och jämförelsevis lätt tillfredsställda. Ju lägre det område är i

afseende på kulturen, inom hvilket ett arbete rör sig, desto närmare är arbetets lönande frukt förknippad med arbetet självt; ju högre man kommer, desto större blir afståndet. Inom de högre bildade samhällslagren, såvida icke en ärfd förmögenhet medgifver undantag, kommer därför efter regeln den tid sent, då en man kan försörja sig själf, ännu senare då han kan försörja en familj. Det är nämligen icke blott fråga därom, att han sent hinner få en anställning: denna anställning skall också vara så lönande, att han kan betala de skulder, han måst åsamka sig under en lång lärotid, och sedan tillgodose de kraf, som det bildade hemlifvet och det bildade umgängeslifvet ställa på hans kassa. Och lika mycket som arbetarens hustru, jämte det hon sköter barnpigans, husjungfruns och köksans kall, understundom där bredvid kan sköta ett arbete, som betalar sig, t. ex. spanad, väfnad o. s. v., ungefär lika säkert är det, att den bildade mannens hustru, om hon annars är så mycket räddad från nervsvaghet, att hon kan uträtta någonting alls, har alldeles tillräckligt att göra, ifall hon skall tillse, att barnpigor, husjungfrur och köksor vederbörligen uträtta sitt, och att alla småting i den vackra våningen och i den egna toaletten hvarje dag befinna sig i sitt estetiskt eller genom modet regelbestämda skick. Man förstår, att det under sådana omständigheter vill mycket till vare sig af moraliskt mod eller af ungdomligt lättsinne, om en man skall våga att gifta sig, innan han har att påräkna en rätt stor inkomst. Kulturen har för honom omgärdat äktenskapet med en pal-lissad af behof, den han icke har nog starka ben att hoppa öfver, och kulturen gifver väl vingar åt tanken, men fäster icke, såsom hos Merkurius, vingar vid fötterna. Så är den fullt utbildade mannen å den högre kulturens vägnar dömd till ett ofta tvenne decenniers celibat. Det är gif-

vet, att ett motsvarande öde därigenom också drabbar kvinnan, ehuru ställningen med afseende på henne väl icke vanligen blir den att hon blir sent gift, utan i stället den, att under det några bli tidigt gifta med gamla män, andra icke bli gifta alls. Jag känner nu icke, annorlunda än slutledningsvis och ryktesvis, kvinnans natur i detta

afseende, som är i fråga, dock skulle det icke förvåna mig, om den vore i någon mån lik mannens. Men hvad angår mannens natur, vill jag uttala min öfvertygelse så, att bland de män, som genom ofvan antydda omständigheter från tidpunkten af sin fullt manliga mognad tvingas att genomgå t. ex. ett femtonårigt celibat, icke tjugu procent komma igenom utan att hafva tagit en för lifvet svårbotlig skada till kropp eller själ. Här är nämligen, sannerligen och inför Gud, icke blott fråga om en frestelse att tillbakavisa, utan om ett i människonaturen grundadt behof.* Det är möjligt, att detta behof kan dödas eller tillbakaträngas: ett människolif kan vara fylldt af en genom sinnesriktning och märkvärdiga yttre händelser buren entusiasm, som tager alla krafter i tjänst, och då går det an att vara en ogift Paulus. Den, som med Paulus sett en syn vid Damaskus, varit uppryckt intill tredje himmelen och sedan natt och dag sväfvat mellan lif och död för sina motståndares skull, han kan göra mycket, som en annan icke kan. Den religiösa hänförelsen kan göra mycket ännu i dag hos hvem som helst; men den religiösa hänförelsen, äfven hos de mest religiösa människor af vanliga mänskliga villkor, är icke deras hvardagstillstånd. Jag underskattar icke heller det krist-

* Luther, som icke allenast var en from man utan äfven en uppriktig man, säger i sin större katekes: »Där naturen är sådan, som den af Gud är inplantad, är det icke möjligt att utom äktenskapet förblifva kysk». Förf:s anm.

liga hvardagslif, som närer sig med bön och fromma betraktelser: men det upphäfver icke naturen. Jag har, sannolikt mer än de fleste, studerat ansiktsuttrycket hos dem, som uppgifvas vara kristna unga män i detta ords högre bemärkelse, och jag har med sorg funnit, att mycket få ibland dem äga den öppna frimodiga uppsyn, som jag förmodar att det gudsbelätet människan borde äga, och hvilket jag förmodar fanns både hos Paulus och Johannes. Nuväl, detta kan hafva många orsaker; men en mycket vanlig orsak tror jag vara den inre konflikten mellan en outrotlig naturs dolda kraf å ena sidan och å andra sidan andens flämtande försök att visa dessa kraf tillbaka öfver gränsen mellan det medvetna och det omedvetna, en gräns som de i hvarje obevakadt ögonblick äro färdiga att springa öfver. Människan äger nämligen i detta afseende icke djurets förmån att icke mycket beröras af det man icke ser: hon äger ock en fantasivärld, för hvars anfall icke vanligt yttre läge skyddar henne. Detta gör hennes ställning i längden nervöst ängslig: hon vet, såsom den ryske kejsaren i våra dagar, icke, om icke det farliga sprängämnet kan vara gömdt under hennes bönpall. Denna skygga sinnesstämning afspeglar sig i blicken; och det är det draget, jag i så månget ansikte trott mig igenkänna. När jag nu för tiden ser detta drag eller mottager bekännelsen om en gräslig, år efter år fortsatt kamp, då frågar jag mig själf: var den katolska kyrkans afskilda själfständighet värd det offer, som låg i prästernas celibat? Och är samtidens förfining i lefnadsvanor värd det offer, som jag i det nyss skildrade syftat till? Detta är nu en fråga, som jag i närvarande sammanhang icke ämnar besvara, men som jag lägger dels på deras hjärtan, som studerat nationalekonomi, dels på deras, som genom att öfverbjuda hvarandra i lyx, icke tramdrifca, utan rent af

jaga framåt bildningens förfiningssida. För mitt här förelagda syfte har det varit mig nog att påpeka, att bildningen sådan hon nu är, kräfver sina offer; och det menar jag, att man kan säga ja till äfven ur den synpunkten, att de naturliga behofven och de genom kulturen framkallade träda i konflikt med hvarandra.

Endast ett enda slag af offer vill jag tillägga att tala om. Det offer, jag nyss berört, innebar för många våldsamma kval, emedan det nära berörde villkoren för en sund kroppslig tillvaro. Det offer, jag nu skall tala om, har icke samma omedelbara förbindelse med det kroppsliga lifvet, men på det område, dit det hör, bringar det sig lidanden, dels uttalade, dels förtegna, och af ett oberäkneligt djup. Hvad som framkallar dessa lidanden är dock icke, som man skulle kunna tro, en djäfvul eller en fallen ängel: det är en fromsint och välmenande, ehuru något enfaldig ängel, som bär det mycket oskyldiga namnet induktion. Vi veta af den formella logiken, hvad induktionen uträttar. Den sluter ifrån hvad som gäller i något eller några fall af en viss sort till att detsamma gäller i alla fall af den sorten. Om det t. ex. gäller i alla för mig bekanta fall, att människor hafva hufvud, så sluter jag däraf, att alla människor hafva hufvud, äfven de, som jag aldrig sett. Genom denna operation går min uppfattning öfver från enskilda rön till allmän regel. Nu är det så, att all bildning sträfvar att bringa allt under allmänna regler eller att åt allt gifva en allmängiltig form. En medveten eller omedveten induktion användes därvid dagligen och stundligen såsom medel. Lyckligtvis är det nu också så, att ju högre och klarsyntare den ande är, som besjälar

bildningen, desto samvetsgrannare sker in-duktionen, och desto mindre blifva dessa olyckor. Men begäret att hinna fram till den allmängiltiga regeln är för

människotanken så lifligt, att han mycket ofta vid induk-tionen hoppar öfver väsentliga villkor och omständigheter, hvilkas observerande skolat medföra ett helt annat utslag. Antaget, att någon ville skaffa sig visshet därom, huruvida en människa för att vara människa från och med sin födelse måste vara kroppsligen löst från allt annat, så att hon icke vore sammanvuxen med t. ex. en annan människa; han kunde då för att skaffa sig visshet i denna sak rådfråga erfarenheten. I sådant fall kunde han komma att genomresa alla världens delar utan att påträffa en enda människa, som vore sammanvuxen med en annan, och han skulle då lätt kunna komma på den tanken, att ingen människa kan vara med en annan sammanvuxen. Detta vore ju en ganska rimlig induktion. Men antaget, att han orubbadt vidhöll den sålunda vunna öfvertygelsen och så en gång träffade tillsammans med de mycket omtalade Siamesiska tvillingarne; så skulle han då icke kunna erkänna dem såsom människor utan förmodligen anse dem såsom djur, och, om han vore konsekvent, skulle han ock såsom sådana behandla dem. Mina vänner, det finns elt område, inom hvilket sådana induktionsfel mycket ofta förekommit och varit af en förfärande verkan: detta område är det religiösa. Omfattandet af en viss så eller så formulerad lära har t. ex. för mig och mina närmaste varit medlet att bringa frid med Gud och seger öfver det onda. Jag sluter då induktionsvis till att, eftersom jag och de mina gått vägen genom den läran, så måste alla gå just den vägen, om de skola komma fram; och då måste jag om hvar och en annan, som icke omfattar just den läran, tänka: han är fjärran ifrån Gud, och eftersom han med fri vilja stannar, där han är, och förkastar min lärouppfattning, ehuru han känner den, så är han en Guds och sanningens trotsige motståndare och måste så-

som sådan behandlas. Har jag då vid denna min in duktion att åberopa ej blott min egen och mina närmastes erfarenhet utan den samfällda meningen af en millioner omfattande menighet, huru förvillande nära kommer icke då min induktion intill den allmängiltiga lagen! Då gripes jag af den universelle idéens entusiasm och menar, att jag talar så godt som å Guds vägnar. Det är denna slags logik, som rest de många kättarbålen och satt i gång de många blodiga protestantförföljelserna. Vi protestanter mena vanligen, när vi läsa om sådant, att det varit ett verk af uppenbar ogudaktighet; vi misstaga oss: ganska ofta har det varit en frukt af nit för sanningen och företaget i tanke att det skedde i Guds namn och till hans ära: och det är min mening, att det gräsliga, som på jorden utförts i djäfvulens namn, är som en förbiilande skugga i jämförelse med de nattsvarta dåd, som företagits i Guds den rättfärdiges. Detta är en skam för mänskligheten, men det borde gifva äfven oss något att tänka på, när vi sätta Guds namn såsom skylt och etikett öfver våra induktionsfoster.

Det är emellertid icke blott i fråga om hvad vi böra tro eller tänka, som den mänskliga bildningen sträfvar till allmängiltighet på induktionens väg, utan äfven i fråga om hvad vi böra göra. Under det mosaiska förbundets dagar var det förbudet att äta svinkött. Makabeernas 2:dra bok förtäljer oss därom, huru den nittioårige Eleasar äfvensom en moder med sju söner underkastade sig en kvalfull död för att besegla den lagens helgd. Det låg nära till hands att mena, att hvad som hade varit ett gudomligt bud under 15 århundraden från Mose tid och som blifvit stadfäst genom martyrers blod, det skulle förblifva ett gudomligt bud äfven under det 16:de århundradet, som var kristendomens l:sta. Det var en rimlig induk-

tion, och det var visst icke mången jude, som under det århundradet kunde äta svinkött under Guds tacksägelse. Vi kristna hafva nu icke större fruktan för att tänka på Gud, när vi äta svinkött, än när vi äta hvad annat som helst. Men tro vi, att denna frihet är vunnen utan mycken invärtes kamp hos dem, som stodo på brytningslinjen mellan judendom och kristendom, och som stodo under trycket af ofvannämnda induktion, så misstaga vi oss högligen. Äfvenledes är det mycket säkert, att de judekristna, som på den tiden åto svinkött, af de gammaltrogne judarne betraktades och bemöttes såsom hädare af Guds lag. Men vi misstaga oss äfven, om vi tro, att judendomens tid är förbi i den meningen, att det icke ibland oss finns judiska ståndpunkter. Af vårt allvarligare kris-tendomslif gissar jag, att åtminstone nio tiondedelar bära en märkbart judisk färg och äro kännetecknade med det ordet, som redan Paulus varnar för: »du skall icke smaka det, icke komma vid det!» Huru många tysta kval kostar icke den judiska induktionslagen sina dyrkare, och huru mycken tyst eller uttalad misstanke för hedendom hvälfver han icke öfver dem, som af den lagen känna sig bundna! Paulus säger: »Allt det I gören med

ord eller gärning, det gören allt i Herrens Jesu namn, och tacken Gudi och Fadern genom honom». I denna utsaga är gömd den tanken, att den kristna handlingsfriheten sträcker sig så långt, som densamma kan följas af Jesu namn och tacksägelse till Gud. Innan denna frihet blir i sin hela vidd erkänd och tillämpad och innan de kristna människorna upphört att döma och fördöma hvarandra på grund af de lagar, de induktionsvis bildat sig hvar ur sitt lilla samfunds familjesed, skola århundraden hinna att förgå i ett rätt stort antal; och med den judiske anden skall nog offerväsendet fortvara, ty de höra tillsamman som själ och kropp.

Jag har ännu kvar en särskild sida af induktionen, försåvidt densamma söker bilda en allom bjudande lag för hvad som bör ske. Hvad som bör ske är i många fall beroende af de förutsättningar, naturen gifvit i krafter och anlag. Den, som icke af naturen blifvit begåfvad med verkliga anlag för konst, bör icke ägna sig åt målarens eller bildhuggarens yrke. Det är således sant, att hvad som bör ske, så långt möjligt är, bör vara naturligt. Men med idéen om det naturliga har den efter allmängiltighet sträfvande induktionen drifvit ett ofog, som i välment grymhet öfvergår allt annat i världen. Om vi gifva akt på träden, så finna vi, att de ojämförligt flesta skjuta sina stammar tämligen rätt upp i höjden. Däraf göra vi då induktionsvis den regeln: tlen naturliga riktningen hos ett träds stam är den i rät linje uppåtgående. Sedan kalla vi hvarje annan riktning hos en trädstam onaturlig. Nu händer det emellertid ibland, att ett trädfrö faller in i en fördjupning uti ett berg under en öfverhängande klippa. Den ur detta frö uppskjutna stammen böjer sig utåt; ty han kan ej låta bli att växa, och han kan ej växa genom klippan. Vi säga då: det trädet har fått en onaturlig växt. Detta är sant i den mening, att det fått en ovanlig växt, och i den mening, att dess växt i vårt tycke icke är vacker. Inför Gud gissar jag dock, att det trädet är lika vackert som det andra, och sedan förmodar jag, att det stackars trädet följde just sin egen outplånliga natur, när det under sådana naturomständigheter växte just så, som det växte. Vi däremot, om vi ville använda vår sköna genom induktion förvärfvade idé om en inför Gud och människor behaglig trädstam, skulle säga till en sådan uppväxande planta: »detta att växa rätt upp i höjden, är det enda naturliga för alla unga träd, alltså äfven för dig: därför skall du antingen icke växa alls, eller skall

du växa igenom denna klippa». Om det trädet ägde någon känsla och tillika i all enfald trodde, att vi, i detta som i så mycket annat, äro icke allenast välmenande utan äfven visa, så skulle det trädet ibland försöka att växa igenom hälleberget och ibland att hämma sin egen växt, och då intetdera lyckades, skulle det hamna i förtviflan. Mina vänner, detta är en bild af hvad som i tysthet sker på många områden och just i bildningens namn. I vissa lindrigare former torde detta behandlingssätt vara rent af oundvikligt. Vid ett läroverk borde t. ex. hvarje lärjunge behandlas efter sin natur; men naturerna äro lika många som lärjungarne, och icke ens den skickligaste lärare får tid att använda så många metoder, om han 'ock förstods dem alla, hvilket han icke gör. Därför blir det nog för hvarje lärare i hvarje klass några lärjungar, som blifva andligen misshandlade, så att lärarens metod till dem säger, såsom till det unga trädet: »så här skall du växa, rätt upp efter linjal, och vill du icke växa på det viset, så har du naturen emot dig». Det finns mycken försagdhet i världen och äfven mycket trots, som har sin grund i sådana skolerfarenheter från den vanliga skolan och från lifvets. Nu för tiden är man i uppfostringsväsendet mycket metodisk (och rätt är det så till vida, att man icke skall undervisa på måfå utan ledd af goda grundsatser och framför allt af en vaken och varmhjärtad instinkt); men det klagas ock allmänt däröfver, att våra skolor väl lämna ifrån sig unge lärde, men med en oväntad ringa förmåga af självverksamhet. Det kan hafva sin grund däri, att man väl mycket reglementerat för hvad som nödvändigt skall vara naturligt för alla. Detta är nu en fara, som hotar på många andra bildningsområden än skolans. All bildning söker systematisering

för öfverskådlighetens skull, och därtill hör, att det gifna indelas i klasser. Mellan klasserna uppdrar man gränser, och när det hela liknar en stor hylla med rektangulära fack, så är man nöjd. Härom är intet att säga; detta ideal är så allmängiltigt, att det delvis är realiseradt i hvarje ordentlig kryddbod. Men hvarje samvetsgrann naturforskare vet, huru svårt det är att placera somliga föremål i deras rätta fack, att t. ex. afgöra, om de höra till facket djur eller till facket växter. Nu väl, detta gör det djuret eller den växten ingenting, ty han lefver icke i teoretikerns böcker, utan i naturen, och naturen har råd att bereda ett särskildt fack åt hvarje varelse, ja låter detta fack följa honom, hvart han flyttar sig. Men annorlunda blir det, om fackindelningen skall läggas till grund för en praktisk

behandling: då mår t. ex. icke djuret väl af att behandlas soib en växt. Och om nu fackindelningen till på köpet skulle vara af den art, att hon icke tillgodoser alla möjliga åtskillnader, hur skall det väl då kännas för dem, som af naturen äro sådana, att de med sin ena hälft höra till det ena facket och med den andra till det andra, när de för systemets skull måste helt och hållet intvingas i det ena? Man tänker: »den där varelsen passar med dessa sina anlag och förmögenheter in i det där facket, alltså måste han passa dit äfven med de öfriga anlagen» - det är induktionens lag. T. ex. denna människa hör i anseende till den kroppsliga skapnaden under facket kvinna: alltså måste hon ock med alla sina anlag höra dit och därefter behandlas, så att, om hon skulle påstå sig vara af en inre drift kallad till sådana värf, som annars pläga skötas af män, så bör hon af opinion och lagstiftning på alla sätt motas, alldenstund hennes böjelse, såsom icke passande i facket, är onaturlig. Detta är nu ett exempel bland

många. Hvarje på en ofullständig induktion grundad fackindelning stöter alltid i tillämpningen på några gränsvarelser, som med en del af sin natur falla på gränsens ena sida och med en annan del på den andra, hvilka således genom den legitimerade gränsen skäras midt i tu. Den legitimerade gränsen, en produkt af mänsklig induktion, bevisar sig i detta fall såsom ett verk af guds-belätet människan genom att, härmande Guds den allvetandes ord, »vara skarpare än något tveeggadt svärd och gå igenom, till dess den åtskiljer själ och ande, märg och ben, och vara en domare öfver tankar och hjärtans uppsåt». De sålunda ituskurna gränsmänniskorna äro den systematiserande kulturens sannskyldiga offer; det är de, som krossas under den gudomliga civilisationens triumfvagn, och deras lott blir icke ljufligare därigenom, att de räknas såsom civilisationens motståndare, ifall kultur vagnens hjul ibland hoppar till, då det knäcker en nacke, som är styfvare än mängdens. Helt säkert skola många sådana vagnar rulla frarn öfver jorden, innan den Elievagn kommer, hvars hjul äro luftiga nog att ingen krossa, och i hvilken människan-Elias kan uppstiga hel och hållen utan att behöfva lämna ifrån sig mer än sin mantel.

Jag har tecknat några drag af kulturens offerkult. Huru mycket af detta offerväsen, som är oundvikligt, och hvad som genom en vis anordning kunde undvikas, har jag underlåtit att omtala, till en del emedan jag icke vet det. Må hvar och en i detta afseende använda sin egen eftertanke; och må hvar och en tillse, om han till äfventyrs - genom att offra något litet af sin bekvämlighet och genom att efterskänka något litet af sin egen öfvertygelses icke sanningskärlek men envishet, och genom att något litet hejda sin egen induktionsifver, och

genom att något litet pröfva användbarheten af sitt systems lådfack på sitt eget hjärta - kunde i någon liten mån bidraga därtill, att den ofvan omtalade kulturvagnen dag för dag blir tjänligare att i sig upptaga icke en indisk jaggernaut utan, om möjligt, en Messias förebådande profet!

Efterskrift till Narkissos-sagan. *

(Sept. 1880).

Föregående tolkning af Narkissos-sagan, uti hvilken jag ännu icke funnit skäl att göra någon ändring, och som innehåller en hänvisning till Människones Son såsom målet för människoandens längtan, och väl äfven förebilden i sedlig renhet, må utgöra ett svar (sannolikt det enda, jag kommer att gifva (på deras frågor eller tillvitelser, som hålla före, att jag genom mina uttalanden i föredraget om »kulturens offerväsen» velat förneka hvarje människas plikt att allvarligen och med Guds hjälp söka göra sig till herre öfver sina begärelser, och att jag haft för afsikt att förneka det moraliska värdet af åtskilliga unge mäns sedlighetskamp, då denna afspeglar sig i ett ansiktsuttryck af disharmoni och skygghet. Mot denna slags läsning mellan raderna inlägger jag min bestämda protest. Den skulle väcka min förvåning, om jag icke sedan någon tid tillbaka på tämligen goda grunder upphört att förundra mig öfver något.

* Föredraget offentliggjordes ursprungligen i tidskriften »Förr och Nu» 18*79; men utgafs sedan - med detta tillägg - i broschyrform, efter det att »Kulturens offerväsen» utkommit.

Utg. anm. I BUNDEN FORM.

F

Mig törstar!

(1861).

låfängt, fåfängt! Jorden äger Intet, som kan släcka branden Af de kraf, dem evigheten Ristat i mitt bröst med eldskrift. Om en krona ock jag satte På min hjässa och i purpur Klädde guldomstrålad skuldra, Brann dock elden under purpurn, Kyldes ej af kalla guldet. Och om fattigdomens koja I sin trånga famn mig slöte, Blef den mäktig dock att rymma Alla evighetens fasor. Och om hän till söderns dalar, Där i zenit solen glöder, Mina steg sin bana ledde; Om Saharas bleka sandfält, Där ett grönklädt strå ej trifves260 MIG TÖRSTAR!

Brände foten på min vandring: O, så brändes nog mitt hjärta, Såsom förr, men blef dock icke Såsom gräset, brändt till aska, Och om söderns vindar förde Mig till höga nordens fjällar; Om i snö och is jag kläddes: O, så smältes kanske bojan För den eld mitt bröst förtärde, Och i tårar löstes isen, Som mitt hjärta där omslöte, Kunde dock ej släcka branden, Som på djupet ständigt närdes.

Och om åter hem jag vände Till den jord, som sett mig födas; Och om där jag sökte lindring I den kraft, som mannen adlar; Om min hand i lifvets strängar Grepe underbart och mäktigt; Och om tusen sina blickar Fäste på ruin vink, och tusen Nämnde mig den vise, starke: O, jag blefve dock en främling På min egen grund, och aldrig Lärde mig min egen vishet Att mitt väsens gåta lösa, Hulpe mig min egen styrka Att det höga målet hinna, Dit min ande trånar ständigt.

Men om så ett annat hjärta Droges nära till mitt eget,MIG TÖRSTAR! 261

Klappade mot mitt och ville Klappa så för mig allena; O, då kände jag, hur kärlek Är det enda, som åt anden Lofvar mätthet i dess trängtan; Då förnam jag huru kärlek Är ett barn af evigheten, Starkare än allt, än döden!

Var jag lycklig då? - Jag ägde Ju ett öga, i hvars spegel Jag mitt eget väsen skönjde; Och jag ägde ju ett hjärta, Som på egna hjärtats frågor Gaf mig svaret. - Ja, jag ägde Ju en själ, som med min egen Blef för evigt sammangjuten!-------

Dock - hur var det? - Gick ej svärdet Än en gång igenom själen? Och det band, som nämndes evigt, Slets det icke då, när hjärtat Blödde dessa heta droppar; Då, när ögat inga tårar Ägde mer att svalka dessa? Var det dödens lie, eller Var det kanske någon annans, Som gaf djupa banesåret Åt min kärlek, åt min enda? -

O, så var det icke heller Denna kärlek, som åt anden Skulle bringa evig mättnad!262 MIG TÖRSTAR!

O, så var det icke heller Detta öga, i hvars blickar Evig sanning skulle läsas! O, så var det icke heller Detta hjärta, som mitt eget Skulle evigt saliggöra!

Säg, hvart flyr jag, store Fader, Som mitt lif ur stoftet väckte? Säg, hvar finner jag den sanning, Som mig löser tviflets gåta? Säg, hvar finner jag den kärlek, Hvilken evig är som hjärtat, Ur hvars djup den heligt väller? Var det du, som denna trånad, Outsäglig, obetvinglig, I mitt bröst en gång upptände; O, så har Du väl, min Fader, Sett förut dess enda mättnad!-----

Men när dessa frågor brände På min själ, och filosofen Stod med skalden stum och ingen Kunde té mig rätta vägen; Kanske kom jag då att stanna Vid den gamla goda boken, Boken framför andra böcker; Och jag läste nötta skriften, Som i sekler sargat hjärtan, Och i sekler hjärtan hugnat; Och med hvarje ord, som lästes, Sprang en stjärna opp i natten; - dock låg mörker än på djupet,MIG TÖRSTAR! 263

Som det låg vid tidens morgon, Då ur kaos framgick jorden -: Tills omsider - o, jag glömmer Ej den synen! - tills omsider Med en glans som solens mäktig, Och som månens dock så stilla Bröt i öster fram en stjärna: Morgonstjärnan och sig ställde Öfver Betlehem, där fordom Hon för Österns vise teddes. Och jag följde hennes maning, Och jag såg ett barn i krubban. Ur dess öga, rena, milda, Lyste evighet och gudom; I dess armar - ack så späda! - Slöts på en gång jord och himmel; I dess hjärta - ack så mänskligt! Bodde kärlek, nåd, försoning För den

fallna mänskligheten. Och jag såg en älsklig yngling, Hur han stod i templets salar, Hur gudomlig vishet rörde Redan då hans späda tunga. Och jag såg en man, profeten Ifrån Nazaret och hörde, Huru ljuft hans bjudning lydde: »Kommen alle», så han sade, »Som arbeten och betungens; Jag vill vederkvicka eder». Och för mänskoandens hunger Bar han fram det första brödet, Lifvets evigt friska manna. Han bar fram det, ej i formenaf en stelnad lagens bokstaf, Ej i trånga dogmers hölje, Ej i nya bud och stadgar: Han bar fram det i ett hjärta, Där hvar droppe blod var sanning Och hvartenda pulsslag kärlek; Som för storhet kunde vidgas Och för mänsklig svaghet ömma Och af idel kärlek brista. Detta hjärta var hans eget! Och han lärde mig i honom Känna faderns sanna afbild, Mänsklighetens sköna urbild, För min sträfvan -- idealet.

Så behöfver ej min ande Mer med Tomas ängsligt spörja: »Hvar är vägen?» -- Så behöfver Ej min tanke rådvill leta Efter sanningen i gruset Af de ramlade systemer. Så behöfver ej mitt hjärta Tvina bort i ändlös trånad Efter lifvet, som det lefves I osäglig, helig kärlek: Allt jag finner, allt jag vinner I den ende, som är Vägen, Som är Sanningen och Lifvet!

Regnbågen.

(1861).

Du båge på fästet, hvi strålar du blott

Ur dunkla skyn?

Hvem böd dig att blifva--o, hårda lott! -Den gråtande himmelens ögonbryn? När dimmorna fly ifrån himmel klar,

Är intet kvar Af bågen, som log genom himlens tårar.

Du lånte af solen din sjudubbla färg,

Ett barn af ljus;

Du stänkte din purpur kring dal och berg, Ditt guld öfver slott och fattigmans hus; Du lefde af solen: när solen kom,

Du vände om Till skuggornas land ifrån ljusa himlen.

Nu vet jag, du liknar den gyllene bro,

Som skalden slår

Till himlen från trånande hjärtats bo:

Från tankarnes källa sitt ljus den får;

Men ljuset, det brytes mot dunkel grund

I tårars stund, Och världen får färg af de brutna strålar.

Men solen skall träda ur flyende sky,

Så klar, så ren;

Och för hennes stråle blir världen ny, Men då är den lösande strålen en,(

Ej delad i skötet af töcknig luft:

Den är förnuft; Förnuft, det är ljus, men det målar icke.

"Albino."

(Fragment från 1860-talet.)

(En klippig nejd vid hafvet. Solen är nära sin nedgång. Albino sitter på en af-sats å det mot hafvet stupande berget.)

l ALBINO. Ja här det var, jag satt som barn en gång Och såg med klara blicken ned i djupet; Därute summo segel så som nu, Dem solen kantade med guld och purpur, Och skön var kvällen - jag var också skön, Ty mina tankar voro hvita segel, Som summo öfver själens tysta djup, När klarblå himmel spände sig däröfver. Långt bort i väster såg jag hafvets rand, Där våg och himmel mötas, allt ibland Af djärfva masters spiror genombrytas. Från fjärran kommo några till vår strand Och andra drogo bort från oss i fjärran. Den randen alltså var ej världens gräns, Där fanns ännu en värld på andra sidan. Då vidgades mitt bröst, då greps min själ Af längtan att få lyfta sina vingar Och spänna dem i fria rymden ut Och något var det, som jag skulle finna Nödvändigt. Hvad? Det måste jag väl ej, Men nog jag finge veta, när jag fann det. (266 ALBINO.

Ej delad i skötet af töcknig luft:

Den är förnuft; Förnuft, det är ljus, men det målar icke.

"Albino."

(Fragment från 1860-talet.)

(En klippig nejd vid hafvet. Solen är nära sin nedgång. Albino sitter på en af-sats å det mot hafvet stupande berget.)

l ALBINO. Ja här det var, jag satt som barn en gång Och såg med klara blicken ned i djupet; Därute summo segel så som nu, Dem solen kantade med guld och purpur, Och skön var kvällen - jag var också skön, Ty mina tankar voro hvita segel, Som summo öfver själens tysta djup, När klarblå himmel spände sig däröfver. Långt bort i väster såg jag hafvets rand, Där våg och himmel mötas, allt ibland Af djärfva masters spiror genombrytas. Från fjärran kommo några till vår strand Och andra drogo bort från oss i fjärran. Den randen alltså var ej världens gräns, Där fanns ännu en värld på andra sidan. Då vidgades mitt bröst, då greps min själ Af längtan att få lyfta sina vingar Och spänna dem i fria rymden ut Och något var det, som jag skulle finna Nödvändigt. Hvad? Det måste jag väl ej, Men nog jag finge veta, när jag fann det.

Så drog jag ut i världen, glad och fri, En kungsörn, lämnande sin moders näste, Som mellan klippor klämdt ej räckte till För kungabarnets konungsliga lekar. Och nu - nu är jag här igen, se'n jag Kring vida världen dragit, kämpat, spejat. Jag mycket sett i sanning; hvad jag såg Var icke det dock, som jag ville finna. Jag mycket funnit, ja, men hvad jag fann Var icke det dock, som jag ville finna.

MESTINO. (Har under tiden nalkats och tyst af hört den senare delen af monologen.)

Helt visst Albino, ty du är en man Och hvad du söka borde, var en kvinna.

ALBINO. (Far upp). Ha du! MESTINO. Just jag -

ALBINO. Nåväl, du är min vän -

Du var det kanske rättare - ty intet

Är kvar för mig af det som fordom var.

När ut jag drog och vände mig ifrån

Min barndoms värld, min värld af skära löjen,

Då vände hela världen mig sin rygg,

Och hvad jag sedan sett i denna världen

Är afvigsidan endast utaf lifvet.

Allt är förvrängdt, som när rnan vänder om

Ett plagg, som slitits nog på ena sidan,

Jag bär ej vända plagg -

MESTINO. En gång likväl

Vår vänskaps väfnad var ej än försliten.

ALBINO. En gång - ja visst - den gången gången är; Det gångna kommer aldrig mer tillbaka. Minns jag det ej, Mestino, hur vi väfde Vår vänskapsväfnad, du och jag, tillsamman, Hur hvarje tråd, Mestino, af mitt väsen Slöt om en tråd af ditt? Minns jag det ej? Var jag väl den, som älskat minst af båda? I sanning icke. Gåfvan af din själ Jag velat gälda, broder, tusen gånger Med offret af min egen, om jag kunnat. Du sade sant, Mestino, att en gång Vår vänskaps väfnad var ej än försliten. Du kunde säga mer: det var ej du Som slet den - det var jag, - ja, jag allena. Ty du var rik och hade andra kläder, Den blef min enda dräkt - min enda dräkt, Hur kan den undgå väl att bli försliten? Men nog därom. - Hvad vill du mig, Mestino?

MESTINO. Att du mig följer; natten snart är här.

ALBINO. O, må hon komma! Natten är mig kär, Ty hon är kall åtminstone, och Ijumhet Ej gör att henne så jag vämjes vid, Som jag vid morgon vämjes och vid afton, När de om värme ljuga och om ljus.

MESTINO. Dig vinkar ljust och varmt din moders hus. Och varmt är än för dig din moders sinne.

ALBINO. Min moder - det är ock ett smärtsamt minne, Som af det namnet väckes i min själ. Min moder väl, jag vet det, vill mig väl,

Hon mig har älskat ofta fordomtima,

När jag ett barn i hennes armar låg;

Med all en moders fröjd på mig hon såg.

Nu blott i tårar hennes ögon simma,

När obemärkt hon tror sig - väl jag känner,

Hur hvarje tår uppå mitt hjärta bränner,

Ty mig den gäller säkert -

MESTINO. Hvarifrån

Dock dessa tankar?

ALBINO. En förlorad son

I mig hon ser. Min fria andes sträfvan Förstår hon ej.

MESTINO. Albino, hennes bäfvan

Är dock förklarlig nog. Du rymmer bort Och syns ej till på hela långa dagen, Men sitter här och drömmer bort dig själf Och allt hvad du i lifvet älska borde. Kom, följ mig hem. Din moder sänder mig Att säga dig, hur efter dig hon längtar.

ALBINO. Nåväl, jag kommer; gå förut och säg Min moder det.

MESTINO. Nåväl då, jag vill gå. Farväl! (Går}.

ALBINO. Farväl - så är jag ensam åter.

Så är mig bäst. - En kvinna - sade han. - Jag är en man - ja, det är sant; det är jag; Och därmed är jag också jordens konung,

Med kraft att storma himlen, om jag vill.

Ja, om jag vill. - Hvad vill jag? - O, jag ville

En himmel ge, om blott jag visste rätt,

Hvad rätt jag vill. När barmen hafver sig,

Som vågen hafver sig ibland därute,

Och hjärtat stormar så emot sitt stängsel

Som dömda fången i sin sista natt,

När på schavotten utanför det timras -

Hvad vill jag då?

Strövers.

Till en gosse, kallad »fölungen», med en träbäst.

O, fölunge på lifvets stig, Dig möter här en bror, En bild han vara vill af dig, När du en gång blir stor!

Blif såsom han, så frisk och stark,

Med hjärta utan fläck,

Likt ett renskrifvet pappersark

Förutan plump af bläck!

Om andras gnäggning röjer kvark

Drif du med dem ej gäck!

Vid andra fålars ilskna spark

Din egen vrede stack!

Ej skada gör åt hägnad park

Och ej åt ansad häck!

Gnag ej det unga trädets bark,

Ej blommans stängel bräck! 270 STRÖVERS.

Med kraft att storma himlen, om jag vill.

Ja, om jag vill. - Hvad vill jag? - O, jag ville

En himmel ge, om blott jag visste rätt,

Hvad rätt jag vill. När barmen hafver sig,

Som vågen hafver sig ibland därute,

Och hjärtat stormar så emot sitt stängsel

Som dömda fången i sin sista natt,

När på schavotten utanför det timras -

Hvad vill jag då?

Strövers.

Till en gosse, kallad »fölungen», med en träbäst.

O, fölunge på lifvets stig, Dig möter här en bror, En bild han vara vill af dig, När du en gång blir stor!

Blif såsom han, så frisk och stark,

Med hjärta utan fläck,

Likt ett renskrifvet pappersark

Förutan plump af bläck!

Om andras gnäggning röjer kvark

Drif du med dem ej gäck!

Vid andra fålars ilskna spark

Din egen vrede stack!

Ej skada gör åt hägnad park

Och ej åt ansad häck!

Gnag ej det unga trädets bark,

Ej blommans stängel bräck!

Men beta fritt i öppen mark Och drick ur klaran bäck!

Ur skaklarne du hoppe ej, När du för lasset spanns! När du skall dra', säg icke nej, Om också tungt det känns!

Och skulle hettan blifva hvass Och kvalmigt vägens damm, Så tänk: »det är min herres lass, Och jag vill dra' det fram».

Kan hända han i ordning ställt Min krubba nu som bäst, Och säger till mig: »det var snällt, Du lilla trogna häst!»

Till Eva Hamilton med en samling predikningar såsom lysningspresent.

»Frid vare Eder!» så Messias sade, När inom lyckta dörrar förr han stod. Då växte åter hjärtats sjunkna mod Hos dem, som all sin tröst i honom hade.

Uti det bo, dig kärlek nu bereder, Låt finnas en för världen sluten dörr; Där skall densamme komma såsom förr Och bringa själf sitt bud: »Frid vare Eder!»

Tändstickan , till Theresia Lönberg, Julafton 1887.

Här är jag nu så mager och så liten, Klent är mitt hufvud och min kropp af asp. Min lifskraft är uti ett nu försliten, Min lefnadssaga låter som ett rasp.

För egoism må ingen själ mig klandra Bland dem, som segla här på tidens älf, Som du jag tärs af nit att tjäna andra, Och i den tjänsten jag förtär mig själf.

Jag föga aktas, det må alla veta - Med mina syskon packas jag i bunt, Och tiger gör jag, när du mig vill leta I vrår och vinklar hela huset rundt.

Och dock är jag en makt. - Din spis och föda

Bereder jag och värmer upp din härd.

En stad jag gör till aska utan möda,

Men söks som vän dock af den hela värld.

Till Ida med en brosch i form af ett I. Julafton 1884.

Jag är W, och du är I,

Och med stafning - det är gifvet -

Bilda dessa två ett Wi:

Så vi enades för lifvet,

Att hvarandras bistånd bli.

Till min hustru. Julafton 1887, med en jardiniere.

Med rosor denna fyll, du vana vif; Så har du bilden af vårt eget lif.

Din väg och min var sällan brant och hård: Den var en vandring i en blomstergård.

När lifvets rosor vissna efterhand, Då knoppas nya i ett bättre land - Kom, låt oss ditåt vandra hand i hand.

Tal för minnet af Christopher Jacob Boström

vid Nordiska festen i Uppsala den 31 januari 1867.

Det förgångna kommer icke åter - säger man. Det är rätt. O, att det förgångna komme åter - säger man också. Det är icke rätt. Det förgångna Tean icke komma åter; det förgångna får icke komma åter: ty det som förgår är förgängelsen vardt, och det som förtjänar att blifva, det förgår aldrig.

Det som förtjänar att blifva är icke den lust som berusar, den fägring som smeker, den klokhet som allt beräknar, den talang som allt förmår. Hvad som förtjänar att blifva är icke ens allt det som beröres af de brännande frågorna för dagen, efter hvilka man någon gång indelat människorna i sådana, som förtjäna att lefva, och sådana, som icke förtjäna att lefva. Så brännande äro alla dessa frågor icke, att icke tiden svalkar dem. Men hvad som förtjänar att blifva, är det goda och sanna och sköna, eller, för att tala från ståndpunkten af en personlig världsåskådning, hvad som förtjänar att blifva är personligheten, som i sig upptagit det goda i dess eviga skönhet och sanning!

Med mer än vanlig styrka uttalades detta af en bland de män, om hvilka vi i dag enligt det vanliga språkbruket säga, att de bortgått under det förflutna året. Jag menar Christopher Jacob Boström.

Han betonade det i lära och lefverne. Han lärde, att det finns ett andligt och evigt, och han var d j arf nog att påstå, att detta vore den egentliga kärnan och väsendet äfven i det som förgår. På detta väsentliga riktade han sin blick och bedömde allt därefter. Stort var för honom det allena som bar det väsentligas prägel, litet och obetydligt allt det öfriga. Med en ynglings hängifvenhet älskade han det förra, med en mans öfverlägsenhet visade han tillbaka det senare. Hjärtat i hans bröst och gisslet i hans hand voro rörliga nog, men drifkraften till bägge var kärleken till det som aldrig förgår.

Det som aldrig förgår - hvilken är dess gestalt? Huru ser det ut, dess anlete? Fullkomligt ohöljdt framstod ännu aldrig detta anlete för ett mänskligt öga. Men den ande af brinnande sanningsbegär, som med eller mot de enskildas vilja skaffat sig en väg öfver den mänskliga historiens alla områden, denna ande har tid efter annan, sekel efter sekel, fläktat undan en flik af det underbara anletets slöja; och den, som då haft sitt öga öppet för andra syner än dem af töckengestalter eller bländande färgspel, han har då uppfattat ett drag af det anletet, uppfångat en blick ur dess öga, och hvad han då sett, det försöker han sedermera så fattligt att återgifva för sina mindre klarsynta bröder; och emedan han sett hvad icke alla hafva sett, så kallar man honom då en Siare.

En sådan siare var Boström. Såg då han det underbara anletet ohöljdt? - Nej, men han såg mer än de fleste, och med mera allvar än de fleste. Han såg, att det anletets sanning var klarhet, dess skönhet harmoni,

och att i dess godhet låg någonting som tycktes vilja säga: stilla I barn af en bullrande värld; jag skall öfvervinna eder alla.

Tron på denna det klaras, det harmoniskas och det godas världsöfvervinnande makt var med Boströms väsen sammanvuxen. Den var hos honom en tanke, som vuxit ut lik ett lif. När man hörde honom tala eller såg honom handla, kunde man nästan icke låta bli att tänka på den gamle Sokrates ord: - hellre må min lyra förstummas, och den chor jag anför äfvensom människornas mängd icke längre instämma med mig, än att jag ensam icke skulle öfverensstämma med mig själf, utan motsäga mig själf.

Så lefde, lärde och handlade Boström, och emedan han det gjorde, skall historien af honom förvara mycket bland sina dyrbaraste skatter. Den gamle siaren är nu borta, d. v. s. hvad af honom var gammalt har gått bort.

Skola vi sörja däröfver? Nej, det förgångna kan och får icke komma åter; ty det som förgår, det är förgängelsen

vardt, och det som förtjänar att blifva, det förgår aldrig.

När ännu några sekler förgått, skall gudinnan med demantgriffeln skåda tillbaka på detta rum och på denna tid. Säkert skall hennes öga med ett klart uttryck dröja vid Boströms gestalt, och när hon på sin tafla tecknar hans bild, tror jag det skall blifva henne svårt att icke tänka på de svunna dagar, Leonidas' och Sophokles' dagar, då det ännu var henne beskärdt att teckna bilden af spartansk kraft och attisk harmoni. - Men äfven efter oss unga, som omgifvit den gamles lärostol, skall hennes öga spana. Skall hon få sikte på oss? Kanske, kanske icke. Det är icke därpå vikten ligger. Vikten ligger därpå, att om hon får sikte på oss, eller om ett annat

öga, som ser bättre än hennes, får sikte på oss, vi då måtte se ut såsom de där gjort verkligt allvar af det verkligt goda de lärt, vare sig vid den enes lärostol eller den andres. - Med denna framtidstanke höja vi vårt lefve för Boströms minne!

Tal vid de nyblifna studenternas fest.

Uppsala den 25 maj 1883.

Unge student!

Du har att utföra vårens arbete. Detta arbete är ett odlingsarbete: du har att plöja, rensa jorden och så; - det är: du har att låta den andliga plogbillen, tankens, självprövningens och det från högsta källa kommande domsordets plogbill gå genom din själ, på det att många hjärtats tankar måtte uppenbaras; du har att bortrensa allt sådant i din själ, som bär ogräsets art och lynne; du har att upplåta ditt hjärtas djup för den sådd, söm heter sanningen, icke blott i betydelsen af sann kunskap, utan äfven i betydelsen af en makt, som skapar efter idealets urbild. Du måste vidare tillse, att sådden och den uppspirande brodden vattnas ur friska flöden. Helst må han vattnas ur himmelens egna skyar. Dock skall du icke för att vattna din plantering själf försöka att draga moln öfver Guds himmel och söka skymma solens anlete; de mulna dagarne komma nog ändock, när de behöfvas; se du blott till, att det vatten, som utgjutes öfver din sådd, flyter ur rena källor.

Du har att njuta vårens glädje och skönhet. Hvem vet icke, att våren är skön och att hela naturen då kläder

öga, som ser bättre än hennes, får sikte på oss, vi då måtte se ut såsom de där gjort verkligt allvar af det verkligt goda de lärt, vare sig vid den enes lärostol eller den andres. - Med denna framtidstanke höja vi vårt lefve för Boströms minne!

Tal vid de nyblifna studenternas fest.

Uppsala den 25 maj 1883.

Unge student!

Du har att utföra vårens arbete. Detta arbete är ett odlingsarbete: du har att plöja, rensa jorden och så; - det är: du har att låta den andliga plogbillen, tankens, självprövningens och det från högsta källa kommande domsordets plogbill gå genom din själ, på det att många hjärtats tankar måtte uppenbaras; du har att bortrensa allt sådant i din själ, som bär ogräsets art och lynne; du har att upplåta ditt hjärtas djup för den sådd, söm heter sanningen, icke blott i betydelsen af sann kunskap, utan äfven i betydelsen af en makt, som skapar efter idealets urbild. Du måste vidare tillse, att sådden och den uppspirande brodden vattnas ur friska flöden. Helst må han vattnas ur himmelens egna skyar. Dock skall du icke för att vattna din plantering själf försöka att draga moln öfver Guds himmel och söka skymma solens anlete; de mulna dagarne komma nog ändock, när de behöfvas; se du blott till, att det vatten, som utgjutes öfver din sådd, flyter ur rena källor.

Du har att njuta vårens glädje och skönhet. Hvem vet icke, att våren är skön och att hela naturen då kläder

sig såsom till en fröjdefest? Hvem vet icke också, att ungdomen är glädjens tid, och att om skönheten någonsin fått en tunga att därmed tala hjärtats tungomål, så är det i ungdomen? Skönhet och glädje - skulle någon

missunna eder dessa skatter? Är icke evigheten en fröjdefest? Är icke evighetslifvet fylldt af ideala verkligheter, och hvad är skönare än idealet? Om af denna skönhets ärofulla glans, en stråle här och där genombryter det jordiska firmamentet och afspeglar sig i tingen så, att dess reflex möter ditt öga, äfven då det ser ned på dessa jordens ting - hvem skulle förbjuda dig att glädjas däröfver? - Såsom våren, så är ungdomen hoppets tid. Hvad är det, som den starke ynglingen icke kan hoppas? »Hoppet», säger skalden, »bär en konungs krona.» Hvilken pilt har icke en gång drömt, att han skulle bli kung och sett sig omgifven af kungliga emblemer? Hvilken yngling har icke, sedan han vaknat ur piltens drömmar, invaggat sig i andra, i hvilka kanske det kungliga svärdet förbytt sig i kamp för sanning och rätt, spiran i snillets och vetandets härskarestaf, kronan i en skaldelager eller i en medborgarekrans, äpplet i frukten af det träd, som jämte kunskapens på godt och ondt står midt i lustgården, och hvilken frukt skänker odödlighet. Att blifva ihågkommen och välsignad af kommande släkten - såsom höstens skörd välsignar vårens sådd -hvilken härlig kunglighet! Du har rätt att drömma om denna kunglighet: du kan icke gärna sätta målet för högt: jag tänker lifvet skall lära dig, hvar det höga rätteligen är beläget. Det högsta .berget, det på hvilket du står himmelen närmast, är kanske icke det, som nu begränsar din synkrets. För att komma upp på det berget skall du måhända vara nödsakad att först stiga ned i ganska djupa dalar. Nåväl, i sådant fall hoppas jag, att lifvet skall lära dig äfven detta. VarTAL. 279

blott ärlig mot dig själf: på det högsta berget bör du finna den renaste luften: se till, att du icke stannar förr, än du känner dig kunna andas fritt. L

Du har att genomkämpa vårens sorg. Har då våren, glädjens och hoppets tid, också en sorg? Det finns två årstider, som, jämte sin skönhet, bära ett vemodsdrag kring pannan. Det ena är hösten, det andra är våren. Under vintern sofver naturen sin långa sömn, och den sofvande lider icke. Under sommaren dricker naturen i djupa drag ur sin egen ymnighetsbägare och^ berusad där-af, glömmer hon alla kval. Men hösten kommer, bladen gulna, blommor vissna, vinden går klagande genom skogen: det är naturen, som upptäckt förgängligheten af sin egen skönhet och i sorg däröfver beder just om att få dö. Ja väl, men våren? Hvad har vemodet att göra med våren? Besynnerligt nog, men vårens glädje har vemodet till sin andra sida, och om icke alla märka detta, så är det däft för, att den, som läser ena sidan af bladet i en bok, vanligen icke samtidigt kan läsa den andra. Men bladet vänder sig, det behöfs blott fläkten af en vårvind för att vända det, och då skall man vara blind för att icke på den andra kunna läsa vemodets ord. Våren är skön, och likväl, huru är icke allt då ofullkomligt: det mesta är löften, men huru litet af verklighet; det är profetia, men huru liten uppfyllelse! I detta stycke, kanske mer än i något annat, är våren ungdomens motbild. Ungdomen är idealer-nas tid, men det ligger i sakens natur, att idealet för en sträfvan, så länge sträfvan pågår, skall vara oupphunnet; och i ungdomen har sträfvandet nätt och jämt begynt. Ungdomen är receptivitetens tid, men icke den mogna handlingskraftens: därför är idealet aldrig så nära som i ungdomen, som just har öga för att se det, men också aldrig så fjärran som då, i afseende på förverkligandet. Förnim-280 TAL.

melsen af denna idealets på en gång närhet och aflägsenhet har den verkan, att ungdomens ideala fröjd när som helst är färdig att slå om i det djupaste vemod. Detta vemod kommer som starkast just då, när ynglingen skall börja bli man, ty det är då, han skall börja utbyta fantasiens värld mot verklighetens, och det är då, han på fullt allvar blir uppfordrad att mäta verkligheten med idealets måttstock. Detta, nyblifna student, är just din tid. Hon är en tid i vårlig lust och fröjd och förhoppning, men hon är ock en tid af vemod, ja, hon är, hvad man kallat henne för att uttrycka, huru din sorg är uttryck af en med hela världen sympatiserande själsstämning - hon är en tid af »Welt-schmerz», och du har att genomkämpa henne. Hon är en tids födslovånda; men meningen är, att hon skall bringa i dagen en ny människa. Denna människa skall vara du själf, men du själf i förädlad gestalt, hvilken drag för drag i sig upptager urbilden. Mot detta mål, unge student, framåt, såsom det ordet lyder, hvilket du i dag bär på ditt bröst. Framåt! Din genius går framför dig. Må han för ditt öga aldrig blekna! Honom gäller i denna mening det lefve, jag här uttalar. Ungdomens genius lefve!

Afskedsord till Uppsala studenter.

December 1884. *

Då en omständighet, för hvilken förut i tidningarna redogjorts, beröfvat mig glädjen att före min afresa till

* Dessa afskedsord framfördes visserligen icke såsom »tal>, men de äga dock alldeles afgjordt talets form och torde äfven ur andra afseenden lämpligast i detta sammanhang få sin plats.

Utg. anm, 280 TAL.

melsen af denna idealets på en gång närhet och aflägsenhet har den verkan, att ungdomens ideala fröjd när som helst är färdig att slå om i det djupaste vemod. Detta vemod kommer som starkast just då, när ynglingen skall börja bli man, ty det är då, han skall börja utbyta fantasiens värld mot verklighetens, och det är då, han på fullt allvar blir uppfordrad att mäta verkligheten med idealets måttstock. Detta, nyblifna student, är just din tid. Hon är en tid i vårlig lust och fröjd och förhoppning, men hon är ock en tid af vemod, ja, hon är, hvad man kallat henne för att uttrycka, huru din sorg är uttryck af en med hela världen sympatiserande själsstämning - hon är en tid af »Welt-schmerz», och du har att genomkämpa henne. Hon är en tids födslovånda; men meningen är, att hon skall bringa i dagen en ny människa. Denna människa skall vara du själf, men du själf i förädlad gestalt, hvilken drag för drag i sig upptager urbilden. Mot detta mål, unge student, framåt, såsom det ordet lyder, hvilket du i dag bär på ditt bröst. Framåt! Din genius går framför dig. Må han för ditt öga aldrig blekna! Honom gäller i denna mening det lefve, jag här uttalar. Ungdomens genius lefve!

Afskedsord till Uppsala studenter.

December 1884. *

Då en omständighet, för hvilken förut i tidningarna redogjorts, beröfvat mig glädjen att före min afresa till

* Dessa afskedsord framfördes visserligen icke såsom »tal>, men de äga dock alldeles afgjordt talets form och torde äfven ur andra afseenden lämpligast i detta sammanhang få sin plats.

Utg. anm,TAL. 281

Kristiania personligen få möta Uppsala studentkår, tager jag mig friheten att på detta sätt meddela mig med Uppsala studenter.

Detta namn betecknar för mig mycket af det, som mitt förgångna lif lärt mig att skatta högst och dyrbarast. Denna lärdom inhämtade jag redan i mina egna första studentår, och till något annat resultat har jag icke kommit under den tid af tjuguåtta år, jag tillhört detta universitet. Jag har själf af själ och hjärta varit student och funnit mig väl däraf. Dock länder'mig detta icke till någon personlig berömmelse; jag har icke just valt att vara så, det var min natur, och framför många af mina forna studentkamrater har jag med afseende på denna sak haft den fördelen, att hvarken lokalitet eller rangskala någonsin gjort afståndet mellan mig och studenten särdeles märkbart. Så har jag ända tills nu förblifvit student och torde nu vara för gammal att i detta afseende ändra lynne. Det är således, Uppsala studenter, helt enkelt en gammal student, som härmed säger eder sitt tack och farväl!

Jag tackar eder för all den uppfostrande inflytelse, jag rönt af eder och edra föregångare, generation efter generation. Jag har icke kunnat vara blind för den omständigheten, att hos studenterna funnits fel; men mot mig har hvarje student, med hvilken jag kommit i nämnvärd beröring, städse vändt den ädlaste sidan af sin personlighet, för hvilken jag mången gång haft skäl att böja mitt hufvud i ödmjukhet. Sådant är uppfostrande för hvar och en, som vill uppfostras, och det bör hvarje rättskaffens student.

Jag tackar eder för den vänskap och personliga tillgifvenhet, I ägnat mig. Den har gjort mig mycket lycklig, ty den har låtit mig erfara en verklig hemkänsla, hvarhelst jag sett eder omkring mig.282 TAL.

Jag tackar eder, att I genom uppförande och tillmötesgående gifvit mig rätt att hålla eder kära. Äfven detta är ingen ringa sak. Ju flere vårt hjärta kan omsluta, desto rikare måste det känna sig; det kan slå med desto fullare slag.

Slutligen har jag att tacka eder för ännu ett, för eder plan att här skaffa mig en oberoende ställning. Kanske var detta det ljusaste drag, mitt lif haft att uppvisa; säkert är, att det varit det ur rent mänskligt synpunkt ärofullaste.

Mitt tack för detta prof på eder tillgifvenhet är nästan bäfvande, ty jag känner, att jag här står inför något stort, som ur vanliga förutsättningar icke låter sig förklaras. - Hvarför har jag då nu låtit mig dragas öfver till ett annat land och icke inväntat utgången af edert arbete för den nämnda planens förverkligande? Svaret på denna fråga skall jag måhända en annan gång kunna gifva eder; nu vill jag blott försäkra, att jag i denna fråga följt mitt förstånds anvisning, icke mitt hjärtas, och fall kunna inträffa, då det senare måste vika för det förra.

Vi lefva i en period af djupa, mäktiga rörelser, till en del våldsamma och smärtfulla, liknande födslovåndan för en ny tid. I gån framåt mot denna tid. Skall jag kanske predika för eder? Nej, jag är ingen predikare, och många ord älskar jag ej heller. Den tid torde ock snart komma, då ord föga förslå. Men när det icke längre blir tid att höra, torde det vara så mycket angenämare att se. Sfärernas musik kunna vi icke höra, men vi kunna se stjärnornas gång på himmelen. En stjärna är morgonstjärnan, och hon bådar en ny dag. Vårt öga må uppsöka henne och vid henne förblifva. Hon genomskimrar samvetet, naturen, ordets och konstens skapelser, historien. Hon har olika namn, allt eftersom man känner henne mer eller mindre; ett namn är idealet, och under det namnetTAL. 283

torde hon vara allmännast känd ibland ungdomen. Det är icke det rikaste namnet, men det är ett, som, äfven det, skimrar i ljus. Vi vilja stadigt se på idealet. Tankeläsningen har ju lärt oss, att äfven de materiella krafterna röra sig hän mot det föremål, vid hvilket själens öga stadigt fäster sig. Många sådana blickar, fastnitade vid idealet, skulle draga världen med sig.

Jag har uttalat mitt tack; återstår att säga eder mitt farväl! Jag gör det med djupt vemod, men med den trygghet, som ändå alltid ligger i ett godt minne. »Wir .mössen Abschied nehmen» -- säger Schiller i don Carlos; och just med denne skald vill jag gärna tillägga:

»Thorén nennen es auf ewig.»

Tal vid de nyblifna studenternas fest

den 21 maj 1885. (Efter stenografisk uppteckning.)

.... Det finnes i världen och lifvet saker och ting som, huru ofta de upprepas, dock alltid blifva nya. Dit hör t. ex. naturen, när jorden bär sin gröna vårdräkt, när knopparna på träden börja spricka ut och när marken blomsterströs. Ja, det har skett tusen gånger förut, men det berör alltid vårt sinne med samma härliga friskhet. På samma sätt är det med lifvets vår, ungdomen, när ungdomlig hälsa, fägring och intelligens strålar oss till mötes ur ett nytt ögonpar. Det har blifvit sedt tusen sinom tusen gånger förut, och ändock är det som vi såge det för första gången. - Det är någonting af sådan där oförgänglighet TAL. 283

torde hon vara allmännast känd ibland ungdomen. Det är icke det rikaste namnet, men det är ett, som, äfven det, skimrar i ljus. Vi vilja stadigt se på idealet. Tankeläsningen har ju lärt oss, att äfven de materiella krafterna röra sig hän mot det föremål, vid hvilket själens öga stadigt fäster sig. Många sådana blickar, fastnitade vid idealet, skulle draga världen med sig.

Jag har uttalat mitt tack; återstår att säga eder mitt farväl! Jag gör det med djupt vemod, men med den trygghet, som ändå alltid ligger i ett godt minne. »Wir .mössen Abschied nehmen» -- säger Schiller i don Carlos; och just med denne skald vill jag gärna tillägga:

»Thorén nennen es auf ewig.»

Tal vid de nyblifna studenternas fest

den 21 maj 1885. (Efter stenografisk uppteckning.)

.... Det finnes i världen och lifvet saker och ting som, huru ofta de upprepas, dock alltid blifva nya. Dit hör t. ex. naturen, när jorden bär sin gröna vårdräkt, när knopparna på träden börja spricka ut och när marken blomsterströs. Ja, det har skett tusen gånger förut, men det berör alltid vårt sinne med samma härliga friskhet. På samma sätt är det med lifvets vår, ungdomen, när ungdomlig hälsa, fägring och intelligens strålar oss till mötes

ur ett nytt ögonpar. Det har blifvit sedt tusen sinom tusen gånger förut, och ändock är det som vi såge det för första gången. - Det är någonting af sådan där oförgänglighet284 TAL.

äfven i studentblifvandet. Huru många gånger ha vi icke samlat oss utanför läroverkets portar och väntat, att de nya studenterna skulle komma ut; och när de sedan kommo, så hissade vi dem och krönte dem med kransar och satte hvita mössor på deras hufvuden. Det där har skett många gånger förut och dock är det alltid, som om det vore första gången. Och fattades oss icke fantasi, skulle vi vid ett sådant tillfälle höra, åtminstone i brutna toner, någonting af sfärernas harmoni.

Det finns en annan sak i det mänskliga lifvet, som också har en sådan där förmåga att upplifva. Det är hoppet, det mänskliga hoppet. Så länge människan har någonting kvar af sitt människovärde, förstår hon alltid att hoppas, äfven om hoppet gång på gång försvinner. Och om jag sätter tanken på hoppet i förbindelse med tanken på studentblifvandet - gissar jag, att när man för första gången sätter på sig den hvita mössan, då öppnar hoppet oändliga rymder, där man kan sätta sitt mål hur högt som helst.

Man kunde då nästan vänta att den unge studenten skulle bära hoppets färg. Men mössans färg är hvit. Hvad betecknar, hvad betyder det? Det hvita är oskuldens färg, och om det har jag talat vid föregående tillfällen. Att studentmössan -bär den färgen, symboliserar den tanken, att om någon vill nå det högsta mål, som hoppet kan sätta för honom - och det högsta målet har han rätt, ja, till och med plikt att ställa för sig - om han vill nå detta mål, må han veta, att hans vägar endast skola gå på sådana områden, där han kan bevara hjärtats, karaktärens renhet, eller om motsatsen redan inträffat, att han går på sådana stigar, där han kan återvinna den. Och lika viktigt som det är att veta, att renheten måste bevaras, lika viktigt är det att veta, att den en gång för-TAL. 285

lorade renheten kan återvinnas, att den hvita färgen kan återställas.

Men hvad jag sagt nu, det har jag redan talat om en gång förut. Den hvita färgen kommer mig att tänka på en annan sak. En svensk romantiker har yttrat, att två ting äro hvita; oskuld och arsenik, med hvilket bisarra yttrande han förmodligen menar, att både oskulden och brottet understundom kunna framträda under samma form och färg. Jag vill säga något härvid, som icke är så bisarrt; två ting äro hvita, nämligen oskulden och snön. Snön påminner oss om frost och köld. Att din studentmössa bär denna kalla färg, det symboliserar den tanken, att om du ämnar komma fram till det högsta af alla mål, som ditt hopp kan ställa för dig, då skall det troligen hända, att du får passera sådana regioner som snöregionerna, så kalla, som vore ditt hjärta höljdt af snö, och så ensamma som vore du ställd i en polarregion, där evig snö och is förjaga allt lif. Och om detta skulle hända dig, och det önskar jag, emedan du annars aldrig blir en verklig man, så har jag två saker att påminna dig om. Det 'ena är, att snön understundom af naturen bredes som ett skyddande täcke öfver en slumrande jord. Det andra är, att de punkter på jorden, hvilka sträcka sig högst upp mot himmelen, äro de snötäckta fjällens spetsar. Därför, om du äfven skulle känna det kallt kring dig, ropar jag till dig: Uppåt, Excélsior! Du kan aldrig sträfva för högt. Människoanden bär osynliga vingar, ämnade icke endast att lyfta honom upp på jordens höjder, utan äfven att bereda honom en himmel.

Men det är icke meningen, att man ständigt skall stanna i de kalla regionerna. Vi veta, att det finnes regioner, där oskulden icke ständigt behöfver bära den kalla, snöhvita dräkten, utan där oskulden skimrar i alla286 TAL.

de rika färger, i hvilka det gudomliga ljuset genom henne kan bryta sig. Detta möter oss väl vanligast utom den dagliga synkretsen, men understundom faller det äfven inom lifvets synpunkt, såsom dä vi skåda snöbetäckta fjällspetsar purpurstänkta af den uppgående eller nedgående solen. Jag hvarken vill eller behöfver tolka betydelsen af denna bild. Jag stannar vid detta, sägande den unge studenten mitt tack och mitt farväl.

Tal till Uppsala studenter

vid afskedsuppvaktningen den 23 maj 1885. *

Jag kan ej neka, Uppsala studenter, att jag i min ungdom hyst djärfva framtidsdrömmar - och hvarför skulle jag neka, att jag begagnat mig af detta ungdomens afundsvärda prerogativ? - och att i dessa framtidsdrömmar ingått en stund sådan som denna, då jag såsom professor skulle hälsas af Uppsala studenter. Men sanningen att säga: att

Uppsala studenter skulle hälsa mig såsom en resande professor från ett annat lands universitet, det ingick i ingen af mina drömmar. Just därför förefaller det mig själf såsom en dröm, att så skett. Denna dröm eller drömlika verklighet är en blandning af ljuft och bittert.

Det bittra ligger däri, att detta möte egentligen är en skilsmässa. Jag frågar mig själf, om det är möjligt för mig att skiljas från Uppsala studenter, bland och med hvilka jag framlefvat nära tre decennier af mitt lif, just vid den tid, under hvilken mitt lifs alla viktigaste problem

Wikner hade då redan tjänstgjort en termin i Kristiania.

de rika färger, i hvilka det gudomliga ljuset genom henne kan bryta sig. Detta möter oss väl vanligast utom den dagliga synkretsen, men understundom faller det äfven inom lifvets synpunkt, såsom dä vi skåda snöbetäckta fjällspetsar purpurstänkta af den uppgående eller nedgående solen. Jag hvarken vill eller behöfver tolka betydelsen af denna bild. Jag stannar vid detta, sägande den unge studenten mitt tack och mitt farväl.

Tal till Uppsala studenter

vid afskedsuppvaktningen den 23 maj 1885. *

Jag kan ej neka, Uppsala studenter, att jag i min ungdom hyst djärfva framtidsdrömmar - och hvarför skulle jag neka, att jag begagnat mig af detta ungdomens afundsvärda prerogativ? - och att i dessa framtidsdrömmar ingått en stund sådan som denna, då jag såsom professor skulle hälsas af Uppsala studenter. Men sanningen att säga: att Uppsala studenter skulle hälsa mig såsom en resande professor från ett annat lands universitet, det ingick i ingen af mina drömmar. Just därför förefaller det mig själf såsom en dröm, att så skett. Denna dröm eller drömlika verklighet är en blandning af ljuft och bittert.

Det bittra ligger däri, att detta möte egentligen är en skilsmässa. Jag frågar mig själf, om det är möjligt för mig att skiljas från Uppsala studenter, bland och med hvilka jag framlefvat nära tre decennier af mitt lif, just vid den tid, under hvilken mitt lifs alla viktigaste problem

Wikner hade då redan tjänstgjort en termin i Kristiania.

både tillspetsat sig och fått sig den punkt anvisad, mot hvilken deras spets skulle vända sig för att peka mot ett min andes kraf motsvarande lifsmål. Att allt detta skett under växelverkan mellan mig och den ungdom, som tid efter annan utgjort Uppsala studentkär, det är ett erkännande, hvilket jag redan förut offentligen uttalat, och som jag nu med känsla af djup tacksamhet upprepar. Men var det då möjligt, att jag skulle lösslitas eller lösslita mig själf från denna ungdom, med hvilken jag i mitt andliga lif sammanvuxit, för att söka knyta lifsband på andra håll, där jag icke ägde något annat fäste än förhoppningarnas? Ja, det är nu ett faktum, och när verkligheten föreligger, frågar man icke längre, om det är möjligt. Att således en skilsmässa är gifven, det är det bittra i vårt möte.

Men det finns ock mycket skönt däri. Vi kunna å ömse sidor med glädje se tillbaka på vår gångna gemen- samhetstid. Oss emellan har ingen afsöndring, ingen ovilja, intet missförstånd förefallit. Vi hafva icke mycket talat med hvarandra - jag talar ej utan att därtill vara nödd och tvungen -, men vi ha förstått hvarandra, om jag så får säga, på ögonen. Så har det varit nu. Men hvem vet, huru det hade blifvit, om jag fått bli gammal bland eder, om det blifvit min skyldighet att officiellt vara eder ledare, att å ämbetets vägnar tillrättavisa en eller annan och kanske att, som det på edert språk heter, »kugga» åtskilliga? Och än mer - jag är icke undantagen från de åldrandes vanliga öde att förr eller senare bli efter sin tid, framför allt att bli efter sin tids ungdom; ännu har jag icke kommit så långt efter, att där icke finns ett godt ömsesidigt förstånd; men hvem vet, huru det kan vara tjugu år härefter? Kulturvagnens hjul rullar fort utefter sina glättade skenor, och faller jag af, så är jagTAL.

icke snabbfotad. Skall jag nu bli efter, så är det åt- minstone icke mina uppsaliensare, som bli ögonvittnen till

min skam, och det gläder mig; det är mig på sätt och vis en tröst vid skilsmässan. Men jag har ock en bättre, bestående däri, att vi egentligen icke äro på allvar skilde. Det finns en förbindelse, som icke upplöses, jag vill icke säga af något femtiotal mils afstånd - det är ju en småsak -, men som icke ens upplöses däraf, att den ene eller den andre i en hastig vändning ramlar af kulturens vagn och blir efter. Det finns ett sätt att färdas, som icke sker i spårvagn, den där alltid i sin rörelse har något hårdt och rasslande; det är det allra äldsta sättet: det är att gå på sina fötter. Och det finns ett mycket vackert sätt att gå, som ingen kommunikationernas förbättring vare sig öfverträffar eller gör öfverflödigt; det är att gå arm i arm med en vän. Nå väl, de vänner, som en gång gått arm i arm, jag vill icke säga i paradiset, ty därifrån äro vi nu en gång utdrifna, men utefter brädden af den flod, den flod af djupa, hemlighetsfulla, trånande och dock så kristallrena känslo- och tankevågor, hvilka tyst smyga sig in till paradisets strand, och om hvilka det kan vara svårt att säga, huruvida de mest skifta i minnets färg eller i hoppets - de som där gått arm i arm och i den floden skådat hvarandras verkliga anlete, de skola - det är min tro - söka hvarandra åter, om de ock, drifne af nyfikenhet att bese världsstadens olika hörn, kommit in på mycket skilda spårvägar. Vid den flodstranden har jag i min ungdom gått arm i arm med så mången Uppsalastudent, att jag menar mig äga rätt att på mig och eder tillämpa den lagen. Därför kan jag egentligen icke på allvar från eder skiljas. Därtill kommer nu, att jag dragit mig undan, väl till ett annat land, men icke till ett främlingsland. Norge är vårt skönaTAL.

broderland, och den norske studenten är den svenske så tämligen lik, och det ha vi bägge heder af. Från denne norske broder begagnar jag tillfället att hälsa eder; han är er kärlek värd. Och då jag nu skjutit hans ungdomliga, friska och frimodiga bild framför mig, kan jag själf träda tillbaka, viss att i ingen djupare mening hafva förlorat eder.

Ur »bref till Roderik*

Till Eoderik!

l dec. 1870. *

Det har förefallit mig, hr Roderik, som om hosföljande bref, ehuru i min -ägo befintliga, egentligen vore er tillhörighet, och därför tager jag mig friheten att öfversända dem till er. Edgar dog, som jag tror, år 1866; åtminstone upphörde han då att vara panteist, hvilket han i dessa bref ännu är på ett ganska betänkligt sätt. Sin kärlek till det eviga, till filosofien, sanningen och er behöll han till sin död, och testamenterade den då till mig jämte dessa bref. Jag skänker er brefven och behåller det öfriga. C. P. W.

* Denna tillägnan medföljde egentligen några href, som Wikner aldrig afsände till »Koderik»; han hade emellertid under dennes frånvaro nedskrifvit sina tankar i brefform och öfverlämnade senare brefven till sin vän med denna tillägnan. Detta drag hos Wikner, att förvandla sitt tänkande till samspråk i brefform, erinrar något om Goethes förhållande under Werthertiden; han omtalar i »Warheit und Dichtung», hurusom han omdanade sitt ensamma tänkande till samspråk med frånvarande vänner: »Wie nahe ein solches Gespräch im Geiste mit dem Briefwechsel verwandt sei, ist klar genug». Utg. anm.

Hösten 1863.

.... Du vet, att det enda, som kan tillfredsställa ett personligt behof, är ett personligt innehåll. Ett djupt behof af personlig fyllnad har sedan mina spädare år rört sig mäktigt i min själs innersta. Att det personliga behofvet fullkomligt kunde tillfredsställas endast af det fullkomligt personliga, det har jag länge, länge vetat. Det fullkomligt personliga är Gud.

Hela mitt lifs lösen har därför kunnat sammanfattas i psalmistens ord: »Min själ törstar efter Gud, efter den lefvande Gud; när skall jag därtill komma, att jag måtte se Guds ansikte?»

Har du någonsin stått och sett ned i en brusande ström? Utan tvifvel. Och du har då känt dig underlig till mods?

Det har varit dig svårt, att taga ditt öga ifrån den flyende vågen, och du har till slut varit frestad att störta dig själf i dess djup. Vet du också hvarför? Det är därför, att allt, som påminner om det oändliga och eviga, ovillkorligen måste slå an på en varelse, som bär evigheten i sitt bröst. Och strömmen, som utan hejd jagar mot ett okändt mål och låter den ena böljan efter den andra passera förbi ditt öga, utan att någonsin tryta i sin slösande rikedom, strömmen är verkligen ett slags bild af det oändliga.

Nåväl, en sådan ström är jag. De vågor, som höja mitt bröst, ila alla mot evighetens mål, hvarefter jag trängtar, och de ila så utan återvändo. Detta gör, att främlingen, som nalkas mig, erfar en besynnerlig känsla, af hvad slag vet han knappt själf. I mitt ansiktes spegel ser han skimret af de stigande och fallande vågor. Det skådespelet fängslar honom; han känner sig betvingad af

en osynlig makt, han är nära att störta sig i mina vågors djup . .. Jag talar nu icke för att skryta med mitt inflytande. Det är ett faktum, att jag utöfvar ett sådant. Jag äger i detta afseende mer än ett vittnesbörd, som jag kunde åberopa.

II.

Hösten 1864.

.... Jag har ännu aldrig kunnat förlika mig med dem, som låta hela sin personlighet uppgå i abstraktioner och så mycket tänka öfver, hvad som rätteligen bör kallas sant och godt, att de totalt glömma bort att för sin del äfven i det konkreta lifvet eftersträfva det ef ter sir af vansvärda. När jag närmar mig en sådan personlighet, känner jag mig alltid kringsvept af en förunderligt kylig atmosfär och en frossbrytning skakar mina leder. Visst är klarheten en god sak, ja, en nödvändig sak; men då det nu en gång är så beskaffadt, att i vår närvarande ställning icke hela vår andes innehåll kan uppgå i klarhet, så vore det en dårskap att för den skull vilja bortstryka allt det, som icke är fullt förklaradt, och endast och allenast röra sig i begrepp och logiska omdömen. Det är så mycket nödvändigare äfven för en filosof att också i detta afseende vara en hel människa, som han annars för sin filosofiska eller förklarande verksamhet icke får något innehåll eller objekt. Det, som skall förklaras, är just det oklara. Och äfven inom den dunkla regionen af Andens värld måste man därför inträda, äfven där måste man då och då vistas, ifall man vill göra det för sig möjligt att sedermera sprida ljuset dit. Jag vill därför på fullt allvar undvika att på något sfitt undertrycka den rikedom af känslor, hvilken esomoftast sjuder

i min barm. Jag erinrar mig ännu, huru du någon gång under vår personliga samvaro kallade mig en känslomänniska och ansåg denna min egenskap af känslighet för någonting, som jag, för att kunna blifva en rätt filosof, borde bemöda mig att bortarbeta. Jag kan icke gilla din åsikt om den saken. Det är sant, att om jag bara äger känslor och icke eftersträfvar någonting annat än att äga känslor, då duger jag icke till filosof. Men för min del är jag lika så säkert öfvertygad, att, om jag bara äger tankar och icke heller eftersträfvar någonting annat än att äga tankar, så duger jag icke heller till filosof. Ty hvad en filosof än månne vara i öfrigt, säkert är, att han i alla händelser är människa, och att hans filosofiska verksamhet alltså icke får gå ut på att upplösa hans mänsklighet. För min del tror jag, att människan såsom ändligt förnimmande varelse icke förnimmer eller kan förnimma allting klart, utan att klarhet och rikedom hos henne nödvändigt komma att mer eller mindre sönderfalla, men detta betyder dock lika säkert, att till hennes natur hör både det ena och det andra, både klarhet och rikedom, eller med andra ord: både tanke och känslor, och undertrycker hon det ena, så undertrycker hon därmed åtminstone medelbart sin egen natur, gör sig själf till en halfmänniska; och då är det tydligt, att med den undertryckta hälften äfven det hela skall dö eller åtminstone föra ett tynande lif. Låt därför din hjärna arbeta i tankens tjänst, det är hennes fulla rätt. Men förmena därunder icke ditt hjärta att slå mot ditt hvälfda bröst sina fulla och rika slag. Hvad Gud har förenat skall människan icke åtskilja.

Men jag ser, att det här brefvet redan vuxit till en storlek, som hotar att göra detsamma mindre angenämt att läsa. Jag vill därför här afbryta för denna gång.

Måtte du orka att tråka igenom de torra raderna! Hvarom icke, så kasta dem på elden och gå en stilla afton, när världens vimmel tröttar dig, när din älskades fägring bleknar för ditt öga, när din vän förgäter dig, när ditt hjärta

klappar oroligt, som ville det storma himmelen, när det känns så tomt i ditt bröst, som om ditt eget själf fallit därur - gå en sådan afton in i din kammare, fall ned för din Guds ansikte och anropa honom om kärlek. Och när han svarat dig, när ditt bröst börjat vidga sig såsom af en inneboende fullhet, ett outtömligt kärleks-mått; kom då tillbaka och säg, om du i din ensliga kammare gjorde den erfarenheten, att din Gud är ett system.

III.

November 1864.

(I anledning af en framställd beskyllning för kvinnlig vekhet i karaktären.)

.... Men den kvinnliga vekheten, om hvilken han skref? Det kan ju hända, att mästarehanden hade rätt. Att redan som tioårigt barn våga lyfta sin blick utöfver ändligheten och utan någon människas biträde, i morgonens timme, när det ännu låg mörker öfver världen, djärfvas inlåta sig i tvekamp med den Rättfärdige och därvid icke förlora mer än de barnsliga lekarne och kroppskrafternas spänstighet - det har kanske varit kvinnlig vekhet. Att under hela sin ungdom, mer än två decennier, dagligen hafva haft att bekämpa tysta kroppsliga smärtor, ådragna fordom, när i fattigdomens, brödlöshetens koja storm och snö och regn nådde ända till den späde i vaggan (jag talar icke i bilder); att ideligen höra de unga, friska, starka förlöjliga ens bristande krafter och oduglighet iBREF.
295

manliga idrotter, utan att någonsin någon - knappt en gång egen moder - hört ett ord till klagan: kanske har det varit kvinnlig vekhet. Att sedan, när förståndet växte och hjärtat växte, inrymma i sin själ denna titaniska, himmelstormande trängtan efter ett evigt bestående; och när man trodde sig finna detta i en Gud, som fordrade att man, för att kunna älska honom, skulle hata sin fader och moder och bröder och systrar, då icke tveka att sätta yxan till roten och afhugga den ena efter den andra bland dessa vänskapens, den innerliga hängifvenhetens plantor, som budet till trots ljuft uppspirade på hjärtats grund: kanske var det kvinnlig vekhet....

.... Och slutligen, att med allt detta icke kunna upphöra att äga djupa, innerliga känslor; att våga behålla på en gång ett klart förstånd och ett varmt hjärta, att icke blygas att fälla tårar ibland, glädjetårar vid en varsnad skymt af det sanna, sköna, goda, (öfver egen smärta har du dock väl aldrig sett mig gråta?); att fräckt och öppet tillstå, att man af Gud fått stora gåfvor, tillstå, att man med dem vill sträfva att blifva stor; att med alla sina lysande framtidsplaner, all sin drömda storhet, dock icke kunna undvara en vän, icke kunna glömma att älska .... det är ju bara kvinnlig vekhet....

IV.

Jultiden 1864.

.... All kärlek, där den är ren, lämnar efter sig en behållning, en rikedom, den tiden förräntar, äfven sedan hon låtit slöjan falla öfver det älskade anlete, som var med då kapitalet insattes. För mig har, såsom du vet, slöjan fallit öfver månget sådant anlete; men jag296 BREF.

äger kvar mycket guld, mycket guld, så mycket, att det ibland synes vilja spränga mitt hjärta. Men tyst om allt det där!

Kärleken är ett evighetens barn. Det är en af evighetens vågor, som kysser timlighetens strand. Men evigheten är ett nu, ett praesens utan praeteritum, utan futu-rum. Huru vill du då, att evighetsbarnet kärlek skall tala sitt eget modersmål och ändå använda futurum? Men är icke futurum löftets tempus? »Jag sJcall», säger den lefvande. Nog Jean kärleken säga efter de orden - men har i samma ögonblick blifvit ett timlighetens barn, tecknadt af förgängelsen ...

.... I går besökte jag min gamle vördade lärare Boström. Denne man är en helt annan människa i det enskilda umgänget än han visar sig vara i en och annan bland sina polemiker. Ytterst vänlig, hjärtlig och human kan han icke undgå att på en besökande gäst göra ett angenämt intryck, och man förundrar sig till att börja med, att denna glada och, såsom det synes, godmodiga varelse kunnat vara den, som mot teologer och åtskilligt annat folk slungat förebråelser, klädda i nog starka uttryck. Under ett fortgående samtal skall man emellertid snart finna, att

dessa samma tankar, klädda i just dessa samma skarpa uttryck, komma tillbaka men nu dansande öfver godmodigt - jag skulle vilja säga olympiskt, Zeus-artadt - leende läppar; och det är i detta leende, som de förlora nästan all den skärpa, all den bitterhet, som de annars skulle äga, och som de därför alltid få, då de läsas på papperet, där man icke äger någon anledning, åtminstone ingen skyldighet, att skönja det vänliga leendet mellan de täta raderna. - Jag håller verkligen af gubben

och det skulle också du göra, om du kände honom. Och om jag, såsom nyss, kallar honom min vördade lärare, så är detta icke en blott fras utan min uppriktiga mening. Han förtjänar att vördas, ty han är en stor man, klar, öppen, redlig och flärdfri, såsom det höfves tänkaren.

Det var därför icke utan en viss känsla af förskräckelse jag en dag förliden vår, då du ännu var här, upptäckte, att jag, lärjungen, icke längre med min filosofiska forskning stod på alldeles samma botten som min lärare. Redan uti min gradualafhandling hade jag kommit till resultater, som i sina konsekvenser med den Boströmska filosofien icke låta förena sig. Jag märkte det icke då. Nu förstår jag det mycket väl och begriper därjämte - hvad jag då icke heller begrep - hvarför alla de loford, som jag af vederbörande fick uppbära för min lilla afhandling, alltid voro förenade med en sorts orolig rörelse med hufvudet, en blick åt sidan, mot taket eller mot golfvet, men aldrig mot mitt eget ansikte . ..

V.

Nyåret 1865.

.... Vet man först och främst, hvad det vill säga att vara högmodig och att vara ödmjuk? Det senare rekommenderas särskildt såsom en kristlig plikt, och, om jag får tro, hvad erfarenheten i detta afseende gifver vid handen, så skulle den sanna ödmjukheten bestå uti att så mycket som möjligt nedsätta sig själf. Jag måste erkänna, att jag aldrig begripit detta. Jag har däremot i den heliga skrift läst om en man, som säges vara de kristnas högsta föresyn, och han sade om sig själf det bästa, som kan sägas om någon, nämligen att han var

ett med Gud, och att ingen af judarne skulle kunna straffa honom för synd. Ja, om han också var ödmjuk, såsom han väl var, så talte han äfven om detta och sade: »jag är mild och ödmjuk af hjärtat». Däraf borde man kunna förstå, att den rätta ödmjukheten (ty han hade väl ändå en sådan) icke består däri, att göra sig själf uslare än alla andra varelser och sedan till på köpet beskylla sig för högmod; utan att han består i att om sig själf tänka och tala sanningen och låta sig gälla precis hvad man är. Är detta den rätta ödmjukheten - och jag hoppas, att så är - då kan högmodet icke bestå i någonting annat än alt anse sig själf för någonting mera och bättre än man är ...

Det är i dag töväder. Den nordiska vintern försmälter, »drifvan gråter sig till döds» - för att tala med Topelius. Man kunde tro, att våren vore här, och dock skulle man, om man det trodde, finna sig högeligen bedragen. Ännu skall Svea jord svepa sig i hvitt och nordan leka med flikarne af svepdräkten. Men den efterlängtade våren låter endast skicka bud, att han lefver, ehuru han tills vidare måste vistas på annan grund. Man får ibland små anticipationer af det kommande milda och ljufva för att kunna bära det stränga allvaret af det närvarande. Det är så naturens sed. Och mycket annorlunda tillgår det väl icke heller i andens värld. Vår finnes där och vinter; men också vinterdagar i våren och vinterdagar, då snön smälter.

Och tror du väl, att filosofien i detta afseende är så alldeles olika med de öfriga områdena af mänskligt lif? Jag vill nästan slå vad, att där ock finnes vår och vinter, dag och natt, sol och månsken. Jag har ett par månader

af det nyss förgångna året varit stadd på en filosofisk sjöresa. Så kallar jag att studera Hegel. Han är ett haf, som omsluter allt, en ocean, i hvilken himmelen speglar sig och jorden; men ett fotfäste finner man hos honom icke. Allt är gungande vågor, som drifva den ena den andra och öfvergå den ena i den andra. Synkretsen är vidgad, och land ser man icke; hvart man än vänder sitt öga, sammansmälter i fjärran himmelen och det böljande elementet. Är det vår eller vinter? Det vet jag icke. Böljan är icke frusen, men hon är kall. - Vill du tro, att jag blef sjösjuk? Jag blef så. Och därför styrde jag rakt mot land. Det var med en obeskriflig känsla af trygghet, jag ändtligen

förnam, att jag stod på fast mark. Det var den ädle tänkarekungen Spinoza, den österländske envåldshärskaren, som lät mig trampa sin egen grund. Men där var det vinter. Allt, hvad jag såg, var rent som snö och kallt som snö. Ett mäktigt fält låg framför mig, ett haf, skulle jag vilja säga, där drifvorna utgjorde stelnade vågor. Jag såg bäckar, i hvilka böljan stannat; vattenfall af is och rundt omkring en krans af de täckaste isblommor. Atmosfären var ren och frisk, men något kall i längden. Jag började frysa. Vill du tro, att det var med en viss förtjusning jag härom dagen började lyssna till den ädle Jacobi, som, för att jag skulle få blodet i mina ådror att spela på nytt, helt simpelt föreslog mig, att jag med honom skulle göra ett filosofiskt »saltö mortale»? - Jag vill icke säga, att jag följde hans råd, men jag följde honom själf till hans eget rike. Och där var det vår. Solen sken, nästan mer än ögat tålde vid, backarne brusade, knopparne svällde. Allt var rörelse och lif. Det gick en varm fläkt genom min själ, och jag frös ej längre; men jag kände mig såsom barn på nytt. Lifvet var mig gifvet såsom i en omedelbar åskådning.

Men jag förstod det icke, förstod mig icke själf. Det behöfdes också icke för att lefva och lefva som ett barn. Men hur var det? Fick filosofen någonsin lof att vara barn till förståndet? . . .

VI.

Febr. 1865.

De fromme här i landet hafva kommit öfverens därom, att jag är ett olycksbarn;... en mycket intresserad kvinna i hufvudstaden har hört genom en person som hört det af mig själf, att jag förnekar det eviga lifvet o. s. v., o. s. v. Filosoferna se på mig med frågande, halft misstänksamma blickar; ty jag lär icke vara ortodox Boströmare. Gubben själf tror mig vara sitt systems stödjepelare och glömmer aldrig att säga rnig det. Har jag väl hjärta att säga honom, att jag icke tror på hans system, jag, hans sista hopp? Jag har färdigt ett manuskript till ungefär 200 tryckta sidor - de fyra sista månadernas arbete - kan jag ge ut det? Kan jag döda den gamle, som jag håller af, och som dock lärt mig att tänka? Kan jag vända vapnet mot den, som satte det i min hand och lärde mig konsten att bruka det?

Du finner, att jag ibland måste ha en smula ledsamt. Men det är icke så farligt. Jag är mig ungefär lik, ser glad ut och ler oupphörligt ... I lilla N. S. är jag med nästan hvarje gång och tycker det är roligt . . . Snoilsky skickar ibland hem från Rom snillefoster, glödande af söderns sol. Den mannen är något att göra af. Han skall blifva stor. - Minns du, huru jag också hade vissa planer på storhet, när vi voro tillsammans i Uppsala? Jag blef en gång förargad, när du i mig icke ville er-

känna ett snille. Jag föresatte mig då, att verkligen blifva stor, på det att du en gång skulle tvingas att taga dina ord tillbaka. Jag dåre, som ville göra mig det besväret - för din skull! Du var mig kär på den tiden, och man kan göra mycket för den, man har kär. Nu är jag nykter och bryr mig ej om att vara stor eller söka blifva det. Hvem skulle tacka, hvem skulle älska mig för det?

.... L. har i dag firat begrafning efter en katt, som han marterat ihjäl. Han går sorgklädd. Det är just rätta sättet; döda först och anlägg sedan sorg! För öfrigt är det alltid glädjande att se, huru allt sjukligt medlidande i tid öfvervinnes hos vår ungdom. En katt är väl icke en människa heller, och om han det också vore -!

VII.

Maj 1865.

(I anledning af ett självmord inom den trängre kamratkretsen.) .... Det var i denna händelse någonting af den Rättfärdiges röst, som nådde mitt öra. Jag bäfvade för den, men jag tillslöt icke mitt hjärta. Jag lärde rätt inse nödvändigheten af en lefvande Kristus att hålla fram för den efter kärlek och tröst törstande människosjälen. Jag blef praktiskt öfvertygad om, hvad jag väl förut teoretiskt sökte bevisa, att Jesus Kristus är icke blott lifvet utan jämväl den enda riktigt fullständiga sanningen. För mig äro numera alla mer eller mindre konstigt byggda systemer - vare sig teologiska eller filosofiska (mitt eget inberäknadt) endast matta afspeglingar af den fulla och lefvande klarhet, som framstrålar ur hans öga . . .

VIII.

Nyåret 1866.

.... Hvem som för mig är lifvet och sanningen, det vet du ... Jag är glad att kunna säga dig, att jag, sedan vi skildes åt, fått kasta en och annan blick in i djupet af hans kärleksfulla väsen. Det har varit hänryckande vyer, som då öppnat sig för mitt öga. Huruvida det blir mig beskärdt att för mänskligheten tolka, hvad jag skådat, det vet jag icke, ty ännu har jag ej hunnit reda intrycket till en klart tecknad bild, men jag tror mig äga ett stoff, hvarur med tiden en skapelse kan framgå. Skall däremot denna skapelse icke få gestalt genom mig, så gör det också ingenting; jag är viss därom, att den skapande genien icke kan vara fjärran, ty jag ser, att mänskligheten väntar honom. Och säll är den, som det blir beskärdt att träda fram för människorna och med andens och kraftens bevisning vittna, att Kristus allena är den fulla sanningen, och lära dem att en gång omsider skilja mellan honom själf och de många, mer eller mindre lyckade, porträtt, som efter honom aftecknat sig på den smärtfulla mänsklighetens Veronika duk . . .

IX.

Jan. 1867.

.... Du frågar, om jag skall blifva präst. Jag vill vara en ljusets och sanningens tjänare, det är mig klart. Men först då jag kommer underfund med, att jag icke såsom vetenskapsman och ungdomslärare kan vinna detta mål, först då blir jag präst. Detta har jag ännu icke blifvit öfverbevisad om, och därför stannar jag kvar, där jag är.

X.

Nyåret 1868.

.... Jag har haft - och har väl ännu - ett stort fel. Jag förblandar denna världen med den eviga. Det är nästan rörande att se, huru denna förblandning genomgått hela mitt lif från mina spädaste år. Vid åtta års ålder tog jag på fullt allvar bort gränsen mellan de bägge värl-darne - det vill på den då för mig möjliga, barnsliga ståndpunkten säga: mellan jorden och de överjordiska rymderna. Jag trodde mig vara konung på ett stort luftskepp, som skulle föra mig till skapelsens yttersta gränser. Aftonen, innan det skulle komma och hämta mig, skänkte jag bort mina bilderböcker, emedan jag ej mer behöfde sådana lumpna ting. När jag var tio år fattade jag på fullt allvar det beslutet att blifva lika ren och helig som en af Guds änglar, d. v. s. jag skulle ej blott undvika att vilja något ondt, jag skulle ej ens veta något ondt, och jag höll på att bli vansinnig öfver, att detta ej lyckades mig. När jag älskade något, ville jag, att det skulle vara fullkomligt och evigt. Att min moder en gång skulle dö, var för mig alldeles orimligt. När jag var tolf år, älskade jag - länder, Frankrike, England, Danmark, o. s. v., och då fordrade jag af dessa länder, att de skulle vara fullkomliga och att de - aldrig skulle förgås! Och när det var gifvet, att alla verkliga länder (t. o. m. det heliga landet, som jag älskade) en gång skulle förgås vid världens ända, så konstruerade jag själf genom min fantasi länder, som af det skälet aldrig kunde förgås, att de aldrig voro till, och öfver dessa länder ritade jag noggranna kartor. Jag älskade språk ända till raseri, men det ena efter det andra förkastades: de döda dugde icke, därför att de voro döda, och de lefvande

dugde icke, därför att de dagligen förändrades; intetdera ibland dem bar evighetens prägel. Detta är mycket att minnas. Så blef jag äldre och började älska människor. Men den kärlek jag ville, skulle vara fullkomlig i anseende till sin art, och skulle i anseende till sin grad vara rent af ett utbyte af två själar: i bägge afseendena skulle den vara höjd öfver alla timliga villkor. En sådan kärlek ville jag på fullt allvar förverkliga, och jag misslyckades. Huru kunde jag annat? Det var dock i ändliga former, jag nödgades njuta detta fordrade, oändliga innehåll, och innehållet sprängde formerna. Kunde det väl annat? Jag har mycket lidit vid dessa oupphörliga sprängningsprocesser, och, hvad värre är, jag har bragt lidande öfver andra . . .

Religionen är min tröst och min styrka, och det icke längre denna slappa, panteistiska, på fantasi och tomhet rika religion, som jag för ett par år tillbaka hyllade, utan just det Nya Testamentets oförfalskade kristendom. Gud är mig ej längre detta Hegelianismens i eviga, oroliga vågor skimrande, eller Boströmianismens lugna, klara, kalla

och döda själfmedvetande, utan han är en Helig Vilja. Jag vet med en visshet, som icke står efter den, hvilken kan åstadkommas genom det snörrätaste, matematiska bevis, att på mig och hvarje människa är ställd en ovillkorlig fordran: var helig. Hvarje försök att neka denna fordran är icke blott ett misstag, det är ett brott. Men då denna fordran är fullkomligt obetingad och fri från alla villkor, så är hon någonting absolut, eller jag har i henne påträffat det absoluta, det gudomliga. Hvad Gud än i öfrigt måtte vara, säkert är, att han till min vilja ställer det obetingade budet: var helig. Men bjuda och befalla en vilja, det kan blott en vilja. Därför är Gud en vilja i förhållande till mig. Vill man nu därmed

påstå, att jag icke träffat någon bestämning, som Gud äger i och för sig, utan endast i förhållande till mig, så svarar jag, att en bestämning, som Gud har i och för sig i den mening, att han icke tillika har den i förhållande till mig, skall hvarken jag eller någon annan någonsin kunna uttala; ty hvad jag uttalar^ är i och med detsamma satt i förhållande till just mig.

Det blir ett helt annat lif i en världsåskådning, som antar, att Gud vill något, än i den, som antar, att Gud bara vet och ingenting annat är än bara vetande. Jag är alldeles utledsen på att blott äga en Gud af det senare slaget . . .

XI.

Hösten 1868.

.... Det finns ej mer än en olycka i världen, det är den, att vara ond. Allt annat går öfver af sig själf. Alla andra sår, än syndens, läkas så småningom, äfven om de äro aldrig så djupa. Några veckor eller månader, och allt går tillbaka i sin vanliga gång. Ingenting i världen är oss oumbärligt utom mat och dryck och kläder för att kunna lefva, och ett renadt hjärta för att väl kunna dö. Allt annat kunna vi så småningom vänja oss af med. Jag har märkt, att det verkligen går för sig. Slutligen skola vi icke heller behöfva mat och dryck och kläder; men då behöfva vi så mycket bättre det ren-tvagna hjärtat. O, om du visste, hvad jag älskar renhet, hvad min själ trängtar efter den! Rena anletsdrag, en ren stämma, ett rent öga, en ren känsla, en ren tanke, en ren vilja, dessa äro för mig drag af himmelen . . .

XII.

Aug. 1869.

Så att jag verkligen skall resa i morgon! Vet du, jag tycker det är svårt att taga afsked af dessa berg och dalar och floder och skogar, hvilka jag sett en gång med barnets öga. Det är kuriöst, hvad vi hafva märkvärdiga ögon, när vi äro barn. De föremål, på hvilka vår blick då fallit, äro förtrollade, när vi komma tillbaka som män. De se ut som vanliga berg och buskar och träd och stenar o. s. v., ehuru man väl vet, att de egentligen äro de gamla, kära, lefvande kamraterna i vår barndoms lekar och fantasier.

Jag besökte nyss ruinerna af ett litet tempel i skogen. Det altare, vid hvilket jag fordom knäböjde, var nu en ganska vanlig bit af en ännu vanligare liten klippa. Men hvem hade rätt: mannen, sorn såg ett rätvinkligt stycke af ett berg, eller gossen, som såg ett den gode Gudens altare?

XIII.

Sommaren 1870.

.... I Guds rike är den ena personen hel och hållen närvarande i den andres innersta hjärta, och hvar och en lefver sitt eget lif genom att lefva sig in i alla de andra. Detta är det eviga lifvet, kärlekens eviga lif. Tids-lifvet är en skugga af det lifvet. Det händer, att denna skugga på vissa punkter genombrytes af evighetens ljus. Detta är händelsen, hvarhelst en verklig personlig kärlek äger rum. Att jag personligt älskar den eller den, är ingenting annat än att slöjan för min allra innersta blick faller från mitt evighetsförhållande till den personen. Jag

fattar och tillägnar mig fritt detta evighetsförhållande, och då älskar jag i anda och sanning. Kunde mitt öga här i

lifvet, i detta abstraktionernas, successivitetens och styckeverkens lif, någonsin blifva riktigt klarsynt, så att de kunde se allt på en gång, då skulle jag också förnimma, att detta personliga kärleksband knyter till mitt hjärta, icke blott den eller den utan hvarje personlig varelse, åt hvilken ett evighetslif är beskärdt. Men nu är det ej så. Här i lifvet heter det ej allt på en gång eller allt i alla, utan här heter det ett i sänder. Här finnes det grader och exklusivitet i kärlek, och hvad man ger åt den ene kan man ej på samma gång ge i samma grad åt den andre. Men jag är tacksam, att den evighetslifvet skymmande förlåten faller med afseende på någon af dem, med hvilka jag här i lifvet kommit i beröring . . .

XIV.

l december, Oscarsdagen 1870.

Härmedelst öfverlämnar jag åt dig den ursprungliga handskriften till mina »undersökningar angående den materialistiska världsåskådningen». Det är egendomligt, att jag, som högre än allt annat älskar renheten, skall blifva nödsakad att till dig, som jag just för renhetens skull lärde att älska, öfverlämna en så af 'sättarens händer besudlad gåfva som denna. Men jag hoppas, att någon klar och ren tanke skall kunna genombryta det äfven i kali-grafiskt hänseende miserabla omhöljet - mer än hälften är skrifvet med vänstra handen och resten med en darrande högerhand - och att din själs öga däraf skall kunna erfara någon liten fägnad. I sådant fall skulle min gåfva af dig kunna mottagas på ett sätt liknande

det, hvarmed du fordom mottog min personliga tillgifvenhet. Äfven jag är en i kaligrafiskt afseende misslyckad skrift, som dessutom i denna världens tryckeri blifvit på ett betänkligt sätt tilltygad af välmenande men otvagna händer. Dock torde äfven åt denna skrift hafva blifvit beskärd den lyckan, att uttala en och annan tanke af renhet och sanning. Bland dessa tankar intages, i mitt eget tycke, ett mycket framstående rum af den, som säger mig vara din vän.

XV.

Luzern d. 19 juli 1873.

.... Länge har jag varit betänkt på att skrifva till dig, men jag ville först komma till ett riktigt vackert ställe, ett ställe, där jag utan afprutning kunde säga: »Här är skönt». Det kan jag säga här i Luzern. Detta är det vackraste, jag sett, och förmodligen det vackraste, jag någonsin får se. Här har jag ändtligen något, som alldeles afgjordt pekar mot himmelen. Hvad jag älskar detta smaragdgröna vatten, dessa kantiga Alper, dessa kronor af evig snö. Så måste ock ett barn af tiden, om det vill komma himmelen mycket nära, afkläda sig all jordisk yppighet, allt jordiskt känslo- och tankeprål. Denna från himmelen fallna snö, som, i trots af sitt fall, försmår att låta sig upplösas och uppmjukas af någon den jordiska solens värme, utan liksom satt sig i sinnet att förbida den yttersta dagens allt förvandlande eld - från den blåser en uppfriskande vind in i min själ. Mot detta är allt annat, som jag sett, rätt obetydligt . . .

XVI.

Maj 1875.

Jag föreställer mig, att du mottager dessa mina rader på din prästvigningsdag - kanske den viktigaste bland alla dina dagar före dödens dag. Jag ville ej gärna, att du denna dag skulle vara utan alla påminnelser om din gamle vän Wikner. Du hälsade mig genom J., att äfven grafvarne om våren pläga bringa blommor. Du sade därmed sant. I viss mening är jag en graf, ty det är mycket, som i mig blifvit begrafvet, så att det för människor måste se ut, som om det blifvit dödens rof ... Men jag har en fast tro på uppståndelsen. Jag till och med tror, att döden och begrafningen är en synvilla, som den lefvande tron korrigerar. Jag tager därför min tillflykt till tron. Jag tror, att jag älskar dig, d. v. s. när jag tror, så vet jag, att jag det gör. Då vet jag, att både du och jag tillhöra ett annat rike och en annan värld än denna, som först förde oss tillsammans; och där är du min vän och jag din i högsta och innerligaste mening. Detta är för mig ej ett blott tillkommande: det är ett närvarande, men beslöjadt, och slöjans

bortryckande är ett framtida. För öfrigt är det allt ett Guds verk i Kristus. Han är hufvudet, vi äro lemmarne. Men min naturliga människa förgås - o, må hon gärna förgås! - det naturliga känslolifvet försinar. Jag har på åratal ej erfarit en djupare, mänsklig känsla med två eller tre undantag: vid min moders dödsbädd och graf samt vid en liten skolgosses dödsläger, hvars sista suck jag mottog. Jag förstår däraf, att döden är den enda makt, som ännu frigörande kan beröra min naturliga varelse; och sedan dess vet jag ingen plats, där jag känner mig bättre till mods än vid en dödsbädd. Där känner och ser jag,

huru äfven min naturliga varelse är i min Guds hand, hvilken allt förvandlar. Må jag för Jesu Kristi skull förnimma det så, när det för mig heter - icke vid utan på dödslägret! - Ditt ämbete skall ställa dig vid många dödsläger. Du skall erfara, att det är en välsignad plats. Där är det lättare att tro än annorstädes, emedan om man där icke trodde, så funnes ingenting gräsligare, än hvad en dödsbädd erbjuder.

Jag kunde nästan vara frestad att afundas dig, som kan bli präst och få till ditt ämbete att arbeta på själars frälsning. Men nej! Vare du välsignad. Jag får väl ock en väg, på hvilken vi till sist kunna mötas.

XVII.

Nyåret 1877.

Hvad mig själf beträffar, känner jag mig lycklig och fridfull, och som jag förmenar, hvilar min frid på den grund, som icke vacklar. Ibland fylles min själ af en outsäglig fröjd, men för det mesta är det andens ro och hvila; ofta känner jag rakt ingenting, men, som du väl vet, är detta ingen olycka; eftersom våra rätta fröjdeämnen icke äro vi själfva. Jag har mycket att göra, och det är bra; mitt naturliga lynne tål icke vid att ha mycken ledighet. Men jag önskade, att jag finge sofva längre än till klockan 6 om morgnarne. Skolan är mig kär, och skolgossarne äro för mig ett slags högre väsenden, ehuru hvarje dag, timme och minut, som jag tillbringar i skolan, med erfarenhetens eftertryck säger mig, att de, med få undantag, äro ena stora drumlar och lymlar. Huru denna motsägelse skall lösas, bekymrar mig icke. Jag vet, att den han lösas. Äfven de, som

med all rätt bära namnet af Guds barn, visa sig, som jag tror, i lifvets skola ganska drummelaktiga. -

XVIII.

Våren 1879.

.... Nu är jag visst bitter. Ja, min själ fylles ofta af ett »bittert svall» utan »blomsterskörd». Men jag knäpper mina händer och beder, att Gud måtte bevara mig från att häda och förbanna något af det, som han välsignat. Och emedan jag sannerligen är i någon villrådighet, angående hvad han verkligen välsignat, så beder jag, att jag måtte bli bevarad från att förbanna någonting alls .... Men jag vet, att en gång skall det blifva ljust äfven kring mitt hjärta. I mitt hjärta sitter ännu alltid en ljus punkt, återglansen från ett oändligt skönt men törnekrönt hufvud.

XIX.

Juli 1879.

I min ungdom kallade du mig den »milde». Namnet var då ej alldeles oriktigt. På äldre dagar har en åder af bitterhet utgjutit sig i min själ: du märkte något däraf i somras, tror jag. Den jordiska verkligheten var mig nog litet bekant: jag lefde nog mycket i en själfskapad värld; den jordiska verkligheten har kanske tagit i mig med en hand, som Imnnat vara mildare: ja, d. v. s. jag tycker så. En gång skall jag kanske kunna se en välsignelse äfven i detta; ännu kan jag icke känna det så.

XX.

December 1882.

Tack för att du än en gång bläddrat i mina gamla bref och än en gång funnit mig »besynnerlig». Jag blir numera ej stött öfver dylika epitet. Hvar och en tror gärna i sin ungdom, att världen skall vara afpassad efter lians natur. Denna illusion är i sin ordning naturlig. Men den leder för somliga till bittra brytningar. Så för mig. Det ligger nu alltsammans till det mesta bakom mig och är någonting, som jag tackar Gud för. Världen är visst icke förvandlad,

och min natur är visst ej heller förvandlad (hvartenda drag i min varelse igenkänner jag f rån mitt 10: de eller ll:te år); men Gud har så att säga lösbrutit mig från världen, såsom läkarne ibland bota tandvärk genom att afslita nerven men låta tanden sitta kvar, och jag är nu nöjd och lycklig, ofta outsägligt lycklig. En sådan rörelse, som lossade mig, var min långa och svåra sjukdom i början af 1881. Nu har åter förekommit en stark ryckning på min lifstråd. Jag sjuknade häftigt den 26 november och är ännu så klen, att jag knappt orkar gå öfver golfvet.

I sammanhang härmed vill jag nämna, att jag ändrat min plan angående mina gamla dagböckers öde efter min död. Jag gifver dem icke till X. och Y., som kunde få ganska många samvetsbetänkligheter, angående den rätta användningen af det arfvet, utan till Uppsala universitets 'bibliotek: dock få de ej öppnas före år 1930 och i intet fall före de minas död. Ingen af mina vänner behöfver emellertid vara rädd för deras innehåll: där står intet ondt om någon annan människa än mig själf, åtminstone om ingen namngifven. Jag har ej heller behöft att säga något ondt om mina närstående: i sitt förhållande till mig hafva alla människor varit som änglar, åtminstone i afseende på hvad de velat. BREF. 313

Strödda bref och brefutdrag.

I.

Till fru Christina Hylander, född Byström. Uppsala den 24 november 1861.

.... Jag kunde således med allt skäl vara nöjd med min sommar, som låtit mig återse gamla vänner och förvärfva nya. Den hade låtit mig njuta mycken vederkvickelse, mycken glädje, mycken kärlek.

Det sista är det bästa och Gud har af den gifvit mig en rik skörd. Vet faster, jag har ofta fallit i förvåning öfver människornas förhållande till mig: öfver den kärlek jag öfverallt vunnit. Det är nästan underbart. Tro dock icke att jag hotas af faran att blifva högmodig.

O min faster, därtill har jag alls inga skäl. Ty förutsatt äfven, att all min sträfvan ginge ut på att vinna människornas kärlek, så har jag dock så mycket förstånd, att jag begriper att människorna icke skola älska mig, om jag blir högmodig. Men mitt mål är, Gud vare lof, ett högre; hvad jag vill och måste vinna är ett evigt godt. För öfrigt erfar jag aldrig ett bevis af människornas kärlek, utan på samma gång den tanken gör sig gällande med oemotståndlig makt: »de som nu älska dig skola kanske en gång hata dig eller till och med förakta dig; ty skall du lefva och dö för en idé, så kan du ej bli förstådd af alla!» -Ja, min faster, jag skall en gång bli missförstådd, jag vet det, men den mig känner lör i höjden . . .BREF.

II.

Till herr ^>Sten Stureson», Uppsala.

Uppsala den 14 ökt. 1866. *

Det var med blandade känslor jag i går mottog er skrifvelse: sorgliga, ty jag såg framför mig en själ som led, glada, ty jag kom dock i beröring med en själ, som ville hafva ett lif, vardt att lefva. O, hvad jag törstar efter sådana själar!

Gud välsigne er därför, unge man, hvem ni än är!

På er fråga svarar jag detsamma som ert samvete väl ofta sagt eder: ett obetingadt nej. Man skall ej göra ondt^ i hopp att godt skall komma därutaf. Man skall ej göra det, ty det är omöjligt, att det onda skulle vara den rätta vägen till det goda.

Att »öfverlämna sig ohejdadt åt sinnligheten» - Gud bevare er! Hvad skulle följden blifva! Att ni slutligen vämjdes vid den sinnliga njutningen, säger ni. Ja det är sant, men vet ni hvad denna vämjelse innebär? Att eder kraft är uttömd, eder förmåga att njuta förslöad, under det att synden ändå förblifver eder herre. Tror ni icke, att denne samme herre, som utslitit er, skall veta att taga i sin tjänst hvarje den minsta tillstymmelse af återvändande kraft? Jo, säger jag, och er egen erfarenhet skall gifva mig rätt. Ni har någon gång utmattat er genom att tömma den sinnliga njutningens bägare, och då har för någon tid mättnad eller till och med vämjelse inställt sig; ni

trodde er kanske ett ögonblick befriad från sinnlighetens makt: det varade icke länge! När kraften återvände, törstade ni åter efter samma giftdryck, som

* Svar på ett anonymt bref från en bland de många inför Wikner biktande ynglingarne, Utg. anm.

nyss väckte er leda. Är det icke så? Jag vet, att det är så.

O, det är en förfärlig makt, syndens makt! Många äro de ynglingar, som gått ut i världen med rika anlag, vackra grundsatser, ärligt menade föresatser att vandra så, att de icke behöfde blygas inför minnet af en ren och lycklig barndom. Men där spordes, vid den där farliga brytningsperioden, en nyvaknad underlig känsla af njutningstörst, en känsla, af hvilken barnet ännu icke var mäktigt. Och njutning erbjöds, här en sinnlig, där en af en högre art. Den unge blifvande mannen visar kanske tillbaka gång efter annan den förra. En gång blifver han dock öfverrumplad. Han känner sig förödmjukad och flyr tillbaka med fasa. Han känner, att hans själs vinge fått en blodig fläck och den blir honom tung som bly. Han vill akta sig, han skall aldrig göra så mera. Hans själ skall hädanefter lyfta sig till högre flykt och högt, högt skall han sväfva fram öfver sinnlighetens dy. Den arme! Tror ni väl, att man flyger lätt med en fläckad, bly tung vinge? Alltsomoftast berör han åter den grumliga ytan, och för hvarje gång blir hans vinge tyngre, hans hopp att nå det fjärran målet mattare. Då tänker han: här är icke vardt att arbeta mer, jag vill störta mig i djupet, jag vill på vinst och förlust anförtro mig åt en af dessa grumliga vågor, som röra sig därnere och som jag djupt föraktar; kanske skall hon föra mig till land. Arma själ, som så tänker; det är ej blott grumligt vatten du ser därnere; ytan gömmer dy, i hvilken man arbetar sig djupare ned för hvarje rörelse; och gå där några vågor på ytan, så gå de icke åt land, de gå utåt, utåt mot det villande hafvet!

Min unge, okände vän! Är ni denna själ, som med haltande flykt släpar er fram öfver sinnlighetens djup och

misströstar om att nå det mål, ni en gång föresatte er, så tro icke de lögnaktiga hviskningarne från vågorna därnere, att de skola bära er. Ni är förlorad, om ni tror dem! Flyg, flyg med blödande vinge, kanske är landet närmare än ni tror, fast morgonens töcken ännu skymmer det. Och skulle ni o'ckså först döende nå en räddande klippa, så är det för en vingad varelse dock hederligare än att drunkna i grumliga vågor.

Men - säger ni - jag äger ej mera någon kraft. Den är uttömd eller skall åtminstone blifva det efter ännu ett par fåfänga försök.

Ni har rätt, min vän, ni äger ingen 'kraft. Ni står, om jag ej misstager mig, på en ståndpunkt, där ni icke Imn äga någon kraft.

Att döma af ert bref, äger ni kunskap om det sinnligas uselhet och det förnuftigas förträfflighet eller kanske gudomlighet; vidare äger ni insikt däri att ni bör välja »det förnuftiga till bestämningsgrund» och ni har gång efter annan fattat föresatser att göra så. Dessa äro edra andliga resurser; är det icke så? Och detta är allt? Min vän, min vän, huru kan ni hoppas att vinna seger utan andra vapen än dessa? Med blott dessa resurser försäkrar jag er, att ni skall fatta föresatser i oändlighet och ni skall bryta dem alla.

Seger öfver synden är frukten af andligt lif. Ni vill skörda denna frukt - men hvar är då trädet, som skall lära frukten? Tror ni,"att frukten sväfvar i luften? Säg mig: när och huru planterade ni trädet?

Det träd, som ensamt bär segerns frukter, är det andliga lifvet. Detta är så godt som ett axiom. Skall det andliga lifvet bära frukt, så måste det först finnas - detta är ett axiom. Det andliga lifvet är icke blott det naturliga lifvet och följer således icke med den tim-

liga existensens framträdande, utan måste fritt förvärf vas eller emottagas. Det andliga lifvet är det blott naturliga så motsatt och olikt, att skillnaden väl märkes, när det inträder. Det gör sig gällande såsom en fullkomlig omstörtning af allt det gamla; det kommer genom en ny födelse (man har begagnat den bilden, och den är icke för stark). Nuväl, ni begär det andliga lifvets frukter - när och huru fick ni detta nya lif?

Ni har vändt upp och ned på det rätta förhållandet. Ni begär frukt, innan trädet planterats; ni vill verka och handla och vara en man, innan ni blifvit född. Detta är ett fel.

Hvar skall ni vinna detta nya lif? Skall jag besvara för er den frågan? O, hvad ville jag hellre? Men jag gör det icke förr än jag fått veta, att ni blifvit öfvertygad, att hvad ni behöfver är ett nytt lif. När ni sagt mig detta, skall jag säga er, hvad jag erfarit i detta afseende; men förr skall ni aldrig tro mig. Blott det vill jag nu säga er, att jag lidit mycket, förfärligt mycket, och att jag därför kan ömma för dem som lida.

Gud välsigne er, önskar Pontus Wikner.

III. Till J-k.

Uppsala, 22 januari 1867.

.... Att jag någon gång under den förflutna terminen varit sluten och otillgänglig - det tror jag nog, men det bör icke alltför mycket smärta dig, du känner mig ju bättre än andra, och just därför hvilka många och till en del svåra strider, som hafva sin tummelplats i mitt bröst.

Där födas många dissonanser, och jag kan ej lägga dem alla i dagen, dels därför att jag ej alltid kan fixera dem i ord, dels därför att jag vill försöka besegra dem först på egen hand innan jag lägger fram dem för andra. Du vet kanske icke, att jag är svag för att vara stark, och det verkar icke stärkande på den egna individualiteten, om man skall tillkalla en jordisk bundsförvant vid hvarje skärmytsling, som man händelsevis kan komma att bestå. Bundsförvanterna behöfvas nog vid de stora bataljerna, och då är det godt att icke hafva uttröttat dem med småsaker . . .

Uppsala, 18 febr. 1868.

Jag funderar på att nu snart börja ett kollegium i Kants Kritik, der reinen etc., och för detta ändamål håller jag nu på att ännu en gång studera den gamla hederliga boken. Jag är alldeles förtjust i gubben Kant. Alltsedan jag i julas slutade v. Zezchwitz' Apologie des Christen-thums, har jag ideligen läst Kant, stundom mer än 100 sidor om dagen, hvilket jag tycker är hederligt. Ibland har jag varit så förtjust, att jag velat skrika. Platon var stor - men Kant! Och så naiv sedan! »En gång for jag från Pillau till Königsberg, och då hade jag sjösjuka» eller »Resor äro ett medel för vinnande af antropologiska insikter, men kunna också ersättas därigenom, att man bor i en stor stad där många stråkvägar sammanträffa, t. ex. i Königsberg.» - O, hederliga Kant! I sin teoretiska filosofi är han skarpsinnig och torr och lärorik, i sin praktiska är han sublim. Man har svårt att någonstädes andas en renare luft, ehuru man väl stundom skulle kunnat önska, att hon vore något varmare. Framtidsfilosofien ligger och drömmer i Kants kritik af det

praktiska förnuftet. - Jag höll för resten på att här rycka an med en jämförelse mellan Kant och hans efterföljare å ena sidan samt Sokrates och de Sokratiska skolorna å den andra, i akt och mening att visa att den Kantiska periodens Platon ännu icke är kommen, ehuru han efter alla analogier snart bör vara att förvänta - en åsikt, som ursprungligen föreskrifver sig från adj. A. -; men tyvärr fick jag just kallelse till aftonmåltiden, när jag hade slutat den näst föregående meningen, och den filosofiska anden vek ifrån mig vid beröringen med den låga materien . . .

Uppsala den 6 mars 1868.

Dödens djupa allvar har på senare tiden ofta stått framför mig. Det är ingen sak att leka med. De där många »lifsformerna», som enligt åtskilliga filosofers förmenande skulle falla jämte eller efter denna och hjälpa hvad denna ej hulpit, äro ingenting att bygga på. De synas mig utgöra ett försök att förvandla till en naturprocess - ty det att födas i flere lifsformer, det är en naturprocess - det som i evighet aldrig kan vara en naturprocess, nämligen den nya födelsen.

Foss, Hermansdagen 1868.

X liknar mig i ett bref helt enkelt vid hafresoppa, som man dricker sedan man intagit bittervatten. Det är visst icke någon storartad lott att vara hafresoppa, men jag tyckte att det ändå var så vackert sagdt, att jag blef vek om hjärtat. Emellertid är det underligt, att man kan tjäna som hafresoppa, då man i sin själ gömmer så många

bittra rötter som jag. Har X rätt, så är förtjänsten icke min, utan Hans, som gjorde vattnet sött i de bittra källorna fordomdags.

Foss den 13 juli 1869.

.... Emellertid är det komiskt, att jag denna sommar är en mycket väldigare brefskrifvare än vanligt.* Nästan hvarje post expedierar jag bref, oaktadt min hand gör uppror, så snart jag om morgnarne V2 10-Va 11 skrifvit mitt vanliga pensum i antropologien. Jag kan ej förklara detta annat än genom min benägenhet för att göra min kraft gällande helst där, hvarest jag möter det mesta motståndet. Jag finner af gammalt en viss njutning i att besegra lidandet. Kanske är det därför jag fått ondt i handen, för att jag skall bli så mycket flitigare skribent. Men jag är arg öfver min stil och lider af att se de fula bokstäfverna. De antaga ibland en form, hvilken gör på mig samma kväljande intryck som den kinesiska och siamesiska byggnadsstilen.

IV. ffesebref till fröken Jlgnes Börjesson**

Uppsala dec. 1873-jan. 1874.

.... Sköna Heidelberg! Jag blef där kvar från den 9 till den 11 juli. Hvad skall jag säga om slottet, om

* Wikner led denna tid af smärtor i handen, som vållade svårighet vid skrifning.

** Fröken Börjesson hade bekostat Wikners resa 1873 till utlandet, oca han sände efter hemkomsten henne reseskildring därom,

nedskrifvei under resa a.

under svåra reumatiska plågor, af hvilka han äfven led

dess minnen, om utsikten därifrån! Bäst att säga ingenting alls, men innehållsrika timmar upplefde jag där. Vid universitetet hörde jag föreläsningar af Kuno Fischer. Föreläsningarna voro utmärkta; och hvad föreläsarens person angår, så kan man få precis hans bild genom att till ett sammansmälta följande uppsaliensare: professor L., adjunkten H., major G. och en värmländing, som heter L., och sedan ge den färdiga bilden ett litet lätt sabelhugg på själfva nästippen. En annan man såg jag i Heidelberg, den berömde fysikern Bunsen, och han var sysselsatt med den lofliga verksamheten att äta. Och huru jag sprang för att få se och höra Daniel Schenkel! Jag sökte honom vid universitet; studenterna sade, att han läste hemma i sitt hus. Man gaf mig uppgift på ett nummer vid Alléestrasse, tror jag; och sedan jag begifvit mig på väg, kom en student efter mig och sade mig, att han uppgifvit ett oriktigt husnummer och uppgaf nu ett annat, ökande sin godhet genom att i den riktningen följa mig ett stycke till vägs. Men när jag kom dit och frågade efter Kirchenrath Schenkel och das theologische Seminar, så fanns i det huset ingenting sådant, och ingen i den trakten visste något därom. Jag började tro, att d:r Schenkel var blott en mytisk personlighet. Omsider fann jag dock hans bostad, men där förehades blott praktiskteologiska öfningar, som för åhörare ej voro tillgängliga. Men en fredagsafton bevistade jag en liten gudstjänst i den förtjusande vackra S:t Peter (Universitäts-Kirche), och då frågade jag en student: »är d:r Schenkel här?» hvarpå han svarade: »han i sammetskalotten». - Så, att detta var den berömde kättaren - en liten svartmuskig man med kvicka ögon! Följande söndag hörde jag honom predika i S:t Peter. Jag gick till kyrkan i afsikt att vara mycket kritisk; men predikanten tog mig med storm.

Predikar om hela

hade jag

handlade om Petri gång på hafvet eller rättare Petri lif och hade till ämne: »huru tron luttras

genom tvifvel och förödmjukande erfarenheter». Det var stora, sanna och i väldiga drag utförda själsinteriörer. Jag tänkte, att om jag också med hela min resa icke har vunnit mer än att hafva hört denna enda predikan, så

ej rest fåfängt eller betalt den uppbyggeisen för

dyrt. Därför tackar jag ock särskildt Er för denna predikan. - Och jag uppsökte naturligtvis sedan Schenkel? - Nej, jag uppsökte under min resa ingen lefvande människa andra än sådana, som beredde mig kroppens uppehälle och fortkomst. Jag kunde ju icke gärna uppsöka en framstående man utan att tala om, att jag vore en svensk universitetslärare och sålunda för honom blifva ett slags representant af svensk bildning. Men jag kände också, att jag till sådana där högdjur inte skulle kunna yttra en enda tanke som förtjänte att höras: skrifva kan jag något, men föra ett bildadt samtal - omöjligt; en fjortonårig gosse kan disputera omkull mig på fem minuter. Nuväl, den svenska bildningen blef icke komprometterad genom mig, och det bör mitt land tacka mig för ...

.... När jag närmade mig Luzern, satt jag en stund försänkt i en drömmande betraktelse af den klarblå schweiziska himmelen. Men hvilka besynnerliga skyar, tänkte jag, i hvita, fantastiska former; ändå något stela för att vara juli-skyar. Då slog mig plötsligt som en blixt den tanken: Alperna! Ja, det var Alperna! Det finns kanske på jorden mycket, som är vackrare; men säg mig icke, att det finns något för det kroppsliga ögat tillgängligt, som i högre grad är ägnadt att tuktande och renande upplyfta själen öfver jordelifvets småaktigheter och känslo-petitesser. Alperna öfverträffas endast af den klara stjärne-BREF. 323

nattens himmel, men den är också en himmel och ej en jordisk sak. Det måste vara omöjligt att se Alperna och samtidigt vara sentimental. »Guds rike står icke i ord utan i kraft» - denna apostoliska tanke, om han skulle taga kroppslig gestalt, borde se ut så som Alperna. Jag kom fram till Luzern och tog in på Hotel »Schwanen», där jag fick ett rum fyra trappor upp. Hvilken utsikt! Vierwaldstädtersjön under mitt fönster, och bakom dess buktningar alp öfver alp. En sådan färg på vatten! Om man tillförene visat mig en målning med sådan färg på vatten, då skulle jag sagt: ett sådant vatten med smaragdens färg har man kanske rätt att föreställa sig i Uppenbarelsebokens paradis, men icke på den syndfulla jorden. Men sådant vatten såg jag i Vierwaldstädtersjön. Det lilla förtjusande Luzern! Framför Thorwaldsens lejon tillbragte jag oförgätliga timmar. Huru jag älskar detta uttryck af ett i trofast kamp genomgånget lidande. Jag minns huru djupt jag som gosse greps af hvad jag läste i Ekelunds gamla historia, när det sades mig, att de vid Thermopylae fallna spartanerna fingo denna grafskrift: »främling, gå och säg Sparta, att vi ligga här för det vi åtlydt fäderneslandets lagar». Denna tanke återfann jag i anletsuttrycket hos det fallna Schweizerlejonet. Jag tänker: vi hafva ock ett fädernesland med heliga, oryggliga lagar: det är Guds rike, Jesu Kristi sanningsrike. Säll den, öfver hvars jordiska lyckas graf kan skrifvas: »säg mina bröder, att jag ligger här för det jag åtlydt fäderneslandets lagar»...

.... Dresden: Två förmiddagar tillbragte jag i målningsgalleriet. Härligt! Framför Sixtinska madonnan satt jag båda dagarna länge. Så ungefär tänkte jag: Här är det mänskliga sköna *förmäldt* med det gudomliga rena. Penseln förmår kanske ingenting högre än detta. Jag har

gråtit därvid. För jnig finns dock ett högre. Förmäl-ningen är det helgade naturbandet. Skönare än förmätningens dag är offringens dag, den stora pånyttfödelsens dag, då hvarje naturband brister. I detta anlete står att läsa: »Salige äro de renhjärtade, ty de skola se Gud», och det är skönt. Men i ett annat anlete, som ingen pensel rätt kunnat måla, läser jag denna segertanke: »Jag hafver med Gud och människor kämpat och fått öfverhanden». Det är mig skönare. Det mänskligt sköna är icke längre förmäldt med det gudomligt rena, utan det är detta . . .

.... En vacker aftonstund stod jag vid Fichtes och Hegels grafvar å Dorothéen-Kirchhof. Aftonsolen glimmade mot den gyllne inskriften å Fichtes vård, där jag läste det sköna språket om huruledes de, som många undervisa till rättfärdighet, skola lysa såsom stjärnor i evighet. Jag älskar Fichtes minne: det var en man, som vågade att offra något för sin öfvertygelse. Sent på aftonen den 13 tog jag in i Greifswald. Följande morgon, sedan nästan öfvermänskliga ansträngningar ställt mig på benen, fördes jag i en droska till Neukirchen, en landtkyrka utanför staden, där jag ville besöka Thorilds graf. Jag har ju ock en tid svärmat för Thorild. När jag kom tillbaka från grafven, frågade mig kusken, om jag var nära släkt till den mannen, hvars graf jag besökt. Nej - svarade jag. »Aber Sie waren doch gut bekannt» . . .

Ser ni, detta är min lilla korta reseberättelse. Ni skall säga, att jag bort se mig mera omkring än nu skedde. Det hade jag väl också gjort, om jag ej blifvit så sjuk som jag blef. Men i alla fall är jag själf ofantligt nöjd med min resa; och därför vill jag, att äfven ni skall vara det. Jag kunde hafva sett mer och haft mer att berätta; men jag skulle svårligen kunna känna och erfara någonting djupare. Jag anser mig därför hafva

skördat en rik inre vinst; och för att ni för mig möjliggjort detta, därför täcker jag er innerligen. Måtte den gode guden välsigna er!

Efter min återkomst till Sverige var jag länge högst usel, men genom behandling af Waldenström är jag nu mycket bättre.

Riktigt bra kan jag aldrig bli, ty det har jag ej någonsin varit, sedan jag var tio år. Redan innan jag hann den åldern, var det ej ovanligt, att än ett ben, än en arm stelnade och vägrade mig sin tjänst. Denna sommarens sjukdom var således blott ett starkare utbrott än vanligt af ett gammalt ondt.

Som ni kanske vet, är jag nu lektor vid katedralskolan i teologi, hebreiska och filosofi. Sysselsättningen med ungdomen i skolan är mig särdeles ljuflig, och ehuru jag bibehåller docenturen vid universitetet undrar jag, om jag någonsin kommer att helt blifva en universitetets man t. ex. såsom professor.

När jag nu slutar denna epistel, börjad den 29 december, ha vi redan den 8 januari. Min trötta hand har ej tillåtit mig att skrifva mycket hvarje gång. Nu önskar jag er en god och lycklig fortsättning på det nya året. Öfver er hvälfver sig nu Italiens sköna himmel: må ni alla dagar kunna se honom utan sorg, eller, om det ej låter sig göra, dock utan bitterhet i sorgen! Må konstens genius, som ju skall riktigt bo därnere i Italien, hädanefter såsom hittills vara er bevågen och hålla er ständigt sällskap i er atelier!

Hälsa Italien! Farväl, allrabästa fröken! Jag skickar er många välönskande tankar med nordanvinden, i fall en sådan någonsin kommer fram till Firenze.

V. Till K. W-g.

Bättvik den 5 juli 1880. Broder W.

Hjärtligen tack för tidningen, som du hade godheten skicka mig. För din lysande anmälan af min lilla skrift * sänder jag dig ett varmt handslag. Jag vill icke inlåta mig på frågan om jag förtjänar den eller icke. Jag tackar dig och gläder mig däråt som ett godt barn.

Du har rätt, att mitt föredrags innehåll hade sin närmaste anledning i den Wicksellska striden. Under denna strid hade jag från åtskilliga håll i den visa staden känt mig omhvärfd af en fariseisk sedlighetsande, hvilken jag hatar långt mer än själfva osedligheten. Åt den anden vill jag ge en örfil, och jag hoppas jag gjort det, ehuru andeöron äro svåra att träffa. Mitt föredrag väckte mycken förskräckelse, och man uppmanade mig att åtminstone icke låta trycka det. Men jag är ända till vämjelse trött vid att smeka estetiskt-fromsinta öron med idel västan-väder: någon gång måste äfven jag tala »ei blöt til Lyst».

VI. Till J-k.

Uppsala den 6 och 7 maj 1881.

.... Hvad mig själf beträffar, försäkrade doktorn ständigt, att någon lifsfara icke var förhanden; men i och för min egen känsla var jag vid de upprepade kväfnings-anfallen i alla fall i dödens portar och kände dödens all-

* »Kulturens offerväsen.»

var. Jag märkte under denna tid huru litet man i sådana stunder kan använda af det, som man i det friska tillståndet kan föra så bittra strider om. Hela mitt religiösa medvetande innehöll blott en tanke och en bild: tanken var »Gud min Fader» och bilden var Jesus i Getsemane. Jag kunde icke använda mer och kände mig icke heller behöfva mer: i detta uppgick för mig tid och evighet. Att någon gång i afseende på sitt själslif bli underkastad en sådan reduktion, anser jag vara en stor välsignelse: man får därigenom bättre sikte på medelpunkten . . .

Min bok * lär ha väckt mycken oro i det filosofiska lägret. Man säger att X »rasat», Z säger sig hafva »ryst», när han läste somligt. Jag lär anses lifdömd i filosofiskt afseende, och att jag ej kan få professuren efter R. är ganska troligt. Detta bekymrar mig mycket litet. Jag kände under min sjukdom, att det ej hjälpt mig ett spår till större frid eller mindre plågor, om jag varit filosofie professor. Allt detta lämnar jag i Guds hand . . .

VII. Till K. W-g.

Hvilan, Rättvik den 28 juni 1881. Käre vän!

.... På min framtid i ekonomiskt afseende drar jag grundsatsmässigt inga växlar, af det enkla skälet att jag icke tror på denna framtid.... Äfvenså är det mycket tvifvel underkastadt, om jag någonsin blir professor, åtminstone innan jag blir så utsliten, att jag duger till ingenting. Det är just ingen lifsluft för intelligensen, som

»Om egenskapen,»328 BREF.

inströmmar i min själ ur Norbecks teologi och ur skol-pojkarnes krior. En tid har funnits, då jag sörjt däröfver, men jag gör det ej mer. Kanske är det ingen så stor lycka att bli professor...

VIII. 77/7 S-e.

Uppsala den 9 okt. 1884.

Käre broder!

.... Sedan jag senast talte med dig, har en stor omhvälfning i mitt inre försiggått: jag önskar nu få platsen i Norge framför den privata professuren. * Jag nästan blygs att säga det, ty det låter gräsligt otacksamt; men det är nu så.

Saken är den, att jag för närvarande känner mig behöfva stödet af ett offentligen bemyndigadt ämbete. Jag vill en gång ha varit en verklig professor, ty att blifva detta var min ungdomsdröm. Denna dröms förverkligande erbjudes mig nu på ett hedrande sätt: jag har ej mod att. skjuta tillbaka hvad som kanske aldrig mer erbjudes mig: laglig rätt att taga om händer en studerande ungdom. Härtill kommer, att jag för min invärtes människa behöfver komma undan på någon tid. Alla människor här äro personligen vänliga och goda: men det ligger för närvarande för mig ett tryck i själfva den andliga atmosfären. Jag behöfver komma ut och ryckas opp, om det skall blifva något af mig.

* Ungdomen i Uppsala hade ställt sig i spetsen för en insamling till en^ personell professur åt Wikner, hvilken insamling tog god fart, men afbröts, då han kallades till Norge,BREF. 329

Ett eller två år, eller på sin höjd tre, ville jag vara i Norge. Sedan ville jag, om det läte sig göra, komma igen. Möjligen, kan vägen till R:s lärostol gå öfver Kristiania. Möjligen. Och i annat fall? Tänk om man under tiden ville fortsätta insamlingen för att, ifall jag icke blir professor efter R., då efter t. ex. två år kalla mig tillbaka? Då tror jag, att jag skulle med mindre fara att snart förglömmas, kunna sätta mig på en privat lärostol och sedan »auf ewig» höra mina uppsalastudenter till. Detta vore en skön tanke, men den är kanske näsvis och omöjlig. Jag blott framkastar den.

För närvarande vill jag emellertid mottaga utnämningen från Kristiania, ifall regeringen vill ge mig den . . .

.... Betvifla dock ej, käre vän, min djupa tacksamhet för hvad du och mina andra unga vänner velat göra för mig! När jag tänker på skilsmässan, gå vågor af ångest öfver min själ; men det är något inom mig, Gud vet hvad, som säger: du måste!

IX. Till BjörnstJerne Björnson. *

Kristiania den 7 dec. 1886. Beundrade och älskvärde skald!

»Enten er man i Norge eller man er der ikke.» Denna sanning påminner mig om en ännu viktigare: antingen är man i Kristi rike eller är man där icke, och

* Björnstierne Björnson hade uppmanat Wikner att uppträda i sedlighetssaken. B:s bref började: »Enten er man i Norge, eller man er der ikke» och innehöll en uppmaning att Wikner ej måtte skjuta ifrån sig denna sak med

svaret: »Jeg er sogneprsest i en anden menighed», Utg. anm.330 BREF.

om honom, som sade: »den icke med mig är, han är emot mig». Om den man, som talade dessa ord, kan man hysa olika tankar. Men man kan icke neka, antingen man är i Norge eller icke, att från världens skapelse intill nu ingen gjort mer för den verkliga sedligheten än han.

Men mycket litet talte han om denna sak. I sin fordran strängare än alla: »hvilken som ser på en kvinna o. s. v.», i sin dom mildare än alla: »icke heller dömer jag dig: gäck bort och synda icke härefter».

En enda gång har han skrifvit något därom. Det skref han i sanden och ingen vet, hvad han där skref.

Det måste således, åtminstone för somliga, finnas en annan väg att verka för kyskheten än att mycket tala och skrifva direkt därom - att gifva själen ett högt mål att eftersträfva, en ren luft att andas i. Ingen kan vara förtrognare med denna tanke än den skald, som bär ert frejdade namn.

Men det har nu blifvit ett samfunds~$pÖYsmå\, och dessa måste lösas genom offentlig diskussion. Ty värr är det så. Ty värr, ty hvilket praktiskt värde har en diskussion, där ingen annan vågar vara uppriktig än cynikern, och där den, som icke är cyniker, måste tala i det obestämda eller inhölja sig i gåtor ? När jag skall tala, vill jag kunna framlägga mitt lif som vittnesbörd.

Är frågan gjord till samfundsspörsmål, då är det för öfrigt ej längre blott fråga om livad jag såsom enskild person bör. Därpå är tämligen lätt att svara, och detta har jag ofta i mina skrifter framhållit: jag bör sträfva att vara ren, som Människones son det var, eller i fall jag går i äktenskap bör jag vara trogen. Men nu är det också spörsmål, om huru samfundslifvet skall möjliggöra att jag gör, hvad jag bör. Enligt min öfvertygelseBREF. 331

finns endast två dugliga medel: allmän religiositet och tidiga äktenskap. De sistnämnda omöjliggöras allt mer genom de kraf på förfining och lyx, som kulturen för med sig. En hjälp skulle alltså kunna åstadkommas ge-genom sedernas förenkling. Men lika visst som det är, att detta skulle vara en hjälp, lika viss är jag att denna hjälp skall uteblifva. Historien äger mig veterligen icke exempel på ett folk, som i detta afseende på allvar reformerat sig. Och om så skedde, hur går det då med alla dem, hvilkas arbete och förvärf hafva lyxen till förutsättning? Vi se, att vi föras in på nationalekonomiens område, med hvilket jag icke är förtrogen: »Jeg er sogne-prsest i en anden menighed».

En gång har jag uttalat mig i skrift angående denna sak, i en broschyr, som jag kallade »Kulturens offerväsen», Uppsala 1880. Jag blef naturligtvis missförstådd, såsom den där hade tält i osedlighetens namn. - Isynnerhet uppbragta blefvo kvinnorna, emedan jag antydde min öfvertygelse, att äfven de hade en natur, som gjorde att de hade en sedlighetskamp att bestå.

Mer än de flesta har jag lidit af de spörsmål, som sammanhänga med denna sak. Jag skall icke hafva lidit detta förgäfves: det skall äfven komma andra till godo. Men till att för närvarande gå utöfver gränsen af det inflytande, jag kan utöfva från katedern eller i det enskilda samtalet, skall ingen annan makt kunna förmå mig än en omedelbar inre upplysning om, att detta i Guds namn af mig kräfves. Skall kallelsen därtill komma utifrån, då är det ej nog med en skald eller en profet: det måste vara en ängel af himmelen med minst tre par vingar.

Det skulle vara märkvärdigt, om icke också ni nu skulle missförstå mig. Det språk, på hvilket Jesus om kyskhetsspörsmålet skref i sanden, var förmodligen ett332 BREF.

framtidsspråk, ett språk, som möjligen om två årtusenden kan vara uppfunnet - det språk, på hvilket man om kyskheten skall kunna tala sant utan att missförstås.

X.

77/7 H. T-d.

Kristiania den 19 febr. 1888. Käre vän!

.... Tack för din önskan att återse mig i mitt gamla fädernesland. Äfven jag delar denna önskan. Icke som om jag hoppades att där bli bättre bemött än här, ty det är omöjligt, alldenstund norrmännen mot mig varit ena Guds

änglar. Men här är fasligt dyrt att lefva och lönen är ändå 1,500 kronor mindre än i Uppsala. Därjämte har mitt förut dåliga bröst här blifvit betydligt försäm-radt genom de beständiga dimmorna samt det ymniga kolstoft, som flyger och far i luften från de hundra tusen järnkaminerna, i hvilka under vintern brinner en ständig koleld. Jag tror icke jag skulle kunna lefva här två vintrar till, och jag förmodar, att de tre gångna professorsåren i denna stad kostat mig ungefär femton år af mitt lif. Till allt detta kommer fäderneslandets egendomliga dragningskraft och mina sympatier för den uppsaliensiska ungdomen.

.... Det gläder mig att du varit i tillfälle att få göra en utländsk resa, särskildt att du fått skåda Schweiz och Italien. Jag har ej sett Italien, men i Schweiz har jag varit (1873); de schweiziska sjöarnes underbara färg har förtrollat mig, och att se alperna anser jag för en gudstjänst: de äro propylseer till himmelens Akropolis.

Nu farväl . .. Måtte lifvets bana ligga ljus framför dig!

XI. Till H. L-n.

Kristiania den 11 mars 1888. Käre vän!

.... Tack för sist i Göteborg. - Hela tilldragelsen * står där nu såsom ett trösterikt vittnesbörd, att äfven jag begynner bli, hvad jag aldrig förr varit, distrait, och att jag sålunda kan vara en lärd man.

Men nu är det i synnerhet min lärdom som anfäktas. Det är i synnerhet den, som de tre »sakkunnige» med sorg saknat i mina skrifter, alldenstund när jag behandlat en filosofisk fråga, jag helst försökt att besvara henne genom att själf betrakta det objekt, som för tillfället varit i fråga, och icke brytt mig om att berätta hvad andra däri trott sig hafva sett eller ägna någon betydande del af mitt författarearbete åt kritiken af dessa. Det må nu vara, att jag gått nog långt i att försänka mig i själfva tankeobjektet och allt för litet brytt mig om de åskådande personerna; men jag har känt en verklig leda vid denna tröttande metod att för hvarje filosofiskt spörsmål gå tillbaka ända till Thales, för att, sedan man på 101 sidor berättat, hvad andra hafva sagt, och grälat på dem för hvad de icke hafva sagt - och understundom med mycken nedlåtenhet förlåtit dem, att de på sin lägre ståndpunkt icke kunnat säga, hvad man själf ämnar meddela längre fram, ändtligen på 102:dra och 103:dje sidan

* En obetydlig glömska, som Wiknerjåtit komma sig till last.

Utg. anm.

lämna några antydningar om hvad man själf menar. Detta sätt att gå till väga har förefallit mig, som ville man studera botanik genom att slå sig ner midt i en brokig blomsteräng och försänka sig i betraktelsen af sitt öfverallt medsläpade herbarium.

Nuväl, hvar och en får stå för sin metod, och alla metoder äro bra utom den tråkiga. Men den egna erfarenheten och den egna åskådningen äro i mitt tycke det enda friska källsprånget; och vill jag lära känna ett land, så reser jag helst dit för att se med egna ögon, och är mig denna utväg beröfvad, läser jag hellre en förståndig resandes egen resebeskrifning, än en beskrifning öfver andra resebeskrifningar och anser icke, det en beskrifning öfver huru andra hafva beskrifvit beskrifningar af resandes resebeskrifningar skänker mig en idealbild af det ifrågavarande landet. . .

.... Jag gör mig inga illusioner om framtiden. * Möjligen kan sommaren bringa någon förbättring. Likväl har jag denna vinter känt mig ovanligt fridfull och lycklig. Det är endast så att säga »å ämbetets vägnar» samt för min familjs skull som jag ännu gör något väsen af mig: inom mig har jag tagit farväl af världen och gjort upp min räkning med lifvet.

XII.

Kristiania den 12 mars 1888. Till J-k.

Det vore väl om saken (professorsutnämningen) vore afgjord i sommar, så jag i tid får veta, om jag skall behålla eller uppsäga min härvarande våning.

I afseende på hälsan. Utg. anm.

Får jag platsen, blir den norska sejouren som en ljuflig dröm. En så allmän välvilja och en så fridfull tillvaro, som jag här åtnjutit, stå mig näppeligen mer till buds ...

Din gamle Pontus. SJÄLFBIOGRAFISKA

TITTAT ANHFN*

u i i AL,/iiiUErii NÄRGRÄNSANDE

(1880)

UR FÖRORDET TILL

ARBETET "OM EGENSKAPEN OCH

TANKEFÖREMÅL"

.... Personligen gör det mig ondt att behöfva rikta mitt angrepp mot flere af Boströms älsklingssatser, ty lika högt som någon har jag skattat och beundrat denne vår svenske Platon, och jag anser mycket troligt, att, om han ännu lefvat och ägt sin tankekraft i behåll, hade han äfven mot mig slungat ett anatema af icke blidare art, än det, som fordom gafs såsom ett svar på ett angrepp.från Kalmar. Då jag med denna tanke sammanställer erinringen af de förhoppningar angående min filosofiska framtid, som mer än en gång i mycket starka ordalag af Boström uttalades, samt den personliga välvilja hvarmed han omfattade mig; så är det med en vemodig glädje jag tänker därpå, att den gamle filosofen nu är död, och att snart trenne lustrer gått fram öfver hans graf. Där han nu är, förstår han nog att med mildare ögon än här betrakta sådana tankeriktningar, som korsa hans egen, till och med om de i många stycken äro felaktiga. Evighetens ljus är klarare

* Carl Pontus Wikner var född i Eyrs socken på Dal den 19 maj 1837, genomgick Göteborgs läroverk, blef student i Uppsala 1856, filosofie doktor 1863, samma år docent i teoretisk filosofi, utnämndes 1873 till lektor vid Uppsala högre elementarläroverk och 1884 till professor vid Fredriksuniversitetet i Kristiania. Afled den 15 maj 1888.

än jordelifvets, men det är ock mildare: upptäcker det de jordiska misstagen, så afslöjar det ock dessas föranledande grunder och visar, att allt stämmer tillsamman i skön harmoni. Hvad Boström af mig väntade blef jag aldrig; huruvida, när jag blef något annat, detta andra var något, som dugde, eller någonting, som genast skall sopas undan i kulturens skräpvrå, det får framtiden utvisa. Jag är någorlunda afvand från illusioner. Allra minst väntar jag något synnerligt bifall i det, hvari jag opponerat mig mot den Boströmska skolan: att skrifva mot Boström är inom den svenska filosofien detsamma som att i den svenska historien skrifva mot Karl XII eller inom litteraturhistorien att skrifva mot Bellman. Den Boströmska filosofiens inom Sverige, men ock endast där, utöfvade nästan trollska makt torde blott därigenom kunna förklaras, att hon i sina förtjänster och i sina fel utgör den filosofiska reflexen af ett grundsvenskt drag. Djupare än det någonsin kan visas mig af en annan, känner jag själf, att jag, på filosofiens grund, såsom snart sagdt på hvarje annan, är i saknad af detta drag. Det kan nu icke hjälpas; jag kan icke omskapa min natur. . .»

Ur »Sändebref till Teologisk Tidskrift».

(1881)

.... Jag slutar härmed mitt svaromål. Till sist säger jag om alltsammans hvad jag förut sagt om en enskild punkt, är häri något, som hindrar någon människa ifrån ett heligt lif eller ett lefvande förtroende till Gud, så är det min uppriktiga önskan, att den människan måtte förkasta hvad jag sagt. Vi se endels, säger Paulus, och

detta kan också ha det med sig, att vi se ensidigt. Ingen kan för öfrigt vara mindre angelägen om att göra proselyter för egen mening än jag. Jag vet icke, att jag i hela världen i afseende på egna meningar äger någon lärjunge, och denna tanke gör mig snarare glädje än smärta. En aktad recensent har förebrått mig »andlig isolering». Jag vet, att i en sådan Jean ligga egoism, och så kan det ock vara med mig. En ursäkt torde dock

kunna sökas dels i vissa yttre omständigheter, dels i en kvietistiskt anlagd natur, som framför allt annat behöfver ensamhetens ro, om den eviga världens höga bilder skola kunna genombryta dimmorna i min själ. Hvarför jag då uppträdt i offentligheten? Ja, det gjorde jag redan i min ungdom: och när man är ung och får beröm, kan det väl hända, att ett sådant framträdande icke alltid sker af uteslutande nit för sanningen. Nu hafva omständigheterna drifvit mig för långt, för att -jag när som helst skulle kunna draga mig tillbaka eller ens äga rätt att göra det under hvilka villkor som helst. En tid kommer, då väldigare stämmor skola höras och starkare tankekrafter sätta sig i rörelse. När den tiden kommer, skola de svagare stämmorna öfverröstas eller tystna af sig själfva, Till dess må äfven de behålla en plats vid det offentliga meningsutbytet. En sådan stämma har här talat. . .

Ur »Anmärkningar vidfogaäe Docenten Åbergs Granskning^.

(1882.)

.... Endast en anmärkning vill jag tillägga, icke mot opponenten utan med anledning af de anknytningspunkter

till andra filosofem, dem han i mina resonemanger funnit. I synnerhet har i detta afsende framhållits hegeli-anismen. Förhandenvaron af ett historiskt sammanhang påstås dock icke. - Hvarifrån de historiska inflytelserna kommit, är väl en sak, som endast då kan historiskt intressera, när en åsikt vunnit någon betydande ställning. Som detta med min åsikt icke inträffat, är väl svaret på den frågan i afseende på henne för läsaren af ingen historisk vikt. För en och annan, som gjort sig besvär att läsa, hvad jag skrifvit, kunde hon dock vara ät psykologiskt värde. Jag vill därför här nämna, hvilka de skrifter varit, som, mig medvetet, på mig utöfvat en för mitt lif bestämmande riktning, erkännande därjämte, att många inflytelser på mig kunnat verka, utan att jag själf märkt det: intill år 1858: endast bibeln och därpå byggd religiös

litteratur, isynnerhet i engelsk anda; vid slutet af 1858: Rasmus Nielsens på svenska öfversatta bok om »Personlighet» (väckte till medvetande det individualistiska intresset);

våren 1859: »Minnen af Ernst Kjellander» (först denna bok föranledde mig att pröfva, om äfven jag kunde tänka på egen hand);

hösten 1859: Viktor Rydbergs »Den siste Athenaren» (näst bibliska skrifter har ingen bok på mig verkat så genomgripande som denna, hvilken svalkande omsvepte min själ med en af antikens frihets- och skönhetskänsla mättad lifsluft);

våren 1860: Boströms »Grundlinjer till den filosofiska statslärans propedevtik» (öppnade min själ för tankens höga klarhet och idealitet, lärde mig att skåda tingen »sub seternitatis specie» och gaf stöd åt det redan grundlagda personlighetsintresset). Att jag så sent som först i mitt 23:dje år gjorde be-

kantskap med den Boströmska filosofien, ehuru jag i mitt 20:de blef student, berodde dels på det onda rykte, i hvilket boströmianismen stod hos de rättrogne, dels på min studieplan, som anslagit de första åren af min studenttid uteslutande åt klassiska språkstudier, dels slutligen därpå, att jag 1858-60 var frånvarande från universitetet såsom informator i en undangömd landsort. Den själens ensamhet, i hvilken jag där kände mig försatt, vände mer än förut min tanke inåt och förberedde mig för det filosofiska intresset. När den boströmska världsåskådningen blef mig bekant, fann den i min själ en jordmån, hvilken för dess idealistiska och personlighetsskyddande element var väl förberedd. Dock blef jag aldrig en rättrogen boströmian. Starkare än hvarje annan känsla i min själ var den, som ville bereda rätt och helgd åt den personliga individualiteten. Just denna känsla för-böd mig t. ex. att öfverflytta denna helgd och rätt på ett sådant föremål, som samhället, från hvars begrepp jag - i enlighet med dess namn och hvarje populärt föreställningssätt - aldrig kunnat skilja egenskapen att vara något opersonligt. Till och med under den tid (1864-66), då boströmianismen i min själ slog öfver i panteism, kunde detta ske endast därigenom, att den sidan af panteismen trädde i förgrunden, hvilken genom det absolutas imma-nens i den individuella personligheten skenbart åt denna senare förlänar en absolut betydelse. När panteismens ihålighet blef mig uppenbar, då kunde jag från den icke återvända till Boström, hvars

lära om »vara - förnimmas» samt om relationens oduglighet att uttrycka ett absolut vara syntes mig nödvändigt vilja utmynna i panteism. Jag återvände då till en allvarligare betraktelse af kristendomen, särskildt af den individuelle personen Kristus, i hvilken fortfarande för mig »ligga fördolda alla visdoms

och förstånds skatter». Att denna betraktelse icke ledt mig till ortodoxi, är bekant; men jag aktar ortodoxien såsom ett under vissa förutsättningar konsekvent åskådningssätt, hvilket för de tider, då det danades, måste anses beundransvärdt och ännu är mäktigt att i sin tusenåriga byggnad inrymma ett rikt andligt lif, för hvilket jag böjer mitt hufvud i vördnad. Denna känsla ägnar jag ock åt männen af den filosofiska skola, jag en gång, om ock aldrig obetingadt, tillhört. Det är mig icke obekant, hvad hennes förnämste män - kanske med något undantag - om mig tänka ur filosofiens synpunkt. Likasom jag förut för vetenskapen var förlorad såsom mystiker, så är jag det nu såsom i hufvudsak återfallen till en öfvervunnen ståndpunkt, den hegelsJea. Denna mening skulle, ifall jag icke längesedan upphört att förvånas, hos mig kunnat väcka en dylik förnimmelse, enär den starkaste känsla, jag på medvetet sätt medfört från mitt ungefär 15 år tillbaka liggande studium af Hegel, är minnet af andlig sjösjuka, förorsakad af den oupphörliga kastningen mellan hvarandra upphäfvande bestämningar, samt hågkomsten af en outsäglig beundran för det öfverlägsna snille, som icke allenast kunde styra idéens farkost ständigt framåt på den smala kammen af mot hvarandra sig brytande vågor utan jämväl därunder hinna att uppfatta och beskrifva huru både jordens kuster och himmelens härlighet afspegla sig i sidorna af tankehafvets stigande och sjunkande vattenberg. Jag hade icke väntat att mig ovetande befinnas ställd på ett sådant »flytande territorium», och skulle så vara, att jag verkligen där befinner mig, så måste jag anse mig ur filosofisk synpunkt ohjälp-ligen förlorad, ty att där behålla sansen, därtill fordras ett starkare hufvud än mitt. Så mycket har jag dock kvar af både hufvud och hjärta, att jag, som sagdt är,

kan hysa en välförtjänt vördnad för den Boströmska skolans representanter, ehuru våra vägar numera gå åt-skils. Jag hoppas, att den dag icke skall komma, då jag skall kunna blifva förledd att glömma, för huru mycken ädel, sann och uppfostrande undervisning jag har några af desse män att tacka. Måste de ock från sin ståndpunkt beklaga, att denna undervisning icke burit en bättre frukt, så är jag dock å min sida berättigad att i detta afseende något högre uppskatta dess lyckliga inflytande, än de själfva anse sig kunna göra.